

JURAJ CARIĆ

SLIKE

IZ

POMORSKOGA ŽIVOTA.

KNJIGA PRVA.

PREKO SREDOZEMNOGA MORA.

SA 12 SLIKA, GEOGRAFSKOM KARTOM SREDOZEMNOGA MORA
I SA SLIKOM BRODA SA JEDRILJEM.

ZAGREB.

NAKLADA „MATICE HRVATSKE

1884

DAROVITOM HRVATU
UMNOM I UČENOM POMORCU

GOSPODINU

PETRU PAVIČIĆU,

C. KR. LUČKOM KAPETANU U ROVINJU,
ODLIKOVANU ZLATNIM KRSTOM S KRUNOM ZA ZASLUGE,

POSVEĆUJE OVAJ SVOJ PRVENAC

U ZNAK ŠTOVANJA I LJUBAVI

ZAHVALNI NEČAK

J. C.

Kad sam počeo pisati ovu knjigu, namjera mi je bila ta, da opišem, kako bolje znam, život mornara, čije sam muke i radosti vidio, a donjekle i dielio kroz pune dvie godine. Pak sam nastojao, da uzput gdje koju rečem i o zanimivijih pojava zraaka i mora. Ako je ovo djelo naraslo na dvie knjige, to moram ponajviše zahvaliti tajniku „Matice Hrvatske“, koji je mene i moju knjigu obdario od prve uprav otčinskom brigom, te ovu prvu knjigu i pregledao a mene bodrio na dalji rad i pri radu prijateljski savjetovao.

Ova prva knjiga opisuje put preko sredozemnoga mora, a druga, koja će, ako dobri Bog da, dođuće godine uz ostale „Matičine“ knjige ugledati sviet, opisat će put preko Crnoga mora i preko Atlantika. Obje ove knjige bit će jedna od druge neodvisne, ali će ipak i medjusobno sačinjavati jednu cjelinu, pak sam za to i nazvao obje skupa: „Slike iz pomorskoga života“. Da ova prva knjiga bude tim zanimivija, urešena je slikami i kartom sredozemnoga mora, a trudit ću se, da bude tako i druga. Ponajveći dio slika za ovu prvu knjigu nacrtao je moj vriedni drug i prijatelj gosp. Narcis Damin, kojemu za to liepo hvalim, a nedvojim, da će me i za drugu knjigu ovakvom svojom radnjom poduprieti. Pošto većina naše čitalačke publike mora nepozna, to sam pri kraju ove knjige dodao i kratak tumač onih rieči, za koje sam mislio ili da su nove ili da su tudje i nepoznate, a k tomu je nacrtan i brod sa jedriljem (Bark: „Jared.“), neka se čitalac, koji bude za to samo imao volje i želje, uzmogne o svakoj točno obavijestiti.

Nego me tišti jedna, koju nemogu a da nenapomenem. Sašav u još neobradjeno polje naše knjige, susreo sam pojmovā, za koje sam trebao novih rieči. Nemislim, da je sve zlo, što sam učinio, a još manje mislim, da je sve dobro. Znam samo to, da je barem za me stvar bila škakljiva, posao mučan. Dvie su me protivne dužnosti jednako tištile. Dužnost s jedne strane, da se jezik čisti od talijanštine; dužnost s druge, da ga se nekvari nespretnim kovanjem novih rieči. Ja sam svakako volio griešiti protiva prvoj dužnosti nego protiva drugoj. Mnogi su me razlozi na to nutkali; a prvi medju ostalimi taj, što mnogo pomorskih izraza, i ako su od prve bili tuđji, kasnije su se odjenuli hrvatskim oblikom i postali su naši. Nego lako je, da sam ja podao gradjanstvo kojoj rieči, koja na to nije imala pravo i mogla se možda zamieniti kojom drugom i boljom; ali ja za sada niti sam bolje znao, niti sam bolje mogao. A pošto bi bilo pametno i po našu knjigu koristno, da se na vrijeme iztriebi ono što nevalja, to se ja nadam, da će se naći tkogodj, koji za to ima znanja a namjera mu je dobra, te će staviti na sito i na rešetoto sve one rieči, koje mnije, da se nebi smjele uvađjati u našu knjigu. Ja bih onda gledao, da se pri daljnem mome radu što bolje okoristim svakom opazkom, koja bi bila opravdana i temeljita. Samo bih molio, da se odbijena rieč i nadomjesti drugom, jer to mora biti težak i neharan posao, ako moraš opeta zidati, a nemaš nikakva gradiva na doseg mimo ruševina, kojih ti nije dopušteno rabiti.

Jesa, na otoku Hvaru, dne 4. septembra 1884.

Juraj Carić.

SLIKE IZ POMORSKOGA ŽIVOTA.

Preko sredoziemnoga mora.

I. Do Krfa.

Hvar. Starigrad. — Bura. — Korčula. — Milan R... Stevan. Dubrovnik. — Put Boke. Maistral. Burin. Opet Stevan. — Gdje Milan i kapetan nisu baš jednoga te istoga mnienja. Razne vrsti oblakâ. — Rus. Nješto o Jedreni.

Bilo je to jeseni godine 1874., — i večer. Sunce je tonulo u vodu onamo preko Špalmadora, a parobrod, kojim sam htio da odlazim, bio je već u luci.

Meni je srce igralo od radosti, kada sam promišljao da krećem u svijet, a opeta vile se po moždanih njeke mûke i tvrde misli, kada bi pažnju svrnuo na naše liepo nebo, na ovu krasnu zemlju, gdje sam toli mirno i toli liepo živio! Na moru se spuštavala tišina i samo ga nagužvavao tihi pahaj s kraja, a ono oblizavalo obalu kao pripitomljeni lav. Ladjice, privezane obali, a u njima ljudi od kraja, čekali su s pripravnimi vesli, da putnike ukrcaju, da ih na parobrod prevezu.

Mene doprati do obale nekoliko prijatelja, pa i do parobroda. Parobrod zazviždne po treći put. Odoše prijatelji a ja ostadoh sam: nikoga do mene, koga bih poznavao; sve strana lica, sve tudjinci. Odem na krmu i stanem gledati zadnje sunčane zrake, koje su ona pitoma brda u zlato bojadisala; stanem smatrati ona brda, koja me sjetiše onih drugih, koja nisu bila daleko iza njih, i moja se misao vrati k mojim — kući. Ta mojih nevidim više, Bog zna još za koliko vremena, — i možda više nikad! Nikad? Ta mi se misao priljubi čvrsto okolo srca i nepitaj, je li

me bolilo. Koli je velik sviet? Tko zna gdje možeš nagrebsti? A more? —

Parobrodu se je bilo nješto dogodilo dolje u parostroju i ~~zadržao se~~ bijaše više no obično u hvarskoj luci. Hvar, to glavno mjesto otoka Hvara, leži na zajedničkom ušću pitome doline i hridinasta prodola, koji se sa sjevera, divljimi brdi obkoljen, privija najprije k podnu te se napokon lama na luk put zapada, višno se raztvarajuć prije nego dodje k moru. Stari se grad penje nješto uzbrdito izpod tvrđje Španjolo, koju no sagradiše španjolski mjernici, kad no bijahu Mletci s Karlom V. u savezu, i koja stoji na sjeveru; a varoš, kao da je priliepljena na lievu stranu ušća, uvija se na lik obruča put samostana svetoga Frane. Medj obojim leži trg, a na dnu trga katedrala, prostran prvi, udobna druga, da ih se nebi stidio nijedan ma i najveći grad. Grad i varoš nose uprav mletački tip, i lav se svetoga Marka još vidi na mnogo sgrada. Još se čuva palača providura, i još su obstojale do lani izagnjile grede jedne: „sala del consiglio“, gdje je Vinko Priboević, Hvaranin, g. 1525. onoj mletačkoj skupštini držao govor u slavu dalmatinskih Hrvata, koji je počimao sa riečmi: „Slavus coram Slavis . . .“

Crkva se hvarska odlikuje množinom finoga mramora i slikami Palme mladjega, Dominika Ubertija i drugih mletačkih umjetnika, a samostan svetoga Frane čuva veličanstvenu sliku talijanskog umjetnika Rosellia, koja predstavlja večeru Gospodnju, i koja je često mamila darežljivost inače lakomih Engleza. Na Hvaru se rodiše i umrieše i Hektorović i Lučić, a palača providura još sakriva one puste konobe, gdje su se osudjenici metali na muke. Okolo naokolo grada sve tvrđje i tvrdjvice, iz kojih se razabire, koliko je Mletčićem bilo milo gojiti i čuvati za se ovaj grad, a po šetalištih, kojimi još gradjani razpolažu, vidi se očito, koliko je tu njekoč bilo bogatstva; i Loggia od Sanmichelia i privatne palače, koje se nebi stidile, ako ne glede veličine, a ono glede ukusa i sloga ni Mletaka ni Rima, poviedaju u

miriši daleko i obuhvaća širom svu domovinu našu, i od-
rješito stupa i ulaže svoj možni upliv preporodjenju cjelo-
kupnoga naroda na slovenskome jugu.

~~~~~

Parobrod se dizao zorom, te mi, poklen se malo pro-
šetismo kroz pitomi Dubrovnik, svratismo se oko ponoći
preko Boninova u Gruž. Hodeć po tmici a nevješti putu,
bijasmo obrnuli stranputice. Nabasasmo slučajno na jednoga
radnika, koji je hodio iz Gruža u grad. Mi ga umolismo
neka bi nas stavio na pravi put, a on nas sprovede sve
do parobroda. Kad htjedne Milan da ga plati za trud :

— Neprimam novca, reče; mi Dubrovčani znamo, gdje
prestaje uljudnost, a gdje počimlje dužnost. — Pak po-
zdravi i otide.

— Nečudite se, gospodine, ništa, reče sutradan kapetan
Milanu, kad na to pade govor, i fakini su Vam u Dubrov-
niku uljudni!

~~~~~

Sad nije bilo više one dosadne navalice na kasaru. Bijaše
došlo i fratara, a mornari su govorili, da jer je fratara,
hoće opeta bura. Ali tako nebješe. — Mi smo plovili put
Kotora mirnim morem, i u razsviće već bili spored Lo-
kruma, toga liepog perivoja Maksimilijana, obljubljena u
Dubrovniku a umorena u Meksiku. Na desno Jedrena otvo-
rena, more na sve oko. Mornari govore, a tako i jest, jadransko
je more gore i pogibeljnije od Crnoga mora. Ako se
ondje sbija više nesreća, to je do toga, što je ondje trgo-
vina živahnija nego kod nas, i tim putem više brodova plije
onamo, nego ovamo. Ako je u Crnome moru g r e g o - l e -
vanat napast i strahota mornaru, amo mu je kod nas bura
bič božji. Strovali se gdjekad, kad joj se nadaš manje, i u
zli čas, ako te onako nenadno uhiti izpod kraja, jedrima u
vjetar. Ako neizvrne broda, a ona mu odperuša jedra kao
ništa. O buri se govori, da se radja u Senju, da na Rieci
žive, a u Trstu da mre. Nego ja mislim, da kad se ta izreka

kovala, na Dalmaciju se nije mislilo, kako to biva često, da se pri velikoj boli na manju zaboravi. Kad se Biokovo zaoglavi i raz njega oblak podsieče, a Jedrena se na podnevu ovije čmađinom, nabijenom na dnu obzorja na lik otegnuta obruča s iztoka put zapada, eto bure kao u ruke.

Nego nije sama bura!

Gdjekad zimi, kad se objuži i vjetar nagne k podnu i navrne se na lebić (jugozapad), pobjesni Jedrena od silnog vjetra i teško bi bilo po brodove na jedra, da nije Dalmacija posijana dobrimi lukami i zaljevi.

Ali srećom, ljepote našega podnebjja namirivaju i izobiljno nadmašuju zlo. Kud ćeš divote do našega mora, kad no mu površje titra pod utiskom povjetarca, a uz nebo modro kraj zeleni; gore, koje se gdje na zavrt a gdje često okomito penju s obale u vis, pa otale voda prošuljala zemlju, nastali doci i dočići, i napokon oveće doline i ravnine, a dolje, na dnu svega toga, luke, zatoni, zaljevi!

Kako nigdje, gdje je more majušno i zatvoreno, tako ni kod nas nema stalnih vremena. Ovdje se nemože čovjek uzdati u vrieme ni s hipa na hip, a nekmoli s dneva na dan. More je odnosno višno, a oblik kopna sasvim raznovrstan. Onamo strmenite gore, veliki procjepi, puste goleti, amo zaodjeveni predjeli, obala zarubljena zaljevi, nanizana otoci, a simo i tamo podnebjje južno; pa eto uzroka, da se u uzduhu svaki čas ravnotežje poremećuje. U ljetno doba, kadno se razliju tišine i pri sunčanoj žegi, zrak koji je povrh kopna postane laglji nego onaj na Jedreni, zavrne se vjetar s mora i zategne duž obale dalmatinske. To je poznati maistral, koji se začimlje okolo desete u jutro i gdjekad malaksa i pade prije nego zadje sunce, a gdjekad zateče i ponoći. Kad nakon toliko nestalnih vremena zapuše maistral, to je znak da će vrieme ostati pri dobru.

Kako toplinu prima lašnje zemlja nego more, tako ju i lašnje gubi. Tim putem veće je sijanje s kopna nego

s mora i preko noći zrak na moru ostane rjedji nego onaj na kopnu. Tada se po noći zavrgne vjetar s kraja, koji u Dalmaciji zovu burinom. Burin nastane puhati kad maistral prestane. Ovaj se vjetar čuti više na otocih s one strane, koja je pòdnu izložena, nego sa strane od sjevera. Toliko burin koliko maistral juše se, kad prolaze duž kojega tjesnaca. Maistral se na primjer gdjekad na Hvaru i nečuje, a u pelješkom tjesnu duva kao jaki vjetar. Ova dva vjetra, može se reći, da preko ljeta diele međusobno gospodstvo nad Jedrenom. Zimi, maistral se sasna potaja, a burin, blaženi i dobri burin, pretvori se u drzovitu buru. Nego nebi sasna pogodio, tko bi mislio, da se toli jedan koli drugi gdjekad i ljeti neiznevjere. Lov srdjela važan je po Dalmaciju. Tu se hoće da je more mirno, da svjećalo može gorjeti, da se mreža može liepo zametnuti, kad prispije riba, i kad onaj, koji drži u rukû olovnicu, javi da je ima. Ali se gdjekad burin izneveriči, zapuše kao bura, i tužan ribar mora da se povuče natrag, da prestane sviětiti, sasvim da zna, da ima ribe, — pak da plaća troškove i da propada.

Pred nama se napokon raztvarao onaj čarobni zaljev, kojega zovu Bokom Kotorskom. Kad se parobrod privuče k mostu, mi sljegosmo na kraj. Milan ode k svojim u Danilovgrad, a Stevan u Paštroviće, da primi blagoslov od svoje starice, neka bi ga od napasti učuvao, i da joj preda njeke novce, koje bijaše stekao, te da ju poljubi.

Bilo je jutro, kad se odtisnusmo od kraja. Putnika sve to manje, i kapetan je tro dlane, kad nas onolišno vidi. Vrieme nije bilo najbolje: Parobrod se ljuljao od silnog mora, koje no je dolazilo sa juga i mnogim udilo. Dalo mi se pogledati put prove i vidim Stevana, gdje sjedi u zaklonu nješto zlovoljan.

— Stevane, upitam ga, jur si se preplašio.

— Niesam sam se ja preplašio, odgovori mi on, i nedao

Bog, nego me malo zaljuljalo i sve kao da me nije volja. Ovo se djavoljega parobroda giblje sad simo sad tamo, pak zaludu se čovjek junači, da stoji na noge. Sve te nješto sapinje preko želudca, pa hoćeš nećeš, moraš da sjedneš na silu.

— Nije li ti žao, da si ostavio kuću?

— Lako za kuću; nemam je nego nješto potlešite. A nebi me bolile oči, da mi nije ostalo doma ono starice i sestra od udaje. Nješto me hvata okolo srca i kao da me stiska, kada promišljam, hoću li neću li više u Paštroviće; a neka, da su na mužkome ostale. Pravo se reklo, da što kokoš nese, to sve piliće leže, a sve što mačka koti, to miševe lovi. Bokelji vikli da plove, pa eto naveli i mene, da se skitam; a dao Bog i sveti Trifun, da sakupim koji dukat i čujem za mater živu, doći ću opet u Boku, pak iz nje, ako me budu gonili.

— To te je smelo na prvu. Kad vikneš moru i obidješ štogod svieta, hoće te primamiti.

— Neće i nedaio Bog. Meni je draže ono starice nego sve zlato; ali uzalud. Sila Boga nemoli. Nego se čudim do živa Boga gospodinu Milanu. Koji ga djavoli stežu da nemiruje, neznam, kad mu doma svega do ptičijega mlieka. Reklo se je, da djavo ni ore ni kopa, nego napastuje. A da što je nego napast, da recite mi Vi, kad čovjek traži pogibije za novce, a može mirovati i živjeti kao beg. Da je meni kako njemu, nebi vaistinu iz Boke do velike. Nego nije svakomu kao Jakovu, pa hvala Bogu i slava; a opet ako je i dao siromaštvo, nije nikoga u siromaštvo zapisao.

— Svidja mi se, da se sada bolje ćutiš.

— Kao da jest.

Pred podne vjetar zategne više s kraja, i more se nješto umiri. Mi smo plovili uz kraj. Ona nestašica otoka i ostrvica, što no tako pitomo rese obalu dalmatinsku, kao da je putnikom dodijala, pak ih ponestalo s palube. Milana

Na palubi, a posred nje, zjalo je četvero otvora, sve redom od krme do prove. Ono dvoje po sriedi, koje se mornarskim izrazom zovu bukaporte, bilo je najšire i služi za ukrcavanje i izkrcavanje tereta. Od ono dvoje na provi, jedno je za mornare i zove se tambuć od prove, a drugo za putnike drugoga reda više amo od prvoga, uz sami jarbor od trinketa. Na krmi napokon tambuć od krme vodi u komoru, koja je za prvoga kapetana i za putnike prvoga reda. Što se na svakome brodu drži krma kao mjesto najodličnije, to dolazi možda s toga, što je tamo krmilo, i što tako sva duljina broda dieli stan kapetanov od mornarskoga, koji je uvijek na provi. Nego nije to samo. Kad brod plovi, on sieče more provom. Valovi udaraju ponajviše na bokove od prove, i na provi ponajviše more pljuska i plaka. Ali u sadašnje doba, kad se svukud po parobrodih uvela elika, čiji cilindar drma i trese krmom, krma je izgubila mnogo od onih prednosti, koje je prije imala nad provom, i sada je bolje na provi nego na krmi, a ipak ostaje krma uvijek prvom, i još se smatra plemenitijom od prove. To je valjda s toga, što se je svukud teško riešiti starih običaja, a najskoli na moru, gdje je običaj i zakon jedno te isto.

Posred broda diže se crni dimnjak, koji dava oduška ogromnomu stroju, čija se sila računa na pet sto konja. Pri svakoj bukaporti postavljen je omanji parostroj za izkrcavanje i nakrcavanje parobroda. Ali opet „Aurora“, ako i jest ogromna, te neizčezava niti pred najnovijimi ratnimi i trgovačkimi brodovi, ipak ima ih još i takvih, pred kojimi bi i ona bila malena. Svatko se sjeća ogromnog „Great-Easterna“, koji je prenio brzojavnu žicu preko atlantskoga oceana, svatko je čuo za ogromni englezki ratni brod „Thunderer“, koji naliči više kojoj siki nego brodu, svatko napokon za talijanskog „Lepanta“, koji obuzima petnaest tisuća bačava. Da je na takva šta slutio um velikoga Napoleona, nebi bio zaisto odbio od sebe Fultona, koji mu je nu-

djao prvine tog veličanstvenog izuma. Nego velika njegova duša, zaronjena u opojnosti pobjeda, koje je on više stvarao nego priredjivao, nije se znala pokloniti drugomu veleumu, akoprém takav izum nebijaše izum jednoga samoga čovjeka, jednoga samoga uma, već kako sve, što je čovjek veličanstvena prirodi oteo, on bijaše svojina mnogo izabranih, a više no to, — cjelokupnoga ljudstva.

Uz ovaj su izum privezana već od početka imena Herona, Papina, Lavoisiera, Newcomena, Cowleya, Watta, Blacka, koji je nehoteć naišao na Watta, Boultona, koji je Watta novčano pomogao itd., a dokle je došlo do sadašnjega savršenstva, nezna se upravo ni koliko ih se je trudilo, ni kako se je sve radilo. Tako kod telegrafije i telefonije, a i svakud, sve jedan niz imena, koji pojedine pojave jal opaziše jal tumačiše, a da se čisto nezna i nerazumije, koji je više zaslužan, koji je više izumu doprinio. I sbilja. Niesu pojedini ljudi, koji tjeraju napried ljudstvo, već je to ljudstvo, koje, podvrženo neizbježivim zakonom, teži neprestano savršenstvu i iznosi takve ljude na površinu. Parobrod se je pojavio, kadno prosvjeti bijaše nuždno da se lašnje predmeti i tvari promeću, a brzojav, kadno razvijanje ljudstva izazva možniji promet misli.

Naš parobrod zazviždne po treći put, da krenemo iz Krfa. Ja već bijah na njem i baš na kasaru. Pri liepom onom jutru promatrao sam krasote onoga predjela, disao čisti onaj zrak. Čarobno se nebo modrilo, po obalah vrvila svjetina, a na moru se gizdali brodovi i parobrodi, odjeveni u svečano ruho, nanizani zastavami. Na daleko se čula gradska glasba, sada jače sada slabije, kako bi bolje ili slabije odjekivalo, čim se je turala kroz ulice. Sve je to skupa upozorivalo, da Krf ima nješto svečana, i da se toj svečanosti niti priroda neotimlje. Tog je dana dolazio grčki kralj Juraj, da posjeti grad.

Kad ja svrnuo otale okom, gledam da vidim Milana. Mi se bijasmo razstali u jednoj kavani na Spianadi, tom liepom, elegantnom i prostranom šetalištu Krfiota; — i dočim se ja odmah uputih put parobroda, Milan je morao da za malo vremena zaostane, da pozdravi starog jednog prijatelja, koji mu dan prije bijaše dao rendez-vous u istoj kavani. On nikako nije mogao kasniti. Parobrod je već bio na polazku, Milan je to znao. Ja uzalud tražim, da ga gdje vidim. Njega nigdje, kud mi oko može dosegnuti. Ištem po kasaru, gledam i prizirem po palubi; uzalud. Prigledam ovamo, razgledam onamo, nadazirem se napokon na tambuč, e da li se nije po čem spustio dolje u komoru, a to meni u onoj mješavini izbjeglo. Utaman. Ta valjda je još na kraju, napokon promislih, i stanem da iz kasara upirem opet oči put kraja. Razgledam, prigledam ladjice, koje se put parobroda voze. Njega nigdje. Pitam, razpitujem, a nitko nezna ništa. Mornari počeli puštavati cime (uže), počeli dizati sidra, a od Milana ni znaka ni traga. Mene obuhvatio strah, da mu se nije po čem što-god sbilo, njemu ili Stevanu, i već sam dvojio, hoću li ih dalje imati uza se na putu.

Čovjek je gdjekad sebičan i kad misli, da je veliko-dušan. Mene je nješto pritezalo tomu simpatičnomu čovjeku, tomu naobraženomu mladiću. Niesam znao, ljubim li ga više s toga, što mi njegovo prisustvo na putu godi, što putujući s njim imao sam vazda prigode, da što dobra čujem, da koješta naučim, jal samo s toga, što sam ga volio. Njegova ozbiljnost i trieznost bile su crnogorske, ali njegova duša bila je nješto, što se nemože reći, da je svojina ma kojega naroda; njegova duša bila je ono, što je duša malo izabranih stvorova, kadno iz njih diše sve, što je plemenito, darovito, pošteno i liepo. Duboka njegova naobraženost nije sapinjala zalete naivne prirode, koja je opet njegovu naobraženost usavršivala. Nije govorio a da nepromišlja, a promišljao je više nego li govorio. Duša mu

se je zrcalila na licu, a lice je bilo vazda mirno, mirno kaono mir prirode, koja tihom noći skromno razastire svoje ljepote i netaji ih nikomu, mirno kaono posmjeh djevojčice, koju nepokvari strast, mirno kaono pogled sretnika, koji ništa neželji i ništa nepita. Ja sam stajao onako zabunjen. Mučio me strah, da one dvojice više nevidim, kadno mi se dalo pogledati na lievu stranu, put jedne ladje, i kao da nješto vidim, kao da vidim Milana i Stevana. Gledam, raztvaram zenice što bolje mogu, i kako se ladjica sve to većma približavala, vidim napokon, da su to u istinu ona dvojica. Tren kasnije i više nebi bilo na vrijeme.

Kadno prisprije ladjica na dohit, parobrod je već počimao štropotati elikom. Mišljah, eto odlazimo, a eno Milana i Stevana ipak uz sami parobrod. Stisne mi se krv. Nego srećom zabuna bez uzroka, jer se samo parobrod namieštao, da obrne provu put vana, put otvora zaljeva. Kadno ladjica stala, a ja već čujem Stevana, gdje nješto nabraja. Pak eto jednoga od onih, koji su ih privezli, gdje govori:

— Sada, gospodine, deset franaka.

— Koliko? odvrati Milan.

— Deset franaka, inače se na parobrod neide.

— Kakvih deset franaka, deset vas jada na nas nagnalo, reče Stevan ljutito, kad eto nema ni dva časa, da nas vozite.

— Deset, odvrati onaj isti, manje ni obul. — I stane šijati na vas mah, da se od parobroda odaleči.

Na parobrodu, a do mene, bilo mnoštvo putnika, koji su to gledali. Nebijaše kud kamo; vrijeme je stiskalo, parobrod je već bio spreman da ode.

— Hoću li, zaviče Stevan i digne ruku.

— Miruj, odvrati mu Milan.

Stevan kao da se umirio, a ona dva Grka kao da se rugaju, a i donjekle kao da priete. Tako minuše dva trena.

No kad vidi Stevan, da mu se eto parobrod otimlje:

— Hoću vaistinu, zaviče po drugi put. Tad skoči na noge,

snebi težkom pljuskom onoga, koji bijaše prvi do njega, i strovali ga u more. Navali na drugoga, a sve to u jedan mig, iztuli mu se izpod nogu, digne se, a njega podigne i opet s njim sunovratice u more. Mi na kasaru zapljeskamo.

— A sada? progovori Milan, koji nije niti imao vremena da Stevana zaustavi.

— A sada neka se naloču mora. Nego evo im ovo veslo, da se neutope; a i da bi, mala šteta vaistinu.

Tako se ona dva Grka prihvate vesla. Psovaše i ružiše da te Bog sačuva. Stevan udri drugim veslom, da se vozi na vas mah, doklen se nedočepa parobroda. Iznese tada prtljage, turne ladjicu nogom, poklen bijaše Milan bacio u nju nekoliko franaka. Ljudi su s parobroda gledali sve to kao okamenjeni. Ona se dva Grka dohvate ladjice, a elika počme štropotati. Mi smo već plovili put Alesandrije.

Mnogi se kasnije sakupiše okolo Stevana, da mu čestitaju i zahvale, što no osveti tolike putnike; a Stevan bez natege:

— Tko se neosveti, taj se neposveti; tko drugomu jamu kopa, sam u nju propada!

Pred podne bijasmo već dosta daleko od Krfa.

~~~~~
Ja stojim na kasaru. — Oblaci nagingju sa zapada, a nješto povjetarca duva s iztoka. Morem se prosula tišina; parobrod plovi mirno, a kasar pun punctat putnika. Starca Rusa već nije bilo. On ode dan prije svojim putem, put Carigrada.

Bacim pogled naokolo. Mlado momče sjedi uz kasar. Rekao bi: naše je krvi. Nema dvojbe, i njega su zalile suze njegove majke, ostavio je i on raztuženih srdaca, razplakanih lica iza sebe. On je tu sam. Sam u velikom svijetu, daleko od svakoga od srca. Ali ima u čovječjoj duši nješto, što ako više i neobstoji po sebi, žive ipak u njem. A to je prošlost, to su sladke uspomene prošlosti. Mišao dopire svakud, gdje je mogla motriti, razmišljati,

ćutiti i ljubiti. Onaj dečko nije dakle sam. Okolo njega obigrava misao njegove rodbine, njegovih sestara, njegove majke.

U drugome kraju jak i krjepak čovjek stoji naslonjen na partiget u. Muči, poniknute glave, rekao bi da promišlja. Tko je to? Neznam. Niesam pitao, niesam mario, da saznam. Ali sam ga gledao. Njegovo lice nije odavalo unutrašnje boli, njegove oči niesu bile mutne, ali preko čela kadkad kao da bi prošao oblak. Je li bježao, da se sakrije pred kojim nedostojnim činom, da umakne svietu jureć u sviet? Je li hodio, da kuša sreću, da obogati? Moguće. Je li bio sam na svietu? Neznam. A ima li čovjeka, koji bi na svietu mogao biti sam, sam bez ikoga od srca, i živjeti? Živjeti sretno? Ne! A onaj čovjek? Možda ga nije tjerala sramota ikakva od kućnoga praga, možda nije hodio da se obogati, možda je bio bogat i hodio da sviet proputuje. A je li bio sam? Ne. On čas, kad ja da ću s njega dignuti oči, on izvadi jednu sliku, pogleda ju i nasmiehne se. On nije bio sam. U onaj tren, kad se njegova misao Bog zna kamio odsievala iz one slike, možda druga duša bila je kod njega, jedno je srce za njega igralo, možda burno, strastveno.

Posred kasara, tik samoga krmila, omotana u crno široko platno, sjedi jedna djevojčica. Liepa je, božanstvena je. Rekao bi čovjek, da su se isti angjeli morali otimati za nju, kad ju majka preda na ovaj sviet. Oči su joj crne, crne obrve, crne trepavice, crne kose. Ona biela. Sve u njoj nježno, al bila slaba, disala jedva, jedva govorila. Sjeverno nebo nije bilo za nježni onaj stvor. Još pupoljak, ona je bila počela vehnuti. Hodila je u Alesandriju, da se tješi onim podnebjem, hodila je, da smrti izbjegne. Iza nje mlada žena, mati od dvoje djece; drži najmladje u naručju. Drugo, kojemu je moglo i nemoglo biti pet godina, skače, viče, kriči, lopta se. Zaludu ga majka kori, upozoruje, da će mu lopta u more. Tek onda,

kad udre loptom kapetana u glavu, kad se kapetan nasmije, a majka od stida zarumeni, pobjegne puno straha u majčino krilo.

Prova kao da je živući i mičući se mozaik. Svakakvih boja, svakojakih odijela, svake vrsti gibanja. Crvena je hrvatska kapica uz modru talijansku, fes turski uz crnogorsku kapu, široke i modre gaće grčke uz uzke talijanske, uz biele turske. Čistoća pokraj blata; red u neredu. Lieni se turski pogled susreta sa vatrenim grčkim. Onamo leži Albanec nemarno, ovamo se Talijanac šeta živahno, amo Hrvat u vrućem razgovoru sa jednim mornarom, valjda svojim zemljakom. Turkinje sjedaju omotane koprenom, do njih imbrica punih vode, a blizu, što se bliže može, ljubomorno oko njihovih gospodara. Poručnici idu ovamo, idu tamo, a svjetina im se sada uklanja, a sada ne, kako ih vidi ili nevidi prolaziti.

Svi ti, koji su tu bili, svi su imali svoju svrhu da putuju. Kolika razlika misli, nakanâ, ufanja! Nigdje na svijetu tolike razlikosti težnja, želja, nigdje toliko duboki jaz, toliko bezdno medj stvorovi, koji su ipak toli blizu! Tu udes naginje suzami, smiehom, sdvojnosti, ufanjem, bôlju i radosti toliko različitih stvorova u jedan skup, da ih opet razstavi do vieka! Koliko suza nije ostavio svaki na kućnom pragu? Koliko se srdaca nije uvijalo od boli, koliko zadnjih zagrljaja nije raztužilo otca, majku, sina, unučad? Koliko nada nije izčeznulo, zaronilo u sdvojnosti, pri zadnjem cjelovu, natopljenu suzami? Koliko srdaca ne prati svojim uzdisaji, koliko srdaca nebije krjepko, strastveno, raztuženo, za timi stvorovi, koji su tuđi jedan drugomu, koji jedan za drugoga i nemare, a ipak su toliko blizu! A parobrod plovi mirno, tiho; on nosi te nemirne stvorove njihovoj sudbini, za koju i nepita. A što bi i marila tvar za razumni stvor?

Pade mi oko na lievo, a kad tamo, pokraj krmila, onaj isti kapetan, koji nas dovede do Krfa. Ja mu se sbilja niesam nipošto nadao, jer uvijek mišljah, da će on opet istim parobrodom natrag, u Trst. Nego kako doznah kasnije, obolio kapetan „Aurore“ na putu iz Trsta do Krfa, a on ga zamienio. U onaj tren bio je sam. Gledao je po krmu i sukao svoje velike i siede brkove. Mješavina, koja je bila po kasaru, nije ga valjda zanimala, jer nigda da bi trenuo okom, nigda da bi ga s obzorja uztegao i povukao na palubu. Ja se toj zamišljenosti niesam ni najmanje čudio, jer vaviek mnijah, da ga je više prisutnost onih stvorova mučila nego zanimala, da bi on bio volio vidjeti valove uzburkane, nego da onako miruju. Podjoh k njemu.

— Gospodine kapetane, načnem, baš mi je milo, da se opet susrećamo. Tako ćemo još koji dan biti zajedno.

— A meni hiljadu puta milije, odvrati on, jer sam evo, Bogu hvala i slava, ostavio jadransko more, kojega sam baš bio sit, jer nemože čovjek da ga hvata ni za rep, ni za glavu. Ono je sto puta gore za mornara nego Crno more. Nema se čim hvaliti ni jonsko more, a još i manje tarantsko more, no meni su svakako milija. Nezna čovjek, bi li volio Jedrenu zimi, kad bura pobjesni, ili kadano pri ljetnjoj žegi nema gdje kad ni malo vjetra za dva tri dana. U prvom slučaju davi te vjetar, muči te more, štipa te zima i bije te strah, da te nenanese na obale talijanske. U drugome lieniš i kipiš bez koristi, a da uprav neznaš, kojemu svetcu da se moliš. Zimi, kad zategne jugo, eto kiše za petnaest dana bez oduška, a mornar jadan gnjije u pustoj mokrini i pita zaludu u Boga malo sunca, da se prosuši. No te tješi subota, koja nosi naviek štoli toli vedrine.

— Subota! Vedrine! — rekoh ja onako začudjen.

— Subota, da, nastavi on. Nije se reklo zaludu: „Subota bez sunca i žena bez muža“. Nego se Vi opirete svakoj, koja je mornarska. Da su svi pomorci od moje,

nebi se uplitali vaistinu ljudi od kraja u naše posle. Nama se govori, da smo puni predsuda, a kad tamo, kada se je s nama na brodu i vrieme bjesni, pita se nas, kuda će vrieme i kako, a od knjiga ni spomena. Pa mi samo tješili, nije sboru o predsudah. No kad je tišina, kad je more za žene i za ljekarnike, onda nam se zanovieta, onda se vade knjige ili ponavlja na izust ono, što se u njima boboće. Ta je kao ona Pelješka.

— Koja? upitah.

— Kad je žena zvala muža, odazove se Stevan, koji se bijaše muče približio, a da ga ni opazio niesam.

— Koja žena, Stevane?

— Pelješka, odgovori on.

— Pak?

— Pri mjesečini i noćnoj tišini a prije lieganja ode muž na dvor, da se malko razhladi. Nabasa onako bosonog na nješto oštrice i razjuši se i: liepe noći za junaka, reče; a žena njemu: muči rdjo, hodi lezi!

— Ta na to neide.

— Ide vaistinu, odvрати Stevan, jer ga žena znala. Hćaše Ture izpasti iz kojega kuta, a muž bi, mjesto da vojuje, jezikom za zube.

Liepo je vrieme trajalo sve do smrknuća. Kadno zvono na provi zakucne, znak da je večera, putnici njekoji na lievo, njekoji na desno, svi se razidjoše. Kasar ostane sam. Oni koji niesu imali mjesta ni u prvom ni u drugome redu, takmili se i prepirali okolo foguna, da jela dobiju. Njeki niesu ni za to htjeli trošiti, već jednostavno vadili, koji iz torbe, a koji iz džepa sira, kruha, pa uz čisti zrak, pod nebeskim krovom, da se blaguje i pije. Tu je bio i Stevan. Kad na njega dodje red, uzme mesa i juhe na tanjiru, sjedne u zaklon pokraj kasara, i stane mirno blagovati.

Kadno sutra zora zabelila, nebo bijaše ovito crnim oblaci. Vjetar se razjušio, a mimo mornara, koji bijahu od straže,

na palubi ni žive duše. Sve je još spavalo, jal se po izbah libilo. Mornari bijahu svaki pri svom poslu, a podkapetan se šetao po mostu i turao nemirni pogled onamo nuz more, po prostranom obzorju. Bila nam grčka obala na lievo, a na desno po krmu pusto, nemirno, zadušeno tarantsko more. Oblaci nagingjali jugom, i prilietao preko neba kao legije sotona; vjetar jačao, sve se to većma jušio, konopi zviždali; štropot se elike gubio u šumú talasa, koji su se nadimali visoko visoko, razbijali na provi, pjenili se bokom, a po krmu se razliegali. Mornari su govorili, da će vjetar dnevom malaksati. No tako nebi, jer kasnije more kao da je uzavrelo u kotlu, uzkopalo se, počelo se sve to više nadimati, razbijati se, prevaljivati preko boka od prove i nalievati palubu. Mašinisti naredo, neka bi se pozatvorili d u š p i r i od stroja, da se nebi zalio morem. Zapru i zatvore sve, što je bilo odprto i raztvoreno. Osiguraju d a r e, dugi i debeli komadi od drva, koji stoje po palubi, kao na primjer jarbori od paroketa i trinketa itd., koji bi mogli zamieniti one, koji su vani, kad bi popucali, i tim putem vrieme kakvo bude. Pri toj valjavici po palubi ustali sobničari, izišli van, pa kad vidjeli, što se sprema, vratili se opet dolje, da osiguraju čaše i tanjure i stolčice, neka se nebi porazbijali. Eto izpada napokon iz tambuća i kapetan i zaputavajuć zadnje puce svoje jakete i pristisnuvši kapu bolje na glavu, reče onako tihim glasom:

— Evo nam pozdrava od tarantskoga mora.

Bilo se već dobro razdanilo. Izidje kasnije i Milan na palubu i stane prevrtati kroz ruke svoj durbin, pa gdje-kad s njim, gdje-kad bez njega, gledati oblake, koji su se crnili i nebo dušili, gledati more, koje je bjesnilo.

Parobrod se je gibao, uvijao sad provom zadušenom sad krmom. Korito mu je škripalo, rekao bi bio čovjek, eno stenje, jer čuti bol, eno se tuži i jadi, jer nemože mirovati. On već nebijaše ona ogromna sgrada, koja se je raz-

kostrušivala razčinjena posred mirne luke od Krfa. Čovječja sila nemože da se takmi s prirodom. Ljudski genij nije kadar da nadmaši njene veličajnosti. On je velik, kad u potaji otkriva njezine tajne, on je divan, kad ju napuće, da ga štedi; sretan, kad ju vodi, da mu pomaga, kad s njenih usana pije razkošnu ljepotu, ali slab, drzovit i neoprezan, kad hoće da proti njoj na otvoreno vojuje.

Što je na moru taj veliki brod?

Pri samome kraju i ladjica je nješto, kad more miruje. Ali kad ono pobjesni, sve se gubi, sve izčezava. Ljepote prirode razdražene sipaju jauk i plač među živuće stvorove. Obzorje je široko, prostrano na lievo, na desno, na sve oko. Konca mu nevidiš ni kraja. Onamo daleko ljubi se s morem, moru nevidiš dna, nebo je visoko, a ti si svemu tomu središte, točka, koja mjesta nezauzima. Ta velika ladja, kojoj se ti toliko diviš i koja te po svietu nosi, uvija se povrh valova, kao da je perje, a da se tako neuvija, razpala bi se od prve. I ta bi velika sgrada izčeznula u dubine morske — i za jedan tren, tebe više nebi bilo, nebi bilo te ogromne sgrade. Putnik, koji bi tuda prošao, vidio bi more, gdje miruje, nebi se sjetio, da te nema, da je more na tome mjestu tu veliku sgradu pozobalo. Na morskoj se pjeni nije nigdje vidjelo nadgroblje utopljenika. Ono uduši, proguta, razlije se i poravna. Gdje je jučer bio jauk, danas je posmjeh. Gdje jučer smrt, danas razkošni život. Morska je pjena češće zalivena krvlju iz rane utopljenika. Ono je krštenje, mučeničko krštenje pionira napredka i kulture. Bože moj, koliko žrtava danomice, koliko boli, koliko suza svaki čas! Jedan se narod nalazi neprestano van okrilja zakona, jedan narod, čija je domovina ocean, vojuje za svakoga, vojuje za Evropu, za Ameriku i za Aziju; a sebe žrtvuje bez milosti, bez zahvale. Jedan poseban narod po mekom elementu tura se u daleke krajeve, nosilac novih i starih ideja, mučenički borilac proslave ljudstva, gine neopažen, mre bez

utjehe. Smrt, nesmiljena poruga prirode, visi nad njim kao Damoklev. mač. Mokar, leden, trudan, gladan i iztrošen mora često da svoje najzadnje sile sakuplja, da se opire elementom, da vojuje za obstanak. Počinak bio bi zapuštanje, a zapuštanje je smrt. Nema primirja u boju sa oceanom. On napada bez oduška. Neizmjerne su njegove legije. Nema dana, da netraži žrtava. Pak se umiri kao lav, koji zaspi na još vrućoj lješini. A koja je ta žrtva nezasićljivog oceana?

Mornar!

On je sam, sam u toj nejednakoj borbi, sam, bez srdačna pogleda, da ga ojači, bez posmjeha, da ga u mukah tješi. Sam zaronjen u neizmjernost. Ipak nigda suze, koja bi njegove boli odala. Ono lice, potamnijelo od sunca, ojačano u olujah, neodava tajnih osjećaja. Bol, ako boli ima, sakuplja se na srcu i tu ostaje. Ali ono lice tamno, smiono gdjekad, često ozbiljno, a uvijek na vrijeme nabrano, izraz je neizmjerne dobrote i neoborive jakosti.

Mornar! Teško da može mrziti; teško da teži za osvetom; teško da je plašivica. Oluja ojačava njegove mišice, pokrjepljuje njegovu smionost i ujedno smekšava njegovo srce. Reko bi, da na moru voditelji žući prestaju djelovati, da živci straha popucaju. Na moru postaju ljudski stvorovi plemeniti, velikodušni. One trajne pogibelji, one neizbježive i nenadane promjene, one kušnje neprestane, ona smjesa boli, nada i ufanja jesu brus, koji brusi sve što je u čovjeku neumjestna, što je u njem okrutna. Gladi mu srdce, kriepi mu tielo, oplemenjuje mu dušu. Nema mornara, čije bi lice bilo odurno, nesnosno, antipatično. Ono može biti ružno, ali iz one ružnosti kriese se iskre dobrote, razuma i velikodušnosti. Nadješ uvijek u njem nešto značajna, oštra, odvažna. To je izraz ozbiljnosti oceana, kap njegove veličajnosti. Tko nije vidio valove, kada napadaju orkanom, tko nije čutio šum talasâ na oceanu, komu se duša nije gdjekad sgražala od žalosti, komu srce

nije gdje kad igralo od radosti ondje na širokom, dubokom, pustom i neizmjernom moru, taj nemože suditi, što je ta velika borba, — što je ta borba mornara sa oceanom.

— Nu da vidim, — čujem na jednom kapetana, koji je gledao po krmu, i ova se hoće.

— Što je, upitam ja.

— Druga, odvrati mi; a neće te jedna sama naći nikad. No kad ti se zla sreća navrne, čuvaj se, eto ti nesgoda kao maloga boba. Eno vidite ono pijavice (vihor na moru), onamo put zapada. Ona je naša kao u ruke.

— Vi se bojite?

— Nije da se bojim, no hoće djavo razčistiti palubu, razprhoperati ono dvoje jedara, što je u vjetar, ako se svali na nas; a hoće, da tako nebi. Bio sam i prije u sličnih neprilikah, a nije mi zaisto nigda stinula krv. Nego mila šteta, a za drugo deveta mi briga. Pijavica mi jednom, obnoć, pokraj Sicilije, operuša jedra kao da je to perje, uvine i slomi j a r b u r e t od prove kao da je to slama, a neka da sam imao u zahrani drugih, da dignem i prostrem. Brodovlastnik htio dobivati kao knez, a mene i brod pītati kao siromah, pak ja u toj neprilici, gdje ću gdje neću, naniela me napokon sreća u Kaljari. Kupi platna, okroji jedra, prišij, razastri, i nateboga vjetrom u krmu opeta na put. Bijah njekoč u lijonskom zaljevu, kad no susretnem na jedan put četvero njih, mnijah hoće mi poraziti palubu; no se srećom izdušile. . . . Pustim ja kapetana, neka dalje nabraja, i tražim okom Milana.

On je stojao na lievoj strani i pratio pijavicu durbinom. Odoh k njemu.

— Milane, čuvaj se, rekoh mu.

A on ni uha ni oka.

— Na desnu, zaviče kapetan krmilaru, na desnu, vazda na desnu, možda ju izbjegnemo.

Pak tren kasnije:

— Božmane.

— Gospodine, odazva mu se ovaj.

— Pod palubu sa putnici, nećemo je izbjegnuti.

— Pod palubu, odgovori božman.

I rivaj simo rivaj tamo začudjene, a više no to, prestrašene putnike. Vikao je neprestano, „salva la vita“, „imajte oko“. Plašiviji su bili na to i prije pomislili, ali neki su se otimali. A božman opet rivaj, opet moli, a kad to nepomoglo, a on psuj, kuni, doklen se neobrši kapetanova zapovied.

Pak kapetan opet:

— Božmane!

— Šior!

— Je li sve osjegurano?

— Što se je moglo.

Kapetan zaklima glavom.

— Putnici?

— Zahranjeni.

— Svi?

— Paluba čista.

— Jedra?

— Vezana.

— Dobro?

— Bila su dobro vezana.

To nije mornarski, izvali kapetan krupnim glasom. To je . . . A bukaporte?

— Zatvorene.

— Zatvoreno sve, tambući špiraji?

— Sve.

Preko sve ove mješavine ja sam gledao po krmi. Tamo se dizala nebu u vis crna jedna oblačina. Na podno nje sukala se do mora jedna ciev svukud jednaka. Ta se je ciev micala sad desno sad lievo, ali vaviek put nas. Na kraju nje a na površju mora, more se uzkopalo, zapjenilo, a pjena se dizala visoko, na okrug, poput lišća od aloja,

koje se savija oko svoga stupa. Ta se ciev počela uz oblak razširivati, dimiti kao da iz nje bježi para, čim se na dnu počela suživati, a po sriedi probljedila i kao da je prozirna. Svud po nebu razastrla se čmadina, da ga ni komadića nevidiš čista za liek. Sve razkošmuljano. Oblaci na krpe, poput otrancina, podviti, razperušani, razprho-perani na krajih. Na dnu svega toga bjesnila obigravaju tanki, bieli, lagani oblačići, na lik onih, kojeno gdjekad vidjaš visoko visoko na nebu, ali su oni pri liepu vremenu, dočim ovi slute na oluju.

Za jedan tren vjetar se utazio, kao da ga nije ni bilo, ali more vaviek uzragoreno, kaono voda kad vrije u kotlenki. Eto i jedan jaki škropac kiše, pak opet pristrieši. Medjutim se nama pijavica sve to većma približava. Sad naginje na desno, sad se uvija na lievo; rekao bi čovjek, da ju nješto priteže na nas, i kao da se libi, hoće li mimo ili neće. Pri svemu tome više te bije ono mrtve tišine, no sami strah, da te pijavičina poduši.

— Na lievo, zapovieda opet kapetan krmilaru, na lievo, vas timun na stranu. Eto je već blizu, eto je na nas.

Malo se vjetra diže put nje, put sjevero-zapada. Ja osjetim, gdje me njetko hvata za ruku; gledam, a kod mene Milan.

— Vidiš, reče mi, evo nas u njezinu kolu. Eno se vidi po rosi kako se vjetar približuje k središtu na zavoj. Reye nema krivo, kad poredi pijavice s tifunom i orkanom. Eto i Stevana.

— Čuvajte se, za rane božje, zaviče, eto djavola na brod.

Nije bilo trena da se gubi. Nješto zašušti, konopi na jarborih zazviždaju. Vjetar da uduši. Ja da ću se gdjegod zakloniti. Kasno je. Vihor je već zapasao krmu. Vjetar da ponese, a ja stiskaj, stiskaj svom silom gvozdenu partigetu. Nevidim nikoga. Nevidim ništa. Od slapa, koji je dolazio, začepile mi se oči na silu. Sve kao da su tmine. Bijaše jedan čas, kad mnijah, hoće mi ruke puknuti, hoće me zanieti.

Po parobrodu kao da se sve koprca, valja i razbija. Pak vjetar preokrene. Sad kiša. Lieva kao da su se raztvorili svi dušpiri nebeski, lieva kao iz kabla. Koliko je to sve trajalo, neznam. No kad ono bjesnila pominu, kad pristrieši, kad se malo razmanta i nebo na jednome kraju prolomi, vidim Milana nedaleko od mene, gdje stoji naslonjen na tambuč, bez kape, kose mu razkošmuljane, sav mokar kao luža, a do njega Stevan, gdje ga stiska desnom, a lievom mu drži durbin. Gledam po brodu, a nigdje nikoga. Sve prazno, kao da je brod opustio. Natiče mi se oko na krmilo, a krmilo samo. Onako privezano sa komadom duplina (kratko uže) drmalo je, mišljah hoće s hipa na hip popucati. Po kasaru i po palubi sve raztreseno, razneseno, preobraženo. Ta ovo je sudnji dan, pomislih, kad eto kapetana, gdje se penje uza stube. Kad se dobro razmantalo i raztrieznilo, tambući i od krme i od prove izgledali su kao mravišta. Vrve ljudi van kao mravi, koji se bijahu zahranili pred olujom.

— Božmane, zazva kapetan.

— Šior.

— Koliko vas je broja na provi?

— Četrnaest.

— A putnika?

— Sto petdeset sedam.

— Bilo?

— Bilo, i sada je.

— Izbrojeni?

— Izbrojeni.

— Štete?

— Malo.

— Gdje?

— Na jarboru od trinketa. — Nesreće se nije bilo dogodilo.

— A Vi, reče kapetan, obrativši se k meni, Milanu i Stevanu, za što ostadoste na kasaru?

— Da vidim, odvrati Milan.

— Da čuvam gospodina Milana, odgovori Stevan.

Ja doista neostadoh ni da gledam ni da koga čuvam, ali se ono svali na brod na vrat na nos, a da nemogu ni sad još razumjeti, kada i kako pobješkoše krmilar i kapetan. Minu pijavičina, ali neminu jugo. More je sve to više uzburkano, valovi napadaju žešće, a vjetar vaviek, kao da nemisli prestati. Paluba, koja je iza one pijavice bila navrila puna svieta, opet se izprazni. Slabiji, a tih je bio veći broj, izčeznuše koji pod kasar, a koji pod provu.

Malo je njih bilo, koje bi zanimale i mamile ljepote prirode razdražene. Čovjek u obće a i svaki stvor napose gleda prirodu sa razna gledišta. Geolog gleda u razdraženom moru onu moćnu silu, koja rubi obale, koja ih podkapa, i u tajnovitih svojih dubinah pripravlja slojeve kamenja nastajućih gora. Meteorolog vidi u njem onu veliku spremu, iz koje crpi zrak svoju mehaničnu silu; zoolog stan neizmjernog broja živih i grob izumrlih stvorova. Povjestničar pomišlja na narode, koje je ono vidjelo i preživjelo; liječnik vidi čisti zrak za bolestne na sušici; pjesnik najstrašniju prirodnu ljepotu; bogoslov veliko ogledalo Sve-mogućega; mornar bič božji; ribar božji blagoslov; onaj, koji se topi, vidi u njemu grob, a prosti seljak napokon stvar, kojom brodovi jedre.

— Pred noć sjedijasmo na kasaru. Vrieme kao da se utažilo. Vjetra malo, ali more uvijek nemirno. Pade govor na pijavicu.

— Liepa li pojava, reče Milan. Samo mi je žao to, što ga niesam pratio sve od onog trena, odkad se zavrgo, pa dokle se razišo. To je doista zanimivo. Da je ovdje bio Humboldt, bio bi se uvjerio, da to niesu dva suprotivna vjetra, koja se susretaju i daju pijavicam povod. Puhalo je jugo. Bio bi vidio po slapu od mora, kako se vjetar približuje sredini na zavoj. Kušao sam vodu, koja je padala; nije bila slana ni od slana znaka. Gledao sam kapu, kad mi pobježe. Hodila je put pijavice, nješto malo na desno. Jedan tren i niesam je više vidio.

— Gospodine, nastavi Milan pokle se obrati kapetanu, jeste li se na nju mnogo puta namjerali?

— Jesam na stotine puta.

— A iz blizu?

— Ovo je treća, koja me na brodu pohadja.

— Malo zaista.

— A ja mnim, da je i jedna odviše, prihvati Stevan. Nego želim svakoj krštenoj duši, da ju nigda i nevidi. Bilo bi i po Vas bolje, da ju vidjeli nieste. Stavljati život na jeftinu pogibiju, ja mislim da nije koristno a neka, što nije pametno. Onamo stoji pisano: Čuvaj se, i ja ću te čuvati. Ja još nevidjeh čovjeka, da od obiesti stavlja svoj život na kocku, kao da ga je na karte dobio.

— Ovi se pojavi, nastavi Milan, sbivaju ponajviše po sredoziemnome moru. Pišu, da se gdjekad vidja po deset njih na jedanput, a najviše u lijonskome zaljevu. Vi biste sretni, gospodine kapetane, da se takva šta naužijete. Kad prodjem onim krajem, ufam hoću se i ja namjeriti.

Stevan pogleda Milana.

— Maistre, Redfield i Oersted, nastavi ovaj zadnji, tvrde, da se suhe i morske pijavice pojavljaju, kad no se susretnu dva suprotivna vjetra. Tada, kažu oni, prikloni se jedna struja vjetra drugoj i obje na zavoj dižu se u vis. Becquerel, Hare, Bresson i Peltier drže pijavice ili vihore u obće kao kćeri statične munjine. Oblak, govore oni, postane voditeljem munjine od površja zemlje i tim se putem pojavi vjetar put oblaka, i zrak od okoliša, obigravajuć sredinu, teži na zavoj, pak u vis. Espy, Muncke i Belt misle, što je najvjerojatnije, da vihori nastaju, kad se pri zemlji stopli zrak, i postane tim putem laglji, i na jedanput krči sebi put u vis. Oni misle još, da se uz podane okolnosti spušta gdjekad istom brzinom i teži zrak, na isti način iz visine put površja. Strukovnjaci niesu svakako glede teorije ovih pojava na čistu . . . .

— Nebili nikad kao i reče, presieče Stevan, koji je pozorno slušao i nije trenuo okom.

— Ja mislim, doda kapetan, da se de Maistre i ostali kruto varaju, kad govore, da su to dva suprotivna vjetra, koji davaju povod vihorom. Ja sam tih vidjao dosta na moru, ali je u obće to bilo pri tišini, a malo kada s jakim vjetrom. Vidjao sam toga i na kraju. Začeo bi se, neznam kako, na jedan put, ponajviše čunjasta oblika. A nigdje nisam razaznao ma ni traga sukobu dvaju vjetrova.

— I ja sam Vašeg mnienja, nastavi Milan, svi učenjaci zabaciše tu teoriju kao staru i nevaljanu. Istina je, uz ovu teoriju ima privezano mnogo velikih imena. Tu imamo Humboldta, koji opisuje te pojave po pustošah južne Amerike, ali uz to dodaje, da ti suprotivni vjetrovi mogu samo nastati uz obću tišinu. Tu teoriju dakle prima Humboldt samo pod neke uvjete, i njegovo mnienje dolazi samo u prilog Espyu. Peltier piše, da dva vjetra, koja bi se susrela, morala bi prouzročiti sgušćenje zraka, a ne razriedjenje. Muncke upozoruje, da bi ti vjetrovi morali proći jedan površ drugoga, a ne mimo, i da bi tako vihuri morali ležati horizontalno. Ali takvih još nitko nevidje. Reye govori, vihuri, koji bi nastali u visini, nebi mogli nikako imati u sebi takve struje, koja bi hodila s gora put površja zemlje, ali ipak da se je takvih opazilo. Pak dolazi pitanje, za što se pijavice pri površju mora nerazširuju, kako je jasno, da bi se to moralo dogadjati, već ostaju u nasuprot, često na lik jedne cievi. I munjina nedava dobra tumačenja za razjašnjenje vihora, jer se baš nezna, za što i kako da se munjevne struje zovu u pomoć, da ih proizvodjaju. Ako i jest dokazano, da malo ne uvijek medju oblakom i površjem vlada njeka munjevna napetost, to bistri pojam o gromu i tumači ga, ali dalje ništa. Peltier, koji hcaše da na tu misao svakako zavede javno mnienje, navodi osam učenjaka, koji su vihore pripisivali munjini. Humboldt, kad napominje suhe pijavice po

južnoj Americi, napominje mimogred i munjinu. Istina je, glasoviti Amerikanac Maury traži neki uži doticaj munjine sa sveobćimi zračnim strujama, ali kako mu s razlogom podmeće Bourgeois u svojoj brošuri: „Refutation du systeme des vents“, Maury navadja i navadja bez reda i traži da dokaže nješto, što se neda dokazati. I sbilja, Maury, koji bijaše i vrli učenjak i veliki pjesnik, zadubljen gdjekad u promišljanje prirodnih ljepota, i hoteć svačemu i svemu tumačiti uzrok, često je u njem pjesnik nadmašio strukovnjaka. Obstoje tolikogodišnja opažanja francuzkoga častnika de Touchemberta, koji hoće, da je magnetizam prvi pokretač zračnih struja. Brésson, koji je analizovao i povoljno se izrazio o toj interesantnoj radnji francuzkoga častnika, opaža, da orkani jesu sbilja uvijek praćeni od munjevnih pojava. Nu taj strukovnjak zaboravi, da treba odieliti uzrok od učinka, da je naime munjina, koja se u orkanih razvija, učinak bjesnila istoga orkana. Pak dalje i dalje s jednoga pojma na drugi, gospodin Brésson zaključuje, da bi se napokon moglo nješto vjerovati o uplivu mjeseca na naša vremena! Dakle, da se znanost bavi predsudom! Ali je ona odavna te predsude odsudila i njene su ideje u tom pogledu krasno i elegantno zastupane od Carusa Wernea u njegovih simpatičnih radnjah. Pravac, kojim je dan danas udarila meteorologija, nedopušta, govori Reye, da se vjerovatnim drži, da bi jedan oblak, ma koliko on bio munjevan, mogao stezati prašinu, paru i zrak silom vihora u vis. Za što se nebi, pita Reye nadalje, uzpostavilo ravnotežje munjevnimi iskrami, naime treskovi, gromovi? Dakle ni munjevnost nije uzrok pijavicam; a još i manje bi one mogle biti prouzročene od sukoba dvaju suprotivnih vjetrova.

Stevan je sve dotle šutio. Sad se digne i reče:

— Ala, gospodine Milane, evo se uztrpih dosele. E dopustite mi, da Vas nješto upitam. Ja vaistinu nerazumievam ta gonetanja, a još manje poznam gospodu, koja

o tome glavu razbijaju. Razumievam to samo, da u skladu neživu. Nego mi recite, molim Vas, pri kom Vi držite, da je deblji kraj?

— Pri nijednom, odgovori mu Milan.

Kapetan ošine pogledom Stevana. To Stevana nije smelo; jer on doda:

— A Vi pričajte napried.

Htjede još dodati koješta, nego susretne Milovanovo oko i on onda jezikom za zube.

Milan nastavi:

— Najvjerojatnije je to, da ti pojavi odviše od razlikosti temperature, koja može nastati u zraku, kad je miran. Reye, koji se obširno bavi o tome predmetu, jest medju najprvimi, koji reče, da suhe i morske pijavice i tornadosi i tifuni i orkani jesu jedan te isti pojav, da im je jedan te isti uzrok, i da se samo razlikuju u obsegu, u sili i veličini. Muncke, Belt i Espy drže, da su vihuri vertikalne struje, koje se na jedan put pojave u zraku, pak ili idu s površja zemlje u vis, ili s visine padaju na površje. Ili s jednoga uzroka ili s drugoga, a to u obće kad je tišina, zrak, koji je na površju zemlje, stopli se više, nego onaj, koji je povrh njega. Sada, ili se redom ravnotežje uzpostavlja medj studenijim i toplijim zrakom i onda vihora nema; ili se dogodi to, da se na površju sakupi više toga toplijega zraka, koji, pošto je laglji nego onaj studeniji, koji je povrh njega, digne se silnom brzinom u vis netom se nestalno ravnotežje poremeti. I eto vihora, pijavice itd. A gdje-kad se studeniji, naime teži zrak može spustiti s visine na površje. I eto opet vihora. Ovaj je zadnji slučaj mnogo rjedji, nego onaj prvi. Vihor jedanput začet, može se razprostraniti. To odvisi od okolnosti, u kojih se je zavrgao. Zrak sa strane pritegnut je k središtu sa većom ili manjom brzinom. Ako vihor stoji na mjestu, vjetar sa strane dolazi ravno k središtu; ako li pak putuje, što se u obće opaža, onda ide na zavoj. Da ova teorija najviše zadovo-

ljava, to najljepše dokazuju pokusi Olmsteda u Alabami, na njeku vrst trstike (rozge), stablo visoko do preko četrdeset stopa, a promjerom od dva palca. To su plodni predjeli, i ono žiteljstvo najvoli upotrebljavati zemlju, gdje te trstike rastu. Zato težak posieče i nakon tri četiri tjedna zapali te trstike, a vatra uništi sve, čak i žile, jer su kod tih stabala žile na površju. Pak onda radi. Olmsted opisuje strastvenimi riečmi liepe pojave, koje je u tih prilikah opazio. Tu govori on, da su se vihuri začimali na jedan put, da ih je s prve bilo visokih do četrdeset stopa, a kasnije da su njeкои bili viši od dvie stope. On da je bio daleko od vatre devet sto stopa, a ipak da mu se je jedan vihor na toliko približio, te je ćutio kako zrak bježi put istoga. Ovi vihuri bili su raznovrstna oblika, njeкои ćunjasti, a njeкои na lik cievi, i kasnije, kad sve pogori, pojavljali su se iz same žerave. Doktor Cowles pripovieda, da kad je jednom dao spaliti u Massachusettsu dosta veliki prostor, pun suha drvlja, digao se je takav jedan vihor, da je vukao za sobom ostalo drveće, koje bijaše dosta daleko od užgana prostora; a doktor Buttler, koji bijaše odanle daleko za jednu englezku milju i pol, da je vidio velik stup crna i gusta dima. Redfield upozoruje na sličnost, koja postoji medju ovimi pojavi i onimi, koji se opažaju na vulkanih. Prof. Seebach opisuje jedan vihor prašine, kojega no je on motrio na Santorinu dne 8. aprila godine 1866. Pri dnu taj stup crne prašine bijaše tanji nego li u vis, a na vrhu se, tek u visini od šest sto metara, razpadao. Niemac Rath pripovieda, kako je Pilla motrio dne 23. decembra godine 1832. na lavi Vezuva vihor visok do preko sto stopa; a francuzki ćastnik Bailleul, da je vidio godine 1850. na istom vulkanu, gdje se zameću polavi mali vihuri. A prije toga i Hamilton vidio je dva, koji su nalićili morskoj pijavici. Tu, kako se vidi, predstoji uvijek razlika u temperaturi medj dolnjimi slojevi zraka i gornjimi. Nema tu govora o sukobu dvaju vjetrova,

jer tu mal da ne uvijek vlada tišina; nema tu govora ni o munjini, jer kako razborito govori Reye, tu se na munjinu nemože ni pomisliti. Belt povieda, kako u Australiji znadu vihuri napastovati ljeti one, koji kopaju zlato i često im razoriti čadore, koji su im ujedno i prebivalište i radionica. Ti se vihuri, govori on, začnu pri ljetnoj žegi na jedan put, pritegnu k sebi ono drobnoga pieska, i vidi se u zraku crni gusti stup, koji se gdjekad miče napried i nazad, a gdjekad kao da miruje. Ako se pozorno motri te pojave, razabira se, kako zrak ide sa strane ravno k središtu. Pak se opaža još, da zrak onda postane hladniji. I očevidno je. Topliji i laglji zrak povuko se je kroz tu fantastičnu ciev u vis, a drugi ga je iz visine — teži i hladniji — zamienio. Zanimiva je u tom pogledu opazka Beltova. Svatko zna, da kad se što vruća izloži zraku, kad je miran, zrak, koji je povrh toga, titra. To nije drugo no topli zrak, koji se diže u hladniji sa strane, koji ga zamjenjuje. Belt priča, da kad se tamo pojavi vihor, nema kasnije za mnogo vremena u zraku titranja, i da nema više one zaparine, koja ponajviše vlada.

Morske su pijavice u obće na lik lievka, čija je širja strana u vis. Ponajviše se začnu u oblacih, a Baussard je opazio, da mogu nastati i pri vedrome nebu, i tada da se začnu na površju mora i otale dignu u vis; a tek kasnije da se pojave oblaci. Horner misli, da je promjer morskih pijavica gdjekad do preko dvie sto stopa, a da mogu biti visoke do hiljadu i pet sto i više. Oersted govori, da je većina vihora od preko dvie tisuće stopa visine. Bilo je suhijh pijavica, kojim je promjer bio čak od tisuće stopa, a još i više, ako se pomisli na amerikanske tornadose, koji razore i opuste sve, kuda prodju. Peltier navodi petnaest vihora, koji su sisali vodu u vis, a tri, izpod kojih se je voda bila udubla na lik kotla, mjesto da se diže. Na 19. augusta god. 1845. u Houlmu, osam kilometara daleko od Rouena, u jedan sat poslije podne uništi vihor sto i osam-

deset velikih stabala; a sat prije bijaše porazio u Monvillu, koji je daleko od Rouena petnaest kilometara, tri predionice i raznio dvie stotine radnika. Razvaline tih sgrada padoše pol sata kasnije trideset i dva kilometra daleko! U Hainichenu na 23. aprila 1800., a poslije podne, spusti se iz jednoga gustog oblaka taman stup sve do zemlje, pa se opet potegne nazad u oblake. Spusti se još jednom, i što je susreo, to je sve skroz uništio. Vjetra se nije čulo, da- pače jedna seljakinja vidje sa svoga prozora, kako taj vihor raznese i uništi jednu potlešitu kuću, koja bijaše blizu, a nije vjetra ni čutila. Bilo je i većih kuća skroz odnesenih, i kad se vihar svrati u bližnju jednu šumu, ostavi stalne tragove, jer kuda prodje, neosta zdravo niti jedno stablo. Ponese napokon u vis dva konja, kočiju i kočijaša.

— Hoće djavo, da je i više, reče Stevan, koji se je zaludu mučio, da jezik uzteže. Nego mi kažite molim Vas, kad tako liepo poviedate, je li istina, da ljudi mogu proizvesti kišu. To sam čuo jednom u Kotoru, ali mi se takva šta neda vjerovati.

Svi koji bijahu tu naokolo, a tu je bilo sve, što bijaše najotmenijega na parobrodu, svi pogledaše Stevana. Pak pogledaše Milana, pak jedan drugoga. Stevan, kao da to i nevidi. On nije mogao nit pomisliti, da je on za mnoge tu bio suvišan. Nije nikako sumnjao, da se ostalim njegova prisutnost nemili, a Milan nije nigda zaboravio, da mu je Stevan zemljak, da i ako mu je sluga, i on je Crnogorac. Ostali niesu poznavali, koliko drži do sebe svaka Crnogorska duša; kako je tu razvijeno čovječje dostojanstvo, kako Crnogorac nepojmi, da bi mogao strani čovjek, ako to nije Rus, biti bolji od njega, a navlaš onda, kad komad drva nosi svih jednako preko pustoga mora, gdje čovjek čuti više za čovjeka, i nemisli na društveni položaj, koji toliko dieli uka od neuka, bogataša od siromaha.

Stevan nije na to pomišljao. On je samo znao, da ga Milan voli, da ga drži više za prijatelja, nego za slugu, a

dalje niti je tražio niti je pitao. Sjedio je uz ostale; slušao je. Gledao je, da utuvi ono, čemu bi se rado bio opro, da ga nije nješto stida pridržavalo. Ali to nebijaše stid, jer tu bijaše svieta, nego jer se je bojao, da nepogodi i da se pred svetom neobruči.

— Jest, odgovori mu Milan, kiša se može i umjetno proizvesti.

— Može, doda kapetan, na papiru.

— Može da, nastavi Milan, koji kao da i nije čuo, što je kapetan primjetio. To se je dogodilo više puta, i može opet. Još god. 1845., kad no je J. Mackay mjerio iztočnu obalu Floride, a mjeseca aprila, proizvede on nehotice i vjetrove i kišu. Njemu je smetalo pri mjerenju ono silne trave, koja zna biti do šest stopa visoka; — pak on, da posao olakoti i sebi i družini, odredi, neka bi se užegla, a kad trava izgori, pojavi se lagani vjetar i padne obilata kiša. Kad nekoliko dana kasnije, pomoćnik J. Mackaya, naime A. Mackay, koji je poznavao Espyevu teoriju o postajanju oblaka, nabasa na silni jedan prostor, pun te guste i visoke trave (saw-grass ponds), odluči da kuša tu teoriju. Njega je pratila i bila mu pri ruci na poslu množina crnaca, koji su znali, da tu kiše nema sve od početka aprila do konca junija. Mackay, koji nije dvojio o uspjehu, reče crncem, da će do koji sat kiša. Oni mu se nasmijaše od srca. Ali kad se trava zapali, i kada se nakon nekoliko vremena, pošto sva izgori, pojavi svježiji vjetar i na nebu se začne oblak, onda ga oni stadoše gledati začudjeni. Oblak naraste, sgusti se i poče bljeskanje i grmljavina. Crnci popadaše na koljena. Iza grmljavine pade obilata kiša, a crnci uvijek na koljenih, da prose Mackaya za oprostjenje, što mu nehtjedoše vjerovati od prve. Mackay povieda još, kako je A. H. Jones više puta ponovio slične pokušaje, i da je vazda uspio; dapače, da na Floridi znadu sada oni stanovnici, kad su to jednom doznali, užigati češće tu travu da bi se...

— Ali, gospodine, reče kapetan, ta voda odklen dolazi? Ako tu kiša preko aprila, maja i junija nigda nepada, ako je tu sve suho, odklen dakle voda?

— Nu, odvrati Milan, to se tako razumije. Od silne topline, koja se tom prigodom razvija, zrak se s površja diže u vis, a dolazi zrak sa strane, koji se opet i on diže. Zrak nije nigda absolutno suh, u njem ima uvijek vodenih para, više dapače ljeti, nego zimi. Taj zrak dakle, koji se diže, kad dodje u njeku stanovitu visinu, ostudeni. Jedan se dio njegovih para pretvori tada u vodu. Da tu ima vlage, razumije se i otale, kad se zna, da izpod mlade i zelene trave ima je gdjekad sloj zamrle i gnjile, debel do četiri stope, koji nemože biti bez vode pošto je pri tlu i obranjen; a da se i nepomišlja, da je i ona trava, koja je zelena, takodjer vlažna. A to se vidi i u gustoći i crnoći dima koji se diže. To razumievaju, kako povieda Espy, i Indijanci vrlo dobro; i zato su oni tako opasni zbog paljenja livadâ. I ovi pojavi dolaze u prilog teoriji vihora uslied razlike temperature. Ali i ova nam teorija nedaje čista i bistra pojma o vihoru, akoprem Reyeova razprava baca dosta svjetla u te tmine.

Meteorologija je još u povoju, ali je svakako, u odnosno malo vremena, dosta napried koraknula. Od prastarih vremena zračni pojavi mutiše vazda plaha čovjeka, poklem predsude napučiše oblake vješticami, i luda svjetina vidjala u gromu drzovitu ruku strašnoga Gromovnika, a u krupi pakostne hire zemaljskih vještica. Kadano kasnije iztraživanje istine raztjera malo po malo te zračne prebivaoce, i priveže zlatnoj prirodi nebesko bljeskanje, i gromovi prestadoše padati iz ruku strašnoga Gromovnika, tek onda moglo je biti govora o znanosti, o pravome napredku. Prvi stari Grci zasnovaše temelje, ili bolje rekuć pokušaše da zasnuju temelje meteorologiji, akoprem to bijaše njeka smjesa znanstva i predsude. Većina sadanjih strukovnjaka i nespominje stare Grke u poviesti meteorologije, akoprem Aristotele napisa pet knjiga i uz Hipokrata, Teofrasta,

Strabona pisahu o meteorologiji i Rimljani: Plinij, Lucretij, Seneca i Virgil. Nu sve je to bilo u savezu sa zvijezdama, jer su se one i njihovo gibanje često zazivale, da pomažu pri tumačenju vremena. Ta prastara meteorološki nagadjanja nisu imala znanstvena temelja. I drugčije nije moglo bivati; jer fizika, ovaj stup, od kojega se meteorologija nemože odvojiti, bijaše nerazumno čedo, i tek sa izumom Torricellia moglo se je postepeno napredovati. Pak ima i druga. Pojedini motritelji bijahu prisiljeni raditi sami po sebi; često se je tražilo ono, što već bijaše nadjeno, i iztražitelj je ponajviše počimao iz početka. U srednjem vieku bijaše nješta bolje. I arapski filosofi bavili su se meteorologijom, ali nije bilo ni termometra ni barometra . . . .

— Gle, zaviče na jedanput Stevan, eno kraja.

— Još Grčka, doda kapetan. Grčka dà, taj blaženi kraj, ta zemlja posvećena od toliko velikih uspomena, gdje svaki grumen nješto veličanstvena spominje, ta kolievka znanosti, to ulište, iz kojega se je razlio kroz Rim preko čitave Evrope svaki napredak, — Grčka se je još razabirala kroz tmine, koje su se već bile počele pojavljivati.

Iza one pijavice, koja se na nas bijaše svalila, vjetar se za malo vremena umirio, ali je more kopalo sve to više, i crne su oblačine letjele kao biesne s jugo-iztoka put sjevero-zapada. I poslije podne sunce se je vidjalo samo kadikad, stidno rek bi, što nije kadro svojom snagom da umiri i utaži prirodu razdraženu.

Stevanu bilo valjda dodijalo dalje šutiti, pa za to prekinuo našu pozornost. Kad se krug na kasaru razišao, on se približi Milanu, i hoće neće hvata mu se jakete:

— Čujte, gospodine Milane, reče mu.

— Što je, Stevane?

— Zlo i naopako.

— Što?

— Otišlo s djavolom, da ga anatema, otišlo sve.

— Što je otišlo?

— Sve. Neosta ništa. Naopako.

— Kakva nesgoda?

— Gore.

— Kakva nesreća?

— Gore. Sto puta gore.

— Stevane, neidi stramputice, govori.

— A Vi kad hoćete, a ja hoću. Eno dolje u Vašoj izbi sve sunovraćeno. Ono nesretne pijavičine nagne parobrod tako strašno, da su se sve prtljage prekovratile.

— Digni ih, tu nema zla.

— Kako nema, jadan čovječe, kad bi krštenu dušu glava zaboljela, samo da promisli. Nego Vaša je dobrotu velika, a ja se evo izpoviedam, Bog i duša, ako istinu nekažem.

Milan ga pogleda. Stevan nastavi:

— Kod kuće, starica mi mati . . . . .

— Stevane, ostavi izvjete, presieče Milan, ajdemo da vidimo.

— Ne, gospodine Milane, za rane božje, prije me čujte.

Milan se stisne u pleća i:

— Govori, reče mu.

— Vi znate, doda Stevan, kakve su matere, kada spremaju sinove na put. Sva se rodbina sakupila okolo mene, da me cjeliva. Tetka i mati donesoše mal da ne naručanj svake trave. Ova kad te boli glava, ova kad zubi, ova kad želudac, rekoše; a ja primaj i trave i savjete. Stari ujak, — a to je ono što me peče, — podmakne mi nekoliko pleta kradimice lievom, a ta neka mu je prosta, a ne ona kad mi desnom pruži staklenku punu zimuradine, i reče: ti ideš, sinko, u daleke kraje, a možda i izpod svieta, gdje ima i zla i dobra, a više zla nego dobra. Kad bijah jednoč u moje mlade dane u Dubrovniku, kazivahu mi ljudi, koji sviet obilaze, da tamo njegdje daleko vladaju kužne nemoći; a stari paroh, kojino jesenas

dušu izpusti, da mu je na spas, i koji je prevrćao debele knjige, reče mi, da se čovjek čuva najbolje od tih bolesti, ako se maže zimuradinom. Evo ti ova staklenka i dao svemogući Bog, ona te od pogibelji spasila. Ja se oprostih od matere, kao od matere, a još mi srce puca na njezine suze, koje mi i sada lepeću pred očima, te ponesoh sobom sve te svetinje svoje rodbine i upamtih, a da ih nigda nezaboravim, te svete naputke. Bog me na Vas namjerio. Vi mi povjerili, kao pošten mladić poštenomu mladiću, Vaše prtljage, da bude u dobar čas. Ovo je prvi put da u sviet krećem, i neznam gdje su te kužne nemoći. Meni omililo Vaše zdravlje i ja turih onu staklenku u Vaš kovčežić. Bilo bi sve ništa, da se neizduši na nas ono nesretne pijavice. Brod se pod onim utiskom strašno nagnuo, prtljage se prevalile, staklenka pukla — i . . . . eno dolje u izbi strašan vonj, da te Bog sačuva, a neka, da je sto staklenaka, nego Vaša odiela . . . .

Milan ga blago pogleda i nasmiehne se.

— Ajde, reče mu, popravi kako bolje znaš.

Vrieme kao da neće da se promieni. Vjetar duva sve to žešće, sve to žešće napadaju valovi, razbijaju se pjeneći se na bokovih od prove, a parobrod se strašno uvija, giblje i škriplje. Pjena pláče palubu, — škropi i moči mornare i one putnike, koji hoće da uztraju na otvorenu. Klasični grčki kraj sasma je izčeznuo iz vidika, ali se čuje još šum biesnih valova, koji se po obalah razbijaju. Kadno kasnije vjetar krenuo više na podne, nebo eto postalo mahom grdnije. Crne, guste oblačine, jedna nakon druge lete razkomadane, razprhoperane, lete kao biesne preko neba, i škrope debelom kišom. Parobrodu nema trena počinaka. Svi su se putnici, osim Milana, zavukli redom u komoru. Konopi zviždaju pod utiskom usilna vjetra, da moraš vikati, ako hoćeš, da te tko čuje. Mornari od straže zavučeni u incerade (povošteno platno), obučeni u de-

bele i visoke čizme, s klasičnim mornarskim klobukom na glavi, komu su zadnja krila trikrat šira od sprednjih, drže se nad vjetar napetih ušiju, da bolje zapoviedi čuju. Dim se iz dimnjaka para, kida, a da ga oko nemože pratiti do izvan broda. More, koje bjesni pod uplivom tvrda vjetra, koji ga draži, neda se opisati. Na daleko vidiš val, vidiš ga gdje se penje, gdje se uvija, pjeni i pljuska, gledaš ga, kada se približava. S jedne strane pričinja se kao da se je izgubio, razlio, i drugi ga grozniji zamienio; a s druge svidja se, kao da podvostručen hoće da žešće navali, da te hoće pritisnuti, da će podušiti brod; da živa živcata duša neće razspu izbjegnuti. Ali se brod otresa; val ga diže u vis kao slamku, okolo njega se zapjeni žešće, zašušti i dalje suče, kotrlja se, dokle ga nestane iz vidika. Izčezne daleko — daleko, na dnu zadušena i mutna obzorja. Medjutim dvadeset drugih je na brod navalilo, preko-svih dvadeset brod se je nagnuo, dignuo, pao, dalje koraknuo. Milan je bio vaviek na kasaru. Njegovo crno i živo oko pratilo je sa svom mogućom pomnjom to bjesnilo prirode. Držao se objeručke gvozdena nasloña, a do njega kapetan sa đurbinom u ruci upirao oko preko prove, da se nebi po nesreći koji brod desio na putu. Stevan bijaše zabavljen u Milanovoj izbi, da pretresa prtljage. Ali nevješt s jedne strane moru, a s druge dah usilne zimuradine smuti ga i gdje će gdje neće, legne na pod i zaspi kao zaklan. Kad Milanu dodijalo ono natezanje po palubi, spusti se i on dolje u komoru. Kad on da će u izbu, a eto tamo Stevana, gdje spava s uha na uho. Nehtjede ga buditi, već se svrati u veliku dvoranu, gdje je još bilo nekoliko putnika na okupu.

— Čudna vremena, zamuca siedi jedan stariac, koji je stajao navrh trpeze i rukama se upirao i desno i lievo, da čuva ravnotežje. Mnogo sam puta ovuda prolazio, ali ovake bjesnoće još vidio niesam.

— I ovo će trajati, — nastavi neki drugi ponješto mladji, kojega je i kretanje i ponašanje odavalo za crkovnjaka.

— Samo zdravo, odvrati starac, i držeć se uvijek trpeze, odšulja se malo po malo do svoje izbe.

U to dodje i kapetan.

— Vrieme će na bolje, reče mu Milan, barometar se diže.

— Valjda hoće, odvrati kapetan, ali mu ja nevjerujem. Nebi mu ovo bilo prvi put, da laže.

— Nu to je riedki slučaj.

Još Milanu zadnja rieč na usta, a strašni jedan val svali se na bok od prove, a parobrod se nagne, i reko bi bio čovjek, eto ga, prevrnuo se je. Kapetan odjuri na palubu. To bijaše zadnji bies razdraženoga juga. Preko noći vjetar malaksa, more se donjekle umiri. Zorom zapuše blagi i tihi vjetar sa sjevera. Sve nas, mimo mornara, zateče visoko sunce u krevetu. Ali liepoga vremena još nije bilo. Još su se valovi kotrljali jugom, još je po nebu bilo oblaka, još se nije moglo sunce zrcaliti na mirnom moru, još se barometar nebijaše umirio, još je bio na kišu. Mornari i mnogi putnici trli su ruku o ruku u znak zadovoljstva. Više nije bilo ni incerada ni nemira. Paluba je bila mal da ne puna. Njeki su čak i pjevali. Ali je još bilo svieta u krevetu, još nije bilo more za svakoga, još su se slabiji vukli po palubi uz prislon.

Kad bilo podne i mi posjeli trpezu:

— Kapetane, reče Milan, hoćemo li ovako mirno u Alesandriju. Rek bi, da će se vrieme ustanoviti pri dobru.

— Nadam se, odgovori on, ali u vremenu nema vjere, a još manje u ovoj dobi. Nu ipak moguće je, da prodje liepo još ovo malo vremena, jer vrieme kao da hoće da okrene. Noćas je miena.

— Bože moj, odvrati Milan, ja mislim, da mjeseć malo pomaže. To su stare predsude, koje su već preživjele svoj viek i koje ljudi ozbiljni moraju odbaciti.

— Po malo, po malo, moj mladi gospodine. Evo dvadeset godina, da plijem po moru i niesam nigda niti pomislio, da dvojim da mjesec neravno naše vreme.

kako, čuo sam i ja gdje ljudi, a najskoli mladi ljudi, napadaju i na mjesec i na mornare, kao da je tobož sviet na pogibiji, ako se vjeruje mjesecu; ali tvrd kao kamen, ja kao ostali mornari svi, niesam popustio ni za dlaku. A kako će čovjek popustiti, kad eno mjeseca, na kojem se vrieme može čitati, bolje nego iz ikoje knjige! Jedrio sam, evo ima četiri godine, iz Marsilje put Englezke, i bijah daleko petdeset milja od glave Paloš, kad al eno mjeseca, gdje iztiče nagnut, a barometar pri liepom. Komu ću vjerovati? Barometru? Njemu ne, jer me često prevario. Mjesecu? Ma naravno da mjesecu, jer se zaluda nekaže: „mjesec u krevetu a mornar na oprezu.“ Došlo zla vremena kao iz vreće. Nego ja Vas niesam možda razumio. Vi ste rekli? . . . .

— Ja sam rekao, da mjesec nema upliva na vremena.

— No, Vi ste mlad, neizkusan, pa i nezamjeran. U knjigah se piše dosta toga, a mi mornari to u obće neodobravamo, a još manje puštamo, da nas se zavodi. Vi ste još mladi i vjerujete. To se razumije.

I kapetan nagne glavom desno i lievo, prodje rukom gore dolje po desnom koljenu, kao čovjek koji bi htio dalje govoriti, ali se boji, da to nebude uzalud. Pak opet kao čovjek, koji je uvjeren, nastavi:

— Vi biste dakle mjesecu odrekli svaki upliv na našu zemlju? Vi biste rekli, da mjesec nema nikakva upliva na naša vremena? Vi biste možda rekli, da je svejedno za vrieme, je li nov, je li pun mjesec, je li prvi ili zadnji četvrt?

— Odnosaži, odvrati Milan, koji postoje medj mjesecom i zemljom, nedadu se poreći, ali da mjesec ravna naša vremena, to se zna, da je predsuda. Ja u obće nerazumievam, kako se do toga došlo, da se biedi mjesec rad zla vremena.

— Da ste i iole stariji, to biste razumjeli od prve. A to je izkustvo, moj mladi gospodine, izkustvo. Nije narod bedasto krojio poslovice, a poslovice su, to ste valjda čuli,

sitni novac znanosti za prosti puk. Ponovite Vi staromu kojemu mornaru, što ste evo rekli meni, pak će Vam se, a nezamjerite, u brk nasmijati. On će Vam rieti, da kad se pri mieni navrne zlo vrijeme, zlo vrijeme i traje; da kada je mjesec na noge, mornar je u krevetu, a kad mjesec u krevetu (kad je nagnut), mornar na oprezu.

— Ja neporičem, odvrati Milan ozbiljno, te mornarske predsude, jer mislim, da ga gdjekad iste okolnosti na to navode, a tim više, kada promislim, da mnogi od takozvanih strukovnjaka potiču takve ludosti, od kojih isti takozvani srednji stalež nije prost. Dokazano je, da ako mjesec i djeluje na zračno more, taj je upliv tako neznatan, da spored upliva topline, koja je izvor svemu gibanju, skroz izčezava. Bilo je ozbiljnih meteorologa, koji upirući se na ovu istinu: da kako more ima svoju plimu i osjeku, mora ju takodjer imati i naša atmosfera, tražili su, ima li koji mjestni dokaz tomu pojavu; ali mu nenadjoše traga. Pak su tražili dalje, da li bi pojedine mjesečne faze koješta takoga mogle prouzročiti. Uzalud. Strukovnjaci uče, a njima se mora vjerovati, da su predsude glede mjeseca jednake onim predsudam, koje su se u ljudstvu pojavile i ustanovile još onda, kada se je čovjek, nemogavši tumačiti pojedine pojave u prirodi, obraćao nebu, da opravda svoju slaboću.

— Dakle, Vi bi još rekli, da je laž i proročanstvo o vremenu?

— Laž i gore nego laž i poruga, koju prepredenjaci nudjaju za novce bedastoj svjetini, koja im vjeruje. Glasoviti Mathieu de la Drôme i njegovi nasljednici niesu ništa bolji od najgorih varalica. Uredjuju koledare, proriču vrijeme, naslonjeni na onu ludu predsudu, po kojoj se tobož svakih sto godina vremena ponavljaju.

— Ala moj mladi gospodine, Vi govorite tako, a novine na stotine pronose širom po svijetu ta proročanstva, a najskoli mornarom, da se vladaju.

— Tako je. Ali opet ta proročanstva ostaju laž. Tu nema nikakva znanstvena temelja, i to nedoprinosi zaisto dostojanstvu i ugledu novinarstva. I meni se desilo na stotine puta, da čitam po novinah, a najskoli talijanskih i francuzkih pa i naših slična proročanstva. To mi je svaki put izgledalo, kao nevina izpoviest o nepoznavanju današnjeg stanja meteorologije. Ova je znanost zadnjih petnaest godina znatno napried koraknula, a malo je ljudi te korake sliedilo. Njoj su došle i vlade na susret. Za nju su pojedine države sklopile posebne ugovore, i danas je mal da ne čitavi naobraženi sviet spojen, posijan meteorologičnimi postajami. Tu se radi, tu se motri jutrom, podnevom i preko noći. Posebni mehanizmi bilježe silu vjetra, tlak zraka, množinu vode, najveću i najmanju temperaturu. Brzjav je isti stavljen na službu meteorologije, i tako je moguće poznavati zračne valove i istodobno stanje atmosfere preko čitave Europe i nagadjati o onome povrhu oceana.

Može se tim putem i donjekle predvidjeti smjer vjetra, kojih dvanaest sati prije. Ali gdje smo još? Njeki talijanski profesor htio je uvjeriti svoje čitatelje, da i ako su dan danas proročanstva o vremenu nemoguća, da će se ipak doći jednom i do toga. Ja mislim, da bi to odveć bilo i za jednoga profesora; nego se napokon nezna, na koliko vremena unapried on hoće, da ta proročanstva omogući. I sbilja, meteorologične postaje dale bi na nješto slična slutiti, kad bi na našem planetu vladala jednoličnost. Ali, Bogu hvala, toga nema. I zemlja i more, i livade i polja, i neprestupne gore i duboka jezera rese ovu ljudsku kolievku, te mirno i jednolično gibanje zračnih valova jest nemoguće. Nezna se, kamo iztraživanje može dovesti, koliko je još tajna da se odkrije, ali teško da bi se meteorologija mogla jednoč neodvisnom učiniti od brzjava, na kojemu je danas, što se proročanstva vremena tiče, oslonjena; i izvjestno je, da će nadalje oslonjena ostati. Naša je zemlja tako neuredno razdieljena na kopno i na more,

da jedna sveobća teorija može vriediti samo u obće, ali mjestna proročanstva, naslonjena na opažanja, postaju nevjerovatna i moglo bi se reći nemoguća.

— Ala, gospodine moj, kako liepo Vi to znate sipati. Vi bi meni htjeli dokazati crno za bielo, ali jok, ja niesam bio, niesam i neću biti Vašega mnienja. Ako bi se ljudi meni samomu rugali, nebi čitavom naobraženomu svietu. Niesu svi ljudi lonci, a mornari još i manje. Tu smo mi, tu je mjesec, pa tu je i vrieme. Eto računa. A o proročanstvu neću da prkosim, jer neznam uprav, gdje je deblji kraj. Moguće je, da se varaju oni, a moguće je opet, da se varate Vi i oni, koji su Vas to naučili, jer ste napokon mladi. Ja Vam znam kazati to, da su ta proročanstva obćenita, da se protežu na velike predjele.

— Tu baš leži zec.

— Gdje?

— U toj obćenitosti. Vrieme nije svukud jednako. Ako se nepogodi amo, pogodi se tamo.

— A novine?

— Ozbiljne novine donose ta proročanstva kaono i ona Muhamedova.

— Ja niesam baš protivan . . . . .

— Tako je, reče napokon Milan.

Kapetan se digne. Digne se i Milan. Vrieme je hodilo na bolje, ali more još nije mirovalo. Lako mornarom, koji su tome ljuljanju vikli, ali nije lako putnikom. Nije bilo dobro pri želudcu ni našem Stevanu. On je sjedio na kaštilu od prove i gledao nebo, upijao čisti morski zrak, da se tobož razabere. Mornari su se vrtili okolo njega. To ga nije ni najmanje zanimalo. Kad bi se što krupnijega pomaklo, kad bi što blizu njega neobično zašuškalo, onda bi samo krenuo glavom, da vidi, što je. Dodje jedan, da ga nagovara. Uzalud. Stevan presieče debelo, a onaj drugi jezikom za zube. On je valjda promišljao na neoborive crnogorske hridine, on, koji je u onaj čas plivao Bog zna povrh

kolike dubine, i nije za cigli jedan tren mogao mirovati. Kušao je da zapali čibuk, ali se nije dalo. Duhan kao da je gorak, a dim kao da duši. Izpuhne duhan iz lule i spremi ju. Milan, koji ga od sinoć nebijaše vidio, ode onamo k njemu na provu.

— Stevane, reče mu.

— Gospodine.

— Što je, da te nevidim?

— Vidio sam ja Vas, a to je dosta. Nemojte zamjeriti, za Boga, jer eto pade mi od stida obraz. Smutilo me kao nikad tako; Bogu dušu, a Bog je neće; sapelo me nješto okolo glave — i jutros, eto sramote, da pás pásu pripovieda, probudih se u Vašoj izbi.

— A kako ti je sada?

— Dobro, doklen hoće Bog. Nego ovo djavolja mora neće još da se utaži, pa se napinji desno i lievo na silu, da nesunovratiš.

U tri dana i do zore četvrtoga bili smo već provalili pet sto šestdeset i dvie morske milje; bijasmo naime u duljini dvadeset osam stupnjeva i četrdeset i šest minuta na iztoku od Greenwicha, a u sjevernoj širini trideset dva stupnja i dvadeset i tri minuta. Mi bijasmo dakle zadocnili. Parobrod je brodio obično deset milja na sat, ali je nepovoljno vrijeme uztezalo hod na šest milja i na četiri gdje-kađ, a popriečno na sedam. Još nas je dielilo od Alesandrije devetdeset milja. Još dakle devet ili najviše jedanaest sati putovanja. Vrijeme je bilo liepo. Svi putnici bili su na palubi; a jer su putnici bili navalili na kasar, kapetana nije bilo vidjeti. On je bio u komori. Mornari su od rana jutra prali palubu. More ju je plákalo tri dana redom i već je izgledala kao crna. Po njoj si puzao kao po loju, kaono po svakome drvu, koje je moru izloženo. Božman je upućivao debeli, žestoki mlaz vode, a desetero mornara, bosonogi jal u visokih čizmah, deri, metlaj, čisti. Ja bijah

na provi, kadno božman naredi ručak. Zvono zakucne a mornari metlami u kraj. Kad se na jelo zove, netraži više u mornara posla. On ostavlja sve na stranu, nedovršeno, nepodpuno. Ima li štete? Njega briga nemuči. Neka to stariji razvide. Dispensir razdieli jelo, a oni jedan do drugoga po palubi, uz čisti zrak, blaguj jal sira jal kave jal čaja, kako pogodjeno. Pak laskaj, prevrći, mumaj, muči, govori, zanovietaj, prekidaaj, samo neka brzo neide.

— Ovakoga se sira nejede na gospodskoj trpezi, reče jedan od njih.

— Nebilo ga, odvrati jedan drugi. A čim bi se obogatio kapetan, da to nije na štetu mornarskoga želudca? Hitaj, skači, penji se po sav božji dan, pa za što? Za ručak komad sira i dvie galete. Za objed komad mesa uz kost, da si sretan, ako te malo mekote dopade. Za večeru napokon ono nesrećne slanine sa krumpirom.

— Neznam, reče onaj prvi, za što da za večeru uvijek mesa sa krumpirom. Evo dvadeset godina, da jedem mornarski kruh, i evo dvadeset godina, da se davim svaku večer istim jelom. Da bi to gdjekad promienili! Nikad!

— Niesu mu zaludu nadjenuli toliko imena. Zovu ga: frikando, frakaćo, žgvacet, kalandraka i djavoli ga znali, što još drugo.

— Pak da je što! Ostanci od objeda. Slano, izprano i prekuhano meso. K tomu malo masti, dvie kapule, malo papra i sudjeni krumpiri. To je večera mornaru svukud i vaviek. Žgvacet i žgvacet i opet žgvacet.

— A kruh?

— Kruh nije loš.

— Nije ovdje na Lloydu, ali na brodovih na jedra.

— Nije se zaludu reklo, da je mornarski kruh sa devet kora. Blaženi Amerikanci, — oni netrguju sa mornarskim želudcem. Tamo se pošteno služi, ali se pošteno jede i pije.

— Kad nema zakona, koji bi mornare štitio.

— Ima zakona, i kakvih, ali vrana vrani očiju nevadi!

— I ja mislim, da zakona ima; ali evo toliko godina što brodim, a nevidju još nigda carskoga čovjeka, da je došao na brod, da obidje jestivo i razvidi, koliko ima toga pokvarena.

I oni su govorili istinu. Često je na brodu kruh pokvaren. Brod je na odlazku, a mornarom se daje dobro jestivo, frižko meso, frižak kruh. Brod se odtisnuo od kraja, prevalio je mnogo puta i mnogo je dana prošlo. Dobro se jestivo pojelo brzo. Ostalo je lošo. Kruh, a mnogo puta i isto meso pokvareno je. Čovjek, nije kud kamo, mora da jede, mora da se hrani; i lošo jelo ide, ide da je i gore. Kad se prispije u novu luku i mornari se potuže konsulu, kapetan odvratil: jestivo je bilo zdravo. ali se putem pokvarilo, pak obrne tužbu na dispensira. A tužan mornar: kriv, varalica, potvorac! Kod čestite i vriedne naše mornarice tih primjera nema, Bogu hvala, mnogo, ali ih ima.

Pred samo podne ode opet Milan na provu.

— Stevane, reče mu, danas ćeš objedovati dolje sa mnom i s ostalom gospodom.

Stevan u čudu odgovori:

— Šta Vam je, gospodine, za rane božje? Kud ćete, a nedao Bog, da ja jedem za jednim stolom sa toli uglađenom gospodom, pak da tko mni, da bih se ja tim dičio. Nego ajte, kad je sve spravno i ostali možda posjeli, da Vas nečekaju.

— Stevane, nezapinji. Dodji, kad te molim. Tu nema nikakva zla.

— Nema vaistinu ni dobra, zamuca Stevan, jer nevidju rad šta da me osudjujete, da učim jesti gospodski. A milije je meni na samu, nego da je gospode na hiljade.

Milan se svrati u komoru, a Stevan pod kaštio od prove, da se opere i zagladi. Mogao je poći i onako, ali pomisli on, da što je bolje, to je i pametnije. Obuče crvenu jednu košulju, omota okolo pojasa dugi široki modri pas, navuče

najbolju jaketu, novi prsluk i uputi se ravno put velike dvorane. Susretne na stubah sobničara, koji je nosio prva jela.

— Kud ćeš, reče mu ovaj. Nema ti ovuda puta. Gospoda su sada za objedom.

— Pusti mirno čovjeka i nesmetaj, odvrati mu Stevan; idem dolje da objeđujem.

— Zar ti?

— A da tko nego ja! No miči se s puta prije no mi se od jada i vitežke nevolje nesmrkne pred očima.

Sobničar se ukloni, a Stevan dolje. Pozdravi, stavi kapu pod pazuhu i ode ravno na stolčić, koji bijaše prazan. Svi se putnici obazrieše na novoga gosta, osim kapetana, kojega Milan bijaše zamolio, neka bi mu dopustio, da vidi, kako će se Stevan riešiti toga posla. Stevan uzme žlicu i stane srkati juhu, kao da se tobož vazda s gospodom miešao, bez zabune, bez neprilike, hladnokrvno, ozbiljno. Milan se je tomu nadao. Znao je njegovu trieznost, razboritost i ozbiljnost; znao je, da se Crnogorac nećuti nigdje suvišan, da nemisli da je tko od njega bolji.

— A koliko ima putnika, upita crkovernjak.

— Sto petdeset sedam, odvrati kapetan.

— A što bi ste rekli o vremenu, upita onaj starac, kojega upoznasmo prekojuče.

— Valjda neće na gore.

— A ja mnijem, da hoće, umieša se Stevan. Hoće, govorim, četvero mi jevangjelja, jer se sa mačkami kote jutros svi djavoli. A kad mačke skaču, neće ni more da miruje.

Svi pogledaše Stevana, a Stevan svih. Hiti kapetan oko na barometar. Barometar pao opet za četiri milimetra.

— Istina je, reče, vrijeme će okrenuti; ali mi smo noćas u Alesandriju. Zlo vrijeme neće nas zateći na moru.

Crkovernjak i starac i još njekoji, koji bijahu tu za trpezom, otru ruke o ruke. Liepa je to bila rieč poslije toliko nezgoda: noćas u Alesandriju!

— A što biste rekli, reče kapetan Milanu, o uplivu vremena na životinje; Vi, koji, rek bi, sve samo za inad pobijate.

— To se neda niekati. Vrieme djeluje na svaku životinju. Virgil u svojim „Georgikah“ govori o ždralu, koji bježi neznam kud; o krakavici, koja krokoće u blatu; o nekojih pticah, koje se pláču po potocih. Da mačka skače i igra se pri zlu vremenu, to je svak od nas vidio. Svatko od nas zna, kako pri promjeni vremena čuti čovjek bol bubotka, koji je možda dobio dvadeset godina nazad. O tom se pisalo knjiga. Prof. Lombroso čitao je god. 1867. u akademiji znanosti u Milanu razpravu, u kojoj navodi upliv meteora na čovječje moždane; a doktor Bettoni pisao je o odnošaju riba naprama varijacijam barometra. U obće je priznato, da su životinje mirne pri liepu, a nemirne pri zlu vremenu. Bilo je nastalo i pitanje, bi li se dao zamieniti barometar timi živinami; ali mudriji odgovoriše, da nije samo vrieme, koje životinjam živce razdražuje, da to odvisi često i od drugih uzroka, koji se nedaju uvijek tumačiti. Svakako, gospodine kapetane, taj upliv postoji. Kapetan zasuče svoje velike brkove u znak zadovoljstva, pa reče:

— Bogu hvala, da Vas eto jedan put od moje. Nego Vi priznajete upliv vremena na životinje, a nepristajete na onu, da mjesec djeluje na vrieme.

— Kako nepristajem, jadan čovječe, svali na jedan put Stevan, koji je mislio da njemu govori.

Blagi se posmjeh tisne na Milanove usne i da stvar zabašuri nastavi odma:

— To je sasma nješto drugo. Mi i ostala životinja živemo u uzduhu, i njegov se upliv na naše živce razumieva. Zna se po novovjekoju teoriji topline, da ništa, što u prirodi postoji, nemiruje, — zna se, da se sve kreće, giblje, miče. Sve stvari odvise jedna od druge. Kretanje jedne djeluje na drugu. Po tom promjene, koje se sbijaju u uzduhu, pomiču naše živce, draže ih, i otale kod nas i kod

ostalih životinja razne fiziološki manifestacije. Ali stvari idu drugčije, ako se svrnemo na odnošaje, koje stvori pred-suda medj mjesecom i meteorologičnimi pojavi u našoj atmosferi. Mjesec kolasa okolo zemlje, a sa ovom ujedno okolo sunca; i po raznih položajih, kojeno on prama zemlji i suncu zauzima, nama se prikazuje sada pun sada nov. Pun, kad se zemlja nadje medj mjesecom i suncem, a nov, kad dodje mjesec medj sunce i zemlju; i zdravi razum neshvaća, za što da bi ti razni oblici mjeseca mogli toli jako djelovati na našu atmosferu. Predsude, dragi gospodine kapetane, predsude, kojih se valja otresti!

Poslije objeda pogleda Stevan poprieko sobničara, pak uz stube na palubu i ravno put prove. Medj mornari i putnici bijaše on stekao mnogo poznanaca.

— Što da si svečano odjeven? upita ga jedan mornar.

— Bijah, čovječe, dolje na objedu. Počastio me moj gospodar.

— A kako ti je bilo? upita onaj drugi ljubopitno.

— Gospodski, čovječe, kâ gospodski. Nego da ti pravo kažem, nije mi se ni najmanje mililo ono gospodsko natezanje. Hćah toliko puta da se dignem, da me neošine oko gospodina Milana. Kod juhe i kod kuhana mesa lako; srći, sieci pa jedi. Donieli pilića, pa uzmi i ja kao ostali. Nego prste k sebi, i vilicom u ruci vrći i prevrći, a kad tamo, djavolje pomoći! Ostali očistili kosti, da se nebi ni ptica pomogla, a meni ostalo sve na tanjiru. Eh lele štete, rekoh sam sobom, da mi je ovo na samu. Bilo je i njeke žute, mekane poslastice. Najedoh se je sit. Vino, ka gospodsko vino; dobro, brate, da bi ga i mrtvi pili. Pa napokon, kaonoti gospodin, popij i crnu kavu.

— Ja ti se radujem. Ti eto živiš sa gospodom.

— Neću, brate, i neđao Bog. Volim jesti sám samoga kruha, nego uz onakvo natezanje Bog zna što. Što za koga nije, nije. Ljudi pametni govore i nelažu, da tko se drži svoje protive, taj se i nekaje.

Dodju uz to blizu Stevana dva čovjeka srednjih godina. Po obličju reko bi, da su Grci, a po govoru, da su Talijani. Ta dva lica niesu bila Stevanu nova. Oni su često obilazili okolo njega, izpitivali ga onako iz daleka, za što da ide u Alesandriju, koje posle vodi tamo gospodin Milan, i hoće li ostati tamo na dugo.

— Mi, odgovorio bi Stevan, mi putujemo tako na sreću božju. Idemo u Alesandriju i neidemo, kako nam se mili. Novaca nemamo ni šuplje pare, a držimo se oružani kao da čekamo neprijatelja i kao da blago čuvamo. Do mene pak nestoji. Što misli gospodin, ja neznam. Znam, da kada mi je predao svoje prtljage, nije mi novce preporučio, ali mi je oštro zapovjedio, da se čuvam, jer da sviet i ako je stvoren za poštene, svi ljudi poštene niesu.

Kako se vidi, Stevan je sjekao kratko, debelo. Njemu se od prve niesu ona dva lica milila. Često ih je vidjao, gdje onako na tiho i u potaji govore jedan drugomu. Desi se jednom blizu i ču od njih spominjati sebe i gospodina Milana. Što su govorili, nije znao, ali od onoga hipa stane na oprez. Kad oni došli pokraj njega a on obrne. Jedan mu se ipak privije i reče:

— Čemu da te nebilo danas kod objeda?

— Nije, čovječe božji, svaki dan jednako pri želudcu nikomu. Gdjekad jedi da pukneš, a gdjekad se i neokusi.

— U Alesandriji nema posala, nastavi Grk. Sve prikrili Niemci, Talijani i Slaveni. Suez je izduben i ljudi ostali na stotine — više, na hiljade bez rabote.

Kad bi s Grkom govorio, Stevanu bi odma pale na pamet Milanove rieči, a najskoli one: Stevane, kad te tko na putu nagovara, izpituje, a ti prevrći, neka ostane kao na prvu. Pak odgovori:

— Mi u obće, ja i gospodin Milan nerabotamo. A ljudi će naći. Ta sviet je širok.

— A imaš li tamo poznanaca?

— Imam na hiljade.

— Na hiljade?

— Da, na hiljade. Mi tamo pišemo. Tu onomadne u Krfu, mi, ja i gospodin, pisali smo tri debela sata na odušak, i ja ponio na poštu, sve list povrh lista, do stotinu njih na broju.

— Tvoj je gospodin dakle velikaš?

— Ni simo, ni tamo.

— Bogat?

— Mi se u obće nepletemo u bogatstvo. Šaku robe, da mienjamo odiela, koju krajcaru, da troškove pošteno plaćamo, a u tudje se posle neprtimo.

Vidi Grk, da neomjeri ni ovoga puta, pak se udalji.

Kad se sunce nagnulo, more sve to mirnije. Parobrod krči, lomi. Šija se vidi daleko, gubi se pod samo obzorje. Sunce grije, oživljuje. Oko nevidi još ništa, do neba, broda i mora. More mirno kao lav, koji spava: čuvaj se, ako se probudi! A je li sbilja, da ta pusta mirnoća, da to ravne ravancate vode, — to tiho more, tako te mami; i da to sve, što se po obzorju širi, u sebi sakriva toliku silu nemira, toliku moć pogibelji, propasti, smrti? Ta mala ladjica nebi se makla. Ona bi zdravo jedrila uz tiho povjetarce, koje jedva da osjeća površje. Ona se nebi gibala, hodila bi ravno, mirno, sjegurno! Hodila bi kaono ladja preko Jedrene po maistralu u ljetno doba. Kao zla rieč, koja duboko rani djevojčicu, tako prvi pahaj vjetra raztjera zaludne nade, i lav se budi, pa ako ga vjetar dalje draži, lav pobjesni. Ne pitaj u pera da prirodu opiše. Gdje tiho mirno more obalu ljubi, gdje se morski val razlieva, gdje se razbija i pjeni, gdje se mornar Bogu moli i gdje ga ruži i psuje, tu su prirodne tajne, tu je pjenom napisana poviest, tu ako oko plače i srce se stiska, jal se širi, sve je jedno. Priroda mirna, priroda razdražena, mornarski život, morska poviest!

III. U Alesandriji.

U luku. — Prvi dan na kraju. Buriki. — Do Pompejeva stupa. — O čem se može misliti pred jednim starodavnim spomenikom. — Ako te nadju? — Muhamedanski hodočasnici. Brik „Mosor“. — U luci. Mornar i pjesnik. — Bark „Jared“. Kronometar. Busola. — Prenagljava odluka. — Kako se Stevan rješava druge neprilike. Božman. Od-lazak.

Eno napokon afrikanškoga kraja, eno Alesandrije. Eno se već vidjaju prvi brodovi, eno ih nekoliko, koji se dižu na jedra, eno drugih koji jedre, eno parobrodâ, koji ulaze i koji izlaze.

Vide se i razvaline drevnoga Fara, njekoč ogromne sgrade, koju su stari geografi stavljali medj zemaljska čudesa, i koju sagradi arhitekt Sostrate po zapoviedi Ptolomea Filadelfa. Danas na onome mjestu nema do nješto ruševina. Vjekovi ju uništiše sasvim. Kasnije su ju zvali Fari-ljano ili Faraljone, a sada Faro ili Pharos.

Bilo je o zapadu sunca, kad mi da ćemo uljesti u onu umjetnu luku. S kraja duva blago povjetarce. Sunce se sakriva preko pustih onih ravnina, kao da u vodu tone. Alesandrija raste, raste na očigled, stup Pompejev diže se ponosit nad ostalimi sgradami, palače se biele, kao da se je snieg po onome predjelu prosuo.

Prvo ime, koje ti na um pada gledajuć taj grad, to je ime Alesandra Velikoga, koji ga osnova i sagradi. Tu se rodi Euklide, tu Origene, tu življaše Ptolomeo astronom, tu uspomena na hiljade, ako se sjetiš Faraona, liepe Kleopatre i Rimljana.

Koliko velikih udesa nepreživi tečajem vjekova taj razsadnik egipatske i grčke kulture! Tu se najprvo njegova astronomija i matematika. Koliko se vlada nepromieni tečajem vjekova u ovoj zemlji? Ponajprije one drevne domaće dinastije, ovjekovječane na piramidah, pak Persijanci, doklem ih nezamieni Alesandro Veliki, pa Kleopatra, pa Rimljani, pa Turci pod Omer Kalifom, pak narodna vlada, pak opeta Turci do danas.

Već se je zamračilo. Mi uljegamo u luku. Nebo vedro da puče. Brodova se mnogo nevidi; tmine ih sakrivaju, ali po luci titraju svjetiljke u zraku na tisuće. Tisuće svjetiljaka razsvjetljuje tisuće brodova. Kao da se sbiva nješto fantastična u onome mirnom uzduhu, kao da tajni duhovi bajno oživljuju ovu noćnu tišinu. Čini se, da anđeli prosipaju tu tišinu, taj mir na pune ruke vrh toga plivajućega grada i štite duboki san njegovih prebivalaca. Prizor nemože biti divniji, tišina nemože biti veća. Parobrod prolazi sad mimo jednoga sad mimo drugoga broda. Putnici naslonjeni, koji na kavobandu, a koji na obore kasara, gledaju brodove, gledaju kraj, gledaju more, koje miruje.

Na timunu su dva krmilara, do krmilara je pilot, a do pilota kapetan. Pilot je bio došao na brod. Bio je na mostu kod kapetana, jer nije htio biti drugdje. Kapetan, vješt zapovjednik i valjan mornar, nehtjede dopustiti, da on preuzme zapovied, već mu reče:

— Ja sam vodio zdravo brodove i parobrode na gora mjesta i u gore luke nego je ova vaša, pak ću i ovaj put. A Vi, ili tu sjedite ili ajte spavati. Dvie Vas volje kao kadiju.

Mi plovimo, plovimo tiho. Brodovi su sve to gušće porđani, i elika se sve to po manje vrti.

Kako bi se desio koji brod pred provom, tako bi parobrod okrenuo desno ili lievo, da ga izbjegne. „Aurora“, prem ogromno velika, ćutila je krmilo, slušala ga na svaki mig. Finoga reza, elegantna, njena ašta od prove nije bila

okomita, nije bila ni nagnuta put vana, ona je hodila iz visine dolje u vodu na lik ašte ratnih brodova, koji su dulji pri dnu. Tanka i vitka na provi, sjekla je more kan brijaćom britvom, letjela je napried, uvijala se na desno na lievo, kako bi se timun na lievo ili na desno maknuo; kao stvar napokon, koja vidi, razumije i čuje.

Eto nas blizu jednog velikog parobroda, sa četira jarbora. Kao da na njemu nema nikoga. Kako na svakom brodu, kad je u luci i na sidru, visjela mu je biela svjetiljka na straju od prove, malo poviše palube. Vidi se još nješto svjetla na tambuču od krme, inače tamno na njemu sve, sve u tminah.

Eto nas po krmi jedne američanske nave. Osim svjetiljke, koja je na straju, nema na njoj druge svjetlosti. Njena se tri jarbora viju visoko, i konopi, kojimi su izprekrižani, kao da zavijaju sve troje u njeku vrst gustoga oblaka.

— Timun na lievo, zapovjedi kapetan.

— Na lievo, odazovu se krmilari.

Mi smo kretali okolo same samcate krme one nave, kretali smo na lievo. Pak prošlo i neprošlo pet minuta, a kapetan opeta:

— Alav ia.

— Alav ia, odazovu se opeta krmilari. Na provi se čuje tuča okolo sidra. Božman ga priredjuje. Mornari mu pomažu.

Elika miruje, a parobrod ipak ide napried, tiho, polagano.

Mi smo medj navom i jednim barkom. Nava na lievo a bark na desno.

— Fondo, zaviče kapetan.

— Fondo, odgovori božman.

I sidro zaori i utone, baš onkraj Darsene, gdje no stoje usidreni vladini brodovi.

Netom ja sutra vidim kroz okno moje izbe, da zora puca, odjurim odmah na palubu. Još vani nikoga do straže, koja šeta amo tamo po provi, umjerenim korakom. Tanka magla razastrla se lukom. Jarbori se na stotine dižu iz toga maglovitog i zračnog mora, kao pusta i neprohodna šuma. Fantastičan pojav, čiji se oblik može susresti samo na moru, jer je more ona neiztrošiva sprema, iz koje ljepota crpa nove sile za obstanak. Kad se sunce pomoli, eto magla izčezava, eto luke, koja se u svojoj praktičnoj ljepoti pojavlja, eto tisuće brodova na vidiku. Reko bi, da se je priroda iz rana jutra na taj prizor spremala, da je bila potegla zavjesu na svoje grudi, i da je tu zavjesu odstranila, kad grane sunce sa iztoka. Medj prostorom, koji dieli brodove jedan od drugoga, more je mirovalo, odsievalo je sunčane zrake, fantastično bojadišuć dolje korita brodova, a vitke jarbore u vis. Onaj mirni odsjev naličio je poljubcu, kojega žudiš i tajiš, čekaš i izbjegavaš. Nema više one sinoćne tišine: život se je pojavio, luka je oživjela!

Okolo parobroda navrviše čunovi na desetine. Maone (barke za teret) su već pripravne, da ga izkrcavaju. Po palubi je svakojakoga naroda, Arapâ najviše. Svi se jezici govore; malo koji da se govori točno, ali ideje se izmjenjuju, poslovi se obavljaju. Arapi napadaju na putnike. Napadaju mirno, mirno hoće da za plaću budu putnikom pri ruci. Zaludu se putnici otimlju. Arapi su tu. Na kraj se mora ići, a put samo jedan. Treba se predati. I prtljage lete preko stuba u čunove i kaiće, a iza prtljagâ putnici. Sve to naliči njekomu plienu, kao da su putnici zarobljeni. Za prevozarinu nema pogodbe. Plaća se na kraju, i plaća se pošteno. Na licu svakog Arapina može se čitati broj zaplienjenih putnika. Nema posmjeha na licu onoga, koji nije nijednoga dobio.

Naše stvari i nas, mene, Milana i Stevana, natrpaše sa desetero drugih. Jedva da bi ih čun više bio mogao pod-

nositi. Kraj je daleko, a voda se mal da ne lieva preko strane u korito. Da se je tko i malo nagnuo, desno ili lievo, hćaše prevrnuti čun, nas sve strovaliti u more. Nitko se od nas nije smiešio. Arapi jesu. Jesu još i više, kad prispjesmo na kraj, kad primiše plaću.

Nas trojica odosmo po podne, da obidjemo obalu, da iz kraja luku razgledamo. Ona mješavina mutila je Stevana za čudo. Pao u novi sviet, pao i u nesviest, govorio je on. Prva stvar, koja u Alesandriji iznebljuši putnika, to su osli, od kojih su ulice pune. Zovu ih buriki. Oni donjekle zamjenjuju konje i kočije. To su konji svih onih, koji neće ili nemogu mnogo trošiti. Arapin neprati nigdje svoga burika. On ga preda na vjeru onomu, koji hoće da ga jaše, ali zahtieva plaću unapried. Putnik ga može ostaviti gdje hoće i kada ga je volja. Nema dvojbe, da se on nebi povratio svomu gospodaru. Mirno je to božje stvorenje. Uz uztrpljivost, koja je svukud njegovu porieklu prirodjena, njegovo je kretanje brzo, živahno a donjekle ponosito. Putnika vodi zdravo, teško da ga strovali. To se dogodi samo onda, kada brza u mješavini silnoga naroda i svojih sudrugova. Buriko je u Alesandriji drugi stvor iza konja. Van Alesandrije treći. Prije njega je konj, a prije konja je deva.

Mi uljegosmo u grad onom ulicom, koja iz luke vodi tamo. Buriki na desetine širom po ulici. Svi su nakićeni. Svaki ima iza ušiju crveni jedan cviet. Njekoji trče u poskočice, njekoji idu mirnim i dostojanstvenim korakom. Buriki i ljudi na desno, buriki i ljudi na lievo. Sprieda, nazad, na sve oko sve buriki i ljudi. Ondje odieljeni, amo ujedno, onamo opeta odieljeni. Jedan se uklanja drugomu, a drugi trećemu. Nema tu razlike ni u godinah ni u stalležu. Živi izraz prave demokracije. Arapin se pojavi iz kuta jedne ulice, pokaže strancu svoju živinčad, nabroji mu vrline poedinoga, pak stavi ruke na križ i čeka. Strancu je izabirati. Neplaća se vaviek jednako. Arapin odsieče, kako mu se svidja. Gdjekad deblje, gdjekad tanje. Izkustvo

stranca snizuje cienu. Neizkustvo ju povećava. To Arapin prosudi od prve. Teško da se prevari. Uz burika ponudi on strancu i vodju, da ga po gradu vodi. Taj je vodja ujedno i dragoman.

U Alesandriji netreba dragomana (tumača), tko zna talijanski. Talijanski se govori koliko i arapski. U svih ga dućanih razumiju, svakom ga se ulicom čuje govoriti. Čuje se još francuzki, grčki, turski i englezki. Tko negovori arapski ili turski, taj je za Alesandrinca Franko. Za Arapina stranac i Franko dvie su rieči, jedan je pojam.

Sutradan da ćemo do stupa Pompejeva. Sljegosmo u dugu onu ulicu, koja vodi na desno put palača konsulâ. Dobavimo tri burika i vodju-dragomana, kojega Stevan okrsti bezposlicom.

Milan i ja skočismo na sedla i odjurismo, da ćemo onamo mimo katoličke crkve. Stevan je bio tu, buriko s njim. Do oba dragoman. Mnijasmo, hoće sve troje za nami. Nakon nekolicina vremena vidim uza se dragomana. Jašio je burika, o kojem ako se i nije smjelo reći, da je plemenite arapske krvi, izgledaše ipak bolje od moga, bolje i od Milanova. A Stevan? Nema ga. Obazrem se natrag, a on onamo daleko, na sve oko. Maše rukama i ide pješke. Mi stanemo, da ga čekamo.

— Stante, vikaô je on na vas glas, stante ljudi božji, ta eto se izgubismo!

Kad dodje bliže, Milan mu reče:

— Čemu da ideš pješke, gdje ti je buriko?

— Kakav buriko, ako Boga[!] znate, odletio da mu nema ni glasa ni traga. Ja uzjaši kadno i Vi, stisni noge, ošini. Buriko se žigne, zatrče se, pak kao biesan za Vami. Bježi, bježi kao no ti može osal bježati. Na jedan put puče po-prug, sedlo se nakrivi, svali se, ja pod sedlo, a buriko dalje. Ustaj, gledaj, nema ga, Vas više nevidim. Viči, pitaj, razpituj, jesu li Vas igdje vidjeli; ali svi niemi ko kamenje.

Ja onda napried. Nego prosto sve, a ne bilo prosto ono, što mi se sviet pravednomu naruga. Neće reći: puko je poprug, nego će reći: nevaljalac!

— A za što nezaustavi burika?

— Bih ja, ali, magare ka magare, pobjegne glavom bez obzira.

Nadjosmo drugoga. Stevan ga uzjaši; i poklen obidjosmo ruševine Kleopatrine kupelji, i poklen se siti nagledasmo njenih dvaju obeliskâ, od kojih jedan leži na tlu, na pol zakopan izpod ruševina, dodjosmo napokon do toli žudjenoga stupa Pompejeva, koji je visok devetdeset i devet stopâ a širok šest, i sastoji od tri ogromna komada crvenkastoga granita.

Zbilja nješto te sapne oko srca, kad se nadješ pred takvom kojom uspomenom, pred takvim kojim amanetom njegovdašnje veličine staroga Rima; a tim više, kad je ta uspomena zaronjena u magli, koja se prostire gusta nad starim Egiptom.

Egipat! — Toga mal da ne prvoga susretaš u poviesti, koja se gubi u duboke tmine prošlosti, i samo gdje koji tanahni zrak dopire današnjim povjestničarom kroz one spomenike, od kojih se često nalazi traga kod samih kroničara staroga Rima.

Egipatski su pradjedovi živjeli kaono kasnije i Rimljani od same sadašnjosti, i prošlosti se nisu sjećali, već toliko samo, koliko je to bilo nužno za časovite potrebe. I ljudi ozbiljni drevnoga vieka, ako izuzmeš Kineze, koji štovahu svoje predje i njegovahu njihove uspomene, dosizali su u tome pogledu pameću samo dotle, doklen je oko dosizati moglo. Egipcánom bijaše dosta to, da su narod najstariji. Sa koliko ogorčenosti nisu toliko puta opazili evropejski strukovnjaci, da mnogi od onih starodavnih spomenika, a najskoli Tebajski zidovi bijahu sagrađeni od prijašnjih ruševina. Prema tomu zabilježi poviest nje-

kakvu drevnu kulturu, koja bi morala biti starija, mnogo starija nego kinezka, persijanska i egipatska.

Ali koliko?

Zaludu se starinar muči, da starine na vidjelo iznosi, zaludu se egiptolog utapa zamišljen okolo egipatskih hieroglifa; zaludu traži povjestničar kod Herodota, na što naidje Hekatej Miletski, kadno pohodi Egipat; zaludu rodoslovje sastavljeno po Arkesilaju iz Arga; zaludu srce traži i pita ono pusto i niemo kamenje, što je bilo od tih prahistoričnih naroda, što se od njih sbilo i kako se razidjoše! Ista poviest zadnjih egipatskih vremena većinom je napisana po spomenicima i povjestničar istog rimskog carstva često se obraća na arheologa, da po izkopanome novcu poviest tumači, tmine razpršuje. Što je mjesec putniku, kadno sunce zadje, to je arheologija poviesti. Gdje povjestničar zapinje, arheolog ga pridržaje i vodi.

Ljudi su došli do toga uvjerenja, da niti je sve zlato, što su naši predci kovali, niti je opet sve puhlo, što su oni izumjeli. Nisu najprve umjetnine, Bog zna, kakve savršenosti bile, kako toliki misle, jer su Egipćani više računom nego čuvstvom rukotvorine izradjivali. Najprije se obratiše bogovom, da im likove tvore, pak stanu da grobove dižu, i sudeć po piramidah, povjestničari govore, da je njihov život bio samo priprava za budućnost. I doista mi možemo po tome tumačiti, za što su oni toliko njegovali grobove svoje, toliko žrtvovali sujetnim bogovom svojim i kako li tu bijaše groznih gospodara i jadnih sužanjâ. Nješto slična nalazimo samo u potonje vrijeme na otoku Madagaskaru, gdje je kraljici Tunanarivo, kako to povieda Ida Pfeifer, 10.000 sužanja gradilo ljetni stan.

Mnienja raznih strukovnjakâ i pisaca o egipatskih piramidah i u obće o porieklu umjetnosti svakovrstna su i tako razna, da, dočim Winkelmann hoće da dokaže, da se umjetnost nije presadila u Grčku iz Egipta, s druge strane već Diodor bijaše pisao obratno, a Herodot hoće

svakako, da čak i bogovi dodjoše Grčkoj iz Egipta. Istina je, da su Indijanci sagradili nješto većega, nješto strašnjega, kad se kod njih pomoli nekakva vrst umjetnosti, ali bez onoga reda, koji nalazimo kod Egipćana. Egipatske su piramide kud i kamo manje i iz kasnijega vremena, nego što su indijanski hramovi, ali oštra kritika zabilježi, da su Indijanci oponašali, dočim su Egipćani stvarali. te da je pravoj umjetnosti prva kolievka u Egiptu.

Ako kod Egipćana umjetnost i nenapredova postepeno, ako i nije bila nadahnuta onakvim idejalom, kakav mi danas tražimo, bila je svakako jednostavna i tim načinom veličanstvena, mnogo savršenija, nego li su sitnarije Kineza, koji su gradili i zidali i drvljem i kamenjem ujedno, te se umjetnine kinezke sve mogu svesti na onu ogromnu zidinu, koju digoše, da se brane od barbarâ.

Egipatske umjetnine svakako su nadahnute originalnošću i dišu nekim duhom mračnosti i ozbiljnosti, kaono njihove špilje i pećine, a najskoli njihove piramide ostaju vjekoviti spomenici njihova sužanjstva jednoj kasti. Po tome nije umjetnost bila izvor jednoga duha, te za to Cantù primjećuje, da su Egipćani težili da opisuju ideje, a ne da stvari predstavljaju. Na tisuće ljudi, bez svoje vlastite volje, moralo je raditi na zapovied jednoga samoga, i tako se je mogla postići usavršenost jednoga diela, ali ne sve cjeline skupa. I forma se nije mienjala. Kipovi, vazda gorostasni, dizali su se s malom računicom u ruci: toliko velika glava, a toliko duge noge! Svaki kralj stvarao je sebi živu grob, koji riedko kad da je bio dovršen: koliko ga je bilo sagradjena do kraljeve smrti, takav bi i ostao. Njeki tvrde, da nam grobovi pojedinih vladara mogu mnogo o životu njihovu protumačiti.

Oko Nila se nanizalo najviše spomenika. Gizeh leži prama Kairu. Sve okolo grada ogromne povjestne razvaline vraćaju ti na pamet tu njegdašnju veličinu. Al što te više mami, što te više uzbujuje, što te više čara, to su tri

najveće piramide, koje Egipat ima. Neznaš, gdje bi okom počnuo, jal na čudnoj sfingi, jal na piramidah, jal na ostalih spomenicah. Ti se nalaziš u starome svijetu, pod onim istim vedrim nebom, gdje njeđda sijaše ovo isto sunce, i oživljaše čarom, darom, toplinom one narode, koji utonuše u ponor vjekova! Ali kud ćeš da pero opiše sve veličine, opiše u malo rieči? Da se u malo redaka, kako je to meni dopušteno, stisnu te veličine, to gospodstvo, to sužanjstvo, ti vjekovi?

Koliko suzâ nesrećnih sužanja nije zalilo te uspomene? Koliko se puta nediže nemila šiba krvnika, kadno su ti jadnici uztezali trud, branili život, da neginu? Njihovi gospodari bijahu i s bogovî oštri, a nekmoli s njimi. U Luxoru, na jugu od Tebe, stoji još palača Amenofa Memnona sa hramom, i ljudi tumačeći maloreze, kojih je taj hram pun, poviedaju, da kad bi Amenof obolio i nemogao ići klanjati bogovom, hćaše da bogovi dolaze do njega.

I suze i nepravica i krvničstvo i sila brutalna dopiru toli daleko, prevališe toliko vjekova, i mi im evo vidjamo stope i pipamo ostanke. A mi, koji to sada gledamo, koji o tome čujemo, što bismo morali željeti? Jal da tih spomenika nema i da nebijaše okrutnosti, jal da uz poštenu vladu nama neosta ni traga ni znaka od tih naroda? — Što bi rekao povjestničar? — Što arheolog? — Što čovječje srce?

Na našem povratku u Alesandriju odem do konsula da pitam, je li došo iz Carigrada bark Jared. Jared bijaše jedan od trideset brodova pelješkoga društva. Ja sam se na taj brod morao ukrcati kao kadet, da uzmognem kasnije položiti izpit. Nosio sam preporuke predsjednika toga društva gospodina J. Kako razumjeh kod konsula, bilo je već dvadeset dana, da je brod stigao u luku, i bio je već malo ne pripravan, da krene put Marsilje. Kad ja kući, kamo se žurih, da o tome Milana obaviestim, nadjoh ga, gdje pobija nješto Stevanu, gdje ga kara.

— Niesam se ja htio tući i nedao Bog, govorio je Stevan, nego me naveli . . .

— Što je, upitah ja Milana.

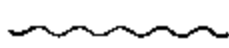
— Svega po malo, odgovori mi on. Eto nam neprilikâ.

— A kako sam drugčije htio, četvero mi jevangjelja, da, recite Vi, nastavi Stevan, poklen se meni obrati. Hodio sam putem miran ko janje; niesam smetao ni mušici u zraku, kad na jedan put vidju na sve oko ona dva Grka, koji bijahu sa mnom na parobrodu. Zaludu ja zaokrenuo da ću drugom ulicom. Eto ih gdje idu k meni. Pobro, reče mi jedan od njih, ajdemo da se malo ponapijemo. Meni uzavrela krv, zarumenilo se lice od stida, gdje me onakva soja tako na putu nagovara. Obraćam se, da vidim, ima li tko nas gleda, kad li vidim silu poštenih obraza, gdje prolaze mimo. Niesam mogao odoljeti jađu i rekoh: niesam se ja do sada nigda, Bogu hvala, s takvima bratimio, pa neću ni po danas, i obrni mu pleća. On ko da tobož nečuje, nego me hvata za ruku, i da će sa mnom. Ele, sojo, zapomagaj, rekoh. Meni se krv zalila na oči, nevidjeh ništa, zamaši šakom, omjeri, smjeri, a Grk sunovratice na tla. Pojunači se tada onaj drugi, i s nožem u ruci da će na me. Odnese mu ja nož, baci ga daleko na vas dohit, a njemu odmjeri jednu zaušnicu, eh! mnijah, hoće mu pešnje popucati, i bjež majčin sine; a za mnom k a v a z u potjere . . .

— A sada? Ako te nadju?

— Neka. Ja sam, Bogu hvala, pravedan ka sunce. Ako stvari neizvrata, ja se i onako pravde nebojim. Doći će sve na sriedu.

Da se stvar po mogućnosti izravna, odveze se Milan do konsula. Kako mi pak povieda kasnije, bilo je muteža više nego se je mislilo. Konsul obeća, da će do potrebe posredovati. Bilo se je bojati, da nebude Stevan zatvoren. Milan je bio zabrinut. Znao je, što je turska pravda, što turski zakoni; ta bio je Crnogorac.

Sutra, ranim jutrom odosmo do obale, da se kojim čunom prevezemo na bark Jared. Milan bijaše već odlučio, da će sa mnom u Marsilju. Još niesmo znali, što će na to odgovoriti kapetan. Uljegosmo u čun mlada Arapina. Milan mu reče, neka nas malo proveze po luci; na brod da ćemo kasnije.

Arapin odtisne veselo čun, smjesti vesla i krene desnom stranom, mimo Darsene. Bijasmo čuli sinoć, da jedan francuzki parobrod vodi sobom preko osam sto pobožnika, koji idu u Meku, da se poklone velikomu svetcu, i da će danas prispjeti.

— Došao je, reče Arapin, eno ga malo napried.

Deset maona bilo je poredano oko parobroda. Hodočasnici su se izkrcavali. Svaki je nosio u samoj jednoj ruci svu svoju prtljagu. Izkrpani, poderani, goli. To bijaše živo ogledalo ubožtva, odsjev biede. Ali ipak, ti ljudi hodili su daleko. Iz daleka bijahu došli; daleki put za povratak. Sama mnogogodišnja štednja otvorila je onim jadnikom put do Meke. Oni ljudi, one žene, ona djeca, onaj skup nevoljnika, bili su ipak sretni. Sretni, jer su vršili jedan naputak velikoga svetca. Sretni, jer su eto hodili, da se okriepe na njegovu grobu, da se izlože svjetlosti, koja tamo sieva na vjernike. Maone se napunjuju redom. Redom se kotrlja iz parobroda ono sretnih nevoljnikâ.

Jedan se baca na drugoga, a drugi na trećega. Maone pune odlaze, prazne se približuju. Vidim jednoga starca uz dvoje djece. Ruča. Jede komad tiesta. Kadikad gucne malko vode. To mu je jelo danas, to mu je bilo jelo juče, to će mu možda trajati i do Meke. Do starca mladić a do mladića ženska, čije se liepo i mlado lice jedva prozire kroz koprenu.

— Ono su valjda muž i žena, rekoh ja Arapinu.

— Moguće, odgovori mi; žena nesmije da sama putuje.

— Za udove dakle i za neudate žene Meka je zatvorena.

— Nije; mogu se udati.

— Ako li ne?

— Mogu uzeti kojega hodočastnika kao „Muhaila“.

— To jest?

— Vjenčati se za vrijeme hodočašća, reče on; pak se razvjenčati. Takvi se vremeniti muž zove: „Muhail“.

— A zakon to dopušta?

— Zapovieda.

— Svete li zapoviedi u djavolja svetca, reče Stevan, kad mu to kasnije poviedasmo.

Vidim drugog mladića, gdje ga nehotice turne mornar. Turčin se prevali. Nenajedi se. Nereče ništa. Pogleda blago mornara, koji se i neizpriča.

Jedna majka stoji na provi od maone. Troje je djece okolo nje. Djeca plaču. Ona gleda parobrod, gleda ostale hodočastnike i neosvrće se.

Ovog dana more je mirovalo. Ali u Alesandriji, u zaljevu, more zna biti i nemirno, zna biti pogibeljno. Tada barka, dotično maona u nevještih ruku može se prevrnuti. Petnaest dana prije prevažale su maone hodočastnike na kraj iz jednog englezkog parobroda. More je bilo uzburkano. Vjetra mnogo. Vjetar nanese dvie maone na jednu bovu. Krmilar nije bio vješt, more ih nagne, a vjetar prevali. Ti jadnici potonuše kao olovo. Pogine ih sto i pedeset na broju. Tih se je nesgoda više puta u Alesandriji dogodilo. To se događa do Alesandrije. A do Meke? Ma koji mu drago put oni uzeli, kopno ili more, oni jadnici stradaju. Ako ih nenatrpaju na brod do Džide ko marvu, i ako im u Džidi neogule najzadnju paru, a oni stradaju deset puta gore po pustoši i od pieska, koji ih može žive zakopati, ako nepanu od kapi pod onom sunčanom žegom često od žedje i od gladi.

Ipak sa raznih strana muhamedanskoga svieta ide svake godine u Meku preko sto tisuća hodočastnika. Niesu se nigda ni Rim ni Jeruzolim tolikomu posjetú divili. U ko-

ranu stoji pisano, da svaki vjernik mora da pohodi jedanput barem u svom vieku rodno mjesto proroka, naime Meku. Ta se zapovied neproteže na grob, koji je u Medini. Hodočasnici ga ipak vaviek posjete, jer u koranu stoji takodjer pisano: tko posjeti moj grob, ima pravo da ga štitim!

Otale potegnusmo napried.

Vidimo na sve oko jedan brik bez jarbora od maistre. Jarbor od trinketa nema nego sami stup (kolonu). Treva ni penuna nijednoga. Milan, da idemo do onoga broda.

Na brodu se čuje mnogo svieta. Po koja rieč grčka, talijanska i hrvatska. Razgovor je živahan; ljudi rade. Tri se mornara penju na kolonu. Vezivaju li što ili odrješuju, to se iz daleka dobro nevidi. Druga su dva na bumprešu. Privezuju nješto na baštunu od floka. Možda da ga unutar potegnu. Baštun je bio prepolovljen, baš nu gdje je dolazio straj od unutrnjega floka. Okolo brika radi petero kalafata. Vidi se na povodnici stupe, pakla, gdje se topi, kladivâ i dlietâ.

Mi idemo bliže.

Rieči, prije nerazumljive, postaju jasnije. Čuje se i razumieva se, da su to naši, da je brod iz naših krajeva. Sudbeno povjerenstvo procjenjuje štetu. Nagne nas ljubopitnost, da se uzpnemo na palubu.

Kad mi gori, vidimo kapetana, gdje daje povjerenstvu svoje razloge:

— Ovo je puklo, ono je otišlo, a ono opet popucalo. Brod nije više ono, što je bio nazad desetak dana. Vode nije nigda činio, a sada eto dva palca svaki sat. Hoće se deset, petnaest tisuća forinta, da se popravi i spravi na put. Kad je pukla kolona od maistre i jarbor se svalio, posjekla se je odmah manovra, ali ne tako brzo, da nije dva ili tri puta tofnuo jarbor u brod pod vjetar. A to je brod i oćutio. Odmah je otvorio vodu. Jedan val ponese fogun,

drugi raztreska barku na dva komada, kao da ju je tko rukom prepolovio. Odnese četvero bačava, koje su bile privezane na rice, blizu boka od krme. U barci je bilo petnaest bujola, jedno malo sidro a jedno poveće. Štogaod bi se bilo moglo spasiti, ali, čim je brod hodio na poju, more je ponelo sve. Razbi napokon i tambuč od komore, razkomada busolu, i mal da nije ponelo krmilara. Kolona je bila nova, zdrava ko jabuka. Jarbor od maistre i jarbureti od krme i od prove novi. Novi svi penuni, a jedra vanka, najbolja; od englezkoga plahta. Sartije dobre ka dobre; ta brodu nije još osam godina. Koriduri su bili otegnuti. Rabili su kaono to uči mornarski zanat. Kolona nije bila zabijena klinima, jer je brod tako bolje jedrio. Inka pelaji zdravi, zdravi pataraci, pataracini i sartijole. Sve zdravo ka zdravo. Bilo je sve novo. Leteća manovra nova mal da ne i ona. Lani je bila skroz promienjena u Kardifu.

Povjerenstvo je ovo slušalo. Brod je bio samo djelomice osjeguran. Za što je dakle ovo kapetan govorio, to se razumije.

Kad mi prispjeli gore, njekeji su nas na prvu pogledali, pak kao i da ništa nije, svaki za svojim poslom. Vještaci prosudjuju, kapetan ih neprestano nagovara, a izaslan k osjeguravajućega društva takodjer.

Kad se povjerenstvo odaleči, kapetan nam se približi. Bio je iz Novoga, a njegov brik se je zvao: „Mosor“.

— Ala, reče, nigda ovake nesgode. Došao sam prekojučer. Bio sam u samoj sovuri. Posala malo; zlo i naopako za mornare, a gore za brodovlastnike. Evo tri puta, da idem u Marsilju. Put onamo ili s bobicom ili s pšenicom, a amo prazan. Parobrodi prekrili sve; nose stvari za ništa. Više ih je nego maloga boba; hoće uništiti jedro, a to i netreba, već su ga uništili. Tko će se s njima takmiti! Nose vjetar u stivu. Brod na jedra mora da kroji čudesa, da lomi jedra i jarbore, da prije dodje, da mu troškovi nepojeđu i brod i dobitak. I bark „Milica“ iz Lošinja slomio je sve jarbore. Nesreća ka nesreća; bio je osjeguran

kod riečke: „Mutue“, i neće dobiti ni prebijene pare. Žao mi je kapetana. Mlad čovjek. Nesreća. Šteta mu nedosiže nikako do sedamdeset i pet po sto. Hodio je s ugljenom iz Swansea put Trsta, pak se je zaklonio na Maltu. To su mi poviedali jutros. A tko bi se bio nadao, da će onako zapuhati. Ono se sjegurno zavrigo vihor. Jedra su mi na jedan put uhvatila sprieda, došla je sila; moralo je pucati. Jedra i — jarbor to je sve pošlo zajedno, kao da ih nije nigda sunce grijalo. —

Kapetan nakon male stanke nastavi:

— Ode, ka ode. Straj od maistre popuca baš na potenci, a bio je posve dobar. Kolona nazad, jarbor od gabije napried. Brod se nakrivi, te sve preko kavobande u more. Straji od kontra i od gabije, jaki za nesreću, pak onom silom jarbor od paroketa skosne se, uvije se, pukne i preko kavobande i on. Pak brod otvorio vodu. Sada kud ćeš! Motaš li se okolo manovre, brod će potonuti, motaš li se okolo sisaljka, tko će jedriti? Nije prošlo zdravo ni jedan Englez, koji nam nije bio mnogo daleko. Držao je sva jedra a riva (vani). U jedan tren, kao da je ostao na suhu. Vjetar mu ih je ponio. Bolja njegova nego moja. Ja digoh zastavu zauzlanu. Nitko je nevidi. Vidio ju Englez, ali uzalud. Kad koga glava boli, za tudju se nebrine. Dva na sisaljki redom; ostali okolo kolone. Sieci i pusti jarbor od maistre po krmu na debelu lancanu. Hćah spasiti barem manovru. Sve je hodilo dobro, doklen je bilo vjetra. Jarbor nije dolazio blizu broda. Ali kad minu vjetar, počeli valovi naganjati kolonu, da lupa u brod. Onda presieci i puštaj ju s Bogom. Šteta ka šteta, ali sila Boga nemoli. I evo napokon dodji, ako ne zdrav, a ono barem živ. A hćaše biti i gore, da nije ostala trinketina i trinket. Možda bih se još koprcalo po moru.

Mi smo sve to slušali stojeći. Sunce bijaše dobro poskočilo. Mi da ćemo otići, a kapetan nam stisne ruku. Mnijah, hoće mi nrsfi ponucati. Tako je srdačan bio taj pozdrav.

Kad mi sljegli u čun, kapetan bijaše još na barkarizu. Pokaza nam prstom smjer, gdje se nalazio usidren bark Jared. Pozdravi još jednom i izčezne. Da nas onamo odveze, to je bio posao Arapina. Ja sam gledao „Mosor“. Na njem je bilo čitati sav gnjev morskih valova, bjesnilo prirode. Oni svaljeni jarbori, onaj uništeni baštun od floka, stajali su tu kao poruga morskih elemenata. Činilo se je, da je orkan uložio svu groznu svoju pomnju, da otriebi palubu, da razčisti, razbije i pokvari. Na desnome boku, izpod barkariza bilo je vidjeti dva madiera prignječena. Tu je lupnula kolona, kad vjetar pominu, a valovi je nanieše na brod. To je bio zadnji pozdrav toga novoga elementa razsula. More je tražilo saveznika, da češće napade, da prije razori. Još jednom i madieru bi možda bila izskočila glava. More bi bilo navalilo, i uništenje bi bilo podpuno, — dovršeno.

Neizmjerne su staze, koje priroda uzima, kad joj se hoće rušenja. Ona ih traži u neizmjernosti. Neizmjernost neporiče neizmjernosti ništa, i prizori razspa neizmjerni su. Život u doticaju sa neopredjeljivim, eto izvora svakdanjoj borbi za obstanak. U toj borbi ima uzdisaja, ima plača, ima suza, ali je rušenje samo prividno. Priroda, koja na jednome kraju plače, na drugom se smieši; amo ruši, onamo gradi; — amo nosi smrt, onamo kriepi, oživljuje.

Rušenje nije uništenje; rušenje nije drugo, van neopredjeljiva sablast neizmjernosti, trzaj utrobe vasiona, jek bezkrajnosti. Rušenje od danas, sutrašnji je život. Groblje nije znak smrti, nije znak uništenja; duh se povraća Bogu; groblje tiela, nije groblje života. Život, odsjev silâ bezkrajnosti, neuništuje se; on traje, nastavlja neopredjeljivi svoj obhod, koji mu od vjekova naznači za vjekove priroda, providnost, Bog.

Rušenje je preporodjenje.

Sile mienjaju mjesto, prenose drugamo svoj rad; život mienja svoj oblik. Stari strojevi prepuštaju polje novijim;

mladi naraštaj stupa na mjesto staroga. Na vrhu te borbe stoji usavršenost. Na vrhu usavršenosti? Borba opeta. Opeta rušenje. Opeta preporodjenje.

Arapin vozi, upire nogama, nateže se. Čun ide, ide brzo. Okolo nas svukud vreva čuna, guca, kaića, maona, baraka, parobrodića svake vrsti, svake veličine. Svake vrsti zanatlija, svake vrsti staleža, svake vrsti naroda. Sad prolazimo mimo prove, sad mimo krme kojega parobroda, brika, brigantina, polake, barka, nave, škune, škunera, logera. Sad nam je na putu dvoje čunja, sad troje, sad parobrodić, koji vuče petero maôna, sad brod, koji se diže, sad brod koji dolazi. Onamo se krca, amo se izkrcava. Radi se svukud. Na onome brodu vrve mornari po jarborih, a na ovome potežu, onoga majstori popravljaju. Njeki viče: mjesta, njeki: stani, njeki: napried, a njeki: nazad. Na desno se čuje; m a i n a, na lievo: i š a, po krmi: v i r a. Jedan, dva, tri, četiri, pet i . . . . t a j a, čuješ na sve strane, na svakome brodu, koji se krca ili izkrcava.

U toj vrevi, u toj mješaniji, u tome paroksizmu života nije da potankosti razabiraš. Rieči dolaze nejasne, dolaze prepolovljene. Jedna se slieva s drugom. Stotinu njih u jedan skup. U jedan skup i arapske pjesme, i hrvatske i francuzke i englezke i grčke i turske i talijanske.

To nije možda estetično, nije umjetnički, nije ni harmonično; ali je živahno, zdravo, krepko, divno. Mene nije nigda toliko zanio koji slavulj kazališta, koliko ta harmonija rada, života. Kroz onu vrevu glasova razabireš život, jer iz života dolaze. To nisu one izabrane kombinacije nadutih pjesnika; nisu ni nadahnuti stihovi velikana poezije, ali to su glasovi stanovnika oceana, to su žice, koje zvuče po oceanu.

Oni su se glasovi miešali sa šumom talasa, sa jekom orkana. Orkan je ojačao one žice, oluja je okriepila ona grla. Zviždanje i zujanje vjetra, koji bjesni, nije umjetno,

nije harmonično ni razlieganje grmljavine od jednoga neba do drugoga, ali je to sve veličanstveno. — Veličanstveno, jer su ono harmonije neizmjernosti. Onkraj našega vida, onkraj našega uma, na oceanu, živi nevidljivi sviet svakojakih umjetnika, Pojave se kao oluje. Olujami razjeknu i razliju se grozni zvukovi orkana i nestane ih. Izčeznu u nevidljivosti. Umjetnost, koja bi htjela ponoviti ove glasove, bila bi i veličanstvena i ružna. Kad bi mornar mogao postati umjetnikom, Wagner bi izčeznuo. On bi pozvao gromove i striele na pozorište. Zamienio bi nježno gibanje božica plesa ljuljanjem brodova, glasbu jekom tifona, ciklona i orkana. Kazalište bi disalo katra-mom i ozonom. Slušaoci, koji nebi pobjesnili ili nebi ogluhnuli, otišli bi udivljeni, zaneseni.)

Ja sam poznavao bark „Jared“. Bijah ga jednoč vidio u Trstu. Čini mi se, da ga razaznajem. I sbilja, čim se približavamo jednome barku, to mu bistrije možemo čitati po krmi: „Jared“. Na brodu je vreva. Okolo njega je nekoliko maona. Pune su pšenice. Arapi ga krcaju. Vreća iza vreće leti iz maone na palubu, a iz palube u stivu.

Dva bilježe dignute i izpražnjene vreće, a jedan dolje u maoni, kako vidi vreću na užetu, više redom: jedan, dva, tri . . . pet i taja. Vidim jednoga od onih, koji bilježe, gdje stoji u sartijah, čak na petoj griželi. Kad mi blizu broda i da ćemo preko maone, odklen je bilo lako uzpeti se na brod, jedan iz broda zaviče:

— Okolo, na škalu!

Za što, ja to niesam od prve mogao razumjeti. A razumjeh još i manje, kad prispjesmo do stubâ. Stube pripete. Moradosmo se popeti na silu ruka. Onaj, koji bijaše u sartijah, sljegne i preko kavobande skoči na kasar. Preko kasara dodje nam na susret.

To je bio poručnik.

Ia mu se predstavim. Predstavim mu i Milana.

Reče mi, da je eto brod mal da ne krcat, da će do koji dan na jedra, i da kapetana nema na brodu, ali da dolazi svaki dan na objed.

Odvede nas u komoru.

— Za što, rekoh mu, da nas nepustitte preko maone na brod. Ta bilo je lašnje.

On se posmjehne i odgovori:

— Lašnje da, ali ne ljepše. A nieste vidjeli mene u sartijah! Stojim gore, jer moram. Moram, jer inače na čudu. Iz kasara idem na sartije, a iz sartijah na kasar. Odkada smo počeli krcati, niesam sljegao na palubu. I doklen neode najzadnji Arapin s broda, neću. Neću, jer Arapi štite živinčad, koja im se po glavi goji i po životu, i neupusti se s njima nitko zaludu u razgovor, ako to nije iz daleka. Mienjaju odielo Bog zna nakon koliko vremena, i kao da je grieh uništiti božje stvorenje.

— Sada razumievam, reče Milan i potegne desnu ruku preko lievoga lakta, kao da ga nješto svrbi,

I meni kao da bježe mravi po životu na hiljade.

To valjda opazi poručnik, pak nastavi:

— Mi se čuvamo. Na kasar nedolazi nijedan Arapin, a češće ga peremo. Čuvaju se i mornari. Nepuštaju nijednoga mimo jarbora od prove. Jaoh onome, koji bi se usudio onu liniju prekoračiti.

Milan ipak izrazi želju, da pogleda brod, da ga obidje. Tu je bilo svakako drugčije nego na parobrodu „Aurori“. Nije bilo putnika. Sve vojske skupa četrnaest na broju. Još nebijahu svi na brodu, jer kapetan trgovačkog broda sakuplja svu vojsku na brod po mogućnosti i najzadnji dan u oči odlazka. Tim se štedi. Kasar nije bio onako prostran kao na „Aurori“. Nije bilo ni one udobnosti, ali je bilo mnogo bolje i mnogo ljepše nego na mnogo drugih brodova, koji su i veći. Dolje u komori, a izpod kasara bilo je četvero izba. Jedna prostrana na desno za kapetana, druga manja za poručnika, a k tome druge dvie još manje.

Po sriedi liepa i dosta prostrana dvorana. Prama trpezi i povrhu elegantnog jednog ogledala, sliedeći nadpis: „kronometar na 9 sati u jutro“.

— To je, reče poručnik, neka se nebi zaboravilo na kronometar.

— A kako ste s Vašim zadovoljni, upita ga Milan.

— Vrlo dobro, odvrati. Evo pet mjeseci, da smo ga prigledali u Trstu, i toli njegovo stanje, koli njegov dnevni hod, odgovaraju sasna točno. Koliko smo puta opredielili duljinu, toliko puta smo mogli na nj sjegurno računati.

— Valjda mu nieste opredielili stanje i dnevni hod po topu, koji tamo navješćuje pódne.

— Ne, bijasmo ga dali na kraj. To ipak čine mnogi, ali mi niesmo imali vremena. Pak ljudi su na kraju u tome i vještiji.

— Po topu, koji navješćuje srednje podne, nebi se ipak smjelo računati niti stanje kronometra niti njegov dnevni hod, jer ono nije baš točno. Al to ipak rade mnogi kapetani. Tako sam barem čuo. I da to nije točno, dosta je samo pomisliti, da to pucanje topa odvisi od mnogo okolnosti; da najprije onaj, koji je na observatoriju takne u shodno vrieme telegrafičnu žicu, koja navješćuje tvrdji, da se top izpali, a drugo, da se taj top izpali odmah, i treće napokon, da je udaljenost svakog broda od tvrdje svukud jednaka. Za to je pametnije dati kronometar na kraj. Samo tu treba velike pomnje. Jedan ma i mali udarac, podan uz nesgodne okolnosti, može lako poremetiti ovaj ćutljivi stroj. Jedan put poremećen, teško je da mu se nadje lieka. Isti mehaničar, koji ga je sagradio, često traži zaludu s mikroskopom u ruci, da nadje pogrješku. Kronometar je pokvaren; lieka mu više nema. A često i velike promjene u temperaturi mogu ga i same po sebi pokvariti, ili ako ne to, promieniti mu tako dnevni hod, da ako je prije bio pozitivan, postane na jedan put negativan i obratno. Malo koji trgovački brod da na to pazi; ali se svakako strogo preporučava,

eka se kronometar drži vaviek u jednakoj temperaturi. Tek onda može biti točan njegov dnevni hod i točno njim predieljena duljina.

— Tako je, reče poručnik. Ali uzalud. Mi nemamo na brodu toliko vremena da gubimo. Pa i onako jedrimo zdravo.

— Ali ne toliko sjegurno, nastavi Milan. Čuo sam, da mnogo puta brod zakasni za mnogo i mnogo dana, kad nepoznava sjegurno svoju duljinu i širinu. To se mora sbijati često pokraj Englezke.

— I sbija se.

— A otale šteta brodovlastnikom i veća pogibelj mornarom.

Na kasaru, a uz sami okvir (kvadar) od krme, bila je mala tuga, koja je jedva zapremala četvrti dio kasara. Pred tugom bio je timun, a pred timunom vrh dušnika od komore ćežola, a u ćežoli busola. Busola ova bila je jedna od najjednostavnijih, koja je imala tu nepovoljnost, da je dno njezine kutije bilo od stakla, a izpod dna svieća, kao da toplina nemože oslabiti magnetičnu silu igle. Takvih se busola, sa sviećom izpod njih, vidja na žalost još na mnogo brodovâ. Znak, da se strogo nesliedi napredak u znanosti; i da se njezina osvajanja ili preziru ili zanemarivaju.

Bitnost magnetične sile nemože da se tumači, kaono se nemože tumačiti i bitnost ostalih pojava sile. Ali je znanost tako daleko došla, da sve pojave u prirodi tumači gibanjem. Magnetizam nije drugo nego njeka vrst gibanja, posebni način naime, kako se pojedine, neizmjerne majušne čestice u željezu razredjuju. Prirodni magneti niesu ništa drugo nego jednostavno željezo, čije su molekile zauzele tečajem vremena stalan smjer pod uplivom zemaljskog magnetizma, pošto i naša zemlja nije nego jedan ogromno veliki magnet. Umjetni magneti niesu ništa drugo no željezo, u kojem je to poredanje molekila umjetno prouzrokovano. I toplina je

gibanje. Čim je brže gibanje neizmjereno majušnih čest u jednome tielu, tim je i to tielo toplije. Postane li to ti još toplije, to se može dogoditi, da unutrašnje sile, koje drže međjusobno prikovane te čestice, tako oslabe uslij jačega gibanja, da tielo napokon promieni oblik, te krutoga postane tekućina. Topli li se još nadalje to tielo, tekućina postane plin, para. Gibanje je u tielu postalo tak brzo, da se je jedna čestica sasama oslobodila od druge. Pač li u jednome tielu temperatura, to je znak da u nje gibanje čestica postaje sve to slabije. Magnetizam, koji je poseban izraz načina, kako su poredane malene čestice tielu, mienja se, oslabljuje pod uplivom topline; i ako je ta toplina dosta jaka, izčezne sasvim. Čestice naime pod uplivom topline stave se u jače gibanje, odalje se tih od onoga smjera, koji su prije zauzimale, i magnetične struje u zemlji niesu kadre da uzpostave prvašnji red.

~~~~~

Na desnoj strani tik tuge, dizale su se grue, na kojih je visio g u c. Drugi veći čun, koji na brodu zovu barkom, ležao je posred palube i protezao se sve od bukaporte do foguna. Fogun je obično postavljen po krmi od jarbora od trinketa. Barku ima svaki brod. Mora da ju ima. Ona je odredjena, da spasi vojsku, ako brod propađe. Ali žalibože riedko kada da barka odgovara svomu zvanju. Kad brod nastrada, nastrada u obće u takvih okolnostih, da nije lako barkom upravljati. Sada, poklen se u Azofu počeli činiti alibi (prekrcavanja) pomoću drugih, većih baraka, naime lođkami, i to da se manje dangubi, barka je većini brodova više na palubi od smetnje, nego od koristi. Kad mi da ćemo običi mornarski stan, koji je na svih brodovih pod provom, eto kapetana gdje dolazi. Kako to zahtieva red na brodu, uzčeka ga poručnik na barkarizu. Na brodu zovu barkarizom onaj dio kavobande, gdje dospievaju ljestve, koje vode na brod.

Ja izručim kapetanu list predsjednika društva i predstavim mu Milana. Malo kasnije bješe ustanovljeno, da će i Milan sa brodom put Marsilje.

Niesmo imali više nego četiri dana vremena. Još malo maona i brod je bio krcat. Moje su prtljage bile mnogo jednostavnije od Milanovih. Trebalo se je svakako žuriti, da se stvari uredi, i za to se svratismo na kraj.

Kad mi u stan, a Stevana nema. Milan zakucne zvončićem. Dodje sobničar. On reče, da malo kasnije nego mi odosmo, dodjoše dva oružana kavaza i odvedoše Stevana na silu.

— Kamo?

— Valjda u zatvor, odgovori sobničar.

— Ajdemo, reče mi Milan.

— Kamo?

— U konsula.

Odjurismo. Milan nije svim putem cigle rieči progovorio. Konsul nam obeća, da će se pobrinuti.

— Ali, doda na koncu, kad mi hćasmo da idemo, ako je kriv?

— Ako je kriv! odvrati Milan iznenadjen.

— Zakon mora da se vrši, nastavi konsul ledeno.

— Samo ne turski, reče Milan; i odosmo.

Sada?

Stevana nema. On je u zatvoru. Milan neće bez Stevana nikamo. Nebih mu ni ja toga dopustio. Do četiri dana brod diže na jedro. Ja moram da idem. Moram da idem bez Milana. To me je u srcu bolilo.

Te večeri nikomu od nas nepade niti na kraj pameti, da posjeti kazalište.

Sutradan podjoh na brod. Sljegoh opeta na kraj, ujedno sa kapetanom, da se upišem kao kadet. Kad mu ja pripoviedah o Stevanu, on mi reče:

— Ako konsul nepomogne, drugi neće.

Ja dadoh po podne prevesti sve svoje stvari na brod. Mi-

lanove ostadoše na kraju. On već bijaše odlučio, da neće sa mnom putovati dalje. Ta bijaše nemoguće. Stevana u zatvoru nije mogao ostaviti bez pomoći.

Te večeri ja odoh na brod, i tamo prespim. Posjedoh svoju izbu, duboko žalostan, da neću više imati na putu tog simpatičnog i naobraženog Crnogorca, tako valjanoga prijatelja. Bijah doista zamišljen na sudbinu, koja je mogla stignuti Stevana.

Kako sam na brod došao, nisam znao ni s kojega kraja ni kako da počmem. Hćah najprvo razabrati, koliko ih meni zapovieda. Da kapetan, to sam znao. Da poručnik, to sam slutio. Da se iz sumnje izkopam, ja upitah za to poručnika. On mi se od srca nasmija. Ja nisam ponovio upita. Nisam, jer me peklo, što je on posmjehom odvratio na posve ozbiljan moj upit.

Vojska je bila zabavljena da spravi brod, da ga uredi. Jared je bio već krcat. Tri mornara uredjuju bukaporte. Urediti bukaporte, kad se brod diže na put, to nije koji mu drago posao. Tu je sjegurnost broda, tu je osjeguranje tereta od kvara, koji bi se lako mogao dogoditi, ako bi bukaporte puštale vodu. Poklen zasade pokrivce, nabiju kimentu stupom i naliju ih paklom te razastru debelu široku i dugu inceradu preko čitave bukaporte. Tu inceradu prebiju pako čvrsto okolo soliera sa čavli i sa četiri tanke daščice. Tri druga vezivaju trinket.

Božman, kojega spoznah za takvoga, pošto je ostalimi zapoviedao, nadzirao je sada ove, sada one. Ja mu se približih, baš kad je izlazio iz foguna, kamo je hodio napoliti čibuk.

— Prekosutra odlazimo, rekoh mu, samo da razgovor zametnem.

— Neznam sjegurno, odgovori mi, dočim je gledao u penun od trinketa, gdje su bila ona tri, koja su jedro vezivala.

— Vežite dobro baroze, zaviče onim gore. Pak:

— Ođnesi gori ovo šfila cá, reče malomu, koji je sjedio uza fogun i čistio krumpire za večeru.

— Dakle još ne, nastavih ja.

— Neznam, još nije ni sva vojska na brodu, odvrati.

Nakon dva dana sve je u ređu na brodu. Još istu večer čekaju se na brod ostali mornari. Kapetan je na kraju od rana jutra, da otrsi izostale posle. Sutra u zoru, ako bi vrieme dopustilo, mogli bismo biti na jedro.

— Ja idem na kraj, da još jednom vidim Milana, da ga pozdravim, da se s njim oprostim.

— Što je od Stevana, bješe prva moja rieč, kad unidjoh u njegovu sobu.

— Neznam ništa, odgovori mi. Skitam se evo dva dana od nemila do nedraga, a nevidim pomoći. Znam, da je u zatvoru i ništa drugo. Uhvam, neće nastradati, jer na koncu velikog zla učinio nije; ali turska pravda, opet je turska pravda. Pa za to se i bojim.

Mi u razgovoru, kad njetko lupne punom šakom na vrata. Vrata se otvore.

Na vrata Stevan!

Nepitaj, kako se mi snebismo.

Milan skoči s divana, navali pitanji na Stevana.

— Gdje si bio? Što je? Kako si izišao? Tko te je izbavio? Kad su te pustili? Kako su te odveli? Jesu li te bili?

— Pobjegao sam, odgovori Stevan, poklen Milan prestane govoriti.

— Kako?

— Pobjegao ka pobjegao. A hćah imati uza se samo jednoga druga, zapamtili bi oni kavazi, kako se vuče Pastrovićanina od jednoga zatvora do drugoga.

— A da bude gore? reče Milan, sav smućen na te rieči.

— Gore, jok, odvrati Stevan. Sada evo me ovdje, a drugačije bio bih onamo.

— Poviedaj dakle, kako je to sve prošlo, rekoh ja Kako si izišao?

— Lako je za to, nego me pitajte, kako sam ušo. Ja stao kod kuće, redio Vaše stvari, sve mirno ka muha, kadno se na jedan put otvorila ova vrata, i dva djavolja sina stali me raztezati. — Stante ljudi božji, rekoh ja, šta pravedna čovjeka mučite? U razlog se, zaviče jedan od njih, ti si prekršio zakon. — Niesam, odgovorih ja, i nedao Bog, nego mi kažite, što sam skrivio; pa eto pravda, eto vas, i eto mene. — Ti si udario čovjeka, rekoše. — Niesam ja njega udario, odvratih, no on mene. Ja sam se pravedan branio, ko što ću se braniti i sada. — Zavrgnuo ja tada rukave i da ću početi, kadno izpadoše kroz vrata druga dva kavaza. Sila Boga nemoli. Ja podvij rep, a oni navališe. Povezaše mi ruke naopako, kao Žudije Hristu, i sa mnom u tamnicu. Kad mi na ulicu, vidim ja silu poštenih obraza; eh! mnijah, hoće mi od stida lice na komade. Stoj u tamnici i stoj, gladan ka vuk. Stoprv drugo jutro donesoše mi komad crna kruha i malo vode. Zaludu sam vikao, neka me vode pred sudca, da mu kažem moje razloge i da mu se kunem. — Još nije povedena iztraga, reče mi jedan. — Kakva iztraga, ako Boga znaš, rekoh, nego me vodi na sud, da se sudim. — Utaman moje molbe, moji razlozi. Zemlja tvrda a nebo visoko. Kadno jutros, da mu Bog blagosovi i suvo i sirovo, eto jednoga gdje me vodi. — Kamo? rekoh ja. — Na dvor, reče on. — Nerugaj se, zla ti sreća, odvratih, nego me vodi na sud. — Na dvor, ponovi on. pak u drugu tamnicu. — Dodjoše dva kavaza. On im reče, da netreba da me vezana vode. Eh! hćah ga poljubiti. Ja napried, a ona dva za mnom. Hodi preko jedne ulice, hodi preko druge i nigda na kraj. Došli mi napokon pred jednu veliku sgradu. Nigdje prozora za čudo. Nikoga naokolo. Eh! Stevane rekoh, sada ili nikada, ako si junak. Obrni se na jedan put nazad, stisni obje šake i pogodi oba na jedan put sa svom silom po glavi. Oni po-

padaše na tla a ja udri još jednom, te bjež, bjež glavom bez obzira.

— A sada? reče Milan.

Stevan neodgovori.

Milan zakucne. Dodje sobničar.

— Zovite gospodara, reče mu.

Gostioničar dodje.

Milan mu obrazloži stvar i umoli ga, da pomogne.

— Bih, odgovori, ali će doći kavazi, pak i ja na božjem čudu.

— Morate.

Ta riječ „morate“, bijaše tako odvažno, odrješito i ozbiljno rečena, da su se oči gostioničareve učinile majušne, majušne.

— Što se bude moglo, odvrati. Ali bi trebalo da se Stevan obrije. Drugačije, on će opeta u aps. I ako udje opet u takve okolnosti, teško će van.

— Jesi li čuo, Stevane, reče Milan.

— Jesam, gospodine, ali nedam brkova za žive oči. Kud ćete, ako Boga znate, da ja brkove obrijem, da mi se djeca rugaju. Nije se još reklo nikada, od postanka svieta pa do danas, da je odrasli Paštrovićanin brkove brijao; pa kud ćete da od mene, koji već eto uljegoh u sviet, počme ta bruka i sramota. Ako mi i je do vitežke muke i nevolje, neću i nedao Bog.

Nije bilo kud kamo razlagati. Milan je već i prije znao, da Stevan neće popustiti. Na velike božje molbe dopusti Stevan, da mu obriju glavu po tursku. Kad to opremiše, odvede ga gostioničar u pivnicu.

Milan mu ga stavi na dušu, i pruži mu izpod ruke jedan smotak. Oči gostioničara zasievnuše od radosti. Mi podjismo. A prije toga reče Milan Stevanu:

— Stevane, u pamet! Nemoj posao pokvariti.

— Niesam ja čovjek, da smetam ni mušici u zraku, odgovori; a i onako sam dosta pravedan pretrpio.

Uputismo se ravno put obale. Sljegosmo u čun, i da ćemo na „Jared“. Mi daleko od kraja za jednu uzu, a eto vidimo kapetana gdje se vozi put kraja. Obrni ja timun, da ga susretnemo. Kažem mu u kratko, što se je dogodilo. Milan mu stisne ruku tvrdo, srdačno.

— Tu se može pomoći, progovori kapetan. Ja odlazim sutra u jutro. Neka Stevan dođe na brod večeras, kad se dobro zamrači.

— Pak?

— Ja ću za ostalo misliti, nastavi. Niesam još izkazao, da nemam više trojice putnika, jer se nadah vaviek, da nećete ostati na kraju. Meni su sve karte u redu. Mogu dignuti na jedro i večeras.

Milan stisne kapetanu ruku po drugi put.

— Večeras? reče mu.

— Da, večeras, ponovi kapetan.

— Da bi to bilo, spavao bih mirnije.

Kapetan pogleda u zrak. Pak nastavi:

— Vrieme nije najgore. Lako da zapuše od kraja. Gledajte samo, da budete na brodu što prije. Noćas ćemo, ako uzhoće Bog, jedriti.

Kapetan ode svojim putem, a mi se svratismo u gostionu.

Nadjemo tamo Stevana sasvim preobražena. Gostioničar ga bijaše sasvim preobukao. Zamienio mu kaparan starom modrom jaketom, a crnogorsku kapu bielim jednim rubcem. Nije Stevan mnogo naličio Turčinu, ali opeta nije ga bilo razpoznati.

— Ni Žudije nepreobukoše ovako Hrista, reče Stevan, kad nas vidi.

Gostioničar, koji bijaše uzeo na se svu odgovornost, nadje čun, postavi unj Stevana, da nas čeka, doklen mi dodjemo, kao da on nema s nama nikakva posla.

Nakon dva sata mi bijasmo na brodu. Stevan se zabode u komoru. Mota se i previja okolo Milanovih prtljaga, da ih uredi

Dodje napokon i kapetan, a prije njega nekoliko novo upisanih mornara.

— Vira ankoru (sidro), zapovjedi on, netom prispije na brod.

— Vira, odaziva se božman.

— Vira, odgovaraju mornari.

Čim ovi potežu, božman je na kasaru. Gleda nebo, gleda jarbore, gleda manovru, kao da bi se htio dosjetiti, eda li ima što, što još nije uređeno.

— A jesi li obašao manat od gabije, reče obraćen jednome mornaru.

— Jesam, odgovori.

— Bunje, imbroje, gindace?

— Bunje, imbroje, gindace, sve, odvrati.

— Vira, vira, djeco.

— Vira, odgovoriše oni.

— Jedan u stirić neka odmah spremi kaden u, reče on nadalje. Eto parobrodića. I nagne se, da vidi, je li još sidro pustilo; a kad vidi da jest, onda nastavi:

— Vira djeco, vira brzo, eto je pustila (ankora).

Mornari potežu što bolje mogu, a božman ih neprestano bodri i pomaga im. Na njegovu licu moglo se je čitati, da eto on rado ostavlja luku i kreće na otvoreno more. Stasom majušan, otresen, krupan. Oči živahne. Rodom iz Boke, živio je na moru punih trideset godina. Njegovo lice ojačano olujami, pocrnjelo od sunca, nabrano i od godina i od misli davalo je njegovu pogledu neki izraz ozbiljnosti, odvažnosti i uztrajnosti. Njegove ruke bile su više od željeza nego od mesa, više na lik lavske stope nego čovječje ruke. Što bi on stisnuo, to bi popustilo; što nebi popustilo, to bi popucalo. Umjeren, nije trošio nigda bezposleno svoje rieči. Ali su njegove oči govorile. Misao je kod njega više točila kroz oči, nego kroz usta. Mirni njegov pogled bijaše zraka svjetla, koja je razsvjetljivala prostor medi nim i onimi. koji mu bijahu podložni. Razjareni

njegov pogled bijaše munja, koja je sievala, rezala, uništala. Niesam nigda vidio posmjeha na njegovih usnah, ako taj posmjeh nije bio izraz odobravanja. I taj bi posmjeh bio samo začetak posmjeha. Njegove bi se ustne odmah zatvorile, a oči bi blagim sievom ošinule. Jedno udo bijaše zamienilo drugo.

— Vanka grlin, zaviče on, kad nam parobrodić dodje blizu.

— Grlin, odvратиše mornari u jedan glas.

Sidro je već visjelo izpod grue, a malo kasnije bješe dignuto i učvršćeno. Parobrodić ide — ide, a mi za njim. Kako smo otvarali more, tako su se sve to jače ćutili vanjski valovi. Jared se počne ljuljati.

Bilo je nješto vjetra od kraja.

— Mola grlin, mola jedra, zapovjedi kapetan, kad bijasmo na otvorenu.

— Mola, odazvaše se svi.

Nakon pol sata bili smo dosta daleko od luke, te plo-
vili za četiri milje na uru.

IV. Do Marsilje.

*Nješto, o čem se je moglo govoriti i na drugom kojem mjestu.
— Tko na brodu komu zapovieda. Dundo Kalá. Vjetar u
krmu. Grk. — Struje. Sredozemno more. — Prvi pokušaj.
Opeta Stevan u neprilici. — Površje mora. — Tišina.
Okolo na provi, i još koješta. — Još Sredozemno more. —
Oblak. Oluja — Krkeni.*

Noć je, tmina je. Nevidi se ništa drugo do broda, neba i mora. Samo more! Sve naokolo samo more.

Sam si samcat sa tvojimi misli. Priteže te zemlja, a na vodi pliješ; htio bi biti na kopnu, a more te od njega dieli. Koliko ima pod tobom dubine? Koliko puta prekriži živi stvor ovu točku, na kojoj se u tili čas nalaziš? Je li igda čovječja stopa gazila brod, vidjala kraj, cvatući predjel, ovdje, gdje se sada nalaziš? Je li se smiešio taj ljudski stvor, je li plakao? Što je nad tobom? Nebo. A pod nebom? Zrak, oblak. Što pokraj tebe, lievo, desno, napried, nazad, na sve oko? More. Što pod tobom? Voda. Pak? Tvrda zemlja, dá; ali mrtva, živa? A je li doprla čovječja misao, jesu li tumačili ljudi, što je to more, kako je postalo, tko u njem prebiva, tko u njemu mrè?

A koliko je duboko to more?

Sada je mirno, tiho. Zrak počiva, ravnovjesje vlada, zračni stroj miruje, vrši tajne namjere prirode, ali neuznemiriva stvora, koji diše, radi, misli.

A što je bilo tu, na tom mjestu jedan dan prije? Je li bilo suzâ, plača, uzdisaja, ili je priroda njegovala, štitila, štedila čovjeka putnika?

A što je bilo u prastara vremena ovdje, na ovome mjestu, pod ovim istim nebom? Je li kopalo more, jal je zemaljski stvor mirno radio, živio, disao, mró? Što se sbilo, kako, za što i po čem, da toga nevidjamo nigdje pisana, da more negovori, zemlja muči i čovjek mora da bjesni na te prirodne tajne?

Zašto nigdje nestoji pisana morska poviest, da ju čovjek, ovaj mezimac božji, može čitati? Gdje je vrijeme, koje je prošlo, gdje je ono, koje se čeka; za što se slieva prostorom, u njem žive, umire i neprestano radja se?

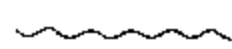
Morska poviest, gdje je? Gdje su valovi, što su, gdje im je kolievka, gdje mrú? Onamo je nebo, amo modro more; a mari li more, haje li nebo, da ga čovjek razgleda, da mu se divi?

Na moru si sam sa ono malo družine; ali ti i ta družina, što je sve to prama pustome moru, koje te sklapa, okružuje, i sada okolo tebe bjesni, sada šuti, počiva, ko da te mami, taži?

Nad tobom je nebo!

Nebo, da! a što je to? Što je, da je to nebo modro? Govore, da je do zraka, govore da zrak upija sve ostale boje mimo modre, koju odbija. A za što mimo modre boje neodbija zelenu? Gdje dospieva taj zrak, koliko je visok? Onamo, daleko, visoko, visoko gdje no su zviezde, što je ono?

Kad nevidjaš kraja, kad je more mirno, kada ga vjetar nedraži, kad nema oblaka na nebu, duša počiva, i rek bi da je čovjek bliži Bogu, jer to sve što je tebi naokolo, to je sve jednostavno, to je sve veličansteno, to je sve veliko.

Zviezde se bljeskaju po nebu, vjetar duva, jedra nose puna, brod krči, suče osam milja na uru, a šija se gubi daleko, daleko po krmi. Krmilar pazi pomnjivo na busolu, mladić stoji na provi i gleda, nebi li se koji brod pokazao. Sve

ostalo mirno, sve tiho; reko bi, da nema na brodu živa duha, do one dvojice.

Nevidiš nigdje svjetlosti, jer dispensir čuva pomnjivo, da mu se iz vana nevidi vatra u fogunu. Tambuč je od komore zatvoren; svieća, koja krmilaru razsvjetljiva ćežolu (gdje stoji busola), obranjena je, i on isti nevidi nego busolu. Božman stoji naslonjen uz tugu, puši lulu i čuva, da mu se vatra nevidi, da iskra nepoleti.

Jedra su otvorena na lievo i brod pod utiskom vjetra, nagiblje se na desno.

Milan poklen večera ode odmah u svoju izbu. Malo kasnije ode i Stevan.

Na trgovačkih brodovih, straža se dieli na stražu kape-tana i na stražu poručnika.

Mornari govore: polovica gore a polovica dolje. Straža ide na poredje, četiri sata jedni a četiri sata drugi. Prva straža, poklen brod digne na jedro, spada kapetanu. Kadet je vazda kapetanove straže, i ja moradoh tako biti one večeri na nogu do ponoći. Kapetan, kojega božman izmjenjuje, poklen zabilježi rotu (smjer, koji brod mora sliediti), ode i on.

Nas bilo sve vojske skupa četrnaest na broju. Kapetanovoj straži pripadao sam ja, božman, dva krmilara, jedan mladić i kamarot (sobar), dakle sedam. Od straže poručnikove opeta dva krmilara, dispensir, dva mladića i mali od foguna, dakle opeta sedam.

Na brodu sluša jedan drugoga ovako:

Kapetan je na brodu sve, absolutni gospodar. Nitko nema pravo da ga ma niti savjetuje. Svak mora da ga sluša. On dava svoje zapoviedi poručniku, koji ih dieli božmanu. Ovaj posljednji zapovieda vojsci neposredno. Iza božmana najstariji je dispensir, koji ga može do potrebe zamieniti. Pak dolaze krmilari, pak mladići, sobničar i napokon mali. Mladići su do potrebe zamjena krmilarom i

za manevriranje. Njima su povjereni jarbori, i ako su samo dva, jednomu onaj od prove (jarbor od trinketa), a drugomu onaj od krme (jarbor od maistre). Da su krmilari stariji od mladića, to se može suditi od prve pri jelu. Neće mladić umočiti nigda žlice u tanjir prije krmilara. Karazumievaju na brodovih sve one osobe, koje u njoj staju, kapetan naime, poručnik i kadet. Kadet nespada pod stegu. Njemu zapovieda kapetan i donjekle poručnik. On je vaviek od kapetanove straže, ali je božman kapetanova zamjena, i tim putem ostaje božmanu nekakva vrst nadležnosti nad njim. Kadet nezapovieda nikomu, već samo sobničaru.

Mali služi svakoga, svakoga mora da poslušá, ali najprije božmana i dispensira. Na svakome brodu zapovieda starijega jest mladjemu zakon. Nema primjera zanovietanju, a da nije dovelo do težkih posljedica. Što božman hoće, to mornar mora da vrši, pa bilo to i štetno. Božman je kapetanu odgovoran. Ja sam sve ove stvari razumio kasnije.

Od prve večeri vjetar se nije mijenjao.

Ura je na krmu kazala deset sati, kad na provi zakucne zvončić, koji je povrh tambuća uz sami kaštio. Minutu kasnije, Marko, vriedni i valjani mornar iz Dubrovnika, zamieni na timunu starca Dunda Kalá. Dundo Kalá, rodom iz Malte, brojio je punih šestdeset godina. To ime bilo mu je nadjenuto na brodu od mornara. To je bilo dvostruko, jer mu je dvostruki bio i mornara. To je bilo dvo-Dundom, to se lako razumije. Bio je star. Na naših brodovih zovu često kapetana: barbom. To je talijanska rieč barba, i odgovara našem ujaku ili stricu. Rado se krsti dundom onoga, komu je brada usiedila. Drugi dio imena, naime Kalá, došao mu je s toga, jer je tu rieč vazda govorio.

Crn u obrazu a suviše naštrapan od ospica, koje su valjda po njem bile pobjesnile

kojega pogodi i ozliedi mu lice puška prahom bez taneta. Oči plave, obrve pune, duge trepavice i nikad mirne, brkova ni za liek. Pogled dobroćudan, milostiv. Ukupno: bijaše simpatičan. Vas svoj život od dvanaeste godine pak napried bijaše sproveo na moru. Trideset je puta bio u Englezkoj, petnaest puta u Americi, jedanaest u iztočnih Indijah, pet puta u Kini. Četiri se krat obrnuo unakrst zemlje. Obitelji nije imao, niti rodbine; i sasvim što je u svom životu dobio petdeset tisuć franaka i suviše jelo, nije ipak nikad imao u svom žepu razpoloživih dvadeset šilinga. Kako bi novac došao, tako bi ga i nestalo.

Mladić se digne iz kaštila a zamieni ga sobničar, da drži oko na provu.

Okolo jedanaeste božman naredi, neka bi se pustila barketa. Ja držim ampolu, Antun, mladić od naše straže, drži vijak, a božman suče kroz ruke uže (mrlin) po krmi. U petnaest sekunda, toliko je nosila ampola, prosukala se tri noda, to jest sto tridesetpet stopa mrlina. Kad je ampola na petnaest sekunda, svaki nod (uzao) vriedi za dvie milje; brod je dakle sukao šest milja na uru, nješto manje nego kad smo se digli iz luke.

Neviko tomu životu, bio me je san, a niesam imao kod sebe ni Milana ni Stevana, da oči varam, da san razbijam, da se razabiram. Dodje napokon i ponoći. Zvono na kaštilu zazvoni, a sobničar zaviče na tambuč od prove:

— Ala braćo, tko je od druge. — Druga straža traje od dvanaeste do četiri u jutro.

Ja odem i probudim poručnika.

Krmilari izmieniše nekoliko rieči medju sobom, i tako i božman sa poručnikom.

Božman ode, odem i ja u svoju izbu i zaspim ko nikad tako.

Kad ja na palubu, vidim kao sinoć istog krmilara Dundu Kalá na timunu, istog mladića, gdje straži na kaštilu, a Marka, gdje se razgovara sa božmanom.

Noć je bila liepa, more prilično mirno. Pred zoru vjetar nagne više na jugo, u krmu.

— Braca u krmu, zaviče tada božman. Čim je on puštavao brace na desno, mornari su stezali na lievo. Prije jedra od maistre, pak ona od trinketa.

— Veži, rekao bi božman, kad bi svaki brac jedan nakon drugoga dobro rabio, kad bi bio otezan.

— Imbroja maistru, čuje ga se opeta gdje više.

Njeki puštaju škote a njeki dižu imbroje. Jedan tren i maistra bijaše smotana.

— Imbroja randu, imbroja kontrorandu, još jednom zapovjedi, a randa i kontroranda u malo vremena bijahu zatvorene.

— Kamarote duća cime, govori Marko sobničaru, a ovaj od kraja do kraja kupi i omotava užeta, da se ne vuku po palubi. Kad smo malo kasnije pustili barketu, brod je opeta plovio za osam milja na uru.

Bilo je osam ura u jutro, kad zvono zakucne na provi. Na to mali, noseći pun koš kruha, te hodeći iz krme put prove, zaviče, što je bolje mogao:

— Ručak.

U pet minuta svi su na palubi. Ja sam bio u taj tren kod krmilara, te pio svoju kavu. Dalo mi se pogledati put prove, kad eto, kao da poznajem jednog mornara, koji je bio poručnikove straže. Gledam bolje. Nevaram se. Grk! To me nješto uzbuni. Je li to slučajno?

Eto izpod palube i Stevana, gdje tare oči, gdje me pozdravlja.

— Gledaj onamo put prove, govorim mu.

— Gle, odgovori on, kako se došulja na brod, ono djavolja sina. Njega bijah najprvoga ošinuo. A juče ga vidio niesam.

Kako smo mi bili došli na brod oko tri ure po podne, a vojska u to doba manevrirala, ni Milan ni ja nismo ga bili opazili. Valjda on bijaše na kojem jarboru: a pak mi nismo hodili za tiem, da mornare razgledamo; ta vremena nam bilo do Marsilje dosta. Stevan je s druge strane bio zabavljen sve od tri do mrkle noći, da uredi izbu svomu gospodaru i da sebi priredi stan. Milan se nije malo začudio, kada to dozna, i svakako naredi Stevanu, neka neide onamo na provu, i preporučí mu, neka o tome nebi nikome niti pisnuo.

Doznasmo poslije od kapetana, kako mu se Grk nije nikako nametnuo, već mu ga ponudio sam sansir (mešetar); a on vidjevši ga, onako na oko valjana, bez primjetbe najmio. Ja sam istog dana nagovorio božmana, neka bi onako iz daleka izpitao Grka, e da li poznaje kojega od nas. Božman mi odgovori kasnije, da to nije na njem opazio; i poklen mu ja obrazložio stvar, on doda:

— Ni u moru mjere, ni u Grku vjere!

Tako je ostalo. Grk je zenemarivao Stevana, a Stevan Grka. Ali dokle će to trajati, upitao sam ja sam sebe, kud nas to vodi?

Stevan se nije za to ni najmanje brinuo. On se je bio dao svom dušom, da nauči mornarski zanat, i češće obilazeć provu, kršio je Milanovu preporuku.

Čitav dan nebo se je smiešilo a brod je sjekao mirno, tiho more; odmicao, neprestano letio napried, a pjena raz boková letjela, ostajala po krmi, daleko, daleko, doklen bi oku izbjegla. Tako opeta svaki čas, tako vas božji dan.

Kad podne bijaše blizu, poručnik iznese svoj sextant, da izmjeri visinu sunca, da tim putem izračuna širinu u kojoj se nalazimo.

Nautične efemeride davaju deklinaciju sunca o podne, udaljenost, naime, sunca od ekvatora; iz opažene meridijske visine (kad je sunce na meridijanu mjesta) do-

vremena sol, koja se u sredoziemnome moru sakuplja, bila bi ga kadra napuniti. Ali priroda, vazda blaga, predvidja i taj slučaj, te se iz sredoziemnoga mora lieva u Atlantik jedna podmorska struja. I ta struja jest opeta žešća pri afrikanskoj obali, nego li pri evropejskoj. Mnogi su učenjaci pobijali tu podmorsku struju, jer je ona, koja dolazi iz Atlantika tako jaka, da prvoj nebijaše moguće naći traga sa svimi sredstvi, kojimi znanost razpolaze. Ali protivnici ove struje, koja je ipak u potaji vršila i vrši veliku ulogu u ekonomiji onih naroda, koji živu na obalah sredoziemnoga mora, zašutiše, kadno jednom brod, koji bijaše utonuo kod Ceute, bi nadjen malo kašnje van tjesna na zapadnoj obali Afrike u oceanu. Da nebijaše te podmorske struje, i da je površna struja sa zapada svuda, pa i do velike dubine, rabila, nebi taj brod zaista bio nigda ostavio dno sredoziemnoga mora. Nego i kemična iztraživanja dokazaše, da ima mnogo više soli u vodi na dnu sredoziemnoga mora, nego na površju, i da je ta razlika još veća u tjesnu od Gibraltara.

Zapadna površna struja, koja dolazi iz tjesna, obilazi afrikansku obalu sve do Kartagine; pa se otale svrće put talijanske obale, sliedi obale francezke i španjolske sve do otoka Baleara, pak dalje put podneva sve doklem se nespoji sa strujom, koja dolazi sa Atlantika, da opeta nastavi isti svoj kružni obhod. Na iztočnoj strani sredoziemnoga mora sbiva se nješto sličnoga. Začetak je u Nilu, čije vode nagingju put Palestine. Jedna struja obilazi zapadne obale Anatolije; nu ondje, gdje susreta vodu, koja dolazi iz Crnoga mora, uvija se put zapada sve do Sicilije i otale kreće put podneva, doklen se nesdruži sa vodami Nila, da opetuje svoj prijašnji put.

Mora se opaziti, da se ove struje nebi smjele smatrati kao točno opredieljene. Da je gibanje vode u sredoziemnome moru takvo, to stoji, ali i to samo u obće. Struje se ravnanju i prigiblju okolnostim, koje sve skupa mogu prouz-

rokovati mjestni uplivi i osebnosti sredozemnoga mora. Onkraj španjolske obale pojavljuju se istom struje sa zapada i često veoma jake. Ja se isti sjećam, kako nas jednom tisnu daleko put iztoka. Dalje, u onome predjelu, kojino zauzimalje lijonski zaljev i širi se od Sardinije i Korsike sve do afrikanske obale, struje nemaju stalnog smjera, već to ponajviše odvisi od vjetrova. Kada na primjer u tom predjelu pobjesni sjever, i traje koji dan, tada se pojavi osjetljiva struja sa sjevera, i često se nalaze u pogibelji oni brodovi, koji ju neuvode u račun. Meni kaza jedan stari kapetan, kako je jednom jedrio od Baleara put Sardinije vjetrom u krmu, a kad tamo, naišo na Krkene, te strašne sike, koje čine da se mornaru koža ježi, kad se ih samo spomene.

U zatvorenome moru struje su ponajviše časovite. One mogu postati: prvo, pod utiskom vjetra, ako vjetar mnogo traje; drugo, ako na kojem mjestu pri tišini na moru veliko izparivanje razbije ravnotežje, te se tim putem s jednoga kraja na drugi razlieva voda, doklen se ravnotežje nepovrati. U Crvenome moru na primjer, gdje kiša ne pada, gdje nema riekâ, koje bi se unj izlievale, i gdje je izparivanje silno, nastaju u tjesnu od Adena dvie struje; jedna površna, a druga podmorska. Kako u sredozemnome moru, tako i ovdje površna struja dolazi iz oceana, podmorska ide put oceana. Vriedno je da se opazi, kako je to blaga priroda porazdielila, a da se u takvih morih sol nesakuplja. U Crvenome moru izparivanje nije tako veliko, kako na oceanu, gdje se to može računati na jedan palac svaki dan, jer više je soli u moru, a manje se vode izparuje.

Okomite struje u moru jesu veliki, a može se reći, najvažniji čimbenici u njegovoj ekonomiji. Mehanična se sila pojavlja na površju mora, na dnu atmosfere; baš gdje oboje dolazi u doticaj. Na površju se sbiva izparivanje i padanje kiše; na površju ili posve malo duboko žive onaj neizmjerni broj majušnih stvorova, kojino toliko doprinose

u prirodnoj ekonomiji. Na površju duva vjetar, na površju bjesne valovi, kada ih draži vjetar; na površju se sbiva sve, što razbija ravnovjesje, na površju se napokon ravnovjesje i uzpostavlja.

Okomite struje jesu prouzrokovane nješto od razne topline na površju mora, a nješto od neprestanog rada onih majušnih umjetnikâ, kojino na dnu oceana grade temelje nastajućim otokom. Srce kuca žešće, kad se razmišlja, kako je to sve jednostavno razredjeno i neizbježivim zakonom podvrgnuto. Svuda vidjaš moguću desnicu, koja zapovieda prirodnim pojavom. Vjetar, koji izpija vodu iz površja, a more, koje se razpružuje pod uplivom topline; sunčane zrake, koje nedopiru duboko, ali more, koje postajuć na površju uslied izparivanja teže, pada kao okomita struja, i nosi tim putem toplinu onim malim stvorovom, koji su tu postavljeni, neka sakupljaju suvišnu sol, koja se riekami toči u more i ujedno neka grade temelje novome kopnu, koje će se kašnje pojaviti.

Kako je to sve umjetno razredjeno! Gdje jedan razbija, drugi popravlja, gdje jedan zapinje, drugi ga tura; sve je to jedan stroj, koji se nigda nekvari; svuda uzka, neprekidna sveza.

Koliko veličine! Koje očite tajne!

Bijaše već osvanuo četvrti dan, odkad mi ostavismo Aleksandriju. Pred večer bio sam na kasaru. Do mene kapetan i Milan. Vas božji dan vjetar kao da je bio zaboravio duvat. Sada je puhao jednim smjerom, sada drugim, a s toga smo morali otvarati jedra sad na lievo, sad na desno, sad na križ. To sve nije ništa pomagalo. Rekao bi bio čovjek, da su se zračne sile prepirale sa mornarskimi, da su zanovietale, samo da mornar nemože počinuti. To je bila nestalnost, neodvažnost, kao kod čovjeka, koji se snrema na nješto krupna i promišlja prije, hoće li, neće

li. Priroda, koja sile sakuplja, da ih na jedan put razvije, to je ono, česa se mornar najviše boji. Mir prije rata; mukla tišina prije oluje.

U četiri dana mi bijasmo učinili liepoga puta. Nas je die-
lilo od Alesandrije četiri sto osamdeset morskih milja.

Baš on čas, kad sunce hćaše da utone, pogledam sve
okolo naokolo po obzorju, pa preko neba. Nigdje oblaka
za liek. Nebo vedro, da puče.

Stevan je već od prve bio počeo očijukati sa konopi
i sa jarbori. Sve je pipao; za sve i svašto je pitao. Rodjen
na kraju, u Boci, donio je bio na sviet nješto, što je đisalo
morem. Njegov je otac bio mornar. Još mora nebijaše ni
vidio, a opeta o moru je sanjao. Gledao je često, gdje se
valovi morski razbijaju po obalah, i divio se je tome
bjesnilu prirode. Oluja ga nehćaše preplašiti, ma ona ronila,
raznašala, uništala. Kad prvi put stane nogom na brod,
ćutio je u sebi nješto, što mu nije bilo novo, naime, nije
se ćutio u stranom svietu. More! To je bio elemenat, u
kojem se on nebijaše rodio, ali u kojem živiljaše pokojni
mu otac. Otišav parobrodom do Splita, pa otale u Krf i
u Alesandriju kao Milanov sluga, nije mogao uzeti more
baš onako, kako bi se to bilo dogodilo, da je krenuo iz
kuće u drugih okolnostih. Još se nebijaše usudio da se
penje na jarbor. Ali kud će suza, već na oko? Netom bi
se koji mornar uzpeo na kavobandu, da će u sartije, a
Stevan, glavom u vis, desnom povrh očiju, pratio bi ga
pogledom.

— Djavolja sina, ćuo sam ga gdje jednom zamucuje,
neće pasti, da ga stežeš za noge.

Milan prišapta nješto božmanu, a ovaj zadnji ravno put
barke, koja je bila posred broda, a uz nju sjedio Stevan
i gledao u vis put jarbora od pala.

— Stevane, reče mu, nekuju se mornari po palubi nego
po jarborih.

— Miruj, jedan čoeče, odvrati mu Stevan; niesam još ni svu palubu obišao, a kamo li da se hitam u zrak po ono puzavih konopâ. Čekaj doći će i na mene red.

— Ali kada?

— Doći će. Niesu nego četiri dana da plijemo.

— Ipak! Sviet se ruga!

— Prosto svakomu, samo da ja nečujem. A bilo to kad bilo, ja govorim, netreba da me tko bode. Ja niesam plaćen, da život nepametno gubim, nego da se pošteno po palubi šetam. Nije ovo meni prvi put, da vidim brod, a ti to možda misliš; ali još niesam viko ovoj gibljavini, pa da se stanem penjati i da se sunovratim, onda i sramotan i štetan. Nego mi kaži, što je tebi, koji mornarom zapoviedaš, da se u zrak penju, da si ti vazda prišiven na kuverti!

— Nije mene red, da se penjem po jarborih.

— Da nú, umieša se Milan, poklen se Stevanu približi, kušaj, bi li dopro do kofe.

Stevan ga pogleda.

U onome pogledu bila je čitava poviest njegovog otca, njegovog mjesta, njegovog poriekla; u onome pogledu bilo je stida, jeda, priekora i razdraženosti.

Kroz njegove živce pojavila se njeka vrst gibanja, stidljivosti, boli, zabune. On nije još bio postao mornarom, ali je ćutio da stoji čvrsto na palubi, ćutio se je kao da je doma. Za što se nebi i on mogao penjati na jarbore kao i drugi? Za što bi se njemu omakli konopi iz ruku, kad se neomiču ni drugomu? Ta njegove su ruke debele, mišice krepke. A ljuljavina? On čas je nije bilo. More je bilo mirno.

Prodjoše dva trena.

Stevan pogleda Milana, pak jarbore, pak opeta Milana. U jedan mig uzpne se na kavobandu. Uhvati se objeručke pateracâ, pritegne se k sartijama i stane desnom nogom na prvu griželu. Hoće li, neće li!

Duh zanesen za jedan čas hćaše da klone. Prvi utisak bijaše ko čaša žeste, koja je živce malo razdražila. Pak to sve minulo. Stevan hćaše da sljegne.

Nu ipak nije.

U tili čas eto Grka s druge strane, gdje skače po sartijah, pak uz reje na kofu i preko sartijolâ u krožetu.

Stevana obuzme stid. Stid se pretvori u jad. Jad se pretvori u mornarstvo. Nagne se svom silom na griželu, skosne dva tri put, da kuša bi li pukla; pogleda još jednom Milana i onda nogom iza noge na drugu griželu, na treću, i kako da se je vazda penjao, eto ga u očni tren u kofu.

Mi zapljeskamo, a Stevan više, sve to više.

Bijaše već na penunu od papafiga i da će dalje, kad eto nad njim Grka.

Stevan pogleda Grka, a Grk Stevana. Grk kao da se ruga.

Stevan kao da se od prve snebio. Visina je bila velika. Ravnovjesje neobhodno potrebito, ne manje potrebito i ravnodušje. Ovo zadnje moglo je lako poremetiti prvo. Tko će da vojuje u zraku? Ali kako nam povieda kašnje, užegla mu se krv, i:

— Stan, majčin sine, zaviče, da te sunovratim, neka te morske ribe jedu. Niesam ja viko, da me itko okom podvlači i da se sa mnom ruga.

Mi ozdola čuli tresku, čuli viku te dovikivali Stevanu, neka nezadire, neka pusti.

Uzalud.

— I ako mi se noge tresu, vikao je dalje Stevan, na ovo puste visine, nije mi još džigerica zamrla, a da se s tobom neomjerim. A skini to noža, gade jedan. Nebiju se ljudi nožem, nego daj pošteno u šake, pa na pesti, i tko što uhvati, neka nosi.

Tko poznaje naglu grčku krv, tko je čuo, kako se često

kolju na brodovih, bio bi se doista preplašio na one rieči Stevanove. Bilo se je bojati svaki čas, eto jednog strmoglavice na palubu, a možda i obadva.

Božman i Marko odjuriše na jarbor. Stevan je bio naslonjen na penunu od papafiga, a Grk na onom od kontra. Bijahu dakle blizu.

Grk se je pipao okolo pojasa, a Stevan desnim bokom na penunu a lievom rukom na krožetu. Nije bilo trena da se gubi. Još jedan čas i oni su jedan drugomu u ruke. Njih je dielila daljina od jednog metra. Ona daljina je bila život i kad bi nje nestalo, bila bi smrt.

Meni se zaleti oko na Milana. Bijaše bled. Na njegovu se licu čitala bolna ogorčenost, bol zdvojnosti. Vidio sam u onaj neugodni tren, koliko je Stevana ljubio.

Ali tko će pomoći?

Istina je, božman se penje s jedne strane, Marko s druge. Ali hoće li prispjeti? Da Grk skoči i navali? Pa onda? Milan pogleda kapetana.

U onome pogledu bilo je boli, bilo je preporuke, harmonosti, uhvanja.

Još čas i smrt se svidjala kao neizbježiva; kao da je već pokosila, uništila.

Tko će pomoći?

Na jedan put čujem kapetana gdje više:

— Puštajte brace od kontra, maina po malo papafig i kontra!

To je bilo božje nadahnuće, jer je to moglo biti spašenje. Mi smo počeli uhvati. Kad su se pustili braci i čim je padao kontra, Grk koji je bio na njem, bijaše zabežuren, da uzčuva život. U to prispije do njega božman i prispije baš u onaj tren, kad hćaše da nasrne na Stevana. Nož se je svjetlucaao u zraku tamnom iskrom, kaono nebeski grom, koji u tmine nosi smrt i zasvjetli na samu žrtvu. Božman stisne Grka za noge.

— Iztegni mu nož i daj mi ga u ruke, reče Stevan.

-- Miruj, odvrati mu božman.

I digne se za jednu stopu više. Baš na vrieme. Grk potegne. Hćaše Stevana skroz proženuti, da nije ruka božmana smrtonosni udarac odstranila. Nož je hodio ravno srcu ali nepogodi. Zabode se u bedru. Oblije ga krv.

U to prispije i Marko. Oba stisnuše u šake Grka. Božman mu trgne nož i baci ga u more. Grk se tezmao kao da je pobjesnio. Njegove su se oči iskrile gorućim plamenom, plamenom zdvojnosti, bjesnila, razjarenosti. Branio se nogama, rukama i zubima. Na lice mu naskočila krv. Nabrekle jagode, kao u pijana čovjeka. I to je bilo pijanstvo, ali pijanstvo mržnje, zločina. On nije gledao, gdje je; nije niti mislio, da se može na jedan put sunovratiti u more. On je sakupljao sve svoje sile da se opre, da se oslobodi, da opeta navali na Stevana. To je bila borba za osvetu. To je bio nesnosljivi hropot umirućega, kad sile sakuplja i bori se nevidljivim; zadnji uzdisaj samoubojice, kad je kasno kajanje; zadnji otresi smrtne zaboravi. Krv, koja je prsnula Stevanu iz rane i naštrapala mu lice, mjesto da ga zapanji, umiri, ona mu bijaše živce razdražila. On je bio žedan one krvi još u Alesandriji. Ta je žedja tinjala, jer mu još Stevan nebijaše dao ma ni najmanjeg povoda. On je čekao zgodu; mislio je, da je došla. On se je one krvi htio napiti, a čim je manje tomu bilo nade, tim ju je više žedjao. Uzalud.

U božmana bile jake i krepke mišice, a Marko ga tištio kao prikovana.

Stevan bijaše spašen.

Kapetan zapovjedi, te ostali mornari skočiše na pomoć. Grku povezaše ruke i noge, a dva od njih pridržavahu Stevana, da od velikog gubitka krvi nepade u nesviest i da se nestrmoglavi.

To se sve zbililo u mnogo manje vremena, nego je to

— Giju, zapovjedi božman.

Marko odjuri na palubu i donese jedan oveći buceo i jednu daščicu. Buceo su prišili u krožetu, pripasali cimu; na jedan kraj, na daščicu stavili Grka i vezali ga, a za drugi iz palube uztezali, doklen ga dolje nespustiše.

— Što ćemo s njim? zapita božman.

— U puč, odgovori kapetan, i neka je vezan. U Marsilji ćemo voditi račune, a dotole neka mu je suhi post svaki treći dan.

Na brodu zovu pučem onaj drveni ošit, koji brani sisaljke.

Čim su jedni zatvarali Grka, drugi su malo po malo spustili Stevana i odnesli ga u njegovu izbu.

Milan mu vidao ranu, i neprestano ga korio, za što nije imao pameti.

— Kasno je po podne na misu, odgovorio bi Stevan. Nego niesam ja tome kriv, kako Vi mislite. Ono djavolja sina, a hoće ga platit, ako se igda na suhu i tvrdu susretnemo, počeo se pošpikovati sa mnom, tobož kao da se ruga, jer sam ošišan po tursku. I otale sve. Niesam ja zadrô prvi, no mu djavo brat, pa mu nedao mirovati. A da nebješe ono ljuljavine, koja me je zabežurila, da se čuvam i nepadnem, hćah ga satarisati, da ga više nigda sunce negrije. Nu htio ja a nehtio Bog, pa se obršilo na meni. Nego neću ovoga puta seliti u vječnji stan, ako uzhoće Bog. Da mi se negodi sramota navaliti na čovjeka, koji je na gole ruke, htio bih se dolje u puču s njim malo porazgovoriti. Sramota me bije, kad promišljam, da me onakva soja rani; a bi i gore, da me netješi to, što sviet zna, da nije Bokelj viko, da u zraku bije boj.

Grk zatvoren, Stevan prikovan na krevetu; to su bile oduzete sile ostalim mornarom, jer nije ni Stevan bio najzadnji pri poslu. On nije nigda uzkratio da pruži ruku i potegne sad ovo sad ono, kad je samo što trebalo. Njemu otekla noga, na ranu naskočilo meso a oko nje nabreklo. Jesmo se od prve bili pobojali, da se nenavrne ozled.

No, na sreću, odmah treći dan počelo mu hoditi na bolje. Rana se kašnje očistila, minuli i otoč i bol, meso se poravnalo; i Stevan se je mogao uz prislon nabaducati po palubi.

Od onoga dana mi smo bili prevalili dosta puta i hćasmo biti već spored Sicilije, ali nedohodeć Malte, za teče nas opeta tišina i vjetra i mora. Tu smo se libili puna dva dana. Brod ni napried ni nazad. Kao da je prikovan. Sunce je peklo kao posred ljeta, od nikud ćuha ni otrovi, a nas nagingjale struje sad simo sad tamo.

Jutro je!

Sunce iztiće sjajno na čistome nebu. Njegove zrake zaronjene u svemiru, kao da zadirkivaju i draže titrajuće morsko površje, a ovo, kao da je začarano, odsieva dražestnim neminom. Sve naokolo mirno kao da je noć, kao da priroda hoće da na samu bude, kao da nigdje nikoga nema, koji bi se u tu mirnoću usudio dirnuti, kao da tu nema mjesta živu stvoru, kao da su se tu udomili nemar, mir i zaborav.

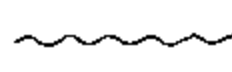
Ali!

Ali dolje izpod onoga površja, dolje u dubinah, dolje u ponoru, dolje vlada život, dolje vlada neizmjernost, bezkrajnost, neograničenost. Tko je izmjerio jezera, tko je vidio one dubine, tko je dignuo koprenu, kojom priroda zakriva bezdanje jame? To je ćovjeku nepristupno, jer tu vlada smrt; to je umu zatvoreno, jer je nevidljivo i neopisivo sve ono, što površje mora pokriva. Površje mora je zavjesa, koje ćovjek nesmiije dizati, a da nenaidje na smrt, na vrata vjekovječnosti. Izpod onoga hladnoga i nemirnoga krova neizmjeran broj umjetnika radi, neprestano radi po nalogu prirode, koja opeta neodava tajne ljubopitnomu oku ćovječjemu. Nitko živ još nije vidio one radnike na poslu, jer medj njima i nama stoji smrt. Što je priroda smrću razdielila, to razum nemože spojiti.

Mi vidjamo rad onih umjetnika, vidjamo gorostasne njihove umjetnine, znamo, da su položili temelje našim goram, ali su nama nepristupni. Njih brane valovi, njih brane ponori, njih brani smrt. Tu se neizmjereno malašno tiče sa neizmjereno velikim. Tu razmjeri postaju nesnosljivi našem umu. Tu je nevidljivost, koja radja, tu je bezkrajnost, koja vlada, tu je neizmjernost, koja se kroz tamu prozire. Sve to pokriva površje. Sve je to sakriveno iza onog nježnog posmjeha, koji priroda dražestno baca na razumni stvor, kadano plije u oceanu sunčanih zrakâ.

Kad vjetar more nedraži, kad priroda umorna hoće da opočiva, rekao bi, da je površje mora ogledalo, u kojem sunce hoće da vidja samo sebe; rekao bi, da je neizmjernost, u kojoj se zemlja nježno u svjetlosti kupa i svojevoljno pada suncu u naručaj.

Oblaci niesu nego izraz bujnog kucanja srca; gromovi i striele, to su iskre pogleda; vjetar, orkan i potresi, to je razdraženo disanje grudi; bregovi cviećem posuti, doline i gore zaodjevene u zeleno, plod su neumorne i neizmjerne ljubavi. Neumorne, jer slična staromu feniksu, nije kroz vjekove za jedan tren počinula. Neizmjerne, jer je neizmjernost, koja ju radja i jer su njene sile neiztrošive. Sve što je u njoj, to je pojav iskre bezkrajnosti, veličine, neograničenosti. Ljudska ljubav nije van iskra njezinog pogleda, ljudski život samo izraz njenih uzdisaja; smrt trenutna zaborav, pretvaranje gibanja, prelaz micanja. Individualna sudbina nije nego kap u oceanu, atom u vasioni. Odkad je oživljena božjim dahom, odkad se kaos pretvorio u red, ona nije prekršila visoke zakone; ona je ostala sama sebi jednaka; ona je ona ista, što je bila, kadno pade prvi put suncu u naručaj.)

Već se bilo dobro razdanilo i sunce malko poskočilo; a mornari od straže libili se po palubi; čekali, da im božman

naredi posla, jer teško da bi koji mornar od svoje što započeo.

— Da neće da puše, reče Dundo Kalá, čim je rezao komad ćike, da ga metne u usta.

— Nezapuhao nikad, kao i neće, odgovori mu Antun.

— Hoće, brate, hoće.

— Hoće dá, ali će nas prije ovo tišine iztezmati i izmučiti. Nebo je objesilo nos kao da driema, a more kao da spava. Nije ova bez njeke.

— Dá, danas mir, sutra trčanje. Nema dvojbe, iza ove tišine bit će vjetra, a da tako nebi. Ako su provencali zadriemali, nisu zaspali.

— Neostaje more nigda dužno.

— Plaća dá, i kad plaća, plaća pošteno.

Bilo je osam sati. Obračala se straža.

— Bracia na lievo, čuje se božmana gdje više onamo iz kasara, kad nova straža bila na palubi.

A mornari u sav glas:

— Bracia!

Pa tiho:

— Bracijali mu djavoli i kosti i dušu.

Kad to opremiše, božman opeta:

— Ručak. Pak obraćen sobničaru: kofu.

Sobničar donese na provu koš pun galeta i stavi ga na lievo, pokraj foguna

— Kamarote, zazove božman.

— Šior.

— Kofa pod vjetar? Kad si to vidio?

— Ah, jest.

I prenese koš nad vjetar.

Mornari, svaki sa svojim kavnikom, ravno u fogun. Njeki kuha kavu, a njeki čaj. Riedko slučajja, da bi se mornar kavi ili čaju iznevjerio. Nu to sve ide mnogo jednostavno. Pomiešaj odmah čaj ili kavu s vodom, pad nad oganj, neka struji. Doklen uzavre i digne glogolj, nadrobi

zdjelu galetami, stavi šećera, pak kad to sve gotovo, izlij i kako bilo. Posjedni po palubi, ako je suha; nasloni se gdje kamo, ako li nije, pa ručaj.

Nego prije nego se otrsiše, zazove božman iznova:

— Bracia! Bracia na desno!

— Bracia, odazovu se mornari.

Božman pušta a oni potežu.

Bijahu dopotegli i hćahu da nastave jelom, kad eto kapetana van i k tomu vjetar opeta promienio.

— Božmane, zazove on.

— Šior.

— Nevidiš, da su jedra uhvátala sprieda?

— Vidim šior, ali zaludu. Neće da puše.

— Neka bracijaju.

— Dobro šior. — Pak on vojski:

— Bracia! Bracia, djeco!

A svi mornari kao jedan glas:

— Bracia!

— Bracia, odapne visokim glasom Dundo Kalá, neka jedri.

A ostali po malo:

— Jedrio ovako vaviek!

Sve bracijanje uzalud. Vjetra nije bilo. Sada bi došao puhaj s jedne, sada s druge strane. Nismo znali, kud nas struje naginju, i uprav, ima li ih; ali teško da more skroz miruje. Po približnome računu i po observacijah bili smo daleko od Malte kojih četrdeset milja. Na osam sati i pol digosmo visinu sunca. Duljina je bila petnaest stupanja i osam minuta na zapadu od Greenwicha, a širina: trideset stupanja i četrdeset i dvie minute. Kapetan je bio naumio, da putuje kroz tjesno od Mesine, i kadno se po podne začne nješto vjetra sa zapada, otvorismo jedra na lievo, te upravismo provu put onamo.

Puhalo je tiho, a more još ravno ravancato, kao da si ga uljem polio. Milan je sjedio po krmi od tuge, uz sa-

noga krmilara, ja do Milana a do mene Stevan, koji već bijaše prebolio.

Dodje i kapetan pa načne:

— Stevane, kako rana?

— Dobro, Bogu hvala i slava. A kad ćemo na mjesto?

— Kad dodjemo.

— To nije odgovor. Nego Vas pitam, kada ćemo dojedriti?

— Ako bi vrijeme bilo povoljno, naime vjetar u krmu, brzo. —

— Ali kad?

— Kad? To se na moru neda računati.

— To su doskočice, dragi kapetane. Vi nećete da govorite.

Pa obraćen Milanu:

— Gospodine!

— Stevane.

— U koliko dana mislite, da se možemo dočepati toga novoga mjesta, put kojega jedrimo.

— Marsilje?

— Marsilje, da.

— Dobrim vjetrom u šest dana.

— Sada nješto razumijem. Barem Vi neidete stranputice. A što mislite učiniti od ono Grkadije?

— Tužiti ga konsulu, odgovori Milan.

— Ja nebih.

— Za što ne?

— Ode u aps, i ja ga više nevidju.

— Pak, bolje.

— Nije, gospodaru.

— Kako to?

— Jest, da je uhvanja da ga već susretnem. Nego svijet je širok a ja neosvećen.

— Osveta nije kršćanska.

— Jest, gospodaru. Više ću griješiti ovako.

— Čemu?

— Srce kivno i sramota do vieka. A mislim, da ćete se predati razlogu.

I Stevan se digne i ode put prove, ravno na kaštio.

Pokraj tambuća sjedio je Dundo Kalá.

Uz njega na desno stare jedne razkomadane gaće, a preko koljena druge. Parao je prve, da druge popravi. Navukao naočale, pa krpio brzom rukom; krpa iza krpe, to je hodilo, rekao je Stevan, kao po loju.

Dundo Kalá, a to niesmo još rekli, govorio je i arapski i englezki i francuzki i talijanski; naravno ne sasmatočno, ali opeta prilično i ako nije vidio ni čitati ni pisati. Na austrijskih brodovih, gdje se izključivo hrvatski govori, bio je naučio i po koju hrvatsku rieč.

Stevan je želio da zametne razgovor, ali s kojega kraja i kako, to nije znao. Talijanski je razumievao dosta, ali ga nije znao govoriti. Nije tomu još imao prilike, akoprem je često, još od mladjanih nogu, silazio iz sela u Kotor, gdje se na žalost još vuče nješto talijanštine. Da što reče talijanski i nepogodi od prve? To je bilo ono, što ga je plašilo; a pak nije htio, da mu se starac naruga. A bilo je i druge. Dundo Kalá je čuo gdje dolazi, a nije se niti okrenuo, da vidi, tko je. Bio bi ga pozdravio, ali kud ćeš pozdraviti čovjeka, pomisli sam sobom Stevan, kad se na te i neosvrće?

Starcu, naučnu velikome svietu, nije se sjegurno činilo ništa novim, da se i na brodu na jedra nadje po koji gost. Ta on je cvao godinama, kad su se putnici vozili sa brodovî na jedra i kada su parobrodi probaravali kao biele mušice. On je dakle sjedio mirno. Kako bi potrošio žicu konca, tako bi odmah uzeo drugu, zavio jedan kraj, učinio uzao na drugi, zažmirio očima, navukao i mirno posao nastavio. Nije to bilo Bog zna kakovo vezivo, kakvo savršeno šivanje, ali opeta nebi se bila stidila takva šta nijedna dobra i razborita seljačka domaćica, kad svome mužu rabotno

odielo popravljaja. Dundo Kalá krpio je svoje odjeće ća od dvanaeste godine, odkad ga naime mati spremi na put od prve.

Stevan je čekao, da bi starac digao oči. Onda, nješto pogledom, a nješto čim drugim, — čim, to nije znao ni on sam, — moglo se je, on je tako mislio, razgovor zametnuti.

Uzalud.

Nu Stevanu vrieme bilo predugo, a valjda mu i dosadilo, pak se počeo omahivati. Domislio se napokon, da ako što krupnoga strese, hoće se starac obazrieti; i obrne pet šest puta okolo naokolo a r g a n o m, na kojem je na kaštilu sjedio.

Dundo Kalá ni oka. Onda Stevan da će put krme.

U to starac digne glavu i reče:

— Kako?

Stevan je već bio prošao mimo, ali kad ču gdje starac progovori, živahno se obrne i:

— Dobro, hvala Bogu i svetomu Trifunu, odgovori.

Dundo Kalá pogleda Stevana, a Stevan njega.

— Vi krpite, nastavi Stevan.

A starac ni rieči.

— To su gaće, opeta Stevan

Dundo Kalá okrene glavom u znak: „ne.“

— Kako ne, jadan čoeče, kad eto ig

Starac, koji je poznavao jedinu rieč: „kako“, a nije ni toj dobro poznavao vriednosti, nasmija se grohotom; a Stevanu se omota jezik i prelomi zadnja rieč. A poklen se osviesti:

— Nu, lude glave, nastavi, ja mnijah, da se nas dva razumievamo.

I opeta da će put krme.

— Molim, molim, zavikne starac talijanski.

Stevan stane. Najprvo, onako kako je bolje mogao, uviesti starca, kako on samo nješto natuca talijanski, nu opeta da „sila Boga nemoli“ i samo neka se neruga.

Medjutim eto Marka, gdje se izazira iza tambuća. Stevan, koji se je već bio uputio da govori talijanski, nije ni pošto htio da ga drugi tko sluša, te stisne Dundo Kalá ruku i ode na krmu.

Za što se je Stevan htio upustiti u razgovor sa Maltezom?
To ćemo vidjeti.

Preko noći vrijeme preokrenu. Vjetar skoči najprvo na jug, pak na jugoiztok. Mi niesmo bili mnogo daleko od Sicilije. Vrijeme nije slutilo na dobro. Njeke se tamašne oblačine počele privijati po nebu, a vjetar jačati. Zrak kao da zađušuje, kao da čini sporije i trudnije disanje. Život kao da mrtvari, kao da moždjani neznaju misliti. To obično vuče sobom ona neugodna zaparina, koja se svukud razlieva, kud južina dopire. Dupini su hodili put juga a mornari su govorili, da je to znak, da će jug. Skakali su, i jer su skakali, govorili su mornari, da će vjetar biti jak.

Da prodjemo mimo tjesna mesinskoga nije bilo najpametnije. U oči oluje, možda i vjetra i mora, nije ugodno kad brod plije medj otoci i kad je blizu kraja. Bili smo već prevalili put tjesna kojih dvadeset i pet milja, ali sad promienismo smjer i okrenusmo put zapada s ove strane Sicilije.

Noć je.

Ja sam od straže. Marko je na timunu. Antun čuva na provi. Božman se šeta po palubi, a Dundo Kalá muma svoju neodjeljivu ćiku, naslonjen na kaštilu od prove, nad vjetar.

— Naše vrijeme, reče starac Antunu.

— Nemislim, odgovori.

— Kako ne? Promienismo rotu.

— Pak?

— U Marsilju ćemo kasnije.

— Mislite?

— Uhvam, odvrati opeta Dundo Kalá.

— Bože daj, nastavi Antun, ali se teško bojim. Eto nam

vjetra mal da ne u krmu, i kao da hoće da puše. Kad ovdje zategne šilok, trudno da ga zamieni vjetar sa p u n e n t a (zapada). Bojim se da ćemo mi u Marsilju prije nego peti dan osvane.

— Nećemo ne, reče Maltez. Nas čeka tamo u lijonskome zaljevu drugo vrieme.

— Eto no, u ruke božje. Neka puše sve što hoće, samo ne vjetar u krmu. A što bi inače dobili do Marsilje? Ništa. Uzeo sam u Alesandriji predujam od petdeset franaka. To pobjeglo, ko da ih je ko iz žepa opuhao; ter ako ovako vjetar uztraje, neću ih do Marsilje niti izrabiti a nekmoli dobiti novih. Nebih ja bio sve to potrošio, nego nješto loše društvo, a nješto nepošteni sansir, koji me je ukrcao, pa gotovo. Novaca nema. Izvukao mi je petnaest franaka, a je i dvaest i pet, ako proesapim piće i jestivo, što mi je u toliko puta izmamio, kad sam mu se namećao i kad sam ga nagovarao, neka bi me gdje kamo ukrcao. Šetao se po Alesandriji

U to prispije božman.

— Oko na provi, reče.

— Oko! — odvrati Antun i nastavi: šetao sam se po Alesandriji puna dva mjeseca, pa mi ono skitanje omrzilo, onaj bezposleni život dodijao i hćah dati košulju sa sebe, samo da odem. A Vi Dundo Kalá, odkad ste u Alesandriji?

— Od nazad petnaest dana. Došo sam sa jednim Amerikancem.

— Za što nieste ostali malo vremena na kraju?

— Nestalo novaca, sinko.

— Tako brzo?

— Brzo dá, jako brzo. Ali tako je. Sada jedrimo.

Dodje opeta božman.

— Oko, reče Antunu. Ovdje je veliki prolaz brodova.

— Oko!

— Barketa, zazove božman.

— Barketa, odazove se Dundo Kalá.

Kad ju spustili, i opeta potegli, božman na drvenu ružu vjetara, na kojoj krmilar bilježi smjer, kojim ide, zabilježi osam milja na uru. Takva ruža stoji vazda blizu krmilara.

Kad se o ponoći obrne straža, svi mornari u pet minuta bijahu na palubi.

— Najzadnji, progovori božman, obraćen dispensiru poklen opazi, da se ovaj okolo tambuća libi i privija, hoće li, neće li, — vazda najzadnji.

— Umoran je, doda Marko, — koji poklen ga izmieni drugi krmilar, hodio je u taj tren, da će pod provu; umoran je, danas je sav božji popodne čistio krumpire za večeru.

Dispensir je bio iz Pelješca, odklen se u obće valjani mornari uzgajaju. Nego svako pravilo i svoja iznimka. Kazali su mi, da nije nigda plovio dva puta sa istim brodom. Kad bi se na brodu što iznenada sbilo i moralo se raditi na brzu ruku, a on bi u fogun te polij malo juhe, ili ako nije bilo nje, a onda malo vode po onom užarenome željezu, samo neka skvrči i neka ostali misle, da on tamo ima svoga posla. Uz manu lienosti imao je i tu, da nije nigda istinu kazao. Riedki slučaj, jer je mornar u obće, a hrvatski napose, odrješit, otvoren i iskren.

Jutro nam je osvanulo prama Girgenti, a otok Pantararija ostajao nam je u lebiću (jugozapadu). Medj Maltom i Sicilijom i svukud odtuda pak do one linije, koja spaja glavu Bon sa zapadnom stranom Sicilije, more nije duboko. Tu se gdjekad naidje na plitkoću od sto, petdeset, četrdesetpet, i ća od samih sedam stopâ. Malo gdje da je tisuću stopâ dubine.

To je podmorski plateau, koji dieli sredoziemno more na dva ogromna korita. Jedan počimlje od Malte pak se širi sve do Sirije. Najveća mu je dubina po iztraživanju Spratta trinaest tisuća stopâ.

Drugo takvo korito leži na zapadu sve do tjesna od

Gibraltara i najveća mu je dubina medj Algirom i Tonlonom, naime devet tisuća devet sto stopâ. U istome tješnu bila bi dvie tisuće i sedam sto stopâ. Nego je moguće, da je ondje dubina pretjerana, jer struje, koje tu vladaju, lako da su pri mjerenju zanašale olovnicu. Medj Trafalgarom i Špartelom diže se jedna podmorska gora, koje vrhunac stoji pod površjem mora samo petdeset i pet metara. Na iztoku same nje uvaljuje se jedna dolina do preko tri tisuće dvie sto metara dubine.

Njeki geolozi hoće, da je sredozemno more bilo njekoč ogromno jezero, kakono je još dan danas more Kaspijsko, dapače da je bilo troje, četvero i više takvih velikih jezera. I Afrika blizu Španjolske, i Azija kod Carigrada i Dardanelâ bijahu njekoč spojene sa Evropom; i Italija ticala se je Grčke i Sardinija Afrike. Ako bi još dalje zašli u prošlost, nestalo bi možda sasvim sredozemnoga mora, uzpostavilo se kopno, koje je njekoč bilo. Svukud po sredozemnome moru vulkanične sile kao da se otimlju, da ga i nadalje preobrazuju.

Mi niesmo bili daleko od mjesta, gdje se god. 1831. bio pojavio otok Julija ili Ferdinandea. To je mjesto naznačeno na hidrografičnih kartah sa znakom 1831, a izpod toga je pisan broj sedam, što no hoće reći, da je tu sedam metara dubine. Godine 1831. 10. julija počeo se otale dizati veliki stup dima, visok do preko šest sto metara. Osam dana kasnije pojavi se vrh površja mora vrhunac otoka, iz kojega se nadalje silu dima razvijalo. More kao da je opustilo, i mrtve ribe plivale su pomiešane s prašinom po površju. Otok se je neprestano dizao, i kada ga na 24. istoga mjeseca prof. Hoffman izmjeri, nadje ga trideset metara visoka, te je pasao tisuću dvie sto metara naokolo. Na 5. augusta zauhvaćao je već pet kilometara, i bio je dvostruko narasao. Do tisuću metara visoko dosizao je gusti, crni dim iz kratera toga novoga gosta sredozemnoga mora. Netom počese malaksati unutrašnje sile, i otoka

počme nestajati; stane linjati na oči od valová, koji su ga neprestano rubili.

Koncem oktobra pričinjao se je kao jednostavan nasip; a prije no nastupi nova godina, valovi ga bijahu sasvim progutali, i površje mora potegne se kao zavjesa nad tim pojavom podmorskog bjesnila. Dvadeset godina prije bila se pojavila i blizu Azora slična jedna kći morskih ponora, koju bijahu prozvali Sabinom, i koja nakon malo mjeseci izčezne.

Sredozemno je more najveća i najvažnija grana atlantičkog oceana. Ono zauzima sedam sto tisuća četvornih milja prostora. Njegove vode ljube obale najpitomijih krajevâ. U staro vrieme ono je tako uspješno djelovalo na razvijanje kulture za vremena Hebrejacâ, Feničana. Kartadžana, Egipćana, Grka i Rimljanâ, da, može se reći, današnje evropejske kulture bez njega nebi ni bilo. Ona je porod sredozemnoga mora, jer da tu nebijaše njega, koje je žitelje oživljalo, oživljalo i predjele, da se za njihovom ljepotom ljudi otimlju, bore i mrú, nas na jugu tištala bi možda afrikanska lienost, one više na sjevero-iztoku sibirjska pustoš.

Od osam sto petdeset četiri vrsti ribâ, koje živu u evropejskih vodah, sredozemnomu moru pripadaju četiri sto četrdeset i četiri, od kojih tri sto dvadeset spada na jadransko more. Naše je more tri krat bogatije u količini vrsti, nego li ono Englezke i Norvežke; ali to je uprav uzrok, da je amo slabije ribarstvo nego onamo.

Od svih onih vrsti, kojeno mi imamo, stotinu samo ima vriednosti. Ostale ili ništa nevriede, ili su ribarstvu štetne.

Neizostaje kod nas ni kit, akoprem je malo toga mogao prirodopisac zabilježiti. Dne 9. februara god. 1877. uhvatiše ribari u zaljevu od Taranta živog ženskog kita. To je dakako dirnulo mnogo strukovnjaka, prem se nješto slična bilo dogodilo na obalah Ligurije još god. 1842. Nego

ovaj kit, govore, da je prvi, na kojega je u sredozemnome moru čovjek nabasao u obće, odkad se zna. Prof. Cappellini prozvaao ga je: Balena tarentina, i sumnja da je amo došao čak sa južne polutke, i hoće da dokaže, kako je još prije postanka Rima dolazio kit u naša mora. Glasoviti Reclue nemisli, da se kod nas kit tako riedko pojavlja.

Svatko je čuo govoriti o morskome psu, koji, reko bi, da se je kod nas zadnjih dvadeset godinâ silno pomnožio. Svatko je čuo o dupinu, o kojem govore primorci, da je razuman kao konj, da je prijatelj čovjeku. Koliko dupin ćuti za čovjeka, neznam, ali znam, da mornar goji pravo prijateljstvo prama dupinu. To možda dolazi s toga, što jauk ulovljena dupina mnogo naliči glasu čovjeka, te baca u srce mornara njeku vrst tajnovita straha, pa ga on nigda rado nelovi, samo da ga nečuje jaukati.

Pošto je bila mal da ne tišina, mi smo se libili sve božje jutro okolo bivšega ostrva Ferdinandee. O podne vjetar prestane sasvim. Nješto je mora dolazilo sa iztoka i brod, uz onu nestašicu vjetra, trudio se je po valovih bez odmora i počinka. Jedra su imala vaviek vjetar sprieda, ili kako kažu mornari: bila su a k o l o. Brod nije više ćutio timuna, a mornari su gledali jedan drugoga, čekali naime, hoće li, i odkud će doći prvi pahaj vjetra, da penune bracijaju.

Marko i Antun trli su ruku o ruku.

— Naše vrieme, reče Marko Antunu.

— Naše dá, Bogu hvala. I ovdje je za jedan kolač.

— Biti će i za dva, doda Dundo Kalá, koji je u tili tren izlazio izpod prove; neprima ni lijonski zaljev k sebi. Onamo je drugo vrieme.

— U šiloku je zasievnulo, nastavi Antun.

— Zove vjetar, odvrati Dundo Kalá.

A Marko opeta ruku o ruku; te u zaklon pokraj fo-
mina da napravi cigaretu.

Božman, koji bijaše čuo taj razgovor, zaklima glavom i:

— Brod jedri, reče, da dodje u luku, a ne da na vieke šeputa po moru. Čim pliješ, neznaš, što te čeka, s hipa na hip. Kad si usidren i privezan, spavaš s uha na uho, a da se ničesa nebojiš.

— Tako je, odgovori mu Dundo Kalá, koji kao da je odobravao i podpuno dielio to mnienje božmanovo.

Zasievne opeta, a sada u podne.

Preko neba zategli debeli oblaci, i ono već bilo u podne skroz zadušeno. Kao da se je priroda spremala da se makne, kao da je počela disati. Ali to su gibanja historičnog gorostasa, to su uzdisaji lava, kad gladnim pogledom hoće da stisne svoju žrtvu; to su valovi, koji nose i čovjeka i njegove izume kao slamu, — to su bezdani, koji progutavaju i nose smrt, to su mreže, o kojih umna sila čovječja zapinje, i pada svladana, uništena.

Oblak!

To je zavjesa, kojom se zemlja pred suncem sakriva, kad su joj odviše njegove zrake, poput stidne djevojke, koja lice pokriva rukom da se nezamjeri ljubovniku. da zataji pomućene zasjecaje lica, kad je srce razdraženo, kad oko nesieva čistim i mirnim pogledom.

To je sprema olujâ, to je vidljivi izraz nevidljiva poremećenja ravnovjesja u prirodi.

Tu se radjaju i otale dolaze čitave legije zračnih pojava, koji mute čovječji stvor, i po kojih majke plaču na hiljade. Kao da je to zatvor, odklen odpušteni robovi haraju nedužne ljude, i siju mutež i jauk na lice prirode.

Oblak!

Nastane kao sablast, izčezne kao sablast, kad nebjesni vjetrom, kad nepoplavlja povodnjom.

Odklen dolazi? Iz oceana. Gdje žive? Na oceanu. Što je?

To je porod oceana; to je sprema u koju se lievaju zračne žile, po kojoj živu i potoci i rieke; to je srce atmosferskog stroja; to je spužva, iz koje studen ciedi blagodati

kiše na osušena polja; to je središte orkana, kad kroz oceane bjesni; to je središte i morske i suhe pijavičine, kada suče i kopa, kada hara i uništuje; to je napokon božje prokletstvo i božji blagoslov.

Nebo je zadušeno.

Vjetra se nečuje a tišina je mukla. Po onoj tišini nebo pokriveno oblakom sve te više tišti i pritiskuje, i kao da trebaš nevidljive moći, koja da te od toga pritiska oslobodi.

Sve je naokolo mirno, osim valova morskih, koji se zaludu taje, jer se brod uvija, kosti mu škriplju i nemože mirovati. Sve je mirno osim tvoje duše, koju ta nemirna samoća prirode draži i razdražuje.

Zasievne opeta, a sada na križ.

— Maina imbroja i zatvori papafige, zaviče božman, koji bijaše od straže.

— Maina, odvrati Antun i odjuri sa sobničarom najprije na papafig od prove, pak na onaj od krme.

Stevan, naslonjen uz tugu, te gledajuć kako se ona dva, jedan za drugim veru po jarborih, zaklimao bi glavom svaki put, kad bi se brod malo jače nakrivio.

Po liepome vremenu on je to već bio kušao, ali po onakvome, niti govora.

— Drž se, majčin sine, rekao bi na po glasa, kad bi zasievnulo. Drž se, nepust! Nu eno ga djavoli nose Neće ni za čudo.

Dodje uz to do njega božman.

— Ala božmane, za rane božje, reče mu, da je tvoje, nebi šiljao gore ono mladosti po ovakvome vremenu.

— I ja sam se penjao.

— A sada?

— Sada gledam, gdje se penju drugi.

— Kako ja po prilici.

— Nebi li otišo opeta na jarbor?

— Bih, da more miruje.

— A sada?

— Nebih, da bi mi donieli sve kotorsko blago. Nego mi kaži, što misli ovo vrijeme? Ono oblačine, što je onamo, i ukaza prstom put podneva, neidje mi po ćudi.

— Božje vrijeme, odgovori božman.

I na božje vrijeme je slutilo.

Bila su već četiri sata. Straža se mienjala. Kad su svi bili na palubi, kapetan naredi, neka se zatvori randa i unutarnji flock. Krmilaru od nove straže, koji dodje da ga zamieni na timunu, reče Marko:

— Neka nose.

Iza one tišine dolazilo je nješto vjetra sa zapada. Još su uz gabije bili vanka i trevi (maistra i trinket). Kad je more uzburkano, a vjetar slab, teško je da brod sluša krmilo, i ako će, moraju jedra primati dosta vjetra. Za to je Marko rekao: neka nose.

Kad je nezgode, kad naime nije sve u redu, ljudi se najvole sakupljati. Zlo vrijeme, koje hćaše da bukne, kao da je svih nas jednom samom mišlju stezalo izpod palube. Kapetan, Milan, Stevan i ja bijasmo svi na kasaru, nad vjetar, pokraj timuna.

Dodje božman i poklen zaviri u predsobje od komore izidje i:

— Eno ga djavoli nose, reče.

— Što, upita Milan?

— Nose ga na lievo, da je strahota, odvrati božman, koji nije niti pomislio, da bi se drugčije dalo govoriti o aneroidu.

Stevan nije o stvari mnogo razumio. Bio je ljubopitan, da sazna, što je to, — ali odustane da pita; jer promisli on: lako je, da ti se sviet naruga.

— Nije najbolje, doda kapetan, bit će vjetra.

— Koliko dobrih savjeta, reče Milan, nedieli barometar mornaru. Prije njegova izuma svalila bi se oluja na brod, kad mornar nebi na oluju niti mislio. Koliko se nesreća nije odstranilo, — koliko života spasilo!

Stevan napne uši, a Milan dalje:

— Staklena ciev, zatvorena na jednome kraju, napunjena živom i uronjena u posudu, u kojoj je takodjer žive, — eto barometra. Ravnotežje mora da postoji medju tlakom žive, koja je u cievi, i vanjskim tlakom zraka. Vjetrovi odviše od razlike topline u zraku, od manje i više njegove gustoće, te barometar kaže, kad i odkud može zapuhati.

Godine 1642. u Florenci nije mogla jedna sisaljka stezati vodu iz dubine od deset metara. Viviani reče najprvi, da je to do toga, što tlak zraka nije zadosti, da tiska vodu do tolike visine, a dvie godine kasnije izumi Toricelli barometar. Aneroidi jesu takodjer pravi barometri. Metalčna ciev na lik obruča, u kojoj je zrak razriedjen, uvija se, ako tlak zraka raste, a razpruža se, kad tlak slabi. To se gibanje može prenieti kako se hoće; a obično je to tako udešeno, da se jedno kazalo kreće na lievo, ako tlak popušta, a na desno, ako povećaje. Ima već sto godina, da su Englezi rabili mjesto barometra sasma čudnovat stroj, kojega su zvali: „staklom oluje“. To je bila staklena jedna ciev, neprodušno zatvorena, i puna njeke kemične smjese. Ona je mienjala boju promjenom vremena. Admiral Fitz Roy, onaj isti, koji je kušao da navede njeke zakone za proricavanje vremena, uveo ju je opeta na englezkih brodovih u porabu. Al . . .

— Nu, presieče Stevan, koji je slušao, ali ne tako pozorno, a da nije mogao vidjeti, — što se sbija na moru, — kakav je onaj oblak!

— Pozor, reče božman krmilaru, eto vjetra.

— Imbroja maistru, zaviče na to kapetan.

— Imbroja, fate šior.

Pak odmah iza toga:

— Neka ih zovu izpod prove.

Nebo, prije samo zadušeno, postade crno. Izpod obzorja, a sa strane podneva, počela se dizati crna ogromna zidina, umotavajući nedužno nebo gadnom sotonskom odorom. Po-

vršje mora, koje se je prestalo modriti, potamnilo je. U njem se više necakli modri svod nebeski. Nad njim počiva još svedjer mukla tišina, te se -on taji kao lav, koga nješto tajnovita napastuje, te se sprema da navali. U onome muklome nemiru bilo je nješto strašnoga, nješto veličanstvenoga.

Milovanja i zagrljaji mora niesu cjelovi, koji padaju na usne, niesu posmjesi, koji padaju na srce; ono su pesti, koje razbijaju nos, koje bez milosti sunovraćaju u bezpuće.

Mi smo bili spravni na takav zagrljaj.

Dobnik je kazao pet sati.

Mornari dodjoše svi na krmu, da čuju bolje zapoviedi kapetana, koji šetajuć po kasaru, upiraše, nemiran, oči nad vjetar.

Još je bilo vani mnogo jedara, gabije naime i trinket.

— Božmane, zazove kapetan.

— Šior.

— Neka zatvore trinket.

A božman put prove:

— Zatvori trinket.

A mornari:

— Trinket, fate šior.

Milan je bio naviek na kasaru, kod krmilara, te s durbinom u ruci gledao put podneva, put onoga oblaka.

Još nije bilo puhaja vjetra za čudo. Na jedan put zasievne i ujedno zagrmu, i grmljavina, kao da nemisli prestati, odbija se napried, nazad, od jednoga neba do drugoga, doklen se tutanj nakon toliko vremena napokon nerazlije obzorjem i neizduši.

Sada, kao da je počelo nješto ćuha; pak se opeta umirilo. Ali to samo za jedan tren.

Po onome crnome nebu počeli prilićati tanki, bieli oblačići, kojino bi se mogli nazvati: sopranske note oluje. Pak se ti oblačići počeli kidati.

Malo kasnije nješto zašušti.

Eto gdje more dimi, eto se zađušilo sve, eto oluje.

— Timun na stranu, vikne tada kapetan onomu, koji je bio na timunu; poja!

— Poja, poja u krmu, zavikne božman.

— Poja, odazove se krmilar i tisne timun sa svom snagom na desno.

Za jedan tren sve tiho, sve muklo, sve mirno.

Izdajnička mirnoća, kad eto oluje, koja se približuje.

Ganuća prirode niesu pojavi mira, ona su grčevita tronuća, ona su bjesnilo. Prem je priroda još mirna, ipak se vidi, kako je u njoj sve tronuto, kako u njoj nema sile, koja paroksizmu nebi sudjelovala.

Zašušti opeta.

Vjetar, oluja!

Jedan udarac vjetra sliedi za drugim. Nakon jednog napadaja sliedi drugi, jači, drzovitiji; i bjesnilo kao da je svukud prirodom zavladao. Čini se, kao da su ponori preoteli moć, da su zemlji naviestili rat, da je mir izbrisan s lica prirode.

Oluja se širi nebom, razprostire se obzorjem. Valovi bjesne vrh površja mora, koje hoće da ih suzbija, i pjena širi se svukud, sve razigravajuć nekim divljim izrazom nemira, te pokrivajuć, na lik biele odore, nestalnim živim sagom ganuto obzorje.

Nebo je potamnilo, i tama je svukud zavladao. Pjena kao da hoće da nadomjesti dan, kao da hoće da se s tminom prepire. Čini se, da je more preotelo mah, da nebo neće da svietli nad tim bjesnilom prirode. Čini se, da sve sile idu ukupno za tim, da se ravnotežje poremeti, da je prirodi sudjeno da se preokrene.

Sve se trese, sve drhće, sve se giblje; sve je tronuto, sve je ganuto, sve je smućeno.

Prvim udarcem vjetra brod se nagne. Zarone provom. Pred provom zapljusne, zapjeni se. Brod kao da će pod vođu; kao da se nemiče. Pak se uputi na desno, doklen mu vjetar nedodje no krmu

Ali?

Kraj nije bio daleko. Nismo ga mogli vidjeti, jer je bilo mračno. Čmadina ga je sakrivala, ali je bio blizu.

— Orca, zaviče kapetan.

— Orca, odazovu se svi.

— Orca, reče krmilar, davajuć timun na lievo.

Brod se ljulja, konopi zviždaju; timun se trese, kao da će mu uzde popucati.

— Orca, zavikne opeta božman iz kaštila, što je bolje mogao, orca, vas timun na stranu.

Svi se pogledasmo.

Što je to bilo, da je božman onako naglo zavikao?

On bijaše razpoznao kraj preko desnoga boka od prove.

Još malo i mi bismo se bili možda nasukali.

Ali za što bijaše prvi put naredio kapetan, da se ide na poju, kad je kraj bio tako blizu?

Jer je obično prvi udarac vjetra najjači; a kad brod primi vjetar po krmu, manji je odpor, koji mu pružaju jedra i manja je pogibelj za jarbore. A s druge strane, kapetan je kanio već i od prve dati se odmah na orcu, netom se izduši prva rafika, kako je to sbilja bio i učinio. Ipak osta i on presenećen isto ko i mi, kad ču, da je božman vidio kraj.

Da se je božman prevario?

Moguće.

Mi smo to uhvanje imali.

Kad brod počme hoditi na orcu, kad počme naime izlagati lievi bok svoj sili oluje, onda vjetar da nas poduši, Lieva sa strane, eno, reko bi, brod je zaronio pod vodu. Po palubi su dvie stope vode i više. Konopi zviždaju, uvijaju se penuni, jarbori se tresu, eno reko bi: sada će preko strane u more! Sva se vojska sakupi opeta na kasar i stane uz sartije od jarbora od pala, nad vjetar.

— Nu, progovori krmilar, ode.

— Što? upitah ga.

— Ode gabija.

Hitim oko na jarbor od maistre, a kad tamo, još se kilaju zadnji komadi jedra, još odpadaju zadnje otrancine.

Svi pogledaše put onamo. Svakomu, kao da se je iziela odparao komad mesa, jer su jedra spasenje broda, a najskoli onda, kad mu treba hoditi, da se odaleči od kraja, koji mu prieti. Svi su znali, da se neće brod valjano moći držati, kad mu odpuhnulo gabiju.

I zbilja brod počme odmah hoditi na poju, padati naime pod vjetar, put kraja. Na jarboru od maistre nije više bilo nijednog jedra osim donje gabije, a uz randu već odavna zatvorenu, na jarboru od prove sami gornji i donji paroket. Da se jedra umanje i na provi, da se pusti dolje gornji paroket, to se nije dalo niti pomisliti. Kraj je bio blizu. Brod je morao držati što više jedara, da se uzdrži proti bjesnećemu vjetru, i kapetan zapovjedi, neka bi pustili randu sa dvie ruke trcarola.

Vjetar je bjesnio, bjesnio kao nikad tako. Bilo se bojati, hoće ponieti i randu prije no ju dignu.

Ipak nije.

Kad bješe dignuta randa, vjetar počme malaksati, pak poklen skoči na zapad, pobjesni opeta. Jedra mal da niesu uhvatila sprieda.

— Poja, zaviče kapetan krmilaru, poja.

— Kud: „poja“ za Boga, reče božman, eto nas nosom u kraj.

— Daleko smo barem deset milja, odgovori kapetan božmanu.

Pak krmilaru:

— Poja.

Pak opeta božmanu:

— A i da niesmo toliko daleko od kraja, kud ćeš da bi jarbori podnieli toliku silu, ako bi jedra uhvatila sprieda, a u kraj nećemo, neboj se.

Te me rieči kapetanove neizmjerne razveseliše. Razve-

seliše i ostale, jer smo svi imali u njega najveće povjerenje.

Netom brod dodje na poju, eto opeta vjetra sa juga. Eto mukâ sa druge strane. Mi smo bili provom put iztoka. Moradosmo otvoriti jedra na desno.

— Ovdje nema svetaca, reče Marko, ovdje zapoviedaju djavoli.

I djavoli su valjda zapoviedali. Jer još dobro nebijahu jedra bracijana, još je vojska otezala bracie nad vjetar, kad počme skakati vjetar na iztok.

— Poja opeta, vikne kapetan.

— Poja, doklem nelupnemo u kraj, reče pomuklo božman, koji nije znao zaboraviti, da ga je vidio pod vjetar.

— Poja, odazove se krmilar.

Nakon četvrt sata prova nam je bila put sjeverozapada, vjetrom ravno sa iztoka.

Nebo se u to doba bijaše počelo čistiti, ali na sjeveru bijaše još mutno. Oblaci, koji su bili ondje, nisu slutili na dobro.

Vjetar sa iztoka pade, pak ga nestane sasvim. Tren kasnije počme dolaziti nješto daha sa sjeveroiztoka; pak sa sjevera i jačiti, bjesniti. Sve u jednom dimu, puše da ponese. Brod da se poduši. Puše gore nego ikad.

Jedara je bilo odviše.

— Maina paroket, zapovjedi tada kapetan.

— Maina, odazove se božman i odjuri sa nekoliko mornara put prove.

Pak nakon malo:

— Neda se; manat je pušten, ali neide.

Vidim starca Malteza, gdje kreće glavom, pak čujem gdje, dolazeć na provu, govori kapetanu.

— Šior, bojim se za jarbor od paroketa.

— Da otide?

— Čudo, da nije dosle.

— Da pustimo škote od donjega (paroketa)?

— Malo pomoći. Pošo bi prije.

— I ja mislim.

U to se zavije vjetar na lik vihora i čujem na provi njeku škripu, njeko paranje.

— Što je, upita kapetan.

— Ništa, odgovori božman, poklen pogleda put jarbora od prove, — ode i gornji paroket, kao da ga nikađ nije bilo. Tada brod kao da je oživio, kao da lašnje diše.

Sad eto dažd. Lieva kao da je potop, kao da će nebo na zemlju.

Kiša je trajala debeli sat. Iza kiše nebo se nješto razvedri i mine oluja.

Po približnome računu bili smo u zoru u duljini: dvanaest stupanja i četrdeset i pet minuta, a u širini trideset sedam stupanja i dvadeset minuta. Do podne jedrili smo vjetrom u krmu, ali niesmo vidjali sunca. Vjetar je puhao dosta jako, i more se nije moglo umiriti. Oblaci nam i po podne držaše sunce sakriveno, tako da nije bilo moguće toga dana učiniti ikakove astronomične observacije, koje smo u istinu trebali, da se uvjerimo, gdje smo. Na osam sati na večer, vaviek po približnome računu, bili smo u širini: trideset sedam stupanja i četrdeset sedam minuta, a u duljini: jedanaest stupanja i trideset pet minuta. Dakle četrdeset milja daleko od Sicilije. I tako smo sbilja mi mislili!

Moglo je biti ponoći. Spavao sam. Njeka me neobična graja trgne oda sna. Ustadoh da vidim.

Susretoh kapetana na stubah, te ga upitam za uzrok. Neodgovori mi ni rieči, veé potegne rukom popreko čela čudnovatim i neobičnim načinom. U oči me nije pogledao. Njegov pogled ko da mojega nije htio da susretne.

— Kapetane, opetovah ja, što je?

— Ništa, odvrati mi.

I ode niza stube.

Nije mi se dalo hoditi na palubu, te ja nazad i za njim. On ravno u svoju sobu. Vidim gdje gleda barometar i kao da se je potegnuo oblak preko njegova lica.

On me pogleda, i:

— Probudite gospodina Milana, reče mi, probudite mu i slugu.

Ja idem da obršim zapovied, ali nerazumievam još ništa.

Iza one graje na palubi sve se umirilo. Rekao bi bio čovjek, da nema ništa nova, ništa neobična. Brod se ljulja sad desno sad lievo. Znao sam, da ima mora, a da vjetra nema. To je dakle bilo naravno. Veruge, koje su bile privezane na bite od krme, gdjekad bi se pomakle uslied nagibanja broda, postrgale bi po kasaru sad simo sad tamo. Ali i to je bilo naravno. Brod je škripao, sve se je treslo, sve se je drimalo, ali brod malo kada da na moru miruje. Nego na jedan put kao da čujem nekoga u predsobju. Bio to božman.

Gledam dobnik.

Jedanaest i po.

Još se straža nije promienila. Čemu božman na noge? Kad je on vani, sjegurno je vani i sva kapetanova straža. Ali je do ponoći od straže poručnik.

Dakle?

Milan ustane. Ustane i Stevan. Upitamo božmana, što je?

— Ništa, odgovori, ajte na palubu.

— Milane, upitah ja, reče ti što kapetan?

— A što bi mi rekao?

— Za što je naredio, da te zovem?

— Ništa.

Ja onda na stube, da ću na palubu. Za mnom Milan i Stevan. Mnogo je misli prošlo meni preko glave, dočim sam se penjao uz ono dvanaest skalina, mnogo više toga, nego sam ja mogao razabrati. Jedna ideja navaljivala na drugu. Sve jedan mutež; tako da kad prispjeh gore, niesam uprav znao, odklen i kako da počmem.

Sva je vojska bila sakupljena blizu krmila. To me više smutilo. Kad ja tamo, upitah onoga, koji mi je najprvi pod oko došao: što je?

— Krkeni, odvrati mi.

— Krkeni! gdje?

— Onamo na lievo.

U to prispije kapetan. Ja gledam. Svi gledaju kamo i ja. Svi gledamo Krkene.

Sika! Strašna je to rieč za mornara u obće, a grozna, kad su te sike Krkeni, kad niesi od njih daleko, kad nema vjetra, da te dalje nosi, kad te more onamo naginja, kad eto misliš, da nema spasa, kad eto vidiš, da je sve dovršeno!

Za što je priroda tako strašna, tako grozna, tako okrutna? Gdje je boli, do boli zdvojnosti, kada znaš da gineš, a nitko ti nezna za grob? Kad si mlad, kad srce u tebi igra, krepko, jako, a znaš: do mala neće više kucati, bujna će osjećala prestati, i ti, lien svakoj savjesti, umro si bez groba, i to more, koje te odsudi, sutra će mirovati, kao da ništa nije bilo!

Krkeni!

Oni su blizu. Neizmjerne daleko, daleko na sve oko sve se tu pjeni. To je igračka prirode, kad je u bjesnilu; to je pojav nemira; to je porod jezerâ, ponorâ, dubinâ. Šum, koji se po obzorju širi, stoji ti na srcu kaono ledeni kamen, kao grobni kam, koji pokriva pokojnika. Tu je neizmjerne prirodna bjesnoća, tu se priroda odieva bielom sagom, koji stoji kao poruga njenu razdraženu udu.

Ti gledaš te elemente razsula, i tvoja misao kao da hoće da se bori s tim neizmjernim neprijateljem. Nejednaki boj! Valovi napadaju, sika ječi ali se neuvija, a more se pjeni.

Pjena se diže visoko, pokrije za jedan tren tu gadnu iku, ali kad se more potaja, kad val nenapada, sika se opeta vidi. Ona je neoboriva. Tisuću je oluja preko nje.

provalilo. Kroz stotinu godina ona se valovom upire, i još je tu, strašni pojav grozote i okrutnosti prirode.

Ti gledaš taj tajnoviti prizor, i misao ti se muti, i kao da ne znaš gdje si, a ipak su to Krkeni, to su sike, koje će te progutati, koje će udušiti brod, a nitko neće vidjeti ni komada toga nesretnoga broda, jer tu mornari ne prolaze, jer tu čovjeku puta nema, jer je to pusto, jer tu vlada smrt.

Gledaš. Vidiš to bjesnilo prirode i razmišljaš, koliko je to suza prouzrokovalo, koliko majka zaplakalo, koliko nada izčeznulo.

Tko pita za suze utopljenika u onaj tren, kad se sa smrću bori? More, neizmjereno more, svud ga okružuje, svud ga sužnjem drži; a njemu nema pomoći, pomoći ni odkud, i zna, da se njegovi dragi vesele samo na daleku misao njegova povratka.

Tko će poneti žalostnu viest materi, ljubi, sinu? Tko će uzdržati nekaku djecu, tko će tješiti dragu?

Svim tim mislim nema pomoći, kad su sike blizu, kad te k njima vjetar naginja, kad vidiš da nema odkupa, kad ti je sudjeno ginuti.

A kako?

Tko prima zadnji uzdisaj utopljenika, tko ga tješi na smrtnome razstanku? Oh! taj se uzdisaj nečuje, šum ga talasa sakriva, duši!

Tko prima zadnji pozdrav, tko zapamti zadnju rječ, da ju preda rodbini, otcu, majci, ljubi, sinu na sveti amanet? Nitko.

Nitko, jer valovi i tmine sakrivaju te grozne prizore. Nitko, jer bjesnilo prirode dieli svakoga od njega. Nitko, jer sve što bi njemu blizu došlo, sve što je njemu na okolo živa, to je sve smrti predano!

Hoće li tražiti utjehe kod nesretnih sudrugova? Ali kud će nesretnik tješiti nesretnika? Gdje je žalost nad drugim

... nije tvoj ako i ti mreš?

Krkeni! Onamo daleko, daleko kroz tmine rek bi, da je mirno, ali i tamo se pjeni i tamo se smrt sakriva!

Vjetra nema. Od nikud daha za čudo, a more, koje dolazi sa iztoka, naginja brod malo po malo, ali neprestano put zapada, put Krkenâ.

Ali kako mi naidjosmo tako na jedan put na te sike? Sinoć smo bili na jugo-zapadu od glave Bon, te od iste udaljeni manje od četrdeset milja, a od Krkenâ mal da ne trideset. Od osme na večer plovili smo vaviek provom put sjevero-zapada; ostavljali dakle Krkene na lievo.

Kako dakle, da smo tu?

Približni račun, kojega u dva puna dana niesmo mogli sravnati sa nijednim astronomičnim opažanjem, bijaše nas dakle zaveo u tu groznu nepriliku. Još prekojučer, kad božman bijaše rekao, da je vidio kraj, mi smo morali biti udaljeni od Sicilije više od trideset milja; a sinoć, na osam sati na večer, mi smo bili sjegurno ne na iztoku, već na jugoiztoku od Krkenâ, te smo plovili mal da ne ravno put istih. Nego sad je svako nagadjanje suvišno. Tu smo mi, tu su i Krkeni!

Nebo je mal da ne sve tamno. Samo se vidi njeholiko zviezda na sjeveru; a pod onim crnim nebom na zapadu biele se pjeneći valovi vrh ono tajnovitih sika.

Brod stenje nemiran vrh ono uzburkanih valova, koji mu nedaju mira; reko bi, da se bori s morem, tek da se od Krkena udalji, da se gdjekamo sahrani.

Jarbori se uvijaju uslied naglih nagibanja broda, penuni škriplju, a jedra lepršaju. Sve to skupa kao da izrazuje ječeć borbu za obstanak.

A vojska?

Vojska niema gleda neizmjernost, koja joj se pred vidom proteže; gleda niema gadan i strašan okvir, kojega joj pjenom o sebi pružaju mōrski ponori, gleda niema i za-
blenuta one gadne pjeneće se poderine valova, one rugote oceana.

Onamo, onuje, izpod razderanoga jednog oblaka, koji je na jugo-zapadu, crni se oblak pomalja i diže se u vis. To je jedini oblak, koji bi se mogao nazvati oblakom. Svi ostali nisu nego same okrpine, same otrancine oblaka.

Nebo izgleda kao veliko, široko, neizmjereno polje, na kojem nema nego osakaćenih vojnika, izdrpanih zastava, porazbijanih stjegova, ležećih mrtvih lješina. More se odziva lieno se ljuljajuć, a zrak miruje.

Onaj crni oblak čini se kao legija sotonskih hulja, koja jučerašnjoj borbi nije prisustvovala, i koja dolazi iz daleka, da oživi umorenu prirodu, koja je počela driemati, da ulije nove snage u žile uzduha, koji je počeo mirovati. Brod se sve to više približava Krkenom, smrt kao da svim stoji na vratu, kao da je tu, neizbježiva, sudjena. Onaj se oblak diže sve to više, razširuje se, sakupljajuć okolo sebe one poderine oblaka, ono raztresenih i raztrkanih ostataka sinoćnje oluje.

Krmilar je na timunu. Gleda zastavicu, koja je na jarboru od maistre; gleda da vidi, hoće li i odklen će zapuhati.

Uzalud.

Vjetra nema ni pahaja i brod nemože slušati krmilo, već ide i luta, sad simo sad tamo, kako ga valovi zanose. Krmilo je srce brodu, a vjetar duša. Kad nema duše, koja oživljuje srce, srce nebije i tielo je lieno i mrtvo.

Kapetan gleda, gleda i on onu zastavicu. Gleda ju poručnik, gleda ju božman, svi ju gledamo; svaki od nas misli i uhva, hoće doći koji pahaj vjetra iz onoga oblaka, hoće se taj pahaj pojaviti na onoj zastavici.

Svi jedno gledamo, svi jedno mislimo, svi jednu uhvamo. Časovi radosti nemogu nigda tako približiti misli toliko različitih moždana, kaono časovi žalosti, zdvojnosti. Hoće se boli, hoće se nereda u prirodi, da se ljudstvo sjednačuje, da se čovjek približuje čovjeku, da se uzpostavlja ravnovjesje medj stvorovi, koji bi i drugčije morali biti jednaki ali jednaki nisu.

Prošlo je mnogo i mnogo vremena, a nitko od nas živ nije rieči progovorio. Nitko se nije usudio prekidati onu nemirnu tišinu. Same su oči govorile, a to je bilo dosti; bilo je dapače i odviše. Sve što bi jedan drugomu bio rekao, bilo je suvišno. I ona grobna tišina duše bila je odsjev ozbiljnosti položaja. Unutrnja borba bila je toliko velika, da se je vanjskomu svietu samim mukom izražavala. Svatko je shvaćao ozbiljnost položaja. Kamo sreće, da tako nije! Imā doista u životu trenutaka, u kojih je bolje biti bedastu i glupu . . .

Samo jedna zraka uhvanja mogla je razbiti ovu tišinu.

Ta zraka svjetla mogla je doći iz onoga tamnoga oblaka. On je bio onaj crni djavo zdvojnosti, koji je mogao sipati biele zrake uhvanja; samo taj djavo oluje nas je mogao spasiti.

I zraka dodje.

— Zasievnulo je onamo u lebiću, reče božman.

Nitko neodgovori ništa.

Da je zasievnulo, to bijasmo vidjeli svi, mimo Grka, koji je čamio u puču, u zatvoru. Pri obćoj nevolji mi bijasmo na njegovu zaboravili; niesmo se sjetili da njega, zločinca, pozovemo na palubu, da kuša i on gorke časove zdvojnosti.

Ja neću nikad zaboraviti onoga bljeska; onaj se tren neće nikad izbrisati iz moje pameti. Onaj bljesak takne sve nas kaono električna struja, koja slabe živce oživljuje. Na lica, prije turobna, pojavi se neki izraz trizne i mirne ozbiljnosti; brazge zdvojnosti izčeznuše, čela se počеше vedriti.

Zasievne po drugi put. Pak zagrmi. Ona grmljavina čula se je, kao na dugo podušeni uzdisaj uzduha. Pluća vasi-one objavljala su se onom tutnjavom. Udaljeni su se oblaci odazivali; znak, da se je spremao drugi jedan nečisti zagrljaj mora sa oblakom.

Zasievne opeta, opeta zagrmi.

Pak sieva dalje i dalje grmi; sieva kao da se je onaj . . .

— Vjetar, kliknuše svi mornari u jedan glas.

Vjetar, oluja: život!

Vjetar, koji nas nosi daleko od sika; oluja, koja nam povraća život!

U malo vremena mi smo od Krkena daleko; u malo vremena jedva da ih više razaznajemo. Onaj grdni nasip sika bieli se ipak još, još se pjeni ono gnjusnoga čira morskoga dna; ali strahota one nepodobe izčezava pred strašilom oblaka u oluji.

Tko se može takmiti s nebom? . . .

Krkeni se nису više vidjali.

Deset dana kašnje eto nam francuzke obale na vidiku.

V. U Marsilji.

*Obale Marsilje. — Marsilja. — Dva značaja. — Nje-
koliko poblizih crta iz mornarskoga života. — Na kraju;
večer; ob noć. — U muzeju. — U kavani. — Plima i
osjeka. — Dog. — Odlazak.*

Sike po obalah jesu nasip na nasipu, kojih kopno diže proti oceanu. Tu se razbija njegova sila, tu dime valovi pjenom, kad nemaju moći da provaljuju i bučec uztežu se nazad, svladani, razbijeni; a grebeni, niz kojih se u more povlače najzadnje kapi, naliče glavi Meduze, kojoj ako su vlasi stakleni, čelo je lit, lice rt, a sve skupa hridina, kuk, sika. Ipak, nije uzaludan napadaj valova u one vijugaste suputice, jer se one, i ako malo po malo, neprestano šire, raztvoraju, rube. Rušenje se nevidi od prve, ali ono je tu, neizbježno, sudjeno.

I nije sâm ocean, koji ruši. Zrak je njegov neodjeljiv i prirodni saveznik; zrak, koji posreduje medj njim i kopnom. Iz neopredjeljivog šilje on k nebu nevidljive svoje legije. One legije postanu oblakom, svale se kišom na neprijatelja i nijedna nestrada. Voda raztopi, raznese, razori, razruši, uništi.

A nisu ni ove same časovite sile rušenja, koje ocean upravlja na kopno. Ono ima i uzdržava na kopnu svoje tvrđje. Lednjaci, preneseni zrakom i vjetrom iz oceanâ na gore, jesu neborive kose, nepredobive tvrđje, odklen sliedi često opustošenje dolina i livada, zbog kojih majke za-

žavaju i potoke i rieke. Kad je zahrane preveć, lavine se spuštaju, uništaju, rieke idu prieko, poplavljavaju.

Oluja jest savez zraka sa oceanom.

Same samcate sile oceana bile bi liene; sam ocean lizao bi i ljubio obale, kao svladani i ukroćeni lav; i samo unutra gnanća prirode, kaono ona, koja razoriše Lisabon i Jedo, mogla bi ganuti za jedan tren onu lienu bezkrajnost.

Sa zrakom u savezu ocean se pokazuje u groznoj svojoj veličajnosti. Nema na zemlji ništa, što bi moglo odoljeti tolikoj sili; ništa, što bi se moglo prisposodobiti s onimi strašnimi sredstvi rušenja i uništenja. Duboke morske doline malo se po malo napunjuju, navaljuju; sravnjavaju se bez prestanka, bez odmaknuća veliki bregovi i velike gore. Obale, odjevene hridinami, izrubljene i podkopane, pucaju, padaju; one posute pieskom, otvaraju se, šire se, i oceanu raste djelokrug njegove strašne djelatnosti. Ostanu rti, sike; uzaludne straže na braniku, kad je more napried provalilo, dalje koraknulo. I one će pasti, i njih će more oblizati, podkopati, strovaliti i progutati.

Zaljev od Marsilje predočuje ovaj trostruki oblik. Zaljev je otvoren; u zaljevu izdublo je more luku; po zaljevu je plitkoća, sika, otočića. Ostale su te hridine, odoljele su morskomu biesu; ali obale ostrvicâ, izdubljene, uvaljene, probijene, slomljene, nose vidljive tragove olujâ, neopisivi, vjekoviti odpor tim neprestanim navalam.

U jednome ostrvu, koji kopnom sačinjava tjesno, kroz koje smo unišli, a koji otok stoji na lievo od zaljeva, more je udublo dugi i uzki zaton. Sve okolo naokolo okružuju ga sike, rti, liti, divlje i okomite, pocrnjene, razbijene i strovaljene, padajuće i srušene. To je lazaret Marsilje. More, koje je tu zatvoreno, miruje na silu. Zvier, okovana u one kremenjaste ošiti, riče al neždere, uvija se al nenapada. Ondje, na zadnjem rtu one divlje straže Marsiljske luke, gdje more, prolazeć kroz tjesno, najgore bjesni, dižu se fantastične hridine, koje kan da će se svaki čas stro-

valiti u more. Još onamo na desno opeta sike; pak onuje Marsilja.

Bilo je jutro a sunce dosta poskočilo, kad smo mi prošli ono tjesno. More je mirovalo, ali su se ćutili vanjski valovi, koji su dolazili s one druge strane zaljeva, koje je moru više izloženo. Dodje na brod pilot, a kad mi digli zastavu, dodje i parobrodić, da nas povede u staru luku (Port-vieux). Dvie su tvrđje, koje brane tu luku: St. Nicolas i St. Jean. Ulaz je tiesan, uzahan. Na lievo od toga ulaza leži nova luka i luka Napoleon, na koju su se milijoni i milijoni franaka potrošili. I jedna i druga i treća pune su brodova svake vrsti. U jednoj i u drugoj i u trećoj pod-puno se zrcali trgovački i mornarski život; svukud gibanja, svukud micanja, svukud rada i jutrom i podnevom i večerom. Marsilja, kao straža nad afrikanskimi posjeti, bila je od vaviek pod neposrednom zaštitom cjelokupnoga francuzkoga naroda: i pod monarhijom i pod republikom. I da je tako, to dosta svjedoči silni njezin razvitak u trgovini, kakvim se nemože podičiti nijedan drugi pomorski grad Francuzke.

Stara je luka bila dubkom puna brodova. Kada u nju uljegosmo, i kad nas pusti parobrodić, mi se privezasm na bovu i stoprv četvrti dan mogosmo pristupiti k obali. Nepitaj, koliko je to truda stojalo mornare. Niesmo bili daleko od kraja niti sto i petdeset metara, a vinć i argan i mornari okolo istih radili su bez prestanka, sve od rana jutra do mrkle noći. Nas su dielile od kraja dvie same andane (red) brodova; ali uzalud, kad se je moralo turati brod na silu lancanâ, braniti se sa baloni, kad bi dvoje brodova, pritisnuto od trideset, četrdeset drugih, na nas nasrcalo, a mi opeta na njih. Pak sa jarbori uvijek na božjem ćudu. Penuni bi se susretali sa penuni, penuni sa sartijami i sa mantiželi, da gdjekad ćitava vojska nije

Kad si u kojoj luci i kad je stišnjavina od silu brodov prva je stvar da povučesh na brod baštun od floka, jer o vireć onako sprieda, otežćao bi u sto okolnosti, a mnog puta i onemogućio kretanje broda. Mi bijasmo i to učinil ali je u Marsilji odviše i bumpreš, pa smo za to i s njeg samoga bili često u neprilici.

Kad je Bog htio, stupismo napokon blizu kraja, i tak blizu, da je pulena (kip, koji brodovi imaju na prov ostajala nad samom obalom. Da se sljega na kraj, ni bilo moguće rabiti škale na barkarizu, već kako svi osta brodovi, spustismo dugu široku dasku iz kaštila do obalu. Takvu dasku zovu mornari most.

Već se bijaše dobro zamračilo, a niti još večera bila g tova, niti bilo vatre u fogunu. Pitam, s česa to, a dispens koji je baš u onaj tren preko mosta dolazio na brod s v čerom u ruci, reče mi, da nesmiije gorjeti vatra na brod

— A svieća? rekoh ja.

— Ni svieća poslije osam sati, odgovori mi.

A bilo ih je već osam odzvonilo.

Kapetan je bio na kraju. Na kraju je bio takodjer Milan sa Stevanom. Kad mi sobničar donese moj dio v čere u komoru, zatvorim se ja u svoju izbu i u brk svi lučkim naredbam užežem svieću i večeram. Ona tresk ona buka preko čitavog božjeg dana bijaše me tako uzri jala, da nemogoh nikako usnuti. Svu sam noć čuo straž koja se je šetala po palubi; čuo sam sve tornjeve, ko su ure odzvanjali; čitavu noć kan da pucaju lancane, ka da nas sto brodova stiska i tura, sad desno sad lievo kao da imamo na provi deset bumpreša, koji se svaki ča zapliću u sartije drugih brodova; kao da je sto mostov koje bacamo na kraj; kao da je dvadeset lučkih stražar koji gledaju moju malu svieću voštanicu i globe me; pa sve skupa, u divljem plesu i sartije i bumpreši i mostov i lučki stražari i svieća i lancane, koje mi nedaju miru vati. Zaludu se ja vrcem i prevrcem. Ono djavolje kol

eće da prestane. Sada su opeta sartije u kojih se zalicem; sada je dvadeset mostova, preko kojih uzalud silazim; sada su lancane, koje se deru preko kavobande, a brod se nekreće; sada je kraj, koji mi je na dohit, a ne mogu ga se dokopati; sada opeta stražari, koji me hvataju uz žganu svieću, i večera, koja na me zaludu čeka.

Jedva dočekah jutra.

Prvo kršćansko lice, koje ugledah, to je bilo lice Milana, koji dodje na brod, da me pohodi i odvede na kraj. Iza Milana eto i Stevana, koji me zievajući pozdravi.

— Niesi ni ti spavao Stevane, rekoh mu.

— Ni djavolja staka svu božju noć, odgovori mi. Dali i postelju, u koju kad skočih, eh mnijah, propao sam; ko se uvalila. Meko kao pamuk, a kosti me bole gore nego da sam spavao na goloj i tvrdoj zemlji.

Preko mosta sljegosmo na kraj.

Oveći dio Marsilje leži na obronku jednog brda; a drugi, uživahniji, u onoj ravnini, koja je nastavak toga obronka. Okolo samoga grada priroda je divlja, obale sikovite, šidinate, zemlja neplodna; al nješto podalje, sve je živo, sve je obradjeno, sve je pitomo, sve se pramaljećem zalieva u zeleno. Do pet tisuća ljetnih stanova, ukusnih, krasnih, bogatih, uz mnogobrojne tvornice okružuje Marsilju kaono njekim viencem, u kojem se stiču mir i rad, krasota i bogatstvo. Javni su trgovi grada prostrani, krasni, kaono Place Royal, Place Neuve i Esplanade. Nova stolna kva, koja tad nebijaše još dovršena, motrena iz stare ke, omotana, savijena i izprepletana drvljem, izgledala fantastično, visoko se vijuč nad ostalimi sgradami, od kojih je obkoljena.

Marsilja, utemeljena već je tomu dvadeset i pet vje-
kova, nalik neoborivomu Rimu, odoljela je olujam, koje
se na nju svalile. Uništena toliko puta, toliko puta za-
ničena, naricala je i opet se podignula. Prirodom naj-

zadnjih političkih zamršaja Francuzke stala je odrješito i nepomično uz republiku, i sada lebdi nad njom božica slobode i štiti ju.

Sjetimo se onog dana na moru, kad je Stevan uzalud tražio da zametne razgovor sa Dundom Kalà; pak još Grka, koji je već tada kvičio u puču, u zatvoru. I do Marsilje i u istoj Marsilji Stevan i Dundo Kalà bijahu često zajedno, često govorahu međju sobom tiho i u potaji. Nitko se na to ni osvrtao nije, jer se je to moglo lako tumačiti dugim putem i dosadom, koju čovjek mora da izbjegava, kako bolje može.

Kad mi u Marsilju, kapetan se sjeti, da uz dnevnik (žurnal) broda, koji je morao ponieti konsulu na ogled i podpis, ima na brodu i Grk, kojega već na moru bijaše u dnevnik zapisao. Ode on dakle na kraj i polovica vojske s njim; najprvo, da se prisegnu, kako je brod oluju pretrpio, te se tako oboruža proti vlasniku tereta, neka mu nebi mogao prigovoriti, da je to do broda, ako bi se našlo pokvarene pšenice, i naplatio se od vozarine za odštetu; a drugo, da svjedoče, kako bijaše Grk navalio na Stevana.

Okolo jedanaeste prije podne eto kapetana, koji se vraća na brod, a s njime dva oružana žandara. Otvaraju puč, da će s Grkom van, a kad tamo, nitko se iz nutra neodaziva; puč prazan.

Kapetan pogleda oružnike, oružnici njega, pa mene, pa mornare. Svatko gleda svakoga, a nitko nezna ništa.

— Tko je bio noćas od straže, upita kapetan.

— Svi na poredje, odgovori Dundo Kalà:

— To znam. Ali od ponoći unapried?

— Ja, Marko i jedan mladić.

— A od diane (u jutro)?

— Ja šior, odazove se Antun.

— A prije ponoći? Poslije osam, to jest iza božmana?

— Dispensir i drugi mladić.

— Je li tko vidio Grka, je li ga tko čuo?

— Nitko šior.

Kapetan zabilježi, zabilježiše i oružnici to kratko pre-slušavanje.

— A da se nije potajao, reče božman.

— Valjda jest, odvrati Stevan, i sljegne u puč.

— Ode, zaviče odozdo, ode, da ih bijaše deset.

Zaludu sva izpitivanja; zaludu se kapetan grozi, da će svi biti kažnjeni; zaludu priete oružnici zatvorom; nikad na kraj. Grk umače za uvijek.

Meni reče odmah Milan, da je ono moralo biti Stevanovo maslo. I tako je bilo.

— Prve večeri, tako mi je Stevan kasnije poviedao, a okolo dvanaeste, kad je bilo Dunda Kalà da stražu zamieni, digoh se ja polagano iz moje izbe, i odoh k njemu, da puštamo Grka, kako bijasmo još na moru utanačili. Neznam razloga, stari se preko noći premislio, i kad ja k njemu, a on da ga neće puštati. Kud ti rieč i obraz. zla ti sreća, rekoh mu, ljudi se pošteni za jezik vezivaju, a magarci za rep. On muma nješto preko zuba, i hoće da se otimlje, a ja onda u krupne sve doklen nepopusti i nepočme odvijati otvor. Gledam ja, ima li tko. te nas vidi i čuje, a kad nebilo nikoga do nas dvoje, pustim konop u puč, a eto Grka po njem na kuvertu. Hoće on od prve da štrone od straha, misleć da ga hoćemo daviti; pak hoće da blagosivlja, kad ču, da nećemo. A kad mu ja rekoh, da još nije sve sjednačeno, i sjetih ga na jarbor, na njegov nož, na moju bedru, probliedi i hoće opeta da štrone od straha, i reče, da je izdajstvo. Nije izdajstvo, zla ti sreća, odvratih mu ja, nego daj pošteno u šake, da se osvetim. Vidi on, da sam i ja na gole ruke, pa me poče moliti i na križ stavljati, da mu oprostim. Razuži mi se onda i smekša pri srcu, te rekoh, neka je slobodno mir, jer i onako nebi bilo vitežki biti se sa onakvom plašivicom. Sve se nas troje spustimo tada u

čamac, da ga na kraj odvedemo; a kad bili pri samoj obali, pljuni mu ja dvaput u lice i rekoh: eto te, prosta-dijo, slobodna! On ni rieči. Mi od kraja, a on za nama kamenjem; a kad toga ne bilo, svojima čizmama. Eh rekoh: ni u moru mjere, ni u Grku vjere, a bijaše pametnije da sam pustio vodu, da ide sama po potoku.

Nitko na svijetu nezaslužuje trudnije svoj novac i nitko ga ludje i laglje ne baca do mornara. Tko ga vidi onako spravna da razsiplje, reko bi, da mornaru teža novac u džepu.

Teško i mučno je vjerovati, kako da onako lakouman može biti onaj, koji je ono malo lirâ sakupio na silu žuljeva, koji je izvrgao svoj život očitoj pogibelji, koji nije za to nigda zaspao na putu puna četiri sata, koji ima često obitelji, koja od njega čeka pomoći.

Ipak živa je istina.

Već se na moru računaju i broje dobiveni novci. Ako je toga dosta, broji se na šterline; ako manje, na forinte; ako li još manje, na franke. Lire, forinte i franki diele se sa dani, i tako se zna, koliko se toga može potrošiti na dan, ili da se bolje reče: na večer. na noć. Istinabog, gdjekad se koješta odbija, kao za odielo ili da se što kući pošalje, ali se na kraju opeta ponavljaju računi, i u tom slučaju teško da se sudaraju sa onima na brodu.

Ako što od kuće primjete, ako pišu, ako prigovore, za što ih se zaboravlja, odgovor je spravan, svi ga mornari znaju na izust, malo koji da se nije njim koji put izpričao, a to je: bolnica!

Dok sam putovao sa brodovi na jedra, često sam mornarom listove pisao kući ili dragoj. Za drugu vrst listova znali bi da nemarim, pa mi niesu ni dosadjivali. Malo kada, da nije bila bolnica po sriedi, dapače neznam koliko sam listova napisao, a da nije bilo toga imena. A vaviěk žalost do mila Boga, da se kući nemože poslati novca, a ljubljenoj koji dar. Toj bi se tuzi bilo moglo

gdjekad i vjerovati, da se nije ponavljala svaki put. Mene i dan danas boli duša, što sam nehotice često raztužio koju majku, sestru, vjerenicu; nego me tješi to, što sam vaviek prigovarao, kako moraju biti neugodne te viesti od bolnice za rodbinu. Malo koji da bi se pustio nagovoriti. Mnogi su mi odgovorili:

— Pišite samo, i onako neće vjerovati.

I ako mi je to pisanje bilo više puta dosadno, prema ga nikad nebijaše mnogo, ipak se češće takvim poslom bavljah.

Pelješćani, koji su na moru, rado se zanimaju za poznanice, koji su na kraju; a ovi opeta za one, koji su po moru. Viest iza viesti, od jedne luke u drugu, a gdjekad najmanje potankosti iz sela, iz varoši, koje mornar najvoli.

Djevojka Mare nema zaručnika; zna se, da jede i pije ko svako drugo božje stvorenje, ali neizlazi iz kuće. Sviet ćuka, što to može biti, ali se još nezna ništa. Dobro joj stoji, bijaše imati pameti. — Čuje se, da je božman Pero, kojemu je već na ledjih petdeset godina, pisao djevojčici Kati, kojoj ih nije ni dvadeset, bi li ga uzela. Mati se uzvrpoljila, da neka, ali ona ga neće; i Tomo R. izpjevao prigodnu pjesmu, koja se, već je petnaest dana, ori od usta do usta. Sestra se božmanova naljutila, pak prvu nedjelju, koja dodje, uzčekala Anku, Tominu mladu, pred crkvenim vratima, napala na nju s papučama u ruci, i pošteno ju nagovedala. Govore ljudi, da to nije zbog brata, nego od jala, što ju Ane omrazi s ljubovnikom.

Nego ljubovni listovi, — ti su bili najzanimiviji.

Bilo ih je svake vrsti: većih, manjih, smiešnih, porugljivih, jadikovnih, zlobnih i tužnih. Tu su se nježne ideje, odjevene nespretno, izpreplćale sa nespretnimi idejama, odjevenimi nježno; papir vaviek bojadisan, u modro, zeleno, crvenkasto, ali ponajviše ružičasto; pismo ponajviše nerazumljivo, crnilo blijedo, pola rieči pisanih, a pola ne; izraza novih, rieči nikad nečuvenih; nigdje točke, nigdje

poteza; velika slova na mjesto malih, mala na mjesto velikih; slova velika za važne stvari, malašna za nužgredne; zavitci smotani, slomljeni, blatni; nadpis grozan, nijedne slovke ujedno, ništa na mjestu. Nijednog lista niasam primio, kojemu nebi bilo na nadpisu: „zadnja pošta.“ Bez toga dodatka misle mnogi, a mornari najskoli, da list bude izgubljen; izgubljen tim više, ako nema na nadpisu talijanske rieči: „preme“. Svemu ovomu neredu bilo je naravno i iznimaka, svaki put naime, kad bi koja kršćanska duša list napisala; ali to su bili riedki slučajevi.

Marko je imao čudna prijatelja, s kojim je dopisivao. Hvalio ga je, jer je pisao sam; i reče Marko toliko puta, da bi dao desno oko, da zna držati pero u rukama, kako njegov prijatelj. Kad dodje prvi list, i Marko mi ga preda, ja bijah na božjemu čudu. Tu je bilo nješto novoga, bilo je nješto, na što niasam ni prije ni kasnije naišao. Sve sami suglasnici, nigdje glasnika za žive oči. Dodje drugi list, dodje treći; opeta isto. Meni napokon dodijalo proučavanje tih hieroglifâ, i kad rekoh Marku, da mu prijatelj nezna pisati, snebi se, raztvori oči i pogleda me kao čovjek, koji to za božje čudo nebi mogao vjerovati.

Mnogo sam puta kušao, kako bi list izpao, kad bih ga pisao onako redom, kako bi mi govorili. Najprvo bijahu pozdravi dragoj, poznancem, rodbini: sve ime za imenom; pak koješta drugo i opeta pozdravi, sve sami pozdravi. Pozdravite još jednom majku i sestre prije nego list zatvorite, rekli bi pri kraju svakoga lista.

Kad jednom pisah Antonu list za dragu, umoli me neka bih mu dopustio, da on svojom vlastitom rukom nješto napiše. Uzme pero, i križ do križa. napravi toga više od dvadeset na broju.

— Čemu križi, upitah ga?

— To su poljubci, odgovori mi on, za nas, koji nevdimo pisati.

Nego, toli na kopnu koli na moru, rieči je blagih mnog

uzdisaja kolikō se hoće, čeznuća za dobitkom i dobrih nakana takodjer; ali teško da idu put doma dobiveni novci, teško da se obrše dobre nakane, kad se prispije na kraj. Na kraju dobre se namisli pomute, pametne se nakane izvrate i troši se, troši se bez obzira. Mornar traži, da se osveti i vjetru i moru; on hoće da uživa, kad se je natrpio. Pruža sve svoje novce, samo da se malo nasladi, samo da zaboravi, ma i samo za jedan čas, trenutke pogibelji, trajna stradanja. Netom prispije u luku, jedva jedvice uzčeka večer, da sljegne na kraj; često ga tamo zateče kasna noć, a još češće na kraju i prenoći. Pred noć, kao sjene, vidi ih se gdje izlaze iz tambuća, preobučeni, oprani, zagladjeni i umiveni, i gdje preko prove, preko mosta, s cigaretom u ustima, silaze na obalu.

Odiela, koja nose, to su kupovna odiela, skrojena, učinjena onako na oko. Mornaru nesmeta, je li odielo široko, samo neka nije uzko. Ako su gaće duge, zavrne ih, ako su dugi rukavi, takodjer. Gdjekoji nosi tanke cipele po vodi, po blatu i po zimi; a gdje koji debele i visoke čizme pri suhu i ljetnoj žegi.

Prova je tiesna, i toaleta se čini na palubi; ako je ljeto, studenom vodom, ako li zima, toplom. Vode se hoće mnogo, barem šest litara, pun bujola; mornar, koji je nebi imao barem toliko, nebi se niti umivao. Sapun se neštedi, pruči se njime u pravome smislu rieči; dapače bez sapuna i neumiva se nikad nijedan. Čista košulja ili čiste hlače nadomješćuju ubrus.

Riedko je da mornar nosi bieli ubruščić; ponajviše modar, crljen od svile; visi mu o lievome žepu jakete, neka se vidi; to je ukusno. Mladji nose crljeni svileni pas, komu su okrajci pušteni, da vise malo niže prsluka, neka se vide i oni; čedniji nose modar rubac od vune; oženjeni često zamiene pas sa komadom duplina (tanko uže).

Malo se kada vidi biele košulje, a gotovo nikad ovratnika; ovratci probaravaju kao biele mušice; i kad ih ima

crni su, debeli, svileni, koji bi do potrebe mogli i pas zamieniti.

Još su i rjedje biele tiglane košulje, prem da to mornar zna sam prirediti. On umoči opranu košulju u vodu, u kojoj je najfinijega brašna, koje mu je pri ruci; pak ju tigla staklenkom punanom vruće vode. Tomu sam dva, tri puta prisustvovao. Nu to su iznimke. Mornar nosi po najviše bojadisanu košulju; modru vunenu na moru, crljenu na kraju.

Naše narodne crljene kape nije nigda vidjeti; fes se turski zamjenjuje ili baretom puljiškom ili crnim klobukom širokih krila. Vidja se često i ona vrst modre kape, koju Talijani zovu: *me la pagherai!* To je na kraju. Na moru pako malo koji da nema u zahrani nekoliko kapâ od imbuja (ostriški starih i već nevaljanih jedara), koje je on znao kradimice odnieti pod provu, kad je na krmi ili krpio ili popravljao jedno ili drugo jedro.

Kada mornari s broda sljegaju na kraj, nijedan, koji je stariji i koji je već na obali, da bi čekao mladjega, koji je još na brodu. Svaki, koji je izostao, mora da pobrza, da stigne one, koji su već daleko zamakli. Nema reda ni onda, kad se dostignu. Njeki idu napried, a njeki nazad; pak oni, koji bijahu nazad, prodju napried, a oni prvi izostanu; ipak se jedan s drugim svim putem razgovaraju. Tiho se negovori; viču redom kao da su svi gluhi, pak i onda, kad su jedan tik drugoga. Ljuljaju se svi, kao da su na brodu i pri oluji; hodeći dižu noge u vis, kao da svaki ima čizme, kao da idu po blatu.

Osobitu pažnju stavlja mornar na svoj crni klobuk; primeči mu glavicu, otegne mu krila s prieda put zada i nakrivi ga, ili na desno uho ili na lievo, pak ako je to u nedjeljni dan i u jutro, onda ide na misu.

Tko bi vidio mornara, kad je jedan na oluju, tko bi ga čuo kleti, kad mu stvari neidu uprav, kad je na đavolih mukah pri božjoj sili, taj bi ga sudio neznabožcem.

Kad je na palubi i moći ga more, kad je umoran i iztrošen, nema svetca, koji mu na pamet pade, da ga ne psuje; nema rieči, koje bi on držao da su zadosti, da izlije svoj jad na vjetar, na more, na nebo. Kad ga druga straža zamieni, kad sljega pod provu, još psuje, još kune; ali kad se uzpne u svoj ranać i prije no oči zatvori, a mornar ih u obće zatvara brzo, izbroji koji: „otčenaš“ i koju: „zdravu Mariju“ svetomu Nikoli, da mu bude na spas. Čuo sam jednom Marka gdje govori: „Ala sveti Nikola, kud si zagazio, ta valjda si ćorav te nevidiš, da se već eto izgubismo!“

Te vjerske nedosljednosti, ti čudnovati skokovi pobožnosti i nepobožnosti, karakterišu više ili manje svakog mornara. Na moru čudna se borba u njem razvija. Neizbježiva pogibelj s jedne strane, nada i uhvanje s druge, a ogorčenje uvijek i tiela i duše: sve to baca na njega svjetlost i tminu, očajanje i nemir.

Kad posred nemirnih i drzovitih valova baci oko na more, njegova je duša veća, srce širje, ideje bistrije; a kad ga svrne na brod, na palubu, na ono slamke, na kojoj plije, na ono konca, o kojem visi, na onu točku, koja se vitla i gubi u neizmjernosti, a ipak hoće da se mjeri s oceanom, — duša se sbije, srce stisne, ideje pomute. Tu je neprestani nemir elemenata, tu svaki čas promjenâ u prirodi, koje se odsievaju mutne, nemirne, na dušu, na srce, na um.

Sve to drži njegov nervozni sustav, sve ga to baca van živućega svieta, strovaljuje u sdvojnost. Veličajnost s jedne strane, ništavost s druge. Idejali propadaju, izčežavaju sa valovi, koji se na poredje nadimaju i razlievaju.

Sada duša, okružena, obuzeta, prestravljena bjesnilom prirode, pijana, tako rekuć, hoće da vara samu sebe, hoće da se popne vrh toga strašila, i, neodvisna za jedan tren, napada biesna, ćorava, glupa, bezćutna i sama sebi nesvjestna na more na ...

moli, srce smekša, čelo poravna a smieh povrati, — mŕ na moru odsieva se na srcu, duša se cakli u bistrone nebu i mornar moli, moli skrušeno.

Stanje duše, odsjev onoga nemira izraz je ljepote i ružnosti prirode, bujnosti i lienosti mora.

Kako se grozni prizori zamjenjuju čarobnima divotami, tako se nemir zamjenjuje mirom, sdvojnost uhvanjem, psovanje i ruženje Boga uzdisajem nade i zahvalnosti.

U oči bezkrajnosti, pogledom dolje u more na vjekoviti nemir, gore u nebu na neprestane promjene, dušu, koja se u oba bez prestanka gleda, obuhvaća nješto nemirna, nješto nestalna. Svaki put, kad se okom potegne na onaj neizmjerni prostor, duša ostane zapanjena, srce zaigra burno, strastveno; pak trudno, umoreno, zaspi mirne duše, koja klone pred tolikom veličinom.

I kad su oči zatvorene, i kad je obzorje zastrto od ošita izbice, titra pred očima neizmjernost, veličina; a dušom, koja na sve to nemože promišljati, srcem, kojemu je sve to odviše da može ljubiti, zavlada umorenost, sdvojnost, lienost, i mornar kune i psuje bez obzira.

Ali gdje se i malašna iskra ljubavi, koja srce veže kraju, razplamti; i duša u oči one neizmjernosti, gdje je Bog umjetnik, a vasioni sviet pozorište, premda tome odoljeti nemože, ipak nesdvaja, već se vraća zemlji, kraju; traži utjehe kod svojih uspomena, ne da nješto boljega vidi, već da se tješi, razabira; i mornar onda moli, moli i kaje se, što je psovao i što nije molio.

I mornar, govorim, ide u crkvu, ide na misu, i moli češće skrušeno, on, koji je čas prije kleo i psovao; i moli tim skrušenije, čim je krupnije kleo, i spravan je da kune odmah, kad se vrati iz mise, samo ako mu se desi prigoda, ako se najedi; a mornar se najedi brzo. On netrpi prigovora, netrpi uvrede; ma i jedna sama malenkost, ma i sama jedna rieč neumjestno bačena, zadosti je da ga uznemiri.

Čovjek od kraja, kojega tisuću stvari na jedan put zanima, može koješta mimoići, neopaziti; ali mornar, pred kojim titra neprestano onaj često dosadni „ja“ kao kod pisca, kod pjesnika, kod strukovnjaka, neizpusti ni jednu. Njegovo oko pažljivo na sve, na sve budno, na sve otvoreno, vidi; njegove uši, izvježbane nagadjati i razabirati u krevetu vrieme, koje je, nepuštajući ništa neopažena, čuju; viko razumievati volje, zapoviesti i želje svojih sudrugova po samom izrazu lica, po samome migu usana, shvati položaj od prve; odmah razabere, odsudi. Na prvu nezasluženu uvredu odvraća mukom; čeka, hoće li se uvreda ponoviti ili ne. U prvom slučaju plane odmah; u drugom, zli utisak izrazi opeta mukom, ali je spreman da plane do prve.

Ako li je pak uvredu ili s jednoga uzroka ili s drugoga zaslužio, potaja se, neopire se; dapače razlaže, da se izpriča, otvoreno, bez zanovietanja. Ali ako onaj drugi nezna svršiti, ako psuje bez kraja i konca i napokon mu dodija, on onda umukne; umukne i plane, te zlo i naopak, ako tu nema nikoga, da miri.

Vaviek sam se divio tomu štovanju, koje mornar goji prema sebi, toj ćutljivosti, koja je izraz plemenitosti i muževnosti njegovog značaja.

U zabave mornari u obće nebroje dan, oni računaju samo na večer, na noć. Poslije večere vidiš ih, gdje se vuku na kraj jedan za drugim; pak često u kavane najnižeg reda, kamo se suće sve, što mlitavijega i blatnijega ima društvo, na sielo, na večeru, po drugi, po treći put na piće.

Sašao sam jednom i ja u takvo mjesto, da ga vidim. Goleme prostorije, jedva razsvietljene; zidovi crni, tavan blatan, nebo nizko, stiene blatne, blatno sve, čega se dotakneš, sve ono, što vidiš, ogavno, gnjusno, zamazano.

A ono društvo!

Okolo tebe obigravaju najčudnovatija lica, najljepša, najružnija; vitki stasi uz ogromne ljudetine; crna lica, crljena uz blijeda i rumena; vidiš licâ, koja kao da su stvorena za stratište; licâ, pred kojima, da si na samu, treptio bi od straha; vidiš očiju izbečenih, uvaljenih; grudî, u kojih je svako plemenito čuvstvo već odavna prestalo; nakazâ, u kojih nema nego ljudska uspomena! Tu vidiš pogleda, koji nemaju u sebi ništa ljudskoga; čuješ uzdisaja, koji su se već davna prestali dogovarati sa srcem; sve sami nemir, sama očajanost, samo blato. Bojiš se, da te onaj dah neotruje, da te neomota nesvjestna u ono zidina. Gledaš u sdvojnosti tvoja odijela, tvoje ruke; pipaš se po životu, e da li nije tko gdje god na tebi napisao, gdje si, i svaki se čas kaješ, što si bio tako neoprezan, pa si tu došao.

Po dnu dvorane vitla se sumrak; u onome sumraku vidiš ogavnih licâ, koja kao da te pozdravljaju, smiešeć se, rugajuć se s tobom, što su te eto primamili, što te eto mogu brojiti među svoje. U onoj ni tmici ni svjetlosti vidiš žensko lice, mlado blijedo, iztrošeno, uništeno; ono nema duše, nema vlastite volje, nema srca, nema ništa, nema nikoga; ruža ubrana u nevrieme, bačena na bunište, odbijena od zadruga, od svojih zaniekana, tumara u onome glibu, puzi u onoj ogavnosti i vehne neoplakana, bez srca, koje bi ju ljubilo, bez duše, koja bi ju voljela. Oh! to je prizor, u koji čovjek nesmiije pogledati, a da ne proklinje ljudsku zadrugu, da ju nepita za odgovornost za toliko žrtava, za toliko bielih robovâ, kojih su pune zapuštene ulice velikih gradova i prijestolnice. Onamo iz drugoga kuta gleda te osam očiju; četiri grla čuješ, gdje pjevaju; vidiš četiri lica ogavna, bezstidna, i čudiš se, što jedno nebjehi pred drugim od stida, od jada, od gada, od očajanja; što jedno nepobjesni na pogled drugoga.

Opetu onu reko bi da je zaspalo ono stvorova; ne-
 vidiš

zamrlih očiju, licâ uvehnulih od boli, od strasti; pak vidiš, kako se diže tanka i blieda ruka, vidiš u ruci čašu brandya, konjaka; čaša obidje stol, ono stvorova oživi za jedan tren i opeta zamre, ušuti.

Pak još onuje postarikova žena, bez izraza, bez pogleda, bez srama uz mladu kćerku, koju vodi na prodaju; bieli rob u Evropi, kojemu je ciena niža nego ciena crnaca u Africi. Ti sdvajaš i pitaš sam sebe, e da li je moguća ta podlost; pitaš, gdje su božji zakoni, gdje zakoni ljudski, da osvete uvriedjeno čovječanstvo. I ono nesretnog stvora, koje je možda u začecu prisustvovalo majčinoj razuzdanosti, koje je uzraslo dišuć onaj nečisti zrak, bilo je osuđeno, da se začme, rodi i živi u blatu! A sličnih prizora koliko ih se danomice nesbija, koliko ih nije pokrila ona dvorana, koliko krieposti nije izumrlo u onom ogavnome zraku, bez suze, bez priekora, bez straha, bez stida uz majčinu privolu!

Pak tik samoga tebe licâ, na kojih se može čitati grabež, umorstvo, zločin; dah, koji od onuda dolazi, kao da te omotava, duši, davi; prije dva sata, čas prije možda je koja nevina žrtva izpod onih rukû dala najzadnji uzdisaj, a one su oči vidjele bliedost smrtnu, a one su uši čule hropot umirućega, i još možda zuje u onih ušiju zadnje rieči prokletstva; tiho govore, šapću; rieči nečuješ nego prepolovljenih; bojiš se, da na te neciljaju, da se o tebi nedogovaraju; sve što možeš razabrati, to je strah i stid koji te obuhvaća uz unutrašnji priekor, što si i za jedan tren u takvo blato zagazio. Vidiš tu ljudi, koji nemaju ni odvažnosti za zločin, ljudi bez zanata, koji tumaraju od trpeze do trpeze, i sretni su, ako ih neodbaci nogom koji ogavni stvor, ako im pruži uz šapat koje ženetine novčić na milost, ponosno, prezirno! Vidiš i starih grješnica, koje su živjele i uvehnule u onome glibu, izkrpanih, izderanih, koje prose milostinju; malo se koja ruka pruži, malo koja usta

Onamo na desno, u kutu dvorane čuješ glasova, koji ti paraju uši; čuješ rieči, koje su više zvjerske nego ljudske, i od kojih bi se preplašio, da nisu u suglasju sa mračnosti i divljosti prostora i zraka, u kojem si i koji dišeš. Po dnu trpeze vidiš čovječju nakazu, kojoj kao da će se oči izbuljiti, koja svladana, uništena žestom, vinom, jedva se drži na nogû; a do nje druga, strovaljena na tla, kotrlja se u blatu, libi se, uvija se, i zaludu se vere, muči, nateže, da se dignu; pak kune, riče psovke, kojih nemožeš opetovati i ušuti tek onda, dok kojemu gostu ono jadikovanje nedodija, i nelupne ćoravo po glavi, po rebrih, kud pade, bez obzira. Nitko se neяви, nitko se neosvrne da pomogne slabijemu, već čuješ ogavni grohot smieha, koji prati lupanje i jadikovanje ujedno.

Na onoj drugoj trpezi mirno je; izbečene i mutne oči lopovâ susretaju se sa putenimi pogledi razkalašenih razuzdanicâ; u jednome skupu, u jednom okviru, zvjersko obličje krvnika uz žensku nepodobu; a zadak toga gadnoga i žalobnoga okvira taman, taman kaono su tamne stiene prostora, u kojem je to društvo, ogavan kaono nečisti zrak, koji diše; pak vidiš gorostasnu ruku, koja se diže, u ruci čašu, iza čaše ljudsku sjenu, koja nazdravlja; pak vidiš dvie, tri, četiri druge ruke, dvie, tri, četiri druge sjene, druge nakaze; čuješ krupnih i tankih glasovâ; pak čuješ pjesmu, čuješ istrošenih, slabih i izderanih grla; i ona pjesma kroz ona grla udara ti u živce, ozlovoljuje dušu nekim jadom, koji nemožeš opetovati. Pak to sve mine.

Ono ljudskih nepodobâ kao val mutne vode nagne se, slegne se, ušutka se; više nečuješ nego šapat i kucanje čašâ, koje se nalievaju, izpraznjuju i opeta nalievaju.

Htio bi da si hiljadu milja daleko od takva prizora; kaješ se, da si takva šta pošao gledati, jer ti se u snu veru neprestano pred očima one sablasti.

Izidjoh prestrašen, uništen.

Još mi i dan danas zuje u ušima oni glasovi, još mi

se redaju pred vidom one ljudske nepodobe, one nakaze; još, kad na one prizore mislim, kao da se kotrljam po blatu. bojim se, da me tko nepita: gdje si bio?

I mornar ide u takva društva?

Ide al neide često; ide samo, kad ga zavedu; ali on ostavi na pragu one dvorane blato, u koje bijaše zagazio.

Jednoga liepog i vedrog jutra odosmo nas sva trojica do gradskoga perivoja. Odosmo tamo najvećom ulicom Marsilje, koja se zove: „Rue Canabière“ i koja je ujedno i pazar i ulica i šetalište. U perivoju, kako nam poviedaše neki Marsiljezi, bila je na okupu prije francuzko-pruskog rata uz Floru i velika Fauna. Uslied revolucionarnih pokušaja anarhista, o kojih je sjegurno svatko čuo govoriti, silno je nastradao pariški zoologički vrt, i da se glavnomu mjestu Francuzke gubitak u tom pogledu nadoknadi, sve što je boljega i vrjednijega bilo po pokrajinah, to se sve odpre-milo tamo. Tako ostane mal da ne pust i perivoj Marsilje. U muzej nebijašu dirnuli. Taj je smješten u istome perivoju, koji se diže lagano lagano na povisoko brdo. Kako se dolazi iz ulice Canabière, vidi se muzej na brdu, do kojega vode duge, gladke i široke stube od bieloga kame-na. On sastoji od dviju velikih sgradâ. U onoj na desno smještene su životinje, u onoj na lievo kipovi i slike. Obje su sgrade široke, prostrane, ukusno razredjene. Po sriedi od tih sgrada, kojeno sdružuje gorostasan i jednostavan triem, i koje leže u polukrugu, izvire voda iz ustiju triju volovâ, pak se vodovodom toči u grad. Hodeć napried, izpod onoga triema, ulazi se u drugi dio perivoja, mnogo prostrana, valovita, jer se visine zamjenjuju ravnicami, i ovaj se neda obići u malo vremena.

Mi uljegosmo na lievu stranu sgrade. Što me iznenadi, bješe to, da niesmo susreli ni jednoga stražara. Svieta je bilo mnogo, pa moguće da u onoj stišnjavini niesmo ni jednoga mogli razpoznati. Stevan, koji što takvoga još ne-

bijaše vidio, osta sav iznenadjen. Njegove su oči letjele s jednoga kraja na drugi. Bio je zablenu, udivljen, zanesen. Potegne rukom poprieko čela, kao čovjek, kojemu je teško pri glavi. Temperatura nije mogla biti vrh dvanaest Réaumura, a ipak se je znojio. Njegove oči, koje niesu mirovale, ostanu na jedan put kao prikovane na jednu sliku, koja je predstavljala Krsta, gdje ga na križ prebijaju.

Milan se je divio jednoj Veneri, koja je bila malo onuje. Božanstvena djevojka, trepećih grudi a nježna pogleda, stoji naslonjena na klisurastom kamenu; desna joj ruka nježnim nemarom visi u napust preko krila, a lievom mota travu okolo maloga prstića. Sunce je stoprv počelo izticati, i vidiš njegove zrake, gdjeno titraju onako nemirne okolo one fanstastične slike, a sjena se bori sa svjetlom, kao da je to razblišće, koje se dieli od razsvanuća. To Milana začaralo, pa pozvao mene i Stevana, da gledamo.

— Što da gledam, reče Stevan.

— Ovo.

— Tu ženu?

— Dà.

— Ala, gospodine, ja se čudim Vama, koji ste valjan mladić, da Vam se mili takva ženetina.

— Nemoj tako, Stevane. Ovo je izradio velik umjetnik, i svak se mora diviti ovakovu djelu.

— Bio taj majstor visok koliko se hoće, ja mislim da nije prikladno izlagati sve i svašta na vidik.

— A što ti se čini od ove, nastavi Milan, i pokaza mu prstom veliki okvir, na kojem bijaše naslikana čedno odjevena božica slobode, republika.

— Neka je ta na miru božjem, odgovori Stevan; nego gledajte onoga starca, Bog mu dušu pomilovao, ako je umro, a bio zdrav i veseo kao mi, ako je živ. Gledajte ga eno, reko bi, taj čovjek svetac je. Da mi nije da se zaludu potrudim, izbrojio bih mu pet očenaša, ako je

svetac, da su mu za slavu i da pomogne, ako li nije, da su mu za dušu i da ga pomognu.

— Ono je Martin Luter.

— Živ?

— Umro je, ima tomu već preko tri sto godina

— Ala starosti. A što je bio?

— Glavar protestanata.

— Inovjernih?

— Da Lutoraca.

— A Bog mi prostio, kako izgleda, nebi se čovjek u sto godina domislio, da je toliko zla u njem počivalo. Nego ako nije Bogu dodijao, dušu mu pomilovao!

Stevan nije nigda govorio tiho, već vaviek na vas glas. To je diralo uši ugladjenih Francuza i Francuzkinja, koji su bili blizu ili prolazili mimo. Još nebijahu Stevanu posve vlasi narasli, još se je razaznavalo, da je nekog bio obrijan povrh čela i iza ušiju. K tomu njegovo narodno odielo uz crnogorsku kapu činilo ga je ciljem svih ljubopitnih pogleda. On se na te poglede ni osvrćao nije; gledao je svakoga, veliko i malo, kao nekim prezirom. Niesu bili Rusi.

Tu proboravimo debeli sat, pa se svrnusmo u zoolo-
gički muzej.

Kad mi na vrata jedne velike dvorane, gdje bijaše toga sijaset na okupu, Stevan reče:

— Ovo nebi ni djavolu palo na pamet.

— Ovo je, odgovori mu Milan, trud toliko ljudi i trošak tolikog novca. Vidiš ondje u onome kraju ono stvorenje . . .

— Grdna li čovjeka, za Boga.

— Nije ono čeljade, ono je majmun.

— Djavo ili sotona, nadometne Stevan, neznam, ali znam, da sam se snebio i sgrozio, kad mi se ona čoečka prilika natakla na oči. Pa što govorite, ono nije čeljade?

— Ne.

— A da što je?

— Majmun.

— Eh, Bože mi prosti, kad nehotice sgriješih; a nek nebude Bogu prigovoreno, kako izgleda, bi se čovek tisuću puta prevario. Da bi ono nakaze došlo u Crnogoru, bi Crnogorci pobjesnili gore nego bijahu onda, kadno njeke skitalice dodju na konjih, i skakahu s konja na zemlju i sa zemlje na konja, kao nikad tako nijedan ni živ ni mrtav Crnogorac; nego ono bijaše maštanija, ali ovo, da nije ono djavolja stakla, mogo bi čovek i rukom opipati.

Podjosmo dalje u drugu dvoranu. Stevan zaklima glavom, kad vidi veliku jednu kokoš; i snebi se, kad opazi pticu muhu, koja živi u Americi.

Nadjosmo se na jedan put u zabitnoj sobi, koja je gledala put mora. Nješto blieda, travuljasta, koji decimetar odebela i su četiri, kao da jesu i niesu noge, staklom obranjeno visi o ošitu u jednoj kutiji. Stevan potegne Milana za jaketu; pokaza mu ono prstom i reče mu:

— Gospodine, a koji je ono djavo?

— Ono je stablo, odvrati Milan, koje žive po livadah i koje traži, čim da se hrani. Ono niesu noge, ono su žile; ali one žile rabe kao noge, jer se ono stablo na onim nogama miče.

— Dakle ide trbuhom za kruhom?

— Ide.

— Eh, nenadah se nikad u svome životu takva šta doživjeti, reče Stevan, više iznenadjen nego uvjeren. A tko je to sve vidio?

— Ljudi. I nije to samo; tih čudnovatih stabalâ ima u prirodi dosta. Ima stabala, koja kad ih takneš uviju se, potegnu se k sebi i opeta se pruže; reko bi, da su ćutila tvoj doticaj i nije im se dopao; stabala, koja se hrane bubami. Tako ima malašno stablo, zovu ga: Drosera, komu je lišće na krajih narezano, te čeka, dok nedodje koja buba na list, a list se onda stisne i buba gine udušena!

Ovo stablo mami svoje žrtve crvenkastim svojim oblikom. Drugo stabalce, koje zovu: *Dionea*, nosi na kraju svakog lista druga dva omanja listića, zarubljena; kad pade na list koja buba, ono se dvoje listića stisne kao da su dogovoreni, priviju se povrhu većega i tako buba primečena, sgnjetena mre pomalo ali neizbježno! Druga stabla, kao na primjer: *Cefaloto*, *Nepenti*, mame svoje žrtve baš na izdajstvo. Na kraju svakog lista imaju po jedan otvoreni mjehurić, a po gornjem rubu toga mjehurića posijano nješto slatkoga soka, koji primami živinče i ono pogine otrovano, udušeno, kad se makne malo niže, jer se odmah mjehur stisne i ono jedke tekućine, koja je na dnu mjehura, probavi?! *Nepenti* imaju gjekad taj mjehur dug do četrdeset centimetara, i mogu udušiti koju pticu ili koju omanju četveronožnu životinju.

— Dakle ta stabla imaju želudac i trbuh kao i mi?
— reče Stevan.

— Toga ne, ali opeta što uhvate, to ponajviše i probave. Kod *Dionee* probava traje do dvadeset danâ. Želudca nemaju, ali je njihovo gradivo tako, da djeluje isto onako, kakono i želudac.

— Dosta toga, gospodine jer ja nerazumievam ni dja- volje rieči, a neka, što sam zaboravio i kako se ta stabla zovu. Nego kažite mi deder, kad smo na tako nješto ču- dnovatoga došli, ima li slučaja, da otim živim travam, Bog mi prostio, ikad to žderanje prisjedne.

— Jest, odvrati Milan. Te trave, ta stabla imaju jela zdravih i otrovnih. Ako nabasaju na otrovna, stradaju. One na primjer nesmiju jesti sira, ni piti ulja!

Stevan bijaše izvan sebe. Njemu se je svaki dan život drugčije prikazivao; svaki je dan čuo nješto novoga, svaki je dan padala po jedna koprena s njegovih očiju. Bio je veseo, ali to veselje nije on nikad ludim smiehom izražavao; njegovo je lice bilo vaviek mirno, oči bistre; i jedno i drugo odavalo je u njem darovitu, poštenu i razumnu dušu crno- gorsku. Kad opazi u jednome kutu orla, reče:

— Ala gospodine Milane, da je ovo gamadi živjelo u naših gorah, nećaše mi majka ni jedne kokoši odhraniti.

Iz tih prostorija izidjismo u perivoj, u zoologički vrt, kojemu bijaše ostalo malo jal ništa, ako izuzmeš jednog slona, kojemu je bilo, kako nam rekoše, preko sto godinâ.

Nepitaj, kako ta životinja dirnu ćutljivost našega Stevana; on se je verao i motao okolo željezne sgrade, e nebi se je bio nagledao u godinu danâ.

Na povratku iz perivoja unidjismo u kavanu: „des Turcs“, kojano je na dnu ulice Canabière, pri lievoj strani kako se dolazi iz perivoja.

Široka je to dvorana, orientalnim ukusom urešena, duga, visoka kao koje kazalište. Trpeze i stolčići sve jedan do drugoga, a na tri ulaza bogate, crljene baršunaste zavjese; po tlu modri sagovi, koji se crljene i modre i deseterostruče u ogledalih, kojimi su i nebo i stiene zastrte. Četiri tanka, zavita i vitka željezna stupa dižu se do krova; a posred njih i posred dvorane božica slobode na mramornome podstavku, plijući u zlatu, pušta iz svoje mjedene desne ruke bus srebrne vode.

Pred onim muklim kipom, pred onom slikom idealnih težnja Francuza, blista se evropejski život u stotinu trgovaca, pomoraca, radnika, mladih, sredovječnih, postarikovih. Vidiš Francuza, koji, kao da mu jezik nije zadosti a vremena malo, giblje nogama, klima i uvija glavom, maše rukama, vrti se desno, vrti se lievo, nestalno, nemirno. Vidiš Rusa, koji govori ozbiljno, malo ali živahno. Vidiš Engleza, glje pije kavu, sa kavom konjak, tako dostojanstveno, eno reko bi, u onoj šalici, okolo one trpeze, riešavaju se evropejska pitanja. Vidiš Talijana, koji se miče kao da ga tko škaklje, i vrti se, kreće se sad simo sad tamo, kao da je na žeravi; čuješ ga, gdje viče, kao da ga tko štiplje, kao da su svi oni, koji su do njega, ogluhnuli. Onamo Hrvat, koji triezno i mirno izpija čašicu, koja je

pred njim, i čitaš mu na licu, da mu je pamet ili na brodu ili u dućanu, a da je tu samo njegova sjena; pak Grk, koji striže i iskri očima kao da sieva. Kao pčelu od cvieta do cvieta vidiš sansira, agenta, koji od jedne trpeze prelieće na drugu; nijedan od njih da muči, da je skroz ozbiljan; svakomu su usne otvorene na lagani smieh, svaki kaže svoje zube kršćaninu, Grku, Turčinu, Čifutu, samo ako je posla, ako je u poslu dobiti.

Prve novine, koje dodju, primljene su s uzhitom. Kroz onu ogromnu dvoranu kao da prodje električna struja sa svakim vjestnikom sa Burse; stotinu se glava digne, stotinu se očiju raztvori, stotinu ustiju zine, stotinu se upitâ križa sa stotinu odgovora. U svakome kutu, svuda kud se obrneš, kud okom pogledaš, vidiš evropejski sag živućih i mićućih se stvorova; čuješ španjolski, francuzki, talijanski, englezki, hrvatski, grčki, holandezki, švedski, njemački i arapski; vidiš očiju živih, vatrenih, hladnih, pospanih; vidiš licâ, na kojih možeš čitati zadovoljstvo; pak drugih, koja su sami izraz sdvajanja, očajanosti; svakud mješavina da pobjesniš; svakud silna i neprekidna graja, koja uz zveketanje šalica i uz napadaje podvornikâ, koji te nudjaju sad ovim sad onim, čini te, ako si iole neuztrpljiv i mirne naravi, i tomu neviko, da skočiš iz kože. Izidješ na dvor, a šušnjavina traje, razteže se dubokim i dalekim žamorom. Zaludu zatvaraš uši. Ona te prati nemila, okrutna; i tek kad si daleko, kad si zaboravio na ona lica, na one dvorane, na one jezike, izčezne.

Malo danâ iza našeg dolazka u Mârsilju, Dundo Kalá i još druga dva mornara bijahu se izkrkali. Kako bijasmo gotovi izkrcavanjem tereta i brzo na odlazku, moralo se je misliti na popunjenje vojske na brodu. Kapetan neotide sam, da traži mornare, već se za to preporuči takozvanomu mornarskomu sansiru. Takvih sansirâ ima svaki oveći trgovački pomorski grad. Izjelice ponajviše i

propalice, koji bezstidno trguju mornarskom kožom i mornarskim krvavim dobitkom. Mornar, koji hoće da se ukrca, ide sansiru i preporuči mu se. Ta ga preporuka stoji odmah nekoliko franaka. Kada sansir razpolaze sa mnogo mornara, a brodova je malo, on to nikomu nekrije, a mornar, koji hoće da se ukrca, još mu se jednom preporuči, i uz preporuku mora se opeta dotaknuti žepa. Ako mu tužnome danguba dodija, smekša još jednom dobru volju sansira, i tako se često dogodi, da u to ime potroši mjesec plaće i više.

Njekog dana eto na brod dva mornara, da se kapetanu predstave, pošto se bijahu već sa sansirom dogovorili. Uz to božman naredi vojski, neka bi se izpraznila santina. Kad stale igrati sisaljke, eto vode bistre ko sunce. Kad kapetan izidje na kuvertu i zazovne k sebi onu dvojicu mornara, jedan će od njih njemu:

— Oprostite šior, ali ja polazim.

— A stopro si došao.

— Došo i otišo, sve na jedan put; ko da niesmo ništa ni govorili.

— A za što?

— Santina šior.

I otide.

Brod je zbilja puštao njegdje vodu, i voda iz santine bijaše baš s toga onako bistra. Kapetan nenadoveže ni rieči, prem smo se spremali, da ćemo brodom u dog, da ga popravimo.

— A ti, reče kapetan onome drugomu.

— Idem i ja šior.

— Dobar ti put i sreća, nastavi jedko kapetan, reci samo sansiru, da mi takvih mornara više nešalje.

— Hoću šior, odvrati mornar, i reći ću mu još, da me više nešalje na ovakove brodove.

Sjednačeni.

Onaj je mornar imao krivo. „Jared“ bijaše tvrd
italian brod. Sagrađen u Trstu, bio je jedan od najboljih

brodova svega Pelješčkog društva, te je imao sva liepa svojstva dobra jedrioca. Stiskao je vjetar i dobivao na orcu, koliko ikoji drugi brod, i znao je sukati tvrdim vjetrom po krmi do dvanaest milja na uru. Povrh valová držao se je ko galeb, i krcao je more sa strane samo jakim vjetrom; ali je ta mana svojina mal da ne svakoga broda.

Kapetan popuni napokon vojsku. Vрати se na brod i Dundo Kalá. Bijaše ovaj zadnji potego preko sto i osamdeset franaka, kad podje s broda. Ja ga malo iza toga susretoh jednom na kraju. Bijaše veseo ko nikad tako. Uzprkos njegovih prevaljenih šestdeset godina, reko bi bio čovjek, da se je pod svoje stare dane pomladio. Na moj upit, e da li nije još našo mjesta na kojem brodu, odgovori mi, da toga nebijaše još tražio.

— A za što ne?

— Stoprv sam došao, a novca sam imao sve do danas

— A nije bilo pametnije štediti?

— Hm, odvrati mi, nemam šior nikoga na svijetu; a dobra naša kraljica misli za nas. Mi Maltezi mornari, kad ostarimo i vratimo se kući na Maltu, nadjemo i hranu i odjeću i obuću u jednom zavodu.

— A novci, gdje su?

— Otišli.

— Svi?

— Svi, pa čak i cipele.

— Kako?

— Žene i luđa pamet, odgovori mi.

Na moju preporuku i molbu bijaše ga kapetan opeta primio na brod.

Dog (docks) je englezka rieč i englezki izum. Dog znači u obće mjesto, kamo se brod može sahraniti. Dogova ima dvoje vrsti: naime mokri dog ili jednostavno dog, i

suhi dog. Prvi mokri dog sagradiše Englezi u Londonu god. 1802.

Svak zna, kako su na obalah Englezke silno razvijene plime i osjeke, kako se more šest sati diže, a šest sati pada. U njekojih mjestih razlika u razu mora od plime do osjeke dosiže gdjekad do petdeset stopa i više. U zaljevu Bristolskom more naliči silnoj rieci, koja za šest sati napunjuje zaljev, a za šest sati ga izpražnjuje. To dizanje i padanje razi mora odvisi od mjeseca i sunca. Od mjeseca ponajviše, jer je on zemlji najbliži. Mjesec kolajuć okolo zemlje priteže ju k sebi, i onaj dio zemaljske polutke, koji je njemu najbliži, priteže jače nego li središte, a samo središte jače nego li drugu polutku. Tim putem, onaj dio oceana, nad kojim je mjesec, diže se; onaj pako na suprotnoj strani diže se takodjer, jer ga mjesec priteže sa manjom silom, nego što priteže središte zemlje. Tako pod mjesecom nastane plima; plima nastane takodjer i na suprotnoj strani zemaljske polukruglje. Razumieva se, da ako se je sa dvie suprotne strane zemlje more diglo, nastala naime plima, more će se biti sleglo u onih predjelih, koji leže po sriedi, to jest biti će u istih nastala osjeka. Tako se imaju vaviek po čitavoj zemlji na jedan put dvie plime i dvie osjeke. Kako se mjesec kreće napried, tako ga sliedi sustopice i taj veliki val preko oceana; i kako se mjesec okrene prividno u malo više od dvadeset i četiri sata okolo zemlje, tako i taj val obavi u isto vrieme put unakrst zemlje. Silna raznolikost zemaljskog površja prieči donjekle taj put, i kretanje toga ogromnoga vala u savezu je po računih sa onim mjesecom, koji je prošo meridijan mjesta trideset i šest sati prije.

Na isti način kaono i mjesec, prouzrokuje i sunce posebne valove plime i osjeke na oceanu u svojem prividnom dnevnom gibanju okolo zemlje. Ali pošto je sunce mnogo udaljenije od zemlje nego li je mjesec, i prem sila, sa kojom on na zemlju djeluje, jest veća, ipak su ti valovi manji; i prama onim, koji su od mjeseca prouzro-

čeni, gotovo neznatni. To se tumači tim, što je jako malašna razlika medj silom, sa kojom sunce djeluje na površje zemlje, njemu obraćeno, prama onoj sili, sa kojom djeluje na središte i na drugu polutku. Tako se plime i osjeke odnosno na sunce računaju u toliko samo, u koliko one zakašnjaju ili pospješuju plime i osjeke mjeseca. Osim toga treba uvažiti i mjestne okolnosti, koje prouzrokuju veća ili manja zakašnjenja i znatno djeluju na plime i na osjeke. Kako se val kreće neprestano s iztoka put zapada za mjesecom, tako se on suzbija na one obale, koje su iztoku izložene, i tu je plima ćutljivija nego u zapadnih predjelih. Velike plime i osjeke Holandije i Englezke bile bi u protuslovju sa rećenim, da se te netumače tim, što val, koji dolazi s iztoka, prolazeć glavu Dobre Nade i nastavljajuć svoj put u Atlantik te odbijen od američanskog kopna, prisprije u Englezku podeseterostručan. U manjem moru, kako je to sredozemno more, plime su jako malo ćutljive, jer je tu uplivu mjeseca jako malašan djelokrug. Jer je mjesec uzrok plimi i osjeci, to sliedi, da će plima biti jaća a tim putem jaća i osjeka, kad je mjesec zemlji bliži, a slabije obje, kad je udaljeniji.

Nego vraćajuć se predmetu, Englezka je na to dizanje i padanje razi mora, koje je svelo na jako malašan broj njezine luke, a zaljeve ćinilo i ćini jako nesjegurnimi, suprotstavila mokre doge. Ogromno korito, izdubljeno na kraju, tik samoga mora, i tako sazidano, da kad je plima, more ga napuni, a kad nakon šest sati nastane osjeka, pomoću željeznih vrata zapriećen je izlaz vode, eto m o k r o g d o g a. Tako brodovi, koji su unišli po plimi, neostanu na suho. Svaka ma iole znatna luka u Englezkoj ima svoj dog. Dogovi su stajali Englezku tećajem godina silnih novaca, ako se pomisli na veliki broj, što ih je trebalo.

Suhi dog služi za popravljjanje brodova. Tih ima troje vrsti. Ako se izdube pri morskoj obali tako veliko korito, da može primiti brod kroz vrata, a poslije uz vrata za-

tvorena pomoću sisaljka, ponajviše na paru, uzmogne se isti ostaviti na suhu, tada ćemo imati prvu vrst doga, koja bijaše u uporabi. Prvi dog takve vrsti sagradiše Englezi u Liverpoolu godine 1708.

Napokon napraviše ogromnu spremu, plijuću na moru, koja donjekle naliči brodu, i koju prozvaše: plijućim dogom. Plijući dog nosi ogromnih sprema za vodu, koje, kako su ili pune ili prazne, drže ga manje ili više nad morem. Kad je brodu da se popravi, vodom se napune sprema, dog utone za toliko, da može brod vrh njega plivati. Kad se sprema izprazne, dog se digne i brod ostane na suhu.

U najnovije vrijeme izumješe Englezi tako zvani hidraulični dog. U kutu koje luke, gdje je dosta dubine, postavljena su na dnu mora dva niza hidrauličnih cjevi, koje sve skupa nose na vrhu široki, gvozdeni zaravanak (platformu), koji se može spustiti toliko izpod mora, da može nad njim brod plivati. Brod se diže zaravankom u vis i po volji pušta ga se opeta u more. Takav jedan dog imaju Englezi na Malti.

Toliko hidraulični, koliko i plijući dogovi služe samo za popravljavanje brodova. Obći suhi dog služi takodjer za popravljavanje, a u najnovije vrijeme i za gradjenje velikih ratnih brodovâ, jer kad se brodovi rivaju u more iz škvera, uslied ogromne svoje težine, bili bi oni izloženi velikoj pogibelji, da se neizvrnu.

Bilo je jutro, kad mi potegnusmo brod blizu samih samcatih vrata suhoga doga. Vrata se otvore malo po malo, i dog se napuni vodom. Poteži desno, poteži lievo, dok napokon uljegosmo, i vrata se za nama zatvore. Majstori namještaju brod pomoću lancaná, dočim sisaljke tjeraju vodu na dvor. Kako voda pada, pada i brod, a majstori mu i desno i lievo postavljaju naslone. Dog ostane napokon

prazan, a brod naslonjen pri dnu na dvadesetak ogromnih debelih balvana, i podbočen sa strane sa stotinu drvenih kolaca.

Liepo je gledati brod, gdje onako stoji o sebi, uz sve jarbore mimo jarburetâ, kojino se u obće vaviek skidaju, i koje bijasmo i mi skinuli, da nebi po vjetru stezali brod, da se nakrivi. Tome se je najviše divio Stevan, koji se je redom šetao dolje pri dnu dogâ, okolo same kolumbe broda.

Sutradan bijasmo gotovi, i pred samu večer izidjosmo iz dogâ. Brod nije imao nikakva tereta, da na koje mjesto preveze, i kapetan po naredbi upraviteljstva društva odluči, da će sovukrom (balast) do Carigrada, a otale u Crno more, pak pšenicom za Englezku.

U dva dana sve bijaše gotovo, vojska na brodu sva, jarbureti van, a mi privezani za jednu bovu, tik samoga izlaza luke. Puhao je lagani vjetar sa sjevera. Bijaše deset sati u jutro, kadno se dovezoše na brod Milan i kapetan.

Malo iza toga dodje i parobrodić, da nas potegne van zaljeva, na otvoreno.

VI. Do Carigrada.

Dundo Kalà govori više no obično. Predstavlja se novi poručnik. — Novi poručnik se jadi sa više razloga; obrće se prva straža. — S rieči na rječ govori se i o Saharskoj pustari. — Kroz tjesno sv. Bonifacija. — Za što i kako mogu pucati penuni. — Stromboli. Tjesno od Mesine. Scila i Karibda. Ciklopi. — Ratni brod na vidiku. Nješto o gradnji brodova njekoč i sada. — Preko grčkog ostrulja i Dardanela u Carigrad. — Oproštaj s Milanom i Stevanom.

- Na desno, govori kapetan.
- Na desno, odgovara krmilar.
- Alav ia.
- Alav ia.

Mi smo izbjegavali malu ladjicu, koja nam je ostajala ravno po provi, poklen umače mimo samog parobrodića, koji nas je iz luke potezao.

Kapetan se šeta po kasaru, Milan sjedi uz tugu, a Stevan mu priredjuje izbu. Milan se bijaše na kraju pobrinuo, da dobavi knjiga i karata, kako bi na putu, vrieme bolje varao, misleć da se zimi na moru i brodom na jedra može čovjek svaki dan, kad hoće, knjigami i kartami zabavljati. Stevan je to sve sbijao i redio onako na brzu ruku, samo da prispije što prije na palubu, da vidi još jednom Marsilju.

Mornari dižu sidro, da ga osjeguraju prije no izidjemo iz zaljeva; pak suču ka d e n u (verugu) u stirić, čiste bracie penunâ. prigledaju dare, spremaju balone, zatva-
— in d a c e, triebe im broje

i spremaju ruce je od argana izpod kaštila, kamo im je mjesto. Jedan mladić stoji na kasaru pokraj bite, da pusti parobrodu grlin u more, kad zapovjedi kapetan.

Mi smo nedaleko od onoga tjesna, kroz koje bijasmo unišli, a mornari se priređuju da puštaju jedra, a parobrod da nas ostavi.

— T o m b a m a i s t r u, zapovieda kapetan, t o m b a t r i n k e t.

— T o m b a, šior, zaoriše mornari u jedan glas.

— I š a g a b i e, mola randu.

— I š a i m o l a, b o n a p a r o l a (dobra rieč).

Vjetra je bilo malo, a jedra su lagano lepršala, čim su bile puštene škote.

Parobrod sustane; u jedan tren mi ga bijasmo dostigli i on nam se stavi sa strane.

— M o l a g r l i n, reče kapetan.

— F a t e, m o l a.

Grnin utone u more, a oni ga od parobroda povuku na palubu.

— K a c a š k o t e, nastavi kapetan.

— K a c a.

— I š a t r i n k e t i n u, i š a f l o k.

— I š a. I š a a l a b o n o r a, odjekuje glas mornara po palubi.

Njeki dižu gindace, njeki čiste imbroje, njeki potežu škote, sve to ide onako redom, onako brzo, kaono ladja preko Jedrene mastralom u ljetno doba. Mali kupi cime po kuverti, bracie od maistre sakuplja na kasar, one od trinketa na kuvertu, jer je suha, a čimu manta od gabie prislanja na dotičnu gvozdenu kaviju. Dispensir je preko sve prediduce manovre miešao i premieštao lonce u fogunu, i tek kad jedra bijahu sva u vjetar, kad sve bijaše uređeno, izidje van, zapali lulu i sjedne na daru, uz samu provu od barke, da čisti krumpire za večeru.

I mornari posjedaju okolo foguna, da malo opočinu, čekajuć podne da objeduju.

— Lijepa vremena, načne Dundo Kalá.

— Bogu hvala dá, odgovori mu Antun, jedrimo ka jedrimo. S Bogom Marsiljo; Bog sam zna, kada se opeta vidimo. Koliko dana mislite hoćemo stati po putu?

— Zimno je doba. Možda mnogo a možda i malo; kako potegnu vremena. Ako nas pozdravi sjever ovdje u lionskom zaljevu, možemo se dočepati Sicilije prije no treći dan osvane; a tamo možemo naći vjetar sa zapada, i ako nas u grčkom ostrvlju nepozdravi trmuntana, nije do Carigrada dalek put.

— A ako nas nepozdravi lionski zaljev, ako nezapuše zapadnjak, pak ako zapuše trmuntana, onda?

— Putovanje dugo; mogu jarbori i kice baciti.

— Bože daj, procvali, pa i opalo lišće prije no dodjemo. Ama niesam dobavio ni duvana ni šećera ni kave, no samo za mjesec dana. Prosto sve, samo neka je više dobitka. Neću više ludo bacati novac ko do danas; no od danas hoću početi stavljeti barem polovicu na stranu. Evo četiri godine, da topim život po moru a dušu po kraju, pa nemam uza se ni prebijene pare. Da bi me za noge objesili, nebi izpao novčić za čudo. Da sam štedio, mogo sam imati koju stotinu forintâ gotovine. Ali ne. Nego siplji ludo novac, kao da ga se na karte dobiva; vuci se na večer od kavane do kavane, od dućana do dućana, idi u bezpuće po čitavu noć, doklen teče u žepu novca

— A mudruj, kada ga više nema, presječe Dundo Kalá. I ja sam, sinko, prije nagadjao po moru, kaono danas ti, pa opeta trošio na kraju, kaono ćeš trošiti na zdravlju i ti. Da su ljudi kovali zlato za svakoga, svak bi ga imao, ali pošto to nije, novac ide novcu, steže jedan drugoga i jaoh ti ga onome, koji ga nema. Mislio sam, da što mi hasni prebrajati preko ruke ono sitneži, što bih dobio, kad i onako teško bi se toga mnogo nakupilo, te bih pustio da mi popuzne i ono. Danas mislim, da niesam

mislio. Ama prosto sve, kad mogu još dobi-

vati, prem bi kasno bilo, da počmem štediti. Kupio sam u Marsilji dvie vunene košulje; to je sve, što sam ovoga puta prištedio.

— I prodao čizme, nadoveže Marko.

— Prodao dá.

— A nekupio nove?

— Malo sam ih kada i imao. Imao il neimao, sve ide na jednu.

— Po liepome vremenu.

— I po zlu.

— Da se govori!

— I po zlu dá, kad si mornar, reče jedko starac. Plovio sam ja, moj sinko, i s čizmama i bez njih, kad tebe još na svijetu nije ni bilo. Moji su se vraćali, prije no su tvoji počeli hoditi. Niesi ti, sinko, znao, što je ni krma ni prova, kad ja bijah već dva puta unakrst zemlje. Tebe su dojili, kad sam ja druge pitao. Bilo nas jednom petnaest na brodu, kad bijasmo na putu put Kantona. Zavrigo se orkan, i mi tri dana po božjoj volji u djavoljem kolu. Tri dana redom nije se ložila vatra na brodu, nije se nitko puštao s krme na provu ni s prove na krmu, a da se nebi česa držao. Dva puta smo svu busulu obrnuli. Tri noći niesmo vidjali neba, niesmo liegali u ranać; tri dana niesmo vidjali sunca, niesmo se topla okusili. A ja niesam imao čizama, prem je bilo novca ko pljeve. Pune ruke zlata, puno srce dobre volje, pameti malo, kajanja odviše, a sve ili kasno ili uzalud. Plovio sam i onda, kad sám imao i čizme; ali gojan, mlad, činilo mi se, da bih nebo bio prolomio šakama, svaku curu zamamio pogledom, svakog gladnog nasitio, svakomu u brk pljunuo, svakim se narugao, svakoga bez straha napastovao, pa niesam čizama ni obuvao. Niesu, Bogu hvala, onda moje kosti bile tako meke, kaono danas tvoje, niti mi se je ježila koža po zimi i po oluji.

Vidi Marko, da nepogodi, kad onako staroga ubode, te se je on onako proti svojoj navadi uzvrpoljio, pa će mu reći:

— Ala, Dundo Kalá, nezamjerite. Vaša je starija, pa i pametnija nego moja.

Starac se posmjehne. Zagladi sieđe svoje brkove i nastavi:

— Plovio sam i plovio danju i noću, ljeti i zimi, i u pramaljeću i u jeseni; vidio dosta svieta, dosta dobra izkusio a još više zla, ali me još nikad ovako teško nije oparila nepametna rieč.

Marko ga pogleda u čudu. Starac nastavi:

— Dá, nepametna rieč. Nije se još nigda nijedan zvao pravim mornarom, ako nije pojeo barem dvadeset kantara kruha na brodu, i ako nije po njemu slomio barem polovicu svojih zubi. Da, govorim polovicu, jer ako u svačijem tuđem kruhu možeš lako zube polomiti, na mornarskome moraš da ih polomiš polovicu, jer nije bez njeke ono što se govori, da je mornarski kruh sa sedam korá.

Dundo Kalá pljune. — Marko ga u to preteče riečju i reče donjekle jedko:

— Dosta je i fogun sa brodom putovao; dapače putuje danomice njih po hiljade na hiljadu raznih brodova, a još se nikad čulo nije, da je koji postao poručnikom ili kapetanom, i da je koji brod slomio. Nego se dobro govori: fogun otišao, fogun se vratio.

Starac gleda Marka i muči, a Marko dalje:

— Da se pamet mjeri po godinah a mornarstvo po olujah, koje su se pretrpile, svaka bi babetina mogla brodom zapoviedati.

— I da se ljudi sude po jeziku, svi bi čevrljari postali odvjjetnici, odvrati Dundo Kalá.

Svaki bi se ostali bio začudio ovakvoj vrsti razgovora mimo mornarâ, kojim ovo nebijaše prvi put, da takva šta čuju i vide. Ali su se čudili svakako govornjivosti Dunda Kalá, koji je inače bio veoma uztrpljive i umje-
 — I da se ljudi sude po jeziku, svi bi čevrljari postali odvjjetnici, odvrati Dundo Kalá.
 Svaki bi se ostali bio začudio ovakvoj vrsti razgovora mimo mornarâ, kojim ovo nebijaše prvi put, da takva šta čuju i vide. Ali su se čudili svakako govornjivosti Dunda Kalá, koji je inače bio veoma uztrpljive i umje-

stisnuo zube, prehitio i premućao uvredu, nije znao mućati dalje: i ja ću tebe, ako ćeš ti mene!

Vidi božman, da bi se dobri odnošaji mogli pomutiti, i pošto bijaše brzo gotov objed, hćaše svakako, da se njih dvojica pomire.

— Ajte, Dundo Kalá, reće mu, onamo na krmu i obadjite uzde od timuna, a ti, Marko, idi i ti, te daj ruku, ako uztreba.

Kad zazvoni podne i juha bijaše gotovo ponesena nad vjetar, izpod mure od trinketa, eto Dunda Kalá i Marka, gdje se vraćaju onamo s krme, svaki na svoju ruku, odvojeni.

— Hm, reće božman, gledajuć Antuna.

— Nije do njih, odgovori ovaj.

— A do koga?

— Stari ima dvie staklenke ruma.

— Sada razumievam, odvrati božman; i ode put krme.

Mornari posjedaju svi kao po navadi okolo gamelâ (velike široke lamnate zdjele); jedna na četiri njih, ili što je sve jedno: četiri njih na jednu.

Svi šute, nitko nesbori ništa. Samo mali, koji bijaše uz fogun, hoće da nješto staromu reće i da mu spomene rum. Stari ga pogleda, a Marko ujedljivo i okom prieteć:

— Mali, jezikom za zube.

Mali umukne i sve opeta mirno; ćuje se samo zveketanje žlica, doklen se napokon nenadju sve u gamelah, jedna vrh druge, kao što se dogodi od vesala, kad barka prispije k obali.

— Ala umudrisimo, reće Antun.

— Jedrimo, reće ozbiljno Marko.

— Zdravo, javi se dispensir iz foguna.

— Nosi samo meso, reće ovome zadnjemu božman, koji poklen izpije juhu, stane šetati po palubi, držeć u ruci komad kruha, dalje čekajuć.

Na dva sata poslije podne kraj kao da hoće da nestane s vidika.

Budi ovdje mimogred rečeno, prvašnji se poručnik bijaše izkrcao u Marsilji. Društvo nam posla drugoga, siedog starca, koji se je pod stare svoje dane dao opeta na putovanje. Kako se je zvao kućom, neznam; znam da su ga na brodu zvali: Šior Ivo. To bijaše čovjek od kojih šestdeset godina. Možda ih nije imao niti toliko, ali na licu toliko mu se ih je moglo čitati, ni jedna manje. Svieta bijaše vidio dosta, dosta toga izkusio, dosta novca protepao. Zadnjih godina prione štednji. Kasno ali vaviek na vrieme. Stiskaj paru po paru, prevrni ju dvadeset puta na dlanu prije no ju spustiš, bijaše pri kraju tako daleko dotjerao, da je mogo kupiti četiri akcije Pelješkog društva. Bijaše dakle uložio ni više ni manje, nego tisuću forinta, koje, govorio je on, izbroji sve jednu vrh druge na ruke jednoga od tadanjih upravitelja, koji je svoje akcije kapetanom i poručnikom prodavao. Nješto slična preporuka, a nješto prijatelji, pa dodje na brod kao poručnik. Reče mi jednom kapetan, da prem nije Šior Ivo Bog zna kakav pismen čovjek, nije ipak još nigda imao poručnika, koji je dnevnik broda držao onako u redu kaono on. Sve je tu bilo popunjeno. Nije falila nigda ni visina barometra, ni visina termometra. Sve k o r s e bijahu označene redom bez i najmanjeg skraćivanja; svaki dan, kad bi bilo sunca, digla bi se visina i prije podne i poslije; sve je račune dva puta ponavljao; svakim je danom preporučavao božmanu, neka se svaki sat pušta u more barketa; krmilaru, neka točno bilježi smjer. Nije se preko njegove straže nikad slomilo penuna, nigda razparalo jedra. Šior Ivo bijaše prava opreka božmana. Božman nije imao ni šuplje pare uložene u društvo, pak mu se nije ni marilo, ođe li koje jedro s Bogom; govorio je: jedra su i onako učinjena, da se kidaju. Šior Ivo je pazio na vjetar sa oba oka; božman sa jednim i to na pol zatvorenim. Prvi je govorio: daj

Bože vjetra i dobra; a drugi: daj ga, Bože, odklen hoćeš, samo zdrava. Božman se je jadio na tišinu, a Šior Ivo i na tišinu i na oluju i na vjetar u provu, jer kad brod neide, vojska jede brodarinu, društvo propada, propada i njegova glavica. Božmana je jadila tišina, jer nije mario, govorio je on, da itko ljenčari, pa ni more, ni brod. Može se reći, da je tišina bila jedina točka doticaja medj Šior Ivom i božmanom. Kad bi vjetar i malo pojačao, a Šior Ivo zatvaraj odmah manja jedra; a diži ih opeta, kad bi popustio. Božman bi čekao, da počmu škripati penuni, i tek onda bi se predao i dao zatvoriti koje jedro. Može se u obće reći, da je božman otvarao jedra, a poručnik da ih je zatvarao. Bijaše to tako daleko došlo, da je već bilo prošlo u navadu božmana, zavikati od prve netom bi stigao na palubu:

— Mola.

A Šior Ivo, netom bi božmana zamienio:

— Zatvori.

I obratno.

Prije dakle no kraj izčezne, digne poručnik dva rilieva busolom, da opredieli i zabilježi na karti točku odlazka.

Mi smo bili u sjevernoj širini četrdeset i dva stupnja i četrdeset i jednu minutu, a u duljini zapadnoj pet stupanja i dvadeset i tri minute prama meridijanu od Greenwicha.

Tada reče kapetan:

— Šilok kvarta i po na levanat!

— Šilok kvarta i po na levanat, fate šior, od govori krmilar i obrne timunom.

Mi bijasmo u smjeru prama tjesnu svetoga Bonifacija, kojeno dieli Korsiku od Sardinije.

Prem zimsko doba, vrieme je meko, vjetra malo, nebo vedro a more prilično mirno. Mjesec je na zapadu, a zviezde se sve to uspješnije bore sa njegovim svjetlom.

Krmilar gleda jedra, gleda busolu; a poručnik, čija je straža do osme na večer, šeta se po kasaru i kadkada ide do na provu, da reče mladiću, koji je na kaštilu:

— Oko!

— Oko, odgovorio bi mladić svaki put i neobaziruć se natrag.

Izidje iz komore i Stevan.

— Ala vedrine za Boga, reče. Ja mnijah, hoćemo stradati, a kad evo more mirno ko janje, a vjetar dobar kâ dobar. No sve se bojim, da ovo nebude ko iz busije. Zima ka zima, hoće učiniti svoju, jal prije jal kasnije. Hoće biele mušice, a da tako nebi. Govore ljudi, da je Nasradin plakao, kad je vrieme bilo liepo, jer iza liepoga dolazi zlo, a tješio se u nadi liepoga pri zlu. Ama plakati neću, prem bih radje, da plovimo ovako no onako.

I otide na provu.

Mornari od straže pripasivali su novi gindac papafiga od prove, koji bijaše puknuo. Poručnik, koji je svukud ulagao ruke, odmjeravao je iz velike kurkume konopā dužinu gindaca, stežuć što je mogo na kraće.

Mladić, držeć u zubih cimu od gindaca, juri brzim skokom uz grižele, a poručnik odmotava, sve malo po malo odmotava, dovikujuć:

— Da si vezao dobro. Neka je sve čisto.

U poručnika slabe oči, pa prēm nješto mjesečine, nevidio, a mladić ili s neznanja ili s raztresenosti stao provlačiti gindac kroz kofu.

— Gdje si bio dosle, jadi te znali, reče jedko poručnik, kad vidi, da je pogriešeno. Gdje si bio, s kim si plovio, kad još neznaš pripasivati gindac, te mi ga vodiš kroz kofu!

Mladić ni rieči.

— Dolazite na brod, kao da ste svi tobož božmani, nastavi poručnik, koji se je sve to više jario, a kad tamo,

bi vas odveo čovjek s krme na provu, a da niti nevidite bukaporte.

— Niesam vidio, odgovori mladić.

— Ama čemu mjesec? Pak? Treba li možda mjeseca, da se gindac pripaše? Tu su ruke, tu su sartije, tu je penun, tu je jarburet, pa tu je i gindac. Gdje su dobre i vješte ruke, tu očiju netreba. Da bi mornari radili po jarborih samo kada se vidi, bi se svaki deseti brod izgubio. Gdje si čuo, zla ti sreća, da treba mornaru svjetla, da se zna micati po jarborih. Kad hoćeš da po noći koji konop potežeš, tražiš li ga možda očima ili ga nadješ po opipu? Kada se ob noć penje mornar na jarbore, da koje jedro zatvori, neide li on samo po pameti; čeka li on, da vidi trcarole ili što drugo, ili hiti samo ruku i maše sve doklen neuhvati? Što treba očiju, jadan sinko, kad ti je Bog dao ruke, kad ti je Bog dao pameti? Hoćemo li još i danas nositi ferô nad vjetar, kad nam je uhvatiti po jednu ili po dvie ruke trcarola na gabie, kad se nevidi ni prsta pred očima, kako su stari prije činili, da bolje vežu barozu? Ala bi bilo liepo gledati ferô, gdje se miče uz sartije! Bi nas prstom kazali, da bi od ruga volio čovjek poginuti.

Mladić nije mogao sve čuti, što je poručnik nabrajao, jer bijaše opeta pošo na jarbor, da odpaše i pripaše na novo gindac, kako mu to bijaše red učiniti i od prve.

Kad zakucne osam sati i prispje nova straža na palubu, još Šior Ivo nebijaše gotov s nabrajanjem.

— Što je? upita ga božman.

— Da pās pās pripovieda.

— Što bi? upita božman opeta.

— Ništa.

I otide put krme.

— Što si mu skrivio, reče tada božman mladiću, kad se ovaj vrati s jarbora.

Mladić ni rieči.

Red je na Marka da dodje prvi na timun. Kapetan je na kasaru.

Marko ide put njega i s kapom u ruci govori mu:

— Zapoviedate šior, da obrnemo prvu (stražu).

— Neka, odgovori.

Podje onda krmilar posred palube, pod vjetar, tako da ga mogu čuti i na krmi i na provi pak počme:

— Ampuleta a segno con san Nicolò, colla bona notte e colla bonaventura.

A svi:

— Sanità, libertà e bonaventura.

Krmilar:

— Oh dela prima!

Svi:

— Piasi Michiel.

Krmilar:

— Bona guardia quá e là.

Svi:

— Bona guardia vento in puppa.

Krmilar:

— Alesta servizi quando ufiziali comandarà.

Svi:

— Santa Maria ajutarà.

Krmilar:

— Un pater, ave e gloria per l'anime del purgatorio e per el nostro bon viajo.

Svi:

— Pace, gloria, vitam eternam, amen.

Kad vidi Marko, da je svaki na svoju ruku svoj očenaš izbrojio, uputi se put timuna, a nedohodeć kasara reče:

— Bona notte šior capitane, scrivane, nostromo e tutta la cumpagnia.

A ostali:

— Evviva la fede di Gesù Cristo col nostro bon viajo.

Pak svi neizuzevši ni krmilara:

— Amen.

I straža bijaše obrnuta.

— Čudne molitve, bijaše reko Stevan, kad ju ču za prvi put još na putu iz Alesandrije, — niesam ni dja-
volje rieči razumio.

— Niesam mnogo ni ja, bijaše mu odgovorio krmilar, prem je evo dvadeseta godina da ju čujem, a deseta da ju govorim, kad mi dodje red, da obrnem prvu.

— A za što nemolite, da vas sviet razumije.

— Nemaš ni ti krivo; ali što ćeš, stari je to običaj, ja mnim još od Adama, pak i onako se više nemoli na svakome brodu. To ti je, kako je koje čudi kapetan. Stari običaji propadaju na kraju, pa propadaju i na moru. Čuo sam od pokojnoga mi otca, da mu je na spas, kako bi prije dolje u komori čekala krmilara čaša vina, kad bi došo kapetanu, da pita, hoće li obrnuti prvu. Nestalo je vina, pa eto nestaje i molitve. Prije su se govorile tri molitve na dan, a sad jedva da se jedna pomiče. Nema tomu ni petnaest godina, sakupljala se je okolo pete po podne mal da ne sva vojska blizu kasara. Mi bi iz kasara zavikali: sona campana a prova, a oni bi iz prove odgovorili: santa Ana a puppa. Pak mi poklen bi zvono zazvonilo: da prova a puppa dir un ave Maria. Pak oni: vento in puppa sempre sia. Pak opeta mi: un ave Maria per questa bona nave. Pak opeta oni: sia ben venuta. Pak poklen bi ti izbrojio svaki po jednu zdravu Mariju, mi amo iz krme svi zajedno: Dio faccia che ne saluta. A oni od onamo: amen. Pak mi: a puppa pregar Iddio. Pak oni: san Luca e san Mattio. Pak mi: a puppa le preghiere. Pak oni: vento in puppa sempre nelle vele. Pak svi, i mi i oni, zajedno: amen. Pak udri da se moli krunica. A sada? Ništa. Sve s gorega na gore. Ovdje na brodu, kako vidiš sam, moli se, ali vina

nema. Da zna čovjek da ga čeka čaša vina, bi od milinja vikao, da se kuverta trese. Ali kud ćeš, nije rad šta ni Boga moliti, a ti, sveti Nikola putniče, da mi to nebi upisao u grieh.

Zvjezde se blistaju sjajne na čistome i vedrome nebu, ogledavaju se u moru i njihove slike titraju nemirne nad njegovim površjem. Na brodu je mir, svuda je naokolo tišina. Mali valovi, nemirni al pitomi, ljube bokove broda, žive slike nemirnoga mornarskoga života.

Mladić stoji na kaštilu od prove, upire oči sprieda, a božman zamotan u svojoj jaketi od debela sukna, s rukama u žepu i s lulom u zubih stoji uz tugu, sada gledajuć jarbore, sada obzorje, sada govoreć nješto krmilaru.

Dundo Kalá, naslonjen na kavobandu, gleda nad vjetar i muma svoju neodjeljivu ćiku. Kadkada se pomakne, premjesti noge i opeta se nasloni. Okolo devete sljegne pod provu i vrati se nakon malo. Uljeze u fogun, skuha čaj, popije ga, zapali kratku lulu od sadre i nasloni se opeta, čekajuć da udari deseta, da zamieni Marka, koji je na timunu.

Svi ostali stoje nad vjetar, sjedeć na đari, koja je uz barku. Kadkada se koji od njih pomakne jal da lulu zapali, jal da ukradimice skuha kavu za se ili za koga drugoga, gledjuć da se otme oku božmana.

Stevan je na kasaru. Na kasaru je i Milan. Milan bijaše naumio da probavlja večeri čitanjem, ali nije more za pismena čovjeka, reče s razlogom Stevan, kad mu je bilo red, da knjige namješta i reda u Milanovoj izbi.

— Brod, čuje se mladića na provi.

— Dobro, reče božman. Koji ferô?

— Zeleni.

— Na desno?

— Na desno.

— Dobro, reče opeta božman.

Pak krmilaru:

— Alavia.

— Alavia.

Nakon malo izčezne ferô, i eto nam na desno velike jedne nave, na čija se biela jedra odsievaju bliede mjesečne zrake. Pod bljedilom onih zraka nava kao da raste s hipa na hip, kao da joj se jarbori viju nebu u oblake. Pričinja se, kao da je ono koja fantastična sablast, koja je tu, samo da uznemiruje mirnoću mora, da svojim mukom razbija onu noćnu tišinu. Mjesečne zrake padaju mirne na onu sablast; more stenje, uvija se i pjeni pod onim ogromnim koritom. Poput gorostasne Belone crta se brod nestalan i veličanstven mornaru pred očima, pak malo po malo počme izčezavati s vidika. Jedra i jarbori, prije dobro obilježeni, malo se po malo sastaju, miešaju se u jedan pometeni skup; pak se više nevidi do bjelkasta platna, koje postaje crnomanjasto, pak crno, doklem sasvim izčezne.

Pak opeta mir. Pak opeta ništa.

Prije no nas druga straža zamieni, zazove božman:

— Barketa.

— Barketa.

Brod je plovio pet milja na uru.

Svu je noć ostalo vrieme pri dobru, prem se je moglo suditi po barometru, da će promieniti. Bijaše pao za četiri milimetra. Kad se na četiri u jutro digoh ujedno sa ostalimi kapetanove straže, nebo bijaše zastrto crnim oblaci; vjetra ni malo, a papafigi zatvoreni.

— Mola papafig od prove, zapovjedi božman, netom stigne na palubu.

— Mola.

Kamarot odjuri na jarbor.

— Mola papafig od maistre, nastavi božman.

— Mola, odgovori Dundo Kalá, čim je hodio put krme, da zamieni krmilara druge straže, a Antun skokom na jarbor od maistre, da pušta papafig.

— Iša, zavikaše mal da ne ujedno, kamarot i Antun.

— Iša fate, odazovu se ostali mornari s palube, i jedan nakon drugoga digoše nova jedra u vjetar.

— Volta, zavikao bi svaki put božman, kad bi vidio, da su gindaci dobro otegnuti.

Šior Ivo nebijaše odmah sljego pod kasar.

On je sav začudjen gledao božmana, gdje otvara jedra, a može, tako je on mislio, iz ono crnih oblačina zapuhati naglo, te koje ponieti.

— Sada jedrimo, reče božman poručniku, kad jedra bijahu bracijana.

— Ja se čudim tebi starome mornaru, odgovori mu on. Kud jedra otvaraš, kad se eto može na jedan put svaliti koja rafika, te počinuti štete.

— Imamo, odvrati božman, na kuverti dva penuna od papafiga, dva jarbureta, a platna, Bogu hvala, na brodu dosta; ako pukne staro, mi ćemo novo na sriedu.

Poručnik mu neodgovori ni rieči, no mu obrne pleća, pljune jedko preda se i zabode se u komoru, mrmljajuć kroz zube: „plaćeni neprijatelj!“

Šior Ivo je imao, kakono svi ostali ljudi, svoje mane i svoje predsude. Veći dio svoga života bijaše on sproveo kao mornar. Moglo bi se bilo pomisliti, da on zna mornare, njihove mane i njihove vrline. On je sbilja to i mislio. Kadkada se možda nije ni varao, ali ponajviše teško da bi uprav pogodio, i to, jer je on samo imao pred očima mane, a na vrline se nije niti osvrćao. On je na primjer držao mornara kao zakleta neprijatelja broda i brodovlastnika. On se je sjećao, kako je on isti, radeć ili na jarboru ili na palubi, više puta prerezao, što je ipak mogao bez mnogo truda i sa malo ustrpljivosti oduzlati, a da ga duša nije ni zaboljela. On se je sjećao, kako je mnogo puta u mladje svoje dane, pošavši po zapoviedi kojega starijega na jarbor, mjesto da radi, sio nogama na križ preko kojega penuna i mislio, kako da i dolje na palubi kojemu poslu izbjegne. Sjećao se je, kako sto krat

pri potezanju nije uložio ni uncu svoje snage, a natezao se je, kao da poteže za četiri. On je dakle sudio po vlastitom iskustvu, tvrdo uvjeren o istinitosti i pravilnosti one izreke, koju je o mornaru imao vaviek na ustima: „plaćeni neprijatelj“. On je za plaćenog neprijatelja držao i božmana. I držao ga je za takvoga tim više, pošto se uvjeri, da mu on otvara jedra kao na prkos. Božman se je izpod brkova smiešio, a Šior Ivo je mislio, da se on smieši, jer ga za štetu deveta briga, i duša ga neboli, jer nema uložene kod društva ni prebijene pare. Sgražao se je, kad bi samo pomislio, kamo se može dovesti društvo, ako se jedra na svih trideset društvenih brodova budu parala kao na Jaredu. I njegovi su računi bili jako jednostavni. Same množitbe. Svako jedro i trideset jedara. Svaki penun i trideset penuna. Kroz sličan kaleidoskop njemu su se svi kvari na brodu potrideseterostručivali. Koban položaj za njega, koji je jedinu svoju glavnicu bio društvu povjerio. Nije on mogao dakle gledati božmana dobrim okom. Da je samo mogao, on bi ga mahom bio izbrisao s rola broda. Ali nije bilo kud. Nije zapovied na brodu u rukû poručnika. Kapetan je na brodu sve, a kapetanu se je htjelo čovjeka, koji se neplaši zla vremena.

Ipak nije ovoga puta poručnik imao posve krivo. Nije prošo ni četvrt sata a oblaci se počeli sbijati na sjeveru u crnu, zadušenu, ogromnu zidinu, prieteći na oluju. Vidi božman, da tu nema šale, pa će vojski:

— Maina, imbroja i zatvori papafige.

— Maina, odgovoriše mornari onamo s prove; a jedan od njih zamuca na božmana, neka bi pošo sam jedra zatvarati, ako mu je stalo da prkosi poručniku i da ga jadi. Božman je to čuo kroz jedno uho, a pustio kroz drugo.

Pred zoru stane jačati vjetar. S hipa na hip dolazile su sve to jače rafike, i mi moradosmo uhvatiti po jednu ruku trcarolara na gabie.

Valovi tjerani vjetrom sve to više, i sve to više razdraženi jedan od drugoga, nadimaju se, koprcaju se i pjene. Okolo desete prisili nas vjetar da uhvatimo i na treve po jednu ruku trcarola.

O podne sjedio je Stevan uz fogun pokraj dispensira.

— Kaži čoeče, reče mu, kad će prestati ovo djavolja mora.

— Kad prestane.

— Čudna odgovora za rane božje, doda jedko Stevan; — bi pogodila prva babetina ko iz puške.

— Tko će vrieme nagadjati?

— Znam, čoeče, da nije lako s Bogom ratovati; ama ti star mornar, vješt ovim nesgodam, možeš ipak nješto pro-sboriti, makar i nepogodio. Nije se zaludu reklo, da čoek nagadja a Bog odgadja. Da sam se ja skitao po moru dvadeset godina kaono ti, bih, mislim, znao, što oblaci misle a nekmoli da nebih znao, što rade. Kad si pametan i Bog ti se smiluje. Tvoja je starija pa i pametnija, ama reci barem onako iz daleka, hoćemo li ovako na dugo stradati ili nećemo?

— Ovdje nema stradanja. Vrieme je malo nemirno, ali opeta more je more. Nema kruha bez rabote. Oblaci lete kao paklene sotone. Gledaj onoga, i ukaza mu prstom put sjeveroiztoka, — eno se kida na otrancine. Eto ti na nas rafike prije no treneš okom deset puta.

— Da ide put nas?

— Dà.

— A ti to vidiš?

— Vidim.

— Vjetar?

— Vidim, ćutim, sve jedno.

— A vrieme?

— Ružno. Ovdje u lionskome zaljevu zna biti ružno. Kad zapuše sa sjevera ili sa sjeverozapada, čuvaj se. Znalo bi te nagnati tamo dolje na obale Afrikanske.

— A to je?

— Ostaje ovako, — i pokaza prstom približno put juga. Svaki stariji mornar, premda nepozna geografičke karte, zna ipak donjekle kazati, u kojem smjeru ostaje jedan stanoviti predjel.

— A da nagne? upita Stevan.

— Poginuli.

— Kad brod lupne ó kraj, za što poginuli?

— Ako te neubije koji ucjepak slomljena broda, uduši te more.

— Dá, ako je obala visoka, ako lupneš brodom na hridine.

— A ma hridine ili ne hridine, sve vodi na jednu; teško je da se spasi i mačka.

— A no mi nećemo ovoga puta tamo, ako uzhoće Bog.

— Nećemo, jer smo daleko; a hoće i onako vrijeme promieniti. Kiše je palo dosta, novoga mora nema, a rek bi da i vjetar postaje pitomiji.

— Eh, reče Stevan od srca, tebi iz usta a Bogu u uši.

Prevario bi se, tko bi sudio Stevana po ovom njegovom razgovoru. Nije Stevan bio plašivica. On nije baš imao posebnog zanosa za oluje, nije ih niti gledao dobrim okom; ali kad bi došle, eto ga po palubi ni smućena, ni smetena, kao da je po moru od djetinstva. On se nije podvrgavao zlu vremenu kao čovjek, koji ga trpi, jer mu ne može biti ino; on ga je primao sa nekim čuvstvom triezne pokornosti prama moru, kojemu, a on je to duboko uvažavao, mora svaki putnik donieti harač boli i stradanja. On je gledao često sa visokih bregova Boke Kotorske, kako valovi stenju i biesno navaljuju na obale; kako isti kamen popušta malo po malo, kako pada u more, kako zapljusne i utone bez traga u pučine morske. Njegovo oko bijaše još mlado viklo morskome biesu; gledalo je često sa ono strmenitih goleti, sa ono domaćih hridina, kako se valovi nadimaju vrh mora. — kako se sakupljaju oko

broda, — kako, eno bi reko, brod je utonuo, a ipak se opeta popne u vis i nastavi svoj put, sada roneć provom, sada roneć krmom, sada crpeć more sa desne, sada sa lijeve. Nije vidio nigda, da ga je nestalo, ako to nije bilo, da ga je sakrila magla ili da ga je pokrilo obzorje.

— Da je more onako zlo, kako ljudi kažu, nebi, govorio je Stevan, djavolja duša na more. Da se gine na moru, kao što se to gata na kraju, bi se sjeme mornarsko bilo odavna izkorienilo, i nebi niti Pilatova duša preko vode zagazila.

Oluja nije dakle Stevana plašila. On je možda bio zametnuo onaj razgovor sa dispensirom više onako samo da govori, nego da sazna, što je i kako je. Čovjek govori mnogo puta o nječem i zanese se razgovorom, na što nije možda nigda prije niti pomislio. To se bijaše dogodilo i Stevanu. Dispensir je rado prihvaćao prigodu, da iztakne svoju vještinu o vjetrovih, o olujah, i kad ga čvrčkanje lonaca pritegne u fogun, zamahne Stevanu rukom, u znak neka se približi. Stevan se tada nasloni na vrata od foguna.

Dispensir iznutra:

— Neboj se, Stevane. Ako nezategne maistral, nema zlu vremenu ovoga puta duga života.

— Maistral, odkud?

— Od onuda, i ukaza mu prstom put sjever-sjeverozapada.

— To je?

— Kao naša bura. Nepuše sa sjeveroiztoka kao ona, ali joj je u svojti sa mnogo gledišta. Bura, kako znaš sam, sad puše malo više sa sjevera, sad zateže malo više na sjeveroiztok; a, rek bi, gdjekad da obezumi, pak eto je s kišom i mećavom sa gregolevanta (iztok-sjevero-iztok).

— Anatema ju bilo, presieče Stevan.

— Maistral, a to drži na pamet, to ti je bura Francuzâ. On puše, kako sam ti rekao malo prije, sa maistro-

trmuntane (sjever-sjeverozapada). Pa kano bura, sad zateže na desno sad zateže na lievo, kako si s brodom malo ovuje ili malo onuje, bliže Sardinije ili Španjolske. Ako vjetar zategne s lieve put desne

— Kud soli, za žive oči, u slano meso, ako Boga znaš, presieče Stevan, kad vidi, da dispensir, poklen pribroji na dlanu i očisti rukovet nje, hoće s njom u lonac.

Dispensir pogleda začudjen začudjenoga Stevana, i posmjehne se kao čovjek, koji je svjestan onomu, što radi.

— Niesmo Vlasi, da soli nejedemo, odgovori nekako jedko, valjda uvriedjen na primjetbu; i baci u lonac svu rukovet.

— Jedu li Vlasi soli ili ne, neznam, ali znam, reče Stevan, da neće nijedan pametan čovjek, pa nijedna razborita domaćica staviti soli u slaninu.

— Kakva slanina, ako si pri sebi, doda dispensir.

— A da što je to?

— Slano meso.

— Slano meso, pa neslano, da?

— Slano meso, koje je uzavrelo u moru.

— U moru! doda Stevan, kojemu se počme pričinjati kao da sanja.

— U moru dá, i pustilo svu sol i ostalo neslano. Nu kušaj, je li tako ili nije?

— Predajem se razlogu, reče Stevan mekano, poklen meso okusi. Niesam znao, da ću i takva šta doživjeti. Tumači deder, kako je to.

— To ti je ovako. Bacim meso u studeno more — u lonac. — Kad hoće da uzavrije, prolijem more, operem meso i s njim u vođu, da se kuha kaono meso.

Stevan nauči tog dana dvie stvari. Prvo da se na brodu soli slano meso, a drugo da ima bure i u stranom svijetu. Što je dispensir govorio, nije krivo govorio. Da mu nije Stevan rieč presjekao, bi mu možda bio kazao, da i Špa-

njolci imaju svoju buru, poznati vjetar: „gallego“, koji puše baš kao naša bura, sa sjevera ili sa sjevero-iztoka.

Maistral lionskoga zaljeva zadao je mnogim učenjakom dosta glavobolje, prije no su ustanovili, gdje mu je početak i koji mu je uzrok. U južnoj Francuzkoj poznaju ga pod istim imenom, prem puše sa jugozapada. On je leden, jer prolazi ili Pireneje ili Alpe, koji su puni sniega; silovit, jer se spušta sa visinâ. Mislilo se, da mu je uzrok naglosti taj, što naglo ostudeni prolazeć one visočine; ali je Marié-Davy dokazao, da nisu mjestne okolnosti, koje mu davaju povod, nego da je to obća oluja, koja dolazi iz daleka. Kaëmtz je godinu danâ kasnije to isto uztvrdio na temelju barometričnog tlaka vrh Francuzke, Španjolske i Italije. Svaki put, govori on, kad puše maistral, postoji višak atmosferskog tlaka na zapadu od lionskoga zaljeva, ma bilo to u koje mu drago doba. Poglavitni uzrok njegove naglosti jesu Pireneji, a kada ga Alpe odbiju, svali se bjesneć put lionskoga zaljeva. Štono je u jadranskome moru jugo ili kako ga inače zovu naši pomorci: šilok, to je u lionskome zaljevu: foehn, a u Španjolskoj: solano. Toli foehn koji solano dolaze sa pustoši Sahare. Kaono šilok kod nas, a najskoli u Siciliji, nose oni sobom onu vrst zlovolje, mlohavosti, iztrošenosti i slabosti u životu, koju je naš narod, koji živi po primorju, krstio jedinom riečju: zaparinom. Foehn, prispievajuć na Alpe, raztopi više sniega i leda u jedan dan nego sunce u petnaest. On dodje po najviše ob noć, i naskoči silovit visoke gore, pak baca, strovaljuje sa ono pustih visinâ led, drveće i kamenje; otkriva kuće i porazbaca na daleko krovove, sijuć jauk i buku u siromašne kolibe. Glasoviti Michelet, onaj isti, o kojem govori Marselli, da se u njegovom uvodu svjetske poviesti vjetar metafizični igra sa cviećem poetična perivoja, pozdravlja foehn sa sliedećim uzklikom: „Podzemni život tajnih alpinskih bilinâ, njihov led, njihova noć od šest mjeseci, izčezne na jedan put. One oživ-

ljuju, pozdravljaju radostno ljetno svjetlo, i njihovo cvjetno srdašće raduje se, da može jednom mirno ljubiti.

Sretne li promjene! velikog li milodara! kliče dalje Michelet, — život, plodnost, koja je driemala na vrhovih Alpâ, eto je slobodne. Koristniji nego ijedna rieka, njegove rose i njegove magle odievaju doline prirodnimi sagovi od zelenog baršuna. Sretan, tko može čutiti i čuti od prve zvukove i šum onolikh vodâ, kadno izvori na milijune i milijune počnu žamoriti.“

Pustoš Sahare, u kojoj nema ni kapi vode, ako se izuzmu oaze, žive slike ostrvicâ na velikome moru, i koja sastoji od samoga pieska a često i od neopipljive pržine, jest najglavniji izvor promjenam vjetrova na sredozemnome moru i na obalah Afrike.

Harmatan uznemiruje obale Guineje, Senĕgala i Senegambije; semoun uznemiruje istu pustoš Sahare, i opasan je putnikom, koji prolaze pjeskovite pustoši Arabije. Harmatan puše ponajviše mjeseca decembra, januara i februara; njegova sila nije velika, i nepuše nikad redom više od šest dana. To je skroz suhi vjetar, koji dolazeć sa pustoši, nosi sobom guste magle, od kojih potamnjuje sunce, i koje ostavljaju za sobom tragove od sitne, biele i neopipljive pržine na travi, na lišću stabala i na istoj koži crnaca. Netom vjetar i malo uztraje, grane naranača i kedara uvehnu i zamru; oči zabole, jer onako suh, izpari svaku vlažnost silnom brzinom i ista koža na licu i na rukama stane pucati i mienjati se. Oni stanovnici moraju ruke i obraz mazati mašeu, da takvim neugodnostim izbjegnu. Harmatan doprinosi ipak mnogo blagostanju onih predjela, jer svojim suhim dahom, sustavljajuć naglo kolanje sokova u stablih, siluje ih da ožimlju gumu. Arapski su pisci bili vaviek puni predsuda glede pustoši Sahare, te su, ili s neznanja ili hotimice, samo da drže daleko strance, opisivali tamnimi riečmi sve ono, što se tiče iste pustoši. Harmatan bijaše opisan kao bjesneća ruka božja

u svojem izvoru, kao otrovan dah svih djavoljskih rulja. Ali nije tim manje istina, da harmatan lieči korjenito bolestnike od groznice, da on ojačava one, koji su oslabili s prekomjernoga puštanja krvi; da tjera kao rukom pošastne vrućice; da se nemože napokon, čim on puše, nijedna pošast niti umjetnim načinom razširiti.

Semoun vlada Saharskom pustoši; — on je strah i trepet putnika, koji se usudjuju upuštati u duga putovanja preko ono samotnih ravnica, gdje neima lista, gdje neima ptice, gdje se redom izmjenjuje zima sa toplinom, gdje vlada grozna tišina, koju samo semoun kadkada uznemiruje. Na dnu obzorja pojavi se na jedan put tajnovita crna točka, koja raste na očigled. To je semoun, koji se približuje. Po onom oceanu od pjeska, koji se bezkonačno širi, i kojega još čovječje oko pregledalo nije i teško da hoće, eto bregova pržine, koji se na lik valova primiču, sve zakopavajuć što im se desi na putu; eto sotonskih oblaka, vihora neopipljive pržine, koji se odkidaju sa vrhova onih valova i brzaju napried orkaničnom brzinom, tek da putnika uduše prije no ga oni kobni valovi zakopaju živa. Na hiljade je nastradalo putnika; na stotine ih danomice strada, i govori se, da je na jedan put poginulo petdeset tisuća vojnika, kojeno bijaše poslao Kambize, da osvoje i opale Zeusov hram.

Ocean sakriva pjenom u tajnovita i nepristupna svoja njedra nesretne žrtve svoga bjesnila; a pustoš ih ostavlja putnikom na pogled. Njeni su okrajci posijani sa kosti nesretnika, koje se biele na daleko i upozoruju putnika, da se čuva, jer ga svakim trenom može smrt dostignuti.

Valovi morski hitaju svoje žrtve na površje, kao porugu na čovječanstvo, koje hoće da nad njimi gospodari; i pustoš otkriva tjelesa nesretnika i hita ih na vidjelo, neka biele kosti kažu njezinu moć nad čovjekom, koji hoće da otkriva njezine tajne.

U svojih pojavih priroda se najvoli odievati tajnovitošću, tek da čovjeka mami, nesakrivajuć ipak kobne svoje moći; a ljudstvo gleda zablenu to orudja uništenja, i niti hoće da misli na tu strašnu neizmjernost. Reko bi, da je Bog uz savjest pogibelji obilno nadario čovjeka i savješću dužnosti, neka mu je jači podlog rastućoj njegovoj prosvjeti. Nego nije čovjek vaviek svjestan svojoj dužnosti, kako vaviek i nemjeri na tanko pogibelji, koje ga okružuju. Često je sebičnost, koja čovjeka tjera daleko i šalje napried; često je velikodušnost, koja ga upropašćuje. Te prirodne tajne jesu javne za ljudstvo.

Da bi se mogla pregledati srca svih velikana, da bi se ta srca mogla iztražiti do najtanje žice — Bože moj, — koliko bi ljudi sa visoka palo nizko, koliko bi se njih iz nemara diglo u vis. Koliko mladenačkih i odvažnih sila niesu zakopale ledene tmine sjevernoga pola, — koliko mladih i bujnih srdaca nije prestalo biti izpod pjeskovitih navala bjesneće Saharske pustoši! I jednim i drugim zapalo je sunce, kad im životu bijaše tek zora zabelila, i velikodušni pokušaji ostadoše zakopani i nitko se neće nikada javiti, da njihove uspomene digne iz zaboravi.

Ali tako je pisano. Ljudstvo, koje napreduje, mora polagati svoje žrtve na oltar prirode.

Deset je sati na večer.

Kapetan stoji iza tuge durbinom u ruci, a poručnik je iza njega. Oba gledaju, da opaze svjetionik od glave Feno, koja je na sjeveru od tjesna i na južnome kraju Korsike; prvi stavljajuć svaki čas durbin na oči, a drugi žmireći očima.

Uzalud svako napinjanje. Oblaci pokrivaju nebo tamnim sagom. Svjetlo mjeseca hoće da se bori s onimi oblaci, te ublažujuć noćnu tamu, muti još više ono i onako zadušeno obzorje.

— Božmane, zazovne na jedan put kapetan.

— Šior.

— Neka ide jedan od njih u kofu i neka gleda ravno po kvartiru od prove, hoće li išta vidjeti.

— Fate šior.

Bijaše vjetar još od prve večeri skočio naglo na jugozapad. Novo se je dakle mora sa jugozapada križalo sa onim sa sjevera, te bijaše uzburkano, preko reda uzburkano. Puhalo je jako i već okolo devete morade božman zatvoriti treve i uhvatiti po dvie ruke na gabie. To je bio prvi put, da je on zatvorio jedra, koja je poručnik bio ostavio otvorena.

Bit će se opazilo, da poručnik, premda nebijaše od straže, bijaše ipak na palubi.

Šior Ivo je ne samo vršio strogo svoje dužnosti, već je u tom pogledu često i pretjeravao. On je pripadao onoj vrsti ljudi, koji misle, da nemože nitko ništa učiniti onako dobro kaono oni; te kao svi takvi ljudi, donese i on sobom na sviet dobru zalihu nezadovoljstva prama svemu, svačemu i svakomu. Nitko ga živ nije pridržavao na karsaru. On je mogao spavati mirno. Ali ne. Ne, jer on nije bio toga mnienja, da se ide zabadati nos onako kasno u ono i onako pogibeljno tjesno; a to bijaše on božmanu već i rekao. Htio je on to reći i kapetanu, ali je volio da mu to izrazi svojim mukom, a više no tiem, svojim prisustvom na palubi. Kako je kišilo, natakne on svoje odielo od incerade. U velikim debelim čizmama i sa mornarskim klobukom od povoštena platna, izgledao je u onoj ni tmini ni svjetlosti kao na pola napunjena i čvrsto vezana vreća vune. Naslonjen na tugu i držeć se rukama za jedan buceo od bućma od rande, valjao se je napried nazad, kako bi se brod zaljuljao, naličeć nespretnomu nihalu koje fantastične ure oceana. Njegovo lice, sve sbijeno u ovratniku kaputa, čelom pokrivenim sa krili od klobuka, bilo je uprav vidjeti kaono lice kojega pustinjaka. Da nije bilo brade,

moglo bi ga se bilo zamieniti kojom udovicom otoka Korčule, kad ju pri kasnoj noći zateče kiša na povratku iz polja. Ako nikada, bio je on one noći prava opreka božmana. Ovaj zadnji, poklen obrši kapetanovu zapovied, podje u fogun, da malomu naruči kavu.

Kad se mladić vrati iz kofe, reče, da nije ništa vidio.

— Neka ide opeta, reče kapetan božmanu.

— U krožetu?

— Da, u krožetu.

Uzalud.

— Ništa, zaviče mladić, vraćajuć se niza sartije.

— Nad vjetar?

— Ništa.

— Pod vjetar?

— Ništa, šior.

— Toliko bolje, doda potiho Šior Ivo, koji se medjutim bijaše premjestio do samoga krmilara.

— Za što, upita ga Milan.

— Bolje da smo dalje od kraja. Vrieme bjesni a tmina je. Koji bi se čovjek dao u tjesno po ovome vremenu, taj nebi imao pameti. A i ovdje, gdje smo, nepiše nam se dobra. Sreća božja, da smo još daleko, da se niti nevidi lanterna od Caprare; to je znak, da smo više na sjeveru ili na zapadu.

— Za što bi se plašili, ovdje nema sikâ.

— Znam i ja ništa gore nego Vi, da ih nema, ali opeta nije pametno biti nosom u kraj uz ovakvo nevrieme. Nije ljetno; a može zapuhati punenat (zapadnjak); pak gotovo ili se vidi ili se nevidi, moraš gubicom u tjesno^a na silu. Na moru se hoće pameti; više pameti nego na kraju. Ja sam ovuda prošo četiri puta, ali vaviek po bielome danu. Znam, da smo dva puta hoteć da prodjemo tjesno, obrnuli provom put juga, kad nas napokon zateče tmina, a nebo slutilo na zlo. Niesmo svejedno zakasnili. Tamo izpod Sardinije

našli bismo punente, pak vjetrom u krmu došli bismo na glavu Pasaro u dva trena od oka.

Šior Ivo je redom dalje nabrajao, samo kad bi znao da ga kapetan nemože slušati; i nije možda imao posve krivo da nabraja.

Oluja se je razvijala, širila. Bjesneći valovi napadali silovito na bokove broda, šaljući guste dimove u vis. Nebo je bilo crno, modro, zeleno. Svjetlo mjeseca, koje nije moglo prodirati kroz one guste oblake, kao da je sasma izčeznulo, kao da mjeseca i nema. Brod se je uvijao pod udarci napadajućih valovâ, kao razuman stvor, kojega je popala vrućica. Činilo se je kao da mu more naudi, da mu se grsti, da njegova rebra, njegove kosti hoće od silnoga nadimanja na jedan put popucati.

Tko nije čuo valovitih gibanja, koja se unutar broda po oluji razvijaju, taj nemože takva šta nikako pojmiti. Svaka čest ima u brodu svoj poseban zvuk, svaki kut svoju posebnu harmoniju.

Od krme do prove zvučni se valovi križaju i stiču se u groznu glasbu, koja ti muti plaho srce a uznemiruje jadnu dušu. Svaki ošit stenje, uvija se svako rebro, svaki komad škriplje. Podmuklo se raztezanje mieša sa podsječenim pucanjem. Tanki se zvukovi nadtječu sa krupnima, a podugi zvižduk krupnih služi kao platno, na kojemu se crtaju prvi. To nije glasba, koja lieva na srce harmonije mira i veselja, koja dušu približuje k srcu; to je huka, koja stoji u suglasju sa strašnim i nespretnim harmonijama oceana.

Zviždanje vjetra mieša se s neugodnom škripom broda; sve to skupa slieva se u gadnu cjelinu sa šumom uzburkanih valovâ. Gdje nogu staviš, gdje se rukom nasloniš, svukud čuješ neopredjeljivi šum, kojega potiče stresanje broda i čutiš, kako sve šumi, zvuči, trese se.

Kad se brod popne na vrh kojega većega vala, eto, reko bi, u njemu duše, koja misli, kad vidiš, kako se malo po malo uklanja, spušta, i kad čuješ gdje u njemu sve za-

zvuci, zastenje, kao da ono mrtvo tielo čuti bol i kao da ju jekom izrazuje. Jarbori sliede, nastavljaju ono neuredno gibanje, i ljuljajuć se ujedno s brodom, naliče na tri tankovrhe jele, preko kojih bjesni oluja. Jedra, onako otegnuta, napuhana, ukočena izgledala bi kao okamenjena, da nije stresanja broda, koje penune uznemiruje.

More, jarbori, korito, oblaci, zrak, nebo, sve je nemirno, sve se stiče u neki tajnoviti izraz nemira, sve kao da misli jednom dušom, sve kao da čuti jednim srcem, sve kao da teži jednomu jedinomu cilju.

Pjeneći se valovi kao da pjevaju nadgrobne pjesme živućim, škripanje broda kao da odjekuje čudnovatim tutnjem i kao da nastavlja to turobno pjevanje smrti.

Kroz guste one tmine, vrh ono uzrujanoga mora, pod onim crnim nebom, u onome nemirnom uzduhu, vidiš svukud elemente razsula, kojeno priroda protustavlja geniju mornara, a dosta je samo jedan, da srce ogлуši i dušu uznemiri.

— Toliko bolje, bijaše dodao poručnik, koji je imao svoje razloge, da ovako govori.

Opazio sam pak i na kapetanu; da je nješto nemiran, i to, poklen pogleda na barometar.

— Pada, reče poručniku.

— Pada šior, a i onako je pao dosta.

— Da bi se mogla vidjeti lanterna, dao bih se odmah na orcu, te čekao jutro. Neznam, kako da se još nevidi.

— Toliko bolje. To će reći, da smo daleko od kraja, da smo svakako dalje nego mislimo.

— A ja se bojim, da nismo bliže.

— Da smo, bi vidjeli lanternu.

— Tmina je, nastavi kapetan. A koliko milja činimo sad na uru?

— Tri, šior.

— Derive je dosta. Mi smo svakako više pod vjetar nego smo mislili. Lanterna glave Feno biti će po provi.

— I ja bih rekao, ako nije više nad vjetar.

— A struje? upita kapetan.

— Struje? Kuda?

— Struje da, put juga.

— Ovim vremenom?

— Ne ovim, nego sinoćnjim. Pa da toga i nije, ovdje struje zanose put juga. Ali ako ovo vrieme uztraje, hoće nastati do mala jaka struja put tjesna.

— Dakle?

— Mi smo manje pod vjetar, nego bi se moglo pomisliti.

— Vjetar od onamo, struje od ovamo, a mi gdje smo? Kapetan se malko promisli.

— Mi nećemo vidjeti lanterne, reče napokon, mi smo više na zapadu.

— Toliko bolje, odgovori poručnik, koji se je toliko vremena mučio, da reče, kako bi se on odmah dao na orcu. Ali nije znao, kako da počme. Nije se još nigda usudio ma i najmanju kapetanu prigovoriti, jer se je bojao, da ga neuvriedi. A kapetan nije bio takav čovjek, da bi dopustio, da ga tko nagovara. On je bio gospodar na brodu i kao takav znao je čuvati svoj ugled i svoj upliv; znao se je na koncu vladati vješto i valjano u svakom slučaju. Šior Ivo je znao, da reče li što ili ne, sve ide na jednu.

Dakle jezikom za zube.

Božman, koji je imao u kapetana podpuno povjerenje, rado je čitao na licu poručnikovu, kako stvari neidu baš onako, kako bi on htio. Znao je božman, da se poručnik boji, da nepregne puhati sa zapada, pa da nas neprisili bježati ono tmicom put tjesna; a znao je još, da se kapetan neboji vjetra sa zapada, već onoga sa sjevera, koji bi nas mogao odalečiti od tjesna i prisiliti nas, da izgubimo toliko puta. A da liepo i zapuše punenat dosta je hoda do tjesna, pomislio je božman, da se do jutra nebi

mogao brod uzdržati. Nego najgore je bilo to, da se nije baš znalo, gdje se nalazimo.

— Zovite ih izpod prove, zapovjedi na jednom kapetan.

— Fate šior, odgovori Dundo Kalà.

I odjuri put prove, te zaviče vrh tambuća:

— Suso da basso (gore s dola).

Poručniku, koji je na to odavna mislio, povrati se duh.

— Što ti se čini, božmane, bismo li mogli kušati, hoće li uhvatiti sprieda, reče kapetan.

— Teško, šior.

— I ja mislim. Silu je mora. Nego neka se porazdiele na bracie, a mi ćemo poja ala banda.

— Dobro šior, odvrati božman.

Pak malo iza toga:

— Gotovi.

— Poja, zapovjedi tada kapetan krmilaru.

— Poja šior, i obrne timunom.

Kad se brod obrne na vjetar i kad uhvati more po boku od prove, popne se siloviti jedan val, prelije se preko strane, i mal da nenalije palubu. Tada brod kao da ga je tko rukom sustavio. More se lieva s jedne strane na drugu, sve plije po palubi. Sve što nije čvrsto bilo privezano, sve se skotrlja preko strane u more. To je tako trajalo četvrt sata, doklen se naime more nije izdušilo kroz manikéle.

Kako je pri dovršenoj manevri vjetar bio skočio malo više na oštrolebić, to jest na jugo-jugozapad, tako smo se držali provom put zapada.

— Barometar pada, reče Milan, kad prispije na palubu, probudjen od ono stezanja i trkanja mornarâ po brodu.

— Pada, odgovori mu poručnik, silazeć dolje u komoru.

— Dobro, doda kapetan.

Pak obraćen božmanu:

— Ako i malo okrene vjetar na zapad, otvori trinket, digni gabie i neka nose.

— Dobro šior.

I kapetan sljegne u komoru.

Do dvanajste sve je hodilo u redu. Vjetar se nije promienio, i božman se nije nijednog jedra dotaknuo.

Kad dodje red na drugu stražu i božman sljegne sa svojimi pod provu:

— Čuješ, reče Antunu, eno se već koprcaju po kuverti. Hoće noćas Šior Ivo i gabie zatvoriti.

Još njemu rieči na usta, a eto mladića od straže, koji ih zove izpod prove.

— Do biesa, reče jedko Marko, obuvajuć opeta čizme i stavljajuć na stranu lulu, koju bijaše tek zapalio.

— Gabie, gabie, čuje se vika po provi.

— Viče se po kuverti kao da smo Napulitani, reče Dundo Kalá.

— I gore, doda božman penjuć se uza stube.

Kad on gore, eto susreta poručnika blizu jarbora od prove, gdje se muči okolo manta od gabie.

— Što je nova, Šior Ivo, reče mu; u kakvoj ste pogibelji.

Poručnik neodgovori.

— Što da činimo? reče opeta božman.

— Gabie, odgovori poručnik.

— Kakve gabie, jadan čovječe; što ćemo jedriti bez jedara? A tko bi ih i zatvarao po ovakovoj sili. Ako pukne, mirna krajina, još je na brodu platna.

— Zatvoriti dá, presieče jedko uvriedjeni poručnik, i pusti malo po malo manta.

Božmanu nije bilo ino no poslušati. Poručnik je stariji na brodu od božmana.

Pri onoj viki, pri onoj ljuljavini, pri onomu nemiru po kuverti nije se dalo spavati svu božju noć ni Milanu ni

Stevanu. Kad osvane jutro i vjetar se bijaše utazió, vidim Stevana blizu foguna.

— Stevane, kako ti je pri želudcu, rekoh mu.

— Dobro jutros, Bogu hvala i slava, a zlo i naopako noćas. Mislio sam, duše mi, hoće se sviet prekovratiti. Niesam spavao ni djavolja staka svu božju noć. Zaludu sam se upirao i rukama i nogama da mirno opočinem; sve bih na jedan put lupnuo sad glavom, sad ledjima, sad nogama ob ošit. Zaludu sam nabijao okolo naokolo tiela rubenine, da se tobož pričvrstim, da se nemičem; kad bi brod skoknuo, sve kao da ništa i nema, ja bih rebrima u zid. Nije mi nigda ni na pamet palo, da ću doživjeti dan, u kojem će mi tielo biti onako mučeno, kaono je to bilo noćas. Hćah dati petaču, da mi je bilo usnuti mirno, tako mi je ta muka bila dodijala.

Kako se je dizalo sunce, tako je vrijeme hodilo na bolje.

Ali gdje smo?

Isti kapetan nije to mogao znati točno, jer sa onoliko mora niti se je moglo dobro ravnati brodom, niti se je mogla proračunati deriva, a niti struje, koje niesu bile stalne.

Niesmo svakako bili daleko od tjesna, premda je brod plovio više od osam sati sad provom put zapada, sad put zapad-jugozapada, kako bi nosila jedra. Brod bijaše tako učinio jako malo puta, jer kad bi se spustila barketa, sad su bila dva noda, sad jedan i pol; ni jedan više. A već u zoru bijasmo obrnuli provom put iztoka, put kraja.

— Gospodine kapetane, reče Milan, poznate li Vi dobro ovaj predjel.

— Niesam ga nikad vidio, odgovori kapetan.

— Nikad?

— Nikad. Ovo mi je prvi put u životu, da ovuda prolazim.

— Kako vidim na karti, tjesno mora biti pogibeljno.

— Kad nema vjetra; ali opeta ne toliko, koliko mislite. Ima tjesana, koja su deset puta pogibeljnija, a ipak sviet prolazi. Nego lako za tjesno. Mi smo se noćas verali ne-daleko jedne sike, o kojoj se baš ne zna, postoji li ili ne. Više mi je dala ona po glavi, nego sve zlo vrijeme, da je bilo i gore, više nego da je deset tjesana da prodjem. Nije ipak nitko na brodu ni pomislio.

— Jesam ja, odvrati Milan. Nego mi kažite, hoćemo li vidjeti grad Bonifacij?

— Nemislim.

— Ipak bih rado hitio pogled na stari Marianum, za kojega su se Genovezi toliko otimali.

— Teško da ga vidite. Mi netom vidimo kraj, hoćemo ravno put tjesna.

— Jako zanimivo tjesno, reče Milan. Stari su ga Rimljani zvali: Fretum Gallicum, i najtjesnije je medj Cala Fiumara i rtom Longosardo. Grehota da vrijeme nije bolje i da nije druga doba. Mogli bi malko pogledati lov tunâ.

— Bi, da smo na parobrodu, i da ga imamo na razpolaganje.

— A za što ne s brodom, ako bi samo bilo tiho.

— Tiho ili netiho, sve ide na jednu. Kad je tišina, brod neide, a kad je vjetra, on mora da ide svojim putem. Lako bi bilo brod nasukati. A ovdje ima sika i previše. Pa kad je zlo vrijeme, kad je more nemirno, neće nitko ni pomisliti, da lovi tune a još manje korale, od kojih vade toliko novca stanovnici onih otoka, koji su na onoj drugoj strani tjesna.

~~~~~

Podne je, kad nam eto kraja na vidik. Vrijeme kreće na bolje, nebo se čisti a more postaje sve to mirnije.

— Šilok kvarta i po na levanat, reče tada kapetan.

— Šilok kvarta i po na levanat, fate šior, odgovori krmilar i obrne provu put onamo.

Kako nam je vjetar bio povoljan, tako je brod sukao od pet do šest milja na uru.

— Gle sad vremena, reče Stevan, poklen objedova, a juče ćoravo da te Bog sačuva. Mnijah noćas, hoću se dvadeset puta svaliti s kreveta.

— Ti, reče mu božman, ljenčariš po zlu vremenu kaono puž u svojoj kućici, a zanovietaš po kuverti, kad bi plovile i babe.

— Da sam plaćen ko ti, nebih se ja ni po noći otimao poslu, kaono se, Bogu hvaleć, neotimljem ni po danu. Luda ti pamet, ako misliš, da ću ja badava lomiti vrat po kuverti, samo da tebi učinim po volji. Ja potegnem, kad mi sune, a opeta sjednem, kad me volja. Ama reci pravo, tako ti četvero evangjelja, odkud si i koji si ti, da mene hoćeš na kuvertu, kad se tebi mili? Znaj, da kad potežem, to je milimice. Ako ti hoćeš silimice, odmah smo gotovi. Ja kao beg ruke nazad, a ti kao . . . . jezik za zube. Moj dragi Junakoviću, komu se neće zapoviedi, tomu se neće ni posluha, ni priekora. A nezaboravi, da dočim sam se ja jučer verao po jarborih, skakao po sartijah kaono metopir, ti si se vukao po palubi kaono žaba. Nemisli ti, da se meni jošte ježi koža, kad se hitam u zrak. Nu, presieće na jedan put, kad opazi obalu, eno kraja.

Pak obraćen k Milanu:

— A koji je ono kraj, gospodine Milane.

— Korsika, reče hitro krmilar.

— Korsika dà, gloda Milan. Ona sačinjava ujedno sa Sardinijom, kojano se eno vidja pod vjetar, jednu cjelinu, jedan sviet napose. Ona dva otoka bijahu njekoč spojena; more probije tjesno Svetoga Bonifacija i odieli ih. Otoci Cavallo, Lavezzi, Razzoli, Budelli, Sparigi i Madalena jesu sami vrhunci gorâ, koje su izčeznule.

— A ljudi? Upita Stevan.

— Ljudi ko drugi, reče krmilar.

— Nu i junački osvjetnici, doda kapetan, koji je bio stupio među njih.

— Uprav se nezna, odklen su izpali ovi današnji Korsi, odgovori Milan. Njetko kaže, da su to bili Liguri, njetko da Sikuli, a njetko, da to bijahu Iberi. Ma koji oni bili, to su djavolji ljudi. O njima se govori, da zaslužuju vješala i da znadu vitežki umirati; poslovica, koju je rado i ponosno ponavlja Pasquale Pauli, onaj isti, koji poklen junački sačuva slobodu svoga otoka, preda se bedasto i svojevoljno Francuzkoj na milost. Obstojala je i kod njih kako i kod nas krvna osveta. Svake je godine padalo s toga uzroka preko hiljadu Korsâ. I kod njih kao i kod nas žena je stvar sveta, koje se čovjek bez bruke i sramote nebi smio na silu dotaknuti. Često se je događalo, da su same žene morale obradživati polja, dočim su ljudi s krvne osvete vrebali i danju i noću jedan na drugoga. Kada bi donieli raztuženoj i ucviljenoj obitelji ubijenoga otca, brata ili sina, najbliža bi rodica umorenoga pjevala pjesmu pokajnicu, izazivajući rodbinu i zaklinjući ju na osvetu. Nikad da bi ta pjesma smrti ostala bez uspjeha; ruke bi se dizale na desetine, da se pred mrtvim tielom zakunu, da će opeta poteći krv. Te pjesme, kojeno Korsi zovu: *v o c e r i*, jesu najljepše njihove narodne pjesme. Krvna je osveta vladala, kaono vlada još dan danas i u Sardiniji, s tom samo razlikom, da su tamo krvni prizori bili još strastveniji. Računa se, da je na istom otoku u četrdeset godina palo s toga uzroka preko petdeset tisuća mrtvih glava. Nego divljačtvu Sardinije ima i drugih dokaza. Tamo je žena bivala svedjer robom čovjeka. U znak toga robstva, netom bi novovjenčana došla u muževlju kuću, morala bi sprovesti prvi dan a da se niti makne, niti pisne, niti okom trene, tek da dokaže, da ona više nema svoje vlastite volje, da je ona napokon muževlja stvar. Vladala je takodjer u Sardiniji njeka vrst divljačkog i biesnog sažaljenja prama umirućim. Njeke ženetine, tako zvane *a c c a b a d u r e*, dobivale su nalog,

da ture umirućega što prije u grob, tek da netrpi. Često su se i otcu i majci, kada bi se prignuli godinama, ogorčavali dani, da im se život pokrati. Nego ti zli običaji jesu mal da ne sasvim izčeznuli. Krvna se osveta još pomiče isto onako kao i kod nas, a najskoli na Korsici, gdje su se junaci vaviek u zviezde kovali. Slave Korsi svoje junake još od one dobe, odkad je Kartagena, bivši na vrhuncu svoje slave, uz Sardiniju, koju bijaše već učinila svojim skladištem pšenice, htjela osvojiti i Korsiku. Ali se Korsi oprieše vitežki, i Kartadžani bijahu zadovoljni, da mogu čuvati koju luku, i tako držati daleko od otoka ostale takmace.

Stevana nije valjda zanimalo ovo, što je Milan o Korsici govorio, te se odšulja na provu. Nadje onamo dispensira, koji se je, kako bi on rekao: „loncima zabavljao“.

Milan nastavi:

— Da Korsika i sadašnja Sardinija bijahu njekoč spojene, to najbolje svjedoči tjesno svetoga Bonifacija; ali sastojina zemljišta svjedoči još i to, da je današnja Sardinija bila nekad množina otoka i otočića, koji se stopiše u jednu cjelinu uslied kakva silovita ganuća zemaljske utrobe. Onaj predjel bijaše sielo strašnih vulkanskih pojavâ, i dan današnji seljak stanuje i spava mirno u svojoj kolibi, koja je često sagrađena u samome krateru kojega bivšega vulkana. Sardinija je puna močvara, koje su slane ili bočatne, i koje kuže zrak nezdravim izparivanjem. Nečisti se zadah tura gdjekad mnogo na daleko, sijuć svukud smrtonosnu groznicu; a magla, koja se diže zorom iz onih močvara, mnogo doprinosi širenju bolesti. Ima u Sardiniji mjesta, od kojih stranac mora da bježi; mjesta, u kojih, kada je tko prisiljen da prebiva, može smatrati sama sebe kao osudjena na smrt. Urodjenici, koji su nakon toliko pokoljenja onome kužnome zraku donjekle vikli i prionuli nose vaviek na sebi odiela od kože, koja oni nesvlače niti po najvećoj žegi. Glavni je uzrok toj nezdravosti zraka

taj, što malo kada puše vjetar sa sjeveroiztoka. Tako misle urodjenici, tako su mislili i misle stari i novi geografi. Na otoku vladaju vjetrovi sa jugoiztoka (šilok) i sa sjeverozapada (maistral). Prvi dolazi sa pustoši Libije, a drugi sa Pireneja i sa Alpâ. Šilok zovu urodjenici: *maledetto levante* (prokleti iztočnjak); a pozdravljaju radostno toli blagonosni maistral, koji svojim studenim dahom tako blago djeluje na živce te ih kriepi i oživljuje.

~~~~~

Nebo je vedro. Noć se približuje. Otok Lavezzi ostaje nam na lievo, obale Sardinije na desno, a ravno po provi otoci: Razzoli i Budelli. Prem smo dvie morske milje daleko od Lavezzi, svjetionik, kao da ga se može rukom zahvatiti.

— Kako ostaje lanterna, javlja se kapetan dolje iz komore poručniku, koji je uz dušnik.

— Put trmuntane, šior.

— Neka se drži malo na desno.

— Dobro šior.

— Za što to, pitam ja poručnika.

— Ondje, i makne prstom put otoka Lavezzi, medj nama i otokom ima jedna sika. Niesmo dvie uze od nje daleko. Kad ju otvorimo, onda ćemo provom put sjeveroiztoka. Još nam je ovakvim vremenom dva sata posla, da se oslobodimo od svake neprilike. Nego ovo prokletoga vjetra neće da puše. Sve kao da hoće i neće.

— Bi, da je za gore, reče Stevan.

— Hoće, ako Bog dâ, doda božman, koji je u ovaj tren morao zamieniti poručnika.

Pak Marku:

— Mola kontra.

— Mola.

Šior Ivo još nebijaše niti legao, a već su nosila oba kontra.

Nada, da vidim Capreru, otok, gdje je sproveo zadnje svoje dane junak obiju svjetova, bijaše sasvim izčeznula. Caprera je udaljena od Lavezzi kojih deset milja, a medj nama i Caprerom leže otoci Razzoli, Budelli, Santa Maria, Madalena i sijaset omanjih ostrvicâ i sika.

More je mirno. Zatvoreno medj ono sikovitih i hridinastih otoka, koji križaju prolaz, čini se kao napeta propast putniku, koji se usudi prolaziti mimo. Niti jedne barke na vidiku, niti jedne iskre na kraju. Sve mirno, sve tiho, sve pospano. Mjesec iztiče čist; ma niti oblaka na nebu. Eterična koprena kao da zaodjeva djevojačkim stidom nedaleki kraj, a mjesečne zrake kao da hoće da ga otrgnu, tek da zemlju poljube. Mornari, koji niesu od straže, spavaju mirno. Opočivaju i oni, koji su na palubi. Ni jedni ni drugi nemisle na čarobne ljepote, koje zemlja, more, nebo raztvaraju pred očima. Ipak su zadovoljni. Čovjek je kadkad sretan, ako i nepromišlja na ono, što ga čini sretnim. Božmana niesu mamile mjesečne čarolije. On je živio veselo, kad je bilo mora; sama tišina ga je ubijala. Njegovi živci htjeli su biti razdraženi. Za tišine je driemao, kaono driemaju Sicilijanci, kada puše šilok. Prvi iznenadni udarac vjetra probudio bi ga, te onako iza sna, njegove bi usne odale unutarnje zadovoljstvo. Bijaše blažen, kad bi vidjao, da su bracie otezane, da se pjeni pred provom. Nije pitao, kamo i kako se ide; njemu je bilo dosta, da se ide. Pošo bi često na kaštio, da vidi onoga koji drži oko na provi, pak bi se vratio na kasar, da hiti oko na krmilara. Netom bi zaškripnuo koji penun, on bi pljunuo u ruke pa:

— Ala, djeco, otegnimo ove bracie. One večeri bijaše sjetan. Ona tišina, ono nebo onako mirno, niesu bili kadri, da mu otisnu ma ni samo za jedan tren posmjeh na usne. Koliko je puta pogledao na mjesec, toliko je puta kimnuo glavom kao čovjek, koji nepovladjuje. Ona jedra onako obješena, bila su kao teret na njegovim ledjima. Svaki put kad bi s nestašice vjetra zalepršala, njemu se je činilo kao

da ga tko udara po licu. Volio bi bio, da njega samoga spuste u kabal studene vode i da ga peru, nego da krma pljuska onako dosadno po vodi. Uzalud. Vjetar je padao s hipa na hip.

— Božmane, reče kapetan, neka otegnu bracie, da neigraju penuni.

— Otegnute su šior. Ali zaludu.

— Jesmo li slobodni od sike, upita Milan, koji je bio rado vaviek na palubi.

— Jesmo, odgovori kapetan. Sad nam ostaje po kvartiru od krme. Da zapuše i malo, mi smo van tjesna u malo vremena.

Vjetar pade sasvim. Božman pomoći prst slinom, digne ga u vis pa reče:

— Evo ćuha!

— Odklen, upita Milan.

— S kraja, od onuda; i ukaza prstom put Sardinije.

— Vjetar s kraja, dobro, doda kapetan.

— Bi šior i prije, da nije mjeseca.

Nakon malo, eto sbilja zateže hladno povjetarce sa jugo-jugozapada. Jedra se stanu napuhavati, nositi, bracie otezati, a brod jedriti za koje dvie milje na uru.

Kad božman vidi, da se brod kreće, pljune u ruke, potare ih jednu o drugu, izvadi duhankesu, napuni lulu i zapali ju. Jedva da je četiri dima potegao, kad čuje glas mladića, koji je na kaštilu:

— Brod po provi!

— Koji ferô?

— Oba i bieli na jarboru.

— Parobrod, reče božman, ide ravno put nas.

— Daj timun malo pod vjetar! zapovjedi kapetan krmilaru.

— Fate šior.

— Još malo.

— Još malo, odgovori krmilar i zategne još jednom.

— Alavia.

— Alavia.

Pošto parobrod mora da se ukloni brodu na jedra, manevra, koju je kapetan učinio, nije bila za to, da se mi parobrodu uklonimo, već kako smo bili više na lievo, da mu pokažemo od prve sami crveni ferô, neka se možemo bolje držati posred tjesna. I parobrod pokaza do mala svoj crveni ferô, i tren kasnije projuri mimo samih nas čudnovatom brzinom.

— Francuz, reče božman.

— Dà, odgovori kapetan.

Dva sata kasnije zapade mjesec. Kraj nam izčezne s vidika, i mi smo plovili za vedra neba, tihim morem i umjerenim vjetrom put Fara od Mesine.

Bila su tri sata po podne, kad se nakon toliko dana razčisti nebo i pokaza sunce. Pošto u sve to vrijeme nismo mogli dignuti ni jedne visine sunca niti prije niti poslije podne, iznese poručnik sestant na palubu. Milan po običaju stane, da gleda na kronometar u komori, da zabilježi vrijeme prvoga meridijana, a Šior Ivo prama suncu, držeć stroj desnom, a lievom mičuć: ali da du.

— Alešta! zaviče na vas glas, kad vidi sjenu sunca u u malom ogledalu.

— Alešta, odgovori Milan iz komore. — Tada poručnik mičuć malo po malo mikrometričnim vrtakom, dovede sliku sunca, da dira obzorje, pak makne sestant desno i lievo, da se uvjeri, je li doticaj točan; a kad vidi, da jest, zaviče opeta:

— Stop.

Isto opažanje bi još dva krat ponovljeno, i dva krat zabilježi Milan, na rieč: „stop“, vrijeme prvoga meridijana. Otide onda Šior Ivo u svoju izbu, da izvede račun i proračuna duljinu. Već o podne uhvativši onako naleteć sunce na meridijanu, bijaše proračunao širinu. Govorim naleteć, jer je sunce bilo ovito u tanahni oblak. Kad nakon pol

sata izidje na palubu, kapetanu, koji ga za to upita, odgovori:

— Duljina trinaest stupanja i petdeset šest minuta, širina trideset devet stupanja i petdeset minuta.

— Neka puste barketu, reče kapetan.

Pak malo kasnije:

— Koliko milja?

— Pet šior.

Pak krmilaru:

— Šilok kvarta i po na levanat.

— Šilok kvarta i po na levanat, odgovori krmilar.

Kapetan sljegne tada pod kasar.

Imali smo vanka sva jedra osim kontra, kojih poručnik bijaše dao zatvoriti, netom prisprije na palubu. Mornari od straže bijahu zabavljeni svaki na svoju ruku kao po navadi. Krmilar, slobodan od timuna, pripasivao je njeku novu cimicu na baštunu od floka, koja bijaše puknula; mlađići, svaki sa svojom željeznom kavijom u ruci, bili su, mlađji na jarboru od prove, a stariji na jarboru od krme; mali je meo palubu radacom, a dispensir napokon čistio krumpire za večeru.

Šior Ivo naslonjen na dušnik od krme, uza samoga krmilara, s rukama u žepu, gledao je sada nebo, sada jarbore, a sada more. Prije četvrte počme se nebo opeta međušiti. Jedan oblak crn, gust, koji se pomoli na obzorju sa sjevero-zapada, takne Šior Iva kaono ti može taknuti čovjeka električna struja; digne mu ruke iz žepa, udalji ga od krmilara i primakne ga k sartijama od pala nad vjetar. Stane tada gledati oblak, koji se je dizao. Zaklima glavom. Pak zapovjedi:

— Maina i zatvori papafige.

— Maina i zatvori, odazovu se mornari s prove.

Zaludu uzbuna. Onaj oblak bijaše jedan od onih nevinih oblakâ, na koje dalmatinski boduli gledaju sa nekim prezirom, kadno se pri ljetnoj žegi dižu vrh Jedrene i po noći

i po danu sa šiloka (jugo-iztoka), i tako izgledaju, da bi čovjek rekao: eto kiše na kable; a kad tamo niti pahaja vjetra, niti kaplje vode za liek.

Mladići, vraćajući se s jarbora, bijahu još u sartijah, kadno se obrne straža i božman izidje na palubu. Čudom se začudi, kad vidi brod sa onolišno jedara. To je na nj isto onako djelovalo, kao da bi gledao čovjeka bez kape i košulje. On je često govorio: brod bez jedara, to ti je čeljade osakaćeno, cura bez odiela, starac bez štapa i naslona. Hćaše on od prve dati odmah otvoriti papafige, ali je čekao da poručnik sljagne pod kasar. Nije mu se dalo, da vojska pomisli, da je to baš poručniku u brk.

Šior Ivo u komoru, a kapetan na palubu.

— Božmane, zazove ovaj zadnji.

— Šior.

— Ja ti se čudim. Ovakvim vjetrom držiš mi papafige zatvorene.

Božman se trzne kao da ga je ujela zmija; probliedi, porcrveni, pak opeta probliedi. Pogleda kapetana, pogleda jarbore i pogleda okolo sebe. Njegove oči zaiskriše kao strielē. Stisne šake kao da hoće jurišati. Pak se svlada, umiri:

— Mola papafige! zaviče vojski.

— Mola, zaoriše mornari po kuverti.

Njemu se takva šta nebijaše još nigda desilo u životu. One rieči taknuše mu obraz. Ipak kapetan nije imao krivo. Nije kud; vrijeme je bilo za papafige, a papafigi bijahu zatvoreni. Da ih je poručnik onaj tren zatvorio, to ništa nesmeta, niti mienja položaja. On ih je morao otvoriti, netom je vidio vrijeme i prosudio ga. Možda je poručnik imao razloga, da ih zatvori. „Ovakvim vjetrom držiš mi papafige zatvorene?“ Baš te rieči bijaše kapetan rekao pred čitavom stražom, i to njemu i nikomu drugomu nego njemu. Kad ga dodje red, skoči u ranać i legne. Hoće da zaspi, ali se neda. Eto okolo njega bracie, gindaci i jedra od papafiga, pak prkosno lice kapetanovo, pak ono bedasto po-

ručnikovo. Pušta gindac, a neda se; poteže bracie, a oni se zapliću, pucaju; čisti, redi, stavlja nove, nikad na kraj. Čitava legija mornara gleda začudjena, gdje ga kori kapetan, što pri liepome vremenu drži papafige zatvorene. Zaludu se prevrće, zaludu se muči, da oči zatvori, da usne. Netom bi oko zatvorio, netom bi se zaboravio, eto papafiga zatvorena, eto kapetana na kuvertu, a svieta naokolo, koji gleda i ruga se. Napokon mali iz foguna, kao da hita na nj porugljivi pogled, i brkovi dispensira, koji čistec krum-pire, drži glavu naklonjenu, kao da se tresu pod posmjehom.

— Hoćemo da vidimo, tko je ženetina, reko bi svaki put, kada bi se razbudio.

Kad se okolo ponoći digne na stražu, još su papafigi otvoreni. Šior Ivo ih bijaše ostavio. Okolo druge iza ponoći skoči vjetar na jugo, i počme odmah jačati. Bracie se otežu, penuni škriplju, a brod pod utiskom vjetra i pod onoliko jedara nagiblje se kao nikad tako, — mal da nehoće, da crpi more lievim bokom.

— Drž se, majčin sine, zamucuje božman u sebi; — samo napried, da vidimo, tko je ženetina. Pak ide na provu, da preporuči oko onome na kaštilu i valjda da pogleda straje, jesu li odviše popustili. Tambuč od prove bijaše otvoren; on ga zatvori. Da ga je tko iz bližega motrio kaono ja, bio bi vidio, kako mu oči sipahu samu vatru. Zasievnu li bi u onoj tmini kao munja. Njegovo je lice odavalo zadovoljstvo. Svakim jačim udarcem vjetra to je zadovoljstvo bivalo podpuniije. Na njegovim usnama nije bilo do posmjeha. Pogledao bi put oblaka i mimoišao prezirom tanke i biele, a pozdravio živahnim i radostnim okom crne i divlje, one naime, koji su na vjetar slutili. Njegov uvriedjeni ponos staroga i izkušanoga mornara tražio je zadovoljštinu kod oblaka, kod vjetra, kod oluje; jer ga oblaci, vjetar i oluja bijahu u njemu razvili. Uvriedjena njegova savjest izazivala je oblake, te najgore sablasti pomorca, da ju tješe, da ju osvete. Nemiran uzduh bijaše

pravo ogledalo njegove duše. Njegova se je duša najvolila ogledati u oblake, oluji u lice, jer se je samo tu mogla razpoznati, razabrati. Medj njim i brodom bijaše pretrgnut svaki savez; ništa ga na njemu nije više držalo, do nogû, kojima je gazio po palubi. Naslonjen na obore kašara gledao je valove, kako sve to žešće napadaju. Pušio je lulu i nije mu se marilo, da pogleda barem dim, jedinu slast, koju pušać uživa. Stisnuo bi rukom veze najbliže sartije i digo bi se, onako malašan kako je on bio, na prste od nogu, da zaviri preko strane i pogleda, kako more lupa u brod. „Da vidimo, tko je ženetina“, reko bi, kad bi val žešće nasrnuo, jače lupnuo.

Mali, sgnjeten u fogun, da se zakloni od mora, koje je dolazilo na palubu, gledao je božmana više preplašen nego smućen, i čudio se, što on nevidi, kako je sve na jarborih otezano, kako mogu jedra nastradati. Njegovo čudo bijaše još veće, kad mu se božman približi i naredi, neka bi mu čaj skuhao.

— Nema vatre, odgovori on božmanu.

— Naloži i da si brzo gotov!

I božman se nasloni opeta uz sartije.

Svi se mornari križaju velikim križem, što hoće božman, da uztraje sa onoliko jedara; ali se nitko neusudjuje ništa primjetiti. Antuna, koji bijaše na kaštilu, počelo štrapati more, i kad se oglasi božmanu, da bi pošo uzeti pod provu i nceradu:

— Stani u straj od maistre, odgovori mu on, i uputi se put krme.

Zaviri putem u fogun i reče malomu:

— Da si gotov!

Pak podje na kasar i stane do samoga krmilara. Marko, koji bijaše na timunu, videći kao na dlanu, da hoće štogod popucati, reći će:

— Papafigi.

— Nose, odgovori božman.

— Nose i previše.

Božman ni oka.

Krmilar dalje ni rieči, već u sebi:

— Bog i svetci, neka puče. Plaćeno je.

Ali nije kud. Prova roni pod vodu; bracie su od penuna otegnute kao nikad tako; jedra podušuju brod; konopi zviždaju kao biesni, a jarbureti se uvijaju kao perje. Božman gleda i vidi, ali se nemiče. Oblaci debljaju, nebo izgleda šareno, more se sve to više uznemiruje. Svakim trenom vjetar postaje jači, svakim se trenom brod sve to većma nagiblje, svakim trenom sve to žešće nasrće more na provu i lieva se preko palube. Mornari gledaju jedan drugoga začudjeni.

Dundo Kalá približi se k božmanu.

— Papafigi, reče mu.

Božman kao da nečuje.

— Papafigi, reče opeta Dundo Kalá.

— Ako te je strah, da što nepukne, stani nad vjetar, odgovori jedko božman.

Dundo Kalá podvije rep i jezikom za zube.

Penuni trepte, tresu se kao da ih je popala vrućica; jedra napuhana, ukočena kao da su slivena, uvijaju jarburete, eno, reko bi, sad će preko strane u more.

— Niesu otegnuti koriduri od pateraca, reče Marko, malo pomagaju jarburetom, hoće sad oba djavo ponieti.

— Neka, odgovori božman. A za što ih nieste otegnuli, kad je vrieme bilo liepo; ta valjda ih nećemo otezati sada. Kad smo bili još u Marsilji, dao sam pripasati nove, i ako se nevaram, dao sam baš tebi, da ih pripašeš.

— Novo, pak se oteglo.

— Neka je po sto puta novo; oteglo ili neoteglo, sve jedno. Bijaše vam pogledati juče i prekjuče. Kad ste vidjeli, da nerade, bijaše vam ih ponoviti.

— Da je bilo kada.

— Crna manovra ta je najprva. Pusti brata i prijatelja,

kad se utapa a oteži crnu manovru, da te neprevari. Nego teško brodu, na kojem sve čeka božmana.

Krmilar neodgovori. On vidi, da je božmanu nješto pri duši, kad onako na dugo razlaže, on, koji mjeri vaviek svoje rieči kao sa šestilom. Nije Marko ni pomislio, da hoće božman na silu, da što na jarborih pukne, da se njegovoj savjesti hoće kvara, ako će da se umiri. Znao ga je vješta, valjana i izkušana mornara, te on, mladj, možda i pretjerava, misleć da božman vrijeme dobro neprosudjuje, da nebi dao jedra zatvarati, ako to vrijeme zahtieva.

— Zasievnulo je u sjeveru, reče Dundo Kalá, dolazeć na kasar.

— Zove vjetar sa juga, odgovori hladnokrvno božman; nego dajte da pustimo barketu.

Hoće božman, da zabilježi na ruži, koja je pred krmilalom, kako brod suće deset milja, kad onamo nješto zaškripne na jarboru od prove, puc . . . jarburet od papafiga kao da ga je tko rukom prelomio.

Božman se trzne.

S njegovih očiju pade koprena i on razvidi položaj, koji je čas prije gledao samo kroz staklo svoje zablude.

Med njim i vanjskim svietom bilo je nestalo svake sveze; da se ta uzpostavi, trebalo je da što mu drago pukne na jarborih, i da sviet sazna, da je on tomu kriv; njegova odvažnost ili njegova neopreznost, on nije mario, sve jedno. Ništa ga nije moglo probuditi do škrripe sva-ljenoga jarbureta. Kad pukne, on odahne, kao da mu je na prsima ležao. To je bio uvjet, pod kojim se je mogla umiriti njegova uvriedjena i ranjena savjest. Med kapetanom i njegovim obrazom, kojega mu se kapetan bijaše nehoteć dotaknuo, bijaše nastao ponor, koji samo zlo vrijeme, neprilika brodu i mornarom, mogaše popuniti.

U jedan mah on razabra, na čemu je. Nije ga više mučio kapetanov ukor; onih rieči, koje su uništale do onoga časa njegov neokaljani mornarski ponos, nestane na je-

dan put; ponese ih daleko isti onaj udarac vjetra, koji svali jarburet i raznese jedro. Njegova savjest bijaše umirena, ponos osvećen.

— Zovite ih izpod prove, reče.

Dojuriše svi u jedan mah; dojuri i kapetan, kad ču grāju po palubi.

— Zatvori papafig od maistre.

— Zatvori.

Bijaše kasno. Jarburet od krme pukne takodjer, i svali se preko strane na tri komada. Jedna trieska mal da ne ubi poručnika.

— Poja, zaviče kapetan.

— Poja.

Šior Ivo bijaše izvan sebe. Letio je, skakao je kao da se je pomladio, sad put krme sad put prove. Nije čisto znao, što radi. Četiri penuna i četvero jedara bijahu izgubljena bez odkupa. Da su cjepotine zauhvatile koje drugo jedro, gotovo, bilo bi pošlo i ono.

— Sutra ćemo novo na sriedu, reče mu božman, kad ga vidi na provi.

Šior Ivo stisne ustne i neodgovori božmanu ništa; ali reče strašnu kletvu, koja se ovdje nebi bez zamjere mogla ope-
tovati.

Nepitaj za mornarske muke, doklen se jarbori očiste i sve uredi. To je trajalo sve do zore. Osim vjetra, koji bijaše još pojačao, i mora, koje se znatno bijaše uzburkalo, bila je takva tama, da niasi vidjao ni prsta pred očima.

Brod onako bez jarbureta izgledao je kao čovjek, kojemu su u laktu obrubljene obje ruke.

Kad kapetan upita kasnije božmana, što uradi:

— Ništa, odgovori, kušao sam koliko vjetra mogu podnieti jarbureti.

Kapetan se sjeti one jučerašnje i neupita dalje.

Večer je. Tišina je. Nigdje oblaka za čudo. Mjeseca nema, koji bi zvijezde sakrivao; i one se zrcale u moru, koje miruje.

Mi smo prama zaljevu Svete Eufemije i nedaleko od otoka Stromboli. Nakon toliko stradanja, iza kako smo se toliko namučili križajući tirensko more, sve vjetru i moru na volju, eto uživamo čaroban pogled.

Priroda, trudna od tolikodnevnog nemira, hoće da malo opočine, hoće da razvije za jedan tren svoje ljepote nama, koji smo ju za toliko dana neprestano vidjali toliko ružnu. Vjetrovi driemaju, kao da ih je sve po njezinome nalogu spremio bog Eol u svoju mješinu, kao da vrh ono mora nigda nemira nije ni bilo. Ali o prirodi, najskoli na moru, može se reći, da je pram čovjeku licumjerna, šarena, himbena i lažna.

Koliko puta ovdje, na ovome istome mjestu, nije ona kazala putniku vedro nebo, bliskajuće zvijezde, površje mora mirno; a kad tamo, dolje iz bezdna, iz bezkrajnih dubina, istodobno se dizala grozna, tajnovita sila, koja je bila kadra u sami jedan tren preobraziti površje, zamieniti kopno sa morem, more sa kopnom. Ona sada miruje i smieši se, kao da njezino lice nije nigda bilo namrgodjeno, kao da se nije nigda ganulo i odazvalo rušenjem i neminom unutarnjem ganuću njezine razžarene utrobe.

Kobna Sirena, u čija njedra propadoše i vjekovi i narodi, a da nisu za to ta njedra nigda kucala bujnije. Svečano zaodjevena, nakićena zvijezdama kao mlada zaručnica, sprovadja čovječanstvo daleko svemirom, kažući mu sama sebe, kraljevstva, kojimi raspolaže, plodnost svoju, svoju moć, svoju ljubav; ali sakrivajući srce izdajničkom koprenom, tura ga obmamljena samim jednim cjelovom u bezpuće, u nemar, u zaborav.

Koliko se okretnih naroda nije pojavilo na sredozenome moru, koliko od njih nije doniela sobom zametak veličine; ali ga ona satre, prije no se i klica pomoli.

I. Feničani i Egipćani, i Grci i Kartažani i Rimljani puke su uspomene, puke sablasti, koje ti se rišu u moždanih, kao valovi sredoziemnoga mora, na kojem su živjeli i u kojem su jedan drugoga podušili.

Okolo osam sati eto nam otoka Stromboli na vidik. Njegov vrhunac, visok preko dvie tisuće stopâ, svidja se kao gorostasan svjetionik, kojino digoše Titani za Belonu, o kojoj kažu mornari, da kad joj je krma blizu Sardinije, već je provom van tjesna od Gibraltara.

Svjetlo vulkana riše se nestalno na dnu obzorja, i protuslovi krasnom harmonijom čarobnome sjaju svietlećega neba. Tisuću uspomena izazivlje na jedan put ona vjekovita vatra, koja se je tako riedko svojoj tišini iznevjerila, da Stromboloti živu mirno na podnožju samoga vulkana, i neboje se, da će lava uništiti njihove vinograde, da će ih podušiti.

Noć je bila zimna.

Do nas ostalih bio je na kasaru i Stevan, da se malo nagleda, bijaše rekao, te goruće gore. To mu bijaše prvi put u životu, da takva šta vidi i čuje. Neznam, što je o tome mislio, ali opazih, da osta sasna iznenadjen, da nije od prve ma ni rieči progovorio. Mnogo toga on bijaše vidio u razmjerno malo vremena, mnogo naučio, ali teško da je sve na jedan put mogao probaviti. Jedna stvar nije davala oduška drugoj. Iza njegova odlazka od kuće bijahu jedva prošla tri mjeseca i pol, a bila je malo i godina, da se to sve promotri i u pameti uredi, ako ne na dugo i na široko, a ono barem donjekle.

On se bijaše svakako mnogo promienio. Jarbori na primjer niesu mu bili više nedosiživi, kako je to bilo od prve; on se je po njih penjao isto onako brzo i vješto kao kojimudrugo drugi mornar. Bijaše naučio na izust svu leteću manovru, samo se je gdjekada mutio, ako je to bilo ob noć. Jedne večeri pusti po tmici gindac od papafiga mjesto onoga od kontra. To bi bila do duše velika

šramota za staroga mornara, ali se je to njemu moglo oprostiti; a ipak ukori ga za to poručnik ni prije ni pošlje nego sutradan po bielome danu, pred čitavom vojskom. To Stevana žigne kaono bi samo mogla žignuti igla iznenada zabodena u golo meso. Sami dah mora bijaše već odmah u njemu usadio onaj mornarski ponos, po kojem će ti mornar oprostiti prije najgoru uvredu, nego da mu rečeš, da nije svomu zanatu dorasao. Stevan odgovori krupno poručniku.

Poručnik je bio na kasaru, kad otvorismo otok Stromboli, te je možda njegovo prisustvo bilo uzrokom, što Stevan za ništa nije pitao.

— Da je svukud ovakvih lanternâ (svjetionik), reče kapetan, koliko bi mirnije čovjek plovio. Nego sada dolazi najgore. A sve stoji u vremenu. Ako zapuše sa sjevera, dobro, ako li ne, nije najbolje.

— Za što, upita Milan, ta imamo lukâ i dešno i lievo.

— Lako za luku, doda kapetan, samo ako nebi bilo maglovito, ali toga nebih želio. Teško brodu, kad mora tražiti drugu luku nego onu, put koje plovi. Ja govorim, da zlo, ako zapuše sa juga, jer Bog zna, koliko bismo mogli ovdje čekati prije no prodjemo tjesno od Mesine.

— Nemislim, odgovori Milan; ovdje vladaju struje sa sjevera, te bi nas pomagale. Da nenabasamo u vrtlog od Karibde?

— Lako za to. Još smo daleko.

— Na Scilu?

— Ništa za to, mi ćemo se držati više na desno. Još smo daleko od Fara, više od trideset milja. Nego vjetrom sa juga struje su u tjesnu mnogo jake i brodovom pogibeljne; a pak što je i gore, može zapuhati, kad mi već budemo u tjesnu. To se može lako dogoditi, jer vidim, da ovo vjetra sa sjevero-zapada kao da hoće i da neće.

— Ja mislim, reče Milan, da se u obće pretjerava jakost strujâ u tjesnu od Mesine. Moguće je, da su stari pisci

istinu govorili, kad su risali vrtloge obiju sestara to jest, Scile i Karibde, jer je tada tjesno bilo mnogo uže nego je danas; možda ne šire od sedam stadija, to jest tisuću i tri sto metara, sudeć po imenu Heptastada, kojim su ga nazivali, kaono su nazivali Trinakrijom istu Siciliju to jest, otok od tri rta. Plime i osjeke mogle su u to doba prouzrokovati jakih vrtloga i možda Homer, pjevajuć, nije ih izmislio. Danas je tjesno u najužem svojem dielu, naime medj glavom Faro i rtom Scila, dva puta onoliko široko, to jest tri kilometra. Zaludu se je u novije doba tražio vrtlog Scile, zaludu onaj Karibde. Scila nije drugo van ona strmoglava hridina blizu grada Scile, a na vrtlog Karibde naidjoše blizu same luke od Mesine. Taj vrtlog zovu oni od Mesine: Carilla, Rema, Calafaro, a neki još i Carofalo, koji se i pri tišini iz daleka jedva razpoznaje. Kad zapuše sa juga ili sa zapada, vrtlog se pojavi sa jačom silom, i može biti manjim brodovom jako pogibeljan, ako uz to započne i plima. Krivo se misli, da taj vrtlog ima groznu moć privlačivosti, kad naime zauhvati u svoj djelokrug koji brod, da ga proguta. Istina je, vrtlog obrće brodom okolo naokolo, ali teži, da ga od sebe odateči, i riedko kada baci ga blizu svjetionika od Mesine. Tko često plovi kroz tjesno od Mesine, taj se toga vrtloga neboji. Izčeznula je i aždaja Karibda, ta gnjusna kći Neptuna i Gee, koja od Jupitera odsudjena i bačena u more, proždiraše sve, što bi joj se približilo, i bijaše kroz toliko vjekova sablast i plašilo, hidra od stotinu glava za stare pomorce; izčeznut će napokon i ljaga, koju neznanje baca na nevinu Carillu, koja je jedina u sredozemnome moru.

— Ja niesam protivu Vašeg mnienja, odgovori kapetan. Ta svaki mornar zna, da tih sablasti nema, ali se s Vama neslažem, kad govorite, da niesu pogibeljne one struje koje vladaju tjesnom. Ima primjera od brodova, koji nepoznavajuć točno, kako se preko dana ili bolje rekuć od sata do sata mienjaju struje, jesu kruto nastradali. Plima, koja

u tjesnu prouzrokuje struju put sjevera, traje pet sati, a osjeka sedam. To se donjekle mienja, kako puše vjetar ili sa zapada ili sa sjevero-zapada. Ako bi na primjer koji brod htio poći iz Mesine put Fara, te nebi znao upotrebiti struje, koje vladaju, mogo bi lako, zanesen od istih, lutati simo tamo, napried nazad, a gdjekad i zaglaviti na obalah Kalabrije. Ali mi valjda nećemo imati glavobolje, jer evo zateže vjetar sa sjevera, kojino ovdje, može se reći bez pretjeravanja, puše devet mjeseci na godinu.

— Eno lanterne, zaviče mladić iz kaštila od prove.

— Dobro, reče kapetan i uzme durbin.

A kad vidi:

— Dobro, nastavi; svjetlost stalna, svake tri minute bljesak: lanterna Fara od Mesine.

Približi se busoli, digne riliev od svjetionika, pak reče krmilaru:

— Oštro kvarta na šilok.

— Oštro kvarta na šilok, odgovori krmilar, te obrne provom po zapoviedi.

Zakucne ponoći. Straža se izmieni. Mi smo do skora u tjesnu a poručniku se neda pod kasar. On ostane na palubi, misleć da je njegovo prisustvo nužno, prem nije nikad od njega kapetan niti pitao niti primao savjeta.

— Ostao je noćas na kuverti za konsula, reče Marko božmanu, namigujuć na poručnika.

Taman na dva sata u jutro eto nam svjetionika od Fara na zapadu. Vjetar je sa sjevera uztrajao i nama su se redom nizali pred očima svjetionici sicilijanske obale, doklen već na tri i po bijasmo spram gradu Mesini. Dotale držali smo se posred tjesna, pak obrnusmo put Reggia od Kalabrije. Vidjali smo ujedno i svjetionik od Mesine, koji je sad biel sad crven, na bljeske, i svjetionik od Reggia.

Prije no prispjesmo prama rtu Dell' Armi, pusti nas vjetar sa sjevera. Pak nastaje tišina i struje nas počesu naginjati

put juga. Kada otvorismo sasvim isti rt, osjetismo, da nas zanose put obale sicilske.

Kad u zoru, eto se pojavlja s morem nješto vjetra sa iztoka. Moradosmo otvoriti jedra što više i jedva da smo mogli držati provu smjerom put juga. Po moru, koje je dolazilo sa jugozapada i koje nas je kraju naginjalo, mogli smo prosuditi, da je u jonskome moru. bilo juče tvrda šiloka.

Kada grane sunce, prizor, koji smo imali pred očima, bijaše veličanstven. Nemoguće je i pomisliti, da bi se dalo takva šta perom opisati.

Sunčane zrake obasipale su zlatnimi bojami goruću Etnu; toga gorostasa sredoziemnoga mora, koji na istoj zemlji, na kojoj je, čini sam po sebi odjeljeni sviet. Amo posijan šumami, onamo nanizan goleti, pokazuje putniku od prve, kako je njegova fauna različita od predjelâ, koji ga okružuju; kako je to samo podzemni gost, kojega vatrom razdražena utroba zemlje hiti na površje. Stari su ga pomorci nazivali stupom nebeskim. Kasnije nadjenuše mu Arapi ime Djebel, a urodjenici zovu ga Mongibello. Na njem se dižu manji vulkani kaono: Minardo, Passo, Albano itd., koji slični nevidom, živu i igraju se vatrom, kad umoreni gorostas hoće da opočine i driema.

U dvadeset i pet vjekova novije poviesti zemlja je ovdje otvorila više od sto puta svoju utrobu i rigala silnu lavu kroz njegove kraterne. God. 1669. cieli potoci lave nasrnuše put Katanije, od kojih jedan raztali brdo Monpilieri, a drugi sruši i uništi polovicu grada.

Na dnu Etne, uz samo more, eto nam na vidiku Aci Reale, koju stari pisci nazivahu sretnom, jer ju Polyphem, tako nazivahu Etnu, onaj jednooki gorostas, nebijaše nasuo, kad se razjaren bacaše hridinami na lukavoga Ulisa; pak onuje mali zaljev od Trizze.

Mi niesmo bili daleko od kraja, kad vjetar postajuć tvrd, prisili nas da zatvorimo papafige. Kad vjetar skoči

više na jugoiztok i mi obrnusmo provu na drugu stranu, niesmo bili ni za tri uze daleko od tako zvanih ciklopskih sika. Grdne hrpe kamenja, koje stoje u groznom suglasju sa crnimi kućami, koje su na obali, i koje mutno odsievaju čiste sunčane zrake. More je napadalo razdraženo na one neoborive liti i pjena razsvietljena od sunca, dižuć se i padajuć, kao da za mito siplje drago kamenje u grkljan koje paklene aždaje. Lit na desno čini se kao starija sestra od one na lievo, jer pokunjene i obaljene glave, pokazuje putniku, kako je preko nje više vjekova prevailo. Druga, ponosna, diže se prkosna u vis, i kao da valove izaziva na dvoboj. To niesu ostrvi, jer su malašni; niesu sike, jer su velike, jer se nesakrivaju izpod površja, i na daleko upozoruju putnika, neka se čuva, neka se nepribližuje; to su grumeni, koji popadaše u more, kada gorostasi, jurišajući na nebo, stadoše s bogovi ratovati. More, oblizujuć one morske nepodobe, one grdne pljuvotine Etne, izgleda kao kupelj Edena, u kojoj se bezobrazno pere koja sotonska nakaz.

Mi smo prama zaljevu od Taranta. More dolazi od onuda.

— Hoće tarantata, reče kapetan.

— A koji je to djavo, upita Stevan.

— Vjetar sa sjeverozapada. Zovu ga tako, jer dolazi sa zaljeva istoga imena. Ako zapuše, hoćemo bježati. Zna ovdje kuhati more kao u kotlu, jer se baš ovdje stiču adransko i jonsko i tarantsko more. Nu bolje tarantata nego šilok.

— Da Bog da, reče poručnik, koji je nješto gledao i valjda opazio od prve na dnu obzorja, pak doda:

— Eno velikog broda!

— Gdje?

— Onamo u šiloku.

— Ide put nas?

— Kao da jest. Možda put Mesine.

— Ratni brod?

— Reko bi.

— Ima tri jarbora, a dva dimnjaka.

— Parnjača?

— Englezka.

— Ali bježi, bježi ka bježi.

— Kaono brod, koji ima vjetar u stivu, reče poručnik.

I sbilja u manje od po sata, eto je nedaleko od nas. Grdna sprema izgledala je kao plijući otok.

— Ogromna li broda, reče kapetan.

— Valjda Rus, doda Stevan.

— Nije.

— Francuz?

— Austrijanac. Naš.

I tako je bilo. Na krmi se je vila austrijska zastava. Mi digosmo našu na jarbor od pala i pozdravismo.

— Kojim bi se imenom krstilo ovo djavola, reče božman, Bog sam zna. Nije brik, nije bark, nije škuner, nije loger, nije polaka, nije nava, pa nije ni fregata, ni korveta. Brod je — to je sve.

— Eto ti ga tu, doda poručnik, plije.

— A kako se valja. Reko bi čovjek, da je to koja ogromna kopanja.

— A prova, reko bi, da nije broda ni vidjela.

— A krma?

— Široka, visoka, bez ukusa.

— A jarbori, ko da ih i nema.

— Lako ti je njemu za jarbore, ima vjetar u stivu.

— A mornari?

— Izgubljeni, kad je i malo oluje.

— Za što izgubljeni, umieša se Milan.

— Izgubljeni da, doda kapetan. Na ratnih brodovih nemože mornar sve naučiti; pak da bi i mogao, neće da ga uče. Svakomu je mornaru opredieljeno stanovito mjesto. Ako ga otale makneš, nezna više, gdje je. Imao sam na

brodu mornarâ, koji su na ratnih brodovih bili kvartomaistri, a kad tamo, nebi znali ni hoditi po kuverti.

— Ipak su mornari.

— Mornari da, vjetrom u stivu i okolo topova; ali za brodove na jedra ništa. Znaju se biti vitežki prahom i olovom, ali s morem ne. Lako ti je biti mornarom, kad netrebaš hvatati trcarolâ; kad ti nije, da se boriš s olujom sa deset samih izparenih drugova, od kojih može biti gdje-kad i polovica nemoćno. Vidio sam jednom u zaljevu od Bristola, kako je izgledala vojska na jednoj englezkoj oklopnjači, kad se usidri iza oluje. Tri četvrtine mornara bilo je kao izprebijano. Bliedi, žuti, preplašeni, reko bi bio čovjek, da su pobjegli s vješala. Oni, koji su dobro izgledali, ti su bili već prije privikli moru na brodovih na jedra. Ja mislim, da bi svaka ratna mornarica mogla uzgajati mnogo valjanije mornare, kad bi ih držala prvu godinu na samih brodovih na jedra. Kad ti je čovjek mornar, lako će biti i vojnik; ali teško da vojnik bude ujedno i valjan mornar.

— Nije više more za mornare, doda poručnik.

— Za što ne?

— Ne, jer su eto sve poplavili parobrodi. A parobrodu netreba mornara da plovi. Voziti se parobrodom ili kočijom, sve ide na jednu. Gdje su ona liepa vremena, kad bi se brodovi na moru samo bielili od pustih jedara; a sad neznaš, kako bi brod više nazvao. I stari su plovili bez pare, pa su opeta živjeli. Sad se grade samo veliki parobrodi, neka se uduše brodovi na jedra, da ih samo nestane.

— Hodili su i stari isto kao na paru, reče Milan.

— Veslima.

— Veslima, da. Imali su ih po tri, po četiri do pet redova na svakoj strani. Njekoji pisci spominju pak brodova sa šestnaest redova vesala — i više.

— Dva reda razumievam, odgovori kapetan; ali tri, pet, i više od pet! Pak šestnaest!

— Do pet, da, uzvratu Milan. To je u istinu bilo mnogim mučno vjerovati od prve; ali nije kud, to se je dokazalo. Ti su se brodovi zvali pentere. Model jednog takvoga broda nalazi se u berlinskom muzeju. Mojim sam ga očima vidio. To se otkriće mora zahvaliti njemačkim učenjakom Böckhu i Graseru. Još godine 1834. bi izkopano u Pireju više od trideset mramorskih ploča, na kojih je bilo napisano izvješće atenske pomorske oblasti na narod od godine 335. prije naše dobe. Podatci su na tih pločah bili tako točni, da je Böckh mogao na temelju istih sagrađiti model broda sa pet redova vesala. Iz istoga se vidi, da je brodogradnja bila u ono doba jako razvijena, da nije manjkala ni finoća reza, ni simetrija, da se je tražilo ugadjati i istomu dobromu ukusu. Što se tiče množine redova vesala, to se može shvatiti lako, ako se pomisli, da nisu pojedini redovi bili odjeljeni posebnim tavanom i da je gornja strana broda, kamo su dolazila vesla, bila izbočena put vana. Veslači nisu dolazili ravno jedan vrh drugoga, već koso, tako da je za svaki red bilo dosta visine, ako je bijaše i manje od stope i po. Ako se uzme, da su redovi počimali dvie stope vrh vode, to sliedi, da je gornji red vesala na jednoj penteri bio visok vrh površja mora ne više od devet stopa. Kod brodova na deset redova visina je mogla biti šestnaest stopa najviše. Ako se pomisli, da je vanjskoj težini vesla bilo unutra podneseno olova na uzteg, tim više, čim je veslo bilo na više, to se neće uzeti za kakvu tlapnju niti brod na šestnaest redova vesala, koji sagrađi Dimitrij Poliorhete; niti će se posvema odbaciti onaj na četrdeset redova, koji, sagrađjen po nalogu Ptolomeja Filopatra, bijaše dug pet sto šestdeset, visok sto, a širok sedamdeset i šest stopa; te je nosio četiri sto mornara, dvie tisuće osam sto petdeset vojnika i četiri tisuće veslača. Brod Ptolomejev mogli su stari slaviti radi vanredne veličine isto onako,

kako slave danas Englezi a i mi s njimi parobrod Great-Eastern.

— Koji je dug, doda božman, šest sto osamdeset stopa, širok osamdeset tri, i nosi dvadeset i pet tisuća bačava.

— I ima šest jarbora i pet dimnjaka, usudi se reći krmilar.

— A može nositi, reče kapetan, dvie tisuće četiri sto putnika i prenieti do potrebe deset tisuća vojnika.

— I nosi na grue za svoje potrebe, što baraka, što guča, što kaića, devetnaest na broju, doda opeta božman.

— Da nije bilo Great-Easterna, nastavi Milan, teško da bi još bila povučena brzojavna žica iz Europe u Ameriku. Nego vraćajući se na prijašnji govor, može se reći, da niesu stari bili toliko nazad u brodogradnji, kako se to u obće danas misli, sudeć po slabome razvitku, koji nam u tom pogledu pruža srednji viek. Stari Grci niesu u istinu poznavali današnje krmilo, kako ga niesu poznavali ni Egipćani, ni Rimljani, ali su za to znali vješto rabiti po jedno široko veslo sa svake strane; i njihovo krmilo naličilo je onomu, koje su u novije doba počeli uvađjati na velikih ratnih brodovih, kaono na njemačkoj oklopnjači: „kralj Vilim“. Može se uzeti, da je barem isto tako bila razvijena brodogradnja i kod Kartazana, koji bijahu nasliedili grčko gospodstvo na zapadnoj strani sredozemnoga mora. Rimljani se nebijahu iztakli na moru od prve, ali netom uvidješe, da bez ratne pomorske sile oni moraju dieliti sa drugim gospodstvo svieta, sagrađiše u sama dva mjeseca sto dvadeset brodova. Oni se niesu prevarili, jer malo po malo uništiše Kartagu i Grčku. Kako su ratna sredstva zahtievala kod brodova velikih prostoriya, tako oni malo po malo izgubiše fini i vitki rez; ukus propade, propade i dalji razvitak brodogradnje, i samo se je gledalo, da se udobnošću i razkošjem nadoknadi bezukusni oblik. Brodu, na kojem godine tridesete pr. Isusa odplovi Kleopatra u Siciliju, da posjeti

Antonija, bijaše krma sva pozlačena, vesla posrebrena, a jedra od svile. Kad je Rimu nestalo neprijatelja na moru, nesta takodjer i svake podloge daljemu razvitku brodogradnje, i propašću zapadnoga rimskoga carstva propade i brodogradnja mal da ne sa svim. Car Aurelian na primjer, koji življaše u trećem stoljeću naše dobe, zadovoljio se je proslaviti svoju pobjedu nad kraljicom Cenobijom, davši predstaviti boj na moru u malih šajčicah od svojih robova. U devetom stoljeću počese se izticati brodovljem Genua i Venecija, a najskoli ova zadnja, koja je vaviek razpolagala velikom množinom galijâ. Ali toliko Genovezi koliko Mlečići bijahu daleko, da bi se njihovi brodovi bili mogli takmiti sa brodovljem starih Grka i Rimljana, niti glede veličine, niti glede ukusa. Genoveške karake, prem su dobro jedrile, i mletačke galiije, prem su se još bolje vozile, niesu imale niti iz daleka onoga elegantnoga oblika, koji su više od tisuću godina prije imale grčke pentere. Današnji razvitak brodogradnje moramo zahvaliti sjevernim narodom, koji su znali uzimati malo po malo sve, što se je boljega bilo dotole pronašlo. Brodovi Vilima osvajačitelja, na kojih su se Normani prevezli u Englezku, niesu bili veliki; njihova je prova bila odviše visoka, ali za to bijaše krma ukusna, jarbori može se reći umjetno porazdieljeni, i krmilo kako ga dan današnji vidimo. Izumom praha i uvadjanjem topova na brodovih počela se je odmah razvijati i njihova veličina. Gornji dio broda, koji je prije više ili manje buljio put vana, kako na brodovih grčkih i mletačkih, da se uslied težine topova uzčuva stabilnost, bi ne samo povučen unutra, nego je gornja strana bila na lik presječenog trokuta. Stoprv u šestnaestome vieku jarbori su svi čvrsto privezani na bumpreš. Prije toga svaki je jarbor stajao o sebi, i bumpreš kao takav nije niti obstojao. Mjesto današnjega bumpreša i baštuna od floka bio je postavljen jednostavan jarbor, koji je samo bio malo jače nagnut put prove. Stari niesu poznavali

niti floka niti trinkentine. Na onu vrst od baštuna od floka, koji su imali, stavili bi po jedan penun i na isti četverokutno jedro, čije su se škote često u moru moćile. Mletačke galije nisu baštuna niti imale. Ratni englezki brod: *the Royal Sovereign*, koji bi sagrađen početkom sedamnaestoga stoljeća, nije također imao nikakva floka, već kaono genoveške karake dva stoljeća prije, nosio je izpod baštuna četverokutno jedro. Kako se je s početka, naime uvadjanjem topova na brodovih, pretjeravalo povlačeć unutar odviše strane, koje su nad morem, tako se je taj običaj vukao sve do najnovije dobe. Može se reći, da je brodogradnja stoprv početkom osamnaestoga stoljeća zahvatila mah napredka, bez prekida sve do današnjeg dana, i to po ruku Englezâ, koji su napokon iz svoje prošlosti razumjeli, a poviest im pružala toliko primjera, da sva njihova moć leži na moru. Još u devetomu stoljeću Alfred Veliki uvjerivši se, da mu se hoće ratnih brodova da odbije Dance, bijaše sagrađio množinu galija sa šestdeset i više vesala; a o njegovu sinu Edgardu govori se, da je poslije svoje smrti ostavio Englezkoj više od tri tisuće i šest sto brodova. Do Henrika VIII. nije imala Englezka nikakve mornarice, a slabu i kasnije, doklen nestupi na priestol kraljica Elizabeta. Naumljena i izjavljena provala Filipa II. upozori opeta Engleze, kako im je njegovati more, ako hoće da nad njim gospodare. Ipak Englezka sve do osamnaestoga vieka sad bi dizala sad bi zapuštala svoju ratnu mornaricu, doklen napokon podučena od toliko primjera iz davne svoje poviesti, i na to prisiljena od ratova, kojih joj je tada bilo voditi, neprione i neodvaži se, da nasloni svu svoju moć na ratno brodolje. Engl

— *Dispensiru*, riži u lonac, zaviče poručnik iz kasara, kad vidi na sestantu, da je sunce na meridijanu.

— *Fate šior*, odazove se dispensir iz foguna.

Svi se obrnusmo da gledamo poručnika, koji je u isto

doba čitao iz nonija i bilježio na komadu papiru visinu sunca o podne. Pak sljagne u komoru da izvede po navadi svoje račune, a kapetan, koji je vaviek slušao rado Milana, reče:

— Kad bijah zadnji put u Alesandriji, desio sam se jedne večeri na kraju i baš u kavani polag jednog otmenoga društva, gdje se je govorilo o nekome odkriću starih egipatskih brodovâ. Meni je bila puna glava mojih posala, jer sam se baš onaj dan dogovarao sa sansirom za brodarinu, pa niesam sve dobro shvatio.

— Dobro, odgovori Milan. Valjda su govorili o egiptologu Dümichen-u. . . .

— Nješto takvoga.

— Koji je izdao godine 1868. sto četrdeset i tri nacrtâ staroegipatskih brodova od preko dvie tisuće i pet sto godinâ prije poroda Isusova. Što se dosle zna, niesu stari Egipćani bili mnogo napredovali u tome pogledu. Njihova plovitba bila je ograničena na Nil i niesu niti sidra poznavali. To je valjda bilo s toga, što ploveć po rieci, niesu ga uprav ni trebali. A još su manje poznavali krmilo, mjesto kojega služila su im dva vesla, nestalno privezana. Stoprv kasnije, kad počese graditi oveće brodove, osnovaše oni pomoću dvaju vesala stalno krmilo, kojim su kasnije i Grci i Rimljani ravnali svoje brodove. Kako to napominje Herodot, i kako se je našlo napisano po hieroglifih, takve oveće brodove zvali su oni: bari. Reklo bi se, da su stoprv sedamnaestog vieka prije poroda Isusova počeli oni ploviti morem. Zna se, da njihovi jarbori niesu bili stalni: ili su bili ujedno sa jedrom, ili kad bi se prispjelo na kraj, snimio bi se jarbor, te položio na palubu, ako bi palube bilo. Govorim, ako bi bilo palube, jer je kod njih ponajviše nije ni bilo. Iz nacrtâ onih brodovâ, kojeno kraljica Namala, žena Tutmosisa, posla put Arabije, vidi se, da su se ti brodovi u tome samo razlikovali od prijašnjih, što im je krmilo bilo bolje i sjegurnije, što su imali

palube, i što su im jarbori bili niži a uz to jedra šira. U četrnaestome stoljeću prije poroda Isusova nema kod Egipćana nikakvog napredka u tom pogledu; pak Homerovi opisi grčkih brodova mogu se bez oklievanja namieniti egipatskomu brodovlju. I grčki su brodovi od te dobe imali samo po jedan jarbor, samo po jedan red vesala i najveći jedva da su mogli nositi više od stotine ljudi. Stoprv u doba persijskih ratova pojavljuju se brodovi sa više redova vesala, što se je možda moralo i od prije zahvaliti Feničanom, koji su već odavna imali svojih nasebina mal da ne svukud po sredozemnome moru. Ako se pomisli na njihova odvažna putovanja van tjesna gibraltarskoga, može se zaključiti, da je kod njih brodogradnja bila dosta razvijena, jer teško da bi se oni inače bili usudili spuštavati na ogromne valove oceana. Tu se je htjelo jakih i čvrstih brodovâ i . . .

— Objed, zaviče kamarot, noseć veliki pladanj riža u komoru.

Mi se digosmo te za njim pod kasar.

— Šior Ivo, zazovne kapetan.

— Šior, odvrati poručnik.

— Gdje smo?

— U širini trideset šest i petdeset osam, šior.

— U duljini?

— Sedamnaest i trideset i devet.

Tri dana iza toga eto nam na vidiku otoka Cerigo. Svaki dan, i mi smo bili to bliže našem cilju, Carigradu. Milan je već u Marsilji bio odlučio, da će iz Carigrada ravno put Cetinja. Stevan, dakako, i on. Čukalo se je još u Marsilji, da može na pramaljeće buknuti rat medj Crnomgorom i Turskom. To bijaše uznemirilo i Milana i Stevana. Da Milana, to bijah ja od prve razumio; ali niesam bio niti pomislio, da bi to moglo i Stevana toliko zanimati.

— Samo da smo brže doma, reče on, kad ga ja o tom zapitah.

— Za što?

— Da se bijem.

— Ta ti niesi Crnogorac.

— Niesam, ali sve ide na jednu. Svi imamo tamo starinske rodbine na puna jata; i ako mi braći nepomognemo, neznam tko će pomoći. A da toga i nije, koji bi pošten od stida preživio, da kod kuće sjedi, kad onamo teče bratska krv. —

— A kad si daleko?

— Il blizu ili daleko, sve ide na jednu. Red mi je bježati kući, da sačuvam obraz. Znađu ljudi i na Cetinju, da se ratni glasovi čuju i na kraj svieta. Tko bi meni od bruke i sramote pred braćom i bratstvom oprao lice, kad bi čuli za me živa, da ljenčarim u tuđini. Bi se vrh mene i bratstva mi diglo grdilo, da ga takvoga nebih želio niti najgoremu dušmanu. Nego doma, ako uzhoće Bog, te na junačko polje, ako uztreba, pak što Bog dá i sveti Trifun kotorski, da mu je čast i slava do vieka!

~~~~~

Mi unidjosmo u grčko ostrvlje kroz tjesno od Crvi, to jest sa sjeverne strane otoka Ceriga. Unidjosmo vjetrom u krmu, a kad tamo, nadjosmo vjetar sa jugo-iztoka. Nego prije no zauhvatismo visinu od Antimila, vjetar popusti i kao da hoće da zapuše sa sjevera. To nije bilo najugodnije, jer se nije lako verati niti po danu po grčkome ostrvlju, a nekmoli po noći, kad magle zategnu, kako se to obično dogadja vjetrom sa sjevera. Nješto daha dolazilo je ipak sa juga, i poslije podne bili smo već medj Falkonerom i Antimilom. Gora sveti Ilija od otoka Mila eto nam se crta nestalna nad divljimi obalami, koje ju okružuju sa zapadne strane; a još pustije i nepristupnije hridine Antimila, kao da stoje tu, da prave njeku vrst krupne i tajnovite harmonije sa ono nepitomih i drzovitih sika, koje susretaš na grčkom ostrvlju.

Antimil nije otok, nije sika, nije brdo, nije ravnina; on je skup svega toga, on je gomila nagomilanih gomilâ bijelog kamenja; on je ujedno i otok i sika i brdo i ravnina. Da je čovjeku skroz nepristupan, da ga iz blizu nemože promotriti, sudio bi ga onako iz daleka kao ogromno jaje koje olimpijske kokoši. Nikomu na brodu nije bila ugodna ona nastajuća tišina. Svaki je od nas želio, da bi nas vjetar sa šiloka dopratio barem do glave od Kolona. Tamo bismo mogli, bijaše reko kapetan, čekati mirne duše trmuntanu, pa koliko naglo ona i zapuhala.

— Lako ljeti, reče poručnik, dnevi veliki, noći kratke vidi se. Ali zimi?

— Čoravo, doda kapetan, koji je u taj tren više od znatiželjnosti nego od potrebe dizao riliev od Falkonere. Pak nastavi:

— Čoravo i gore nego čoravo, ako te ovdje zateče noć po zlu vremenu, ma bilo sa juga ili sa sjevera. Zna ovdje puhati trmuntana ništa manje nego gregolevanat u Crnom moru. Zamagli se, da nevidiš ni prsta pred očima, a more se uzkuha kao da je u kotlu.

— A da zapuše, upita Milan, što bi mi učinili tada?

— Pošli nazad, odgovori kapetan. Da zapuše, mi bismo ravno pod vjetar u zaklon od Mila, a do potrebe i u luku. Evo su baš u prošlu nedjelju minule tri godine, da sam bio u osviće zore kojih dvadesetak milja na sjeveru od Kandije, kad na jedan put zapuše trmuntana. Ja da ću se uzdržati na jedra, ali sila vjetra za čudo, pak uzalud svako napinjanje. Nije bilo kud, nego moradoh na silu u luku od Sude. Jedva jedvice da ju nadjoh, tako je more dimilo od silnoga vjetra. Da bijaše noć, nehćaše me sunce nikada više grijati.

Proti svakoj nadi mi se ipak sa tihim povjetarcem s kraja odtisnusmo preko noći kojih petnaest milja napried, a u razsvanuće bili smo već prama otoku Serpho, taman po sriedi, medj njim i otokom Hydra. Okolo osme počme

nješto vjetra sa sjevera. Kako je nebo bilo vedro i vrijeme u obće liepo, imali smo sva jedra otvorena. Prvim ćuhom jedra uhvate sprieda, jer pri promjeni vjetra brodu bijaše prova put sjevero-iztoka.

— Neka zatvore kontra, reče tada kapetan božmanu.

— Zatvori fate šior, odgovori božman, hodeć put prove.

Pak onamo vojski:

— Sera kontra.

— Sera.

Nije ov čas bila baš nužda, da se zatvore kontra, ali se u grčkom ostrvlju nije nikada dosti opreznu, jer se vjetar zna gdjekad spustiti kao iz rukava. Kako je nama bilo stalo do toga, da se dokopamo što prije glave od Kolona, tako smo i kasnije, poklen nego vjetar nješto pojača, držali ipak papafige otvorene. Samo pomoću njih mogli smo uspješno križati i dobivati nad vjetar. Križali smo tako vas božji dan, sada držeć provu put iztoka sada put sjevero-zapada. Premda su nas struje zanosile put juga, bili smo ipak učinili dosta puta put sjevera. Već pred noć bili smo na jugu od samoga otoka Thermije.

Poslije večere reče kapetan poručniku:

— Ajte, Šior Ivo, gore, učinit ćemo tiramolu.

Ode tada poručnik skokom na palubu, pak će božmanu:

— Tiramola!

A božman vojski iz svega glasa:

— Tiramola!

A oni iz prove:

— Tiramola, fate bonora!

— Ala, djeco, neka su čiste bracie! zaviče opeta božman.

Tada mali i kamarot podju da očiste i poredaju pod vjetar, jedan bracie od maistre, a drugi one od trinketa. Nakon malo eto kapetana iz komore. Netom zaviri glavom vanka tambuća i stavi nogu na palubu, zaori glasno:

— Alešta.

Podje na to božman na provu i očisti škote od floka;

poručnik stane pod vjetar na bracie od maistre, ja blizu škote, a ostali mornari nad vjetar.

Kad vidi božman, da je sve u redu i svaki na svojem mjestu, zaviče :

— Lešti šior!

Tada kapetan mornarom, koji su bili na kasaru :

— Kaca randu!

— Kaca, odgovori poručnik i potegne randu put sredine broda.

Pak krmilaru :

— Orca; orca po malo!

— Orca, orca po malo, odgovori krmilar i počme obrćati timunom.

Kapetan, koji je bio nad vjetar, pratio je pažljivim okom, kako se brod primiće k vjetru; i kad vidi, da se je već dobro uputio, da su počela napokon veća jedra lepršati, zaviče opeta :

— Laška floke.

— Laška, odazove se božman s prove, i pusti škote neka brod ide lašnje.

— Dežmura, nastavi kapetan, kad vidi, da su sva jedra uhvatila vjetar sprieda.

I dva od njih pustiše burine, a ja škotu od maistre. Brod je već bio medjutim mal da ne došao provom na vjetar; i kad zastavica od jarbora od maistre pokaza, da je vjetar ravno po provi, kapetan zaviče što je bolje mogao :

— Tiramola gabie.

Kada na tu zapovied pusti poručnik bracie pod vjetar, svi penuni od jarbora od maistre na jedan put se obrnuše na drugu stranu.

Netom vojska potegne bracie i netom vjetar zauhvati jedra od maistre sa druge strane, kapetan zapovjedi :

— Kontrobracia na provu.

— Kontrobracia, odazovu se svi jednoglasno, i svi

stadoše potezati bracie od trinketa, doklen vjetar nezauhvati sa druge strane i jedra jarbora od prove.

Kad počmu nositi sva jedra, tada kapetan opeta:

— Kaca floke.

— Kaca.

— Aguanta bracie nad vjetar.

— Aguanta.

Pak iza toga:

— Ala burine.

— Ala, fate šior, odazove se božman iz prove i potegne burinu na maistru.

— Neka nose (jedra), reče napokon kapetan krmilaru.

— Fate šior, neka nose.

I manevra bijaše dovršena.

Pak kapetan sljegne pod kasar.

— Djeco, duća cime, zapovjedi božman malomu i kamarotu.

— Duća, odgovoriše ona dva i stadoše sakupljati i rediti razbacane konope po palubi.

Mi smo tako plovili put sjeverozapada.

Okolo ponoći vjetar počeo malaksati, a nebo se počelo međušiti. Crne se oblačine počele dizati sa jugoiztoka, a na iztoku sievati. Božman, koji je bio od straže, dađe najprije zatvoriti papafige, pak vanjski flok, pak randu. Kada se obrne straža i kad božmana zamieni poručnik, već je nebo bilo zastrto debelimi oblaci. Na nebu, kao na tamnom okviru, počme se crtati na jugu ogromna, tamna, zadušena zidina, koja se je, na lik obruča, grozno i tajnovito držala nebu u vis. Bio je jedan tren, kad se ništa na svietu nije vidjalo, ma niti prsta pred očima. Sad sieva na iztoku, sad sieva u buri. Tišina je. Vjetra neima ni pahaja. Da bi i perja stavio na dlan, ono bi na dlanu i ostalo, kao da je staklom obranjeno. Milan je

spavao. Ja podjoh da ga probudim. Sa Milanom dodje na palubu i kapetan, koji odmah naredi božmanu, neka bi gornje gabie zatvorio. Trinket i maistra bijahu već od prije zatvoreni. Odkud će zapuhati? Naš je položaj kritičan; ma odkud zapuhalo, ma kud nas oluja zaniela, mi niesmo daleko od kraja, mi možemo lako s brodom na kraj. Trak svjetla, koji je dolazio iz komore a kroz dušnik udarao je kapetana po licu, kad ga ja pogledah. On je grizao zubima svoje riedke brkove. To je bio znak, da nije s vremenom na čistu. Iza sievanja počme bljeskanje, a s bljeskanjem grmljavina. Bljeska, kao da se je zemlja upalila; grmi, kao da će nebo na zemlju. Tišina vjetra traje, a brod se vrh valová ljulja, kao da krmila nema, jer ga nećuti; a donje gabie onako obješene lupaju po penunih s jedne strane na drugu. Sva je vojska na palubi. Kapetan stoji naslonjen na tambuč, poručnik na dušnik od komore, a božman nad vjetar uz sartije od pala, držeć se rukom za griželu. Božman nema na sebi do vunene košulje ništa, a poručnik uz vunenu košulju i debelu vunenu jaketu, i vrh svega toga inceradu. Osim mladića, koji je na kaštilu, i krmilara, koji je na timunu, sva je ostala vojska po krmu jarbora od maistre — blizu samoga kasara, da zapoviedi bolje čuje. Komešanje po palubi, a više no to, ona mukla tišina, koja mornara lašnje budi nego ijedna oluja, uznemiri i probudi Stevana, te se popne i on na palubu.

-- Djavolje noći, reče, kad zaviri glavom van tambuča.

— A gdje ste ljudi božji, nastavi, kad htjede da korakne; nemogu vas nijednoga vidjeti.

— Amo, odgovori mu Milan.

— Ili je sudnji dan, ili se meni smrklo pred očima, nevidim živa nikoga, doda Stevan, držeć se vaviek tambuča i uztežuć desnu nogu, koju bijaše pružio. Dajte, da vas jednoga opipam.

U to zasievne strašno a još strašnije zagrmi, te se po-

javi nješto vjetra sa juga, a s vjetrom počme padati i kiša. Na prve kaplje vode vjetar kao razdražen, razjušen, počme đuvati jače; brod se počme nagibati pod vjetar, a konopi zviždati. To je i nije tako trajalo pol sata, kad riedki pojav, koji se je na jarborih sbijao, povuče na se svu našu pozornost.

— Gore jarbori, bijaše rekao Stevan.

I zbilja vrhunci jarborâ kao da su zapaljeni. I na jarboru od pala i na jarboru od maistre i na jarboru od trinketa vidi se gorućih plamenâ; eno, reko bi, sada će se dalje po jarborih razširiti, sada će se brod zapaliti.

— Liepo vrijeme, reče kapetan. Mi mornari pozdravljamo radostno ovaj pojav, jer vuče vaviek dobro vrijeme za sobom.

— Neznam, doda Stevan, koji se tomu nije mogao dosta načuditi, je li se igda tko igrao vatrom a da nije prste opekao.

I meni bijaše to prvi put, da takva šta vidjam. Plameni niesu bili stalni. Sada bi izčeznuli, sada bi se pojavili. Čim bi padala kiša, bili bi sjajniji. Netom bi malo pristriešilo, plameni bi prije probliedili, pak izčeznuli, pak se s kišom opeta pojavili. Dalo mi se pogledati put prove, a kad tamo: na vrh samoga baštuna opeta četvrta plamena perjanica. Podjoh onamo na kaštio, da ju iz bližega promotrim, a Stevan nogu iza noge za mnom. Kad ja tamo, čujem kao da nješto zuji, čvrčkoće izpod plamena. Znao sam, da je to munjina, koja se malo po malo toči kroz šiljke munjovodâ, kroz vrhunce tornjeva i jarborâ, kad je električna napetost u oblacih jako razvijena. Znao sam, da je taj plamen svetoga Elma nevin, da negori; pa se spustih preko bumpreša na baštun. Što se ja bliže primičem, to mi zujanje postaje jasnije, plamen bistriji, sve skupa zanimivije. Vatra bez topline, to je nješto riedkoga na kraju. Kad dodjoh plamenu na doseg, jesam se od prve žacao da pružim ruku. Njeka čudna strava, koje

niesam sam mogao razumjeti, kao da mi je ruku nazad uztezala; kao da me je koja tajinstvena moć, ležeća u plamenu, od sebe odvlačivala. Krišteće zviždanje vjetra, glupo padanje kiše, lieni šum uzburkanih valovâ, nespretno gibanje i ljuljanje broda, sve to skupa povećavalo je plamen, kaono kad staviš nješto bjelkasta na tamni okvir. Meni se nije dalo niti pružiti ruku, niti se povući natrag. Htio sam i biti miran i vidjeti plamen i čuti njegovo zujanje. Dočim sam se ja tako sam sobom borio, čujem na jedan put Stevana.

— Eh skočite, ljudi, eno pogibe čovjek.

Od prve niesam znao, što da mislim. Onako snebiven dignem oči s plamena i povučem ih put kaštila. U taj tren zasievne i vidim Stevana, gdje se drži okolo argana, i kaže prstom put mene. Ja da ću zavikati, da ga upitam, tko pogibe, kad eto osjećam, da mi se vlasi dižu, i ćutim njeku vrst glavobolje, koja mi je nepojmljiva. Sve kao da se mravi na stotine koprcaju po mojoj glavi, i kao da me štiplju. Potegnem rukom u vis, a meni ruka u plamenu. Moja je glava bila okrunjena negorućim plamenom. Za jedan tren, ja bijah obkoljen svetačkim viencem, ja sam se mogao brojiti medj obljubljene sinove raja nebeskoga. Kad se vratih na kaštio, nadjoh Stevana svedjer omotana okolo argana.

— Mnijah, izgoriste, reče mi sav radostan. Nego gdje Vam pamet, za žive oči, te podjoste tamo na očitu pogibelj.

— Tu nema pogibelji nikakove, doda Milan, koji preplašen na uzklik: „eno pogibe čovjek“, bijaše dojurio na provu.

— Nije vatra svetoga Nikole mornaru nikad naudila, reče božman, pa neće ni nama, ako uzhoće Bog.

I sbilja božman je govorio po svome vlastitom izkustvu. Pojav vatre svetoga Elma ili kako ga naši mornari inače zovu: vatra svetoga Nikole, jest vaviek primljen na brodu sa uzhitom. Mornar misli, da je to sveti Nikola, koji se

pojavlja i naviešta, da je minula svaka pogibelj. Ima već dvie tisuće godinâ, odkada je Seneka pisao, kako se po velikih olujah pojavljaju zviezde na brodovih, i kako mornari nemisle, da bi moglo biti daljne pogibelji, kad bogovi Kastor i Poluks dolaze u pomoć. Tito Livij povieda veliko čudo, sbivše se na džilitu, kojim bijaše Lucij oboružao svoga sina; džilit je gorio puna dva sata a nije izgorio. Kada je Lisandrovo brodovlje izlazilo iz luke Lampsaka, da navali na brodovlje Aćensko, pojaviše se plameni Kastora i Poluksa, tako su stari pričali, na bokovih broda Lacedemonskog admirala. Mornari Kolumbovi pozdravili su uzklikom svetoga Elma, kad se ovaj pojavi na jarborih sa sedam užganih svieća, te popadaše na koljena, moleć i hvaleć na tolikoj milosti. Povieda Herrera, da je i Magelan naišao na isti pojav. Stari su držali slične pojave kao nebeska znamenja, te su ih točno i sdušno bilježili. Julij Cezar povieda takodjer, da je jednom vidio plamteća koplja svojih vojnika; to se isto dogodi kasnije i Belizaru, kad bijaše u ratu proti Vandalom.

Još nebijaše ni zora zabelila, a od oluje više ni zraka ni traga. Vatra svetoga Nikole nije se bila niti ovaj put svojemu dobromu glasu iznevjerila. Kad dobro osvane i kad razpoznamo mjesto, u kojem se nalazimo, uputismo provu medj otokom Zea i otokom Mauro-Nisi. Vjetar nam je bio povoljan, i brod je plovio koje četiri milje na uru. Sutra na noć bijasmo već provalili Andro-Dorsko tjesno. Tri dana iza toga bili smo prama otoku Tenedu, i baš med njim i obalom Azije, do samih ruševinâ Troje, kad nas nepovoljno vrieme prisili, da bacimo sidro na iztoku ostrva. Tu ostadosmo puna četiri dana i na osviće petoga digosmo na jedro, i u samo podne bili smo na ulazu Dardanelâ. Dobro vrieme nije nam se sve do Carigrada iznevjerilo. Prolazeć kroz tjesno, sve od tvrđava Sedil-Bahr i Kum Kaleh pa do starih Dardanelâ i Helesponta, ja niesam mogao ma niti za sami jedan tren da ostavim pa-

lubu, da oko udaljim od božanstvenog prizora, koji mi se je pred očima raztvarao.

Sve od Dardanelâ do Carigrada njeka tajinstvena moć kao da je izpijala svu budnu moju snagu, i kao da ju je rušila u njeku maštu nepojmljiva zadovoljstva. Zanosio bi me neki čaroban zalet, kad bih hitio pogled na ono višno mora, koje dieli dva toli različita svieta; na onaj mali zaljev, u kojem se susretaju dvie toli velike i toli različite prošlosti; na kojem se je vrtlogom razvijala toli kobna poviest za slavenske narode; u kojem Izlam tone malo po malo ali za uvieke, i nad kojim lebdi i bdi je pomljivim i drhćućim okom prevejana medjusobna nepovjerljivost velikih narodâ Evrope. Nebo, zemlja, more, sve to plije u nekome čaru nepojmljive veličine; sve se tu nad tjeca i takmi sjajem, ljepotom i ljubavi. Obale šumê na poljubac bistra mora, kojino šalje pitomi Bosfor, — a more žamoreć, tajinstveno ljubeć, pruža samo sebe kao ogledalo dražestnoj djevojčici Helesponta, koja, drhćuć od zime, u njemu razkošno plije, — a nebo posvećuje tu nevinu zabludu zamamljene i obljubljene prirode, pokrivajuć modrim božanstvenim sagom taj dražestni i drhćući poljubac. Okolo naokolo po onih čarobnih i divotnih visočinah zimom ucviljena priroda naliči krasotici, lišenoj svećanih haljina; naliči sramežljivoj božici, protjeranoj iz raja, jer nehtje pristati na nečisti poljubac kojega ružnoga boga, Jupitrova mezimca. Okolo na okolo po onih čarobnih i valovitih prodolih kao da se iz rumelijskih ravninâ još razlievaju miomirisni valovi ruža, koji kano da hoće da čaraju zamamljena putnika. Svidja se, da je ono onaj tajinstveni predjel, na kojem se bogovi sakupljaju na sbor, kada ljudem pravicu diele; da je ono zemaljski raj, po kojem lutaju sjene stambulskih odaliskâ; da je ono sielo božicâ mira i ljubavi.

— Alešta, vikne kapetan s kasara, kad mi bijasmo prama Seralju.

Vojska se na tu zapovied sakupi na provu, da uredi i pripravi sidro. Čim mi iza seraljskoga rta malo po malo otvaramo Galatu, Peru i Zlatni Rog, stotina nam se brodova reda i lievo i desno pred očima. Zlatni Rog kao da je zapleten sa tisuću jarbora, i kao da je to neprehodna šuma, koja ga okružuje. Oko nezna, gdje da opočine, gledajuć zlatni Skadar, divni Bosfor, stari Stambul, razkošnu Peru i neurednu Galatu. Jedan prizor nedaje drugomu oduška. Ja niesam znao, sanjam li, ili je sbilja istina ono, što gledam. Carigrad! To je bila jedina rieč, koja mi je u ušima zujila. Munare, džamije, kioski, groblja, mostovi, more, jarbori, kuće, kućice, barke, čamci, seraljske zidine, stambulske ruševine, Azija, Europa, Turci, Francuzi, Grci, Englezi, Slaveni, Talijani; to je sve skupa bilo meni na jedan put u glavi, pred očima, ali ja od svega toga niesam ništa mogao razumjeti. Carigrad! To je bila jedina rieč, koju sam mogao razabrati.

— Fondo, čujem na jedan put kapetana.

— Fondo, odazove se s prove krupni glas božmana; i sidro zaori i utone.

Brod stane. Mi bijasmo napokon u Carigradu — u Galati, tik onoga mosta, koji dieli Galatu od Stambula.

Prodjoše dva dana.

Na osviće trećega eto na brod Milana sa Stevanom. Bijahu se dovezli čamcem, na kojem se pak morahu odvesti do na Lloydov parobrod: „Achille“, koji se je istoga jutra dizao put Trsta. Ako znaš, što je prijateljstvo, nepitaj, je li me boljelo, što se eto moradoh dieliti od njih dvojice, kojima me je pritezala iskrena ljubav i duboko štovanje. Ja sam zaludu još i na putu nagovarao Milana, neka bi ostao još koje vrijeme sa mnom; zaludu sam se mučio, da mu dokažem, kako se može lako sjednačiti razmirica medj Turskom i Crnomgorom. On bijaše tvrdo uvjeren, da se to nemože riešiti nikako mirnim putem, te

da mora buknuti rat, netom snieg okopni, a možda i prije. Stevan je govorio, da sam zrak miriše po prahu i da mu se sve čini, da je već i potekla bratska krv u boju protiv Turaka, te da se moraju žuriti, da budu doma što prije, jer bi inače moglo biti od bratstva grdila i sramote.

Kako nije bilo da se docni, jer je parobrod bio na odlazku, to Stevan poreda u čamac na brzu ruku sve stvari Milanove i svoje, pak podje na provu, da se oprosti sa vojskom, koja je bila počela izilaziti na palubu. Svak ga živ na provi bio od srca zavolio, pak ga stali svi redom cjelivati, kan da je to brat, koji se dieli od braće.

— Eh, brate, oprosti, ako što rekoh, opetova Stevan svakomu, kako je kojega ljubio.

Starcu Dundu Kalá zaleti se debela suza, a Stevan mu stisne ruku po drugi put, i po drugi ga put poljubi.

Pak se spustismo u čamac. Dva jaka Turčina stadoše voziti na svu silu. Kad mi blizu parobroda, a parobrodu sidro izpod oka.

Pol sata iza toga plovio je: „Achille“ mirnim marmarskim morem; i kada hćaše da zamakne iza uvora svetoga Stjepana, pomislih, raztužen u njekoju a u njekoju neizmjerno radostan, što sam čas prije bio tako sretan, te sam mogao stisnuti još jednom one dvie vitežke desnice, koje su eto žurile s uzhitom na bojno polje za krst častni i slobodu zlatnu! —

Tumač nekotjih rieči i imena.

- Aguanta!* Zapovied: drž, držte!
- Akolo.* Jedra su uhvatila *akolo*, to jest uhvatila su vjetar sprieda, sa strane od prove.
- Ala bonora!* U dobri čas!
- Ala burine!* Zapovied: otegnite burine!
- Alavia!* Zapovied: tako, dobro je, tim smjerom!
- Alešta!* Zapovied: da ste pripravni!
- Ampola.* Bočica na dva boka uz mali grlić po sriedi, kroz koji se toči pržina iz jedne strane u drugu. Služi, da se mjeri vrijeme, kad se pušta u more barketa.
- Ampuleta a segno con san Nicolò* itd. (na str. 194.) v. prievod na koncu ovog tumača na str. 265.
- Andana.* Red, n. pr. brodova.
- Ankora.* Veliko sidro. Kotva.
- Argan.* Željezni valjak, koji stoji okomito, i može se vrtiti pomoću ruceja i poluga. Služi da se olakoti trud, kad treba potezati štogodj, što zahtieva mnogo sile.
- Ariva.* Na dvor, vanka, gori!
- Balon.* Lopta, spletena od užeta.
- Bark.* Brod, koji je na tri jarbora i ima križe (penune) na dva jarbora od prove. (Naša slika broda: bark: „Jared“.)
- Barkariz.* Mjesto na partigeti, gdje je postavljena škala, koja vodi na brod.
- Barketa.* Sprava, s kojom se mjere milje, koje brod prevali.
- Baroza.* Uže, kojim se veže kraj jedra, kada se hvataju trearoli.
- Baštun od floka.* Penun, koji je nastavak bumpreša, i koji služi, da se može razastrieti flok (jedro). (Vidi na slici broda pod II.)
- Bite.* Debeli i jaki komadi drva, koji izlaze iz palube (obično dva na provi, a dva na krmi) i za koje se vežu gumine, lancane i verige.
- Bočatan.* Voda bočatna znači vodu slanu, pomiešanu s morem.
- Bova.* Plutača. Plijuća sprava od željeza, na lik bačve, usidrena, da se mogu zanj vezati brodovi.
- Boninovo.* Zovu tako u Dubrovniku onaj pitomi brežuljak, preko kojega ide cesta, te iz Dubrovnika vodi u Gruž.
- Božman.* Čovjek, koji na brodu upravlja mornaricom ili vojskom. On je najstariji odmah iza kapetana i poručnika. Mornari ga zovu još: bože ili talijanski: *nostrono*.
- Brac,* u više broju: *braci**). Konoplje, kojim su vezani penuni na krajih, da se mogu isti bracijavati, t. j. potezati lievo i desno, kako to zahtieva vjetar. (Na slici broda: c., c1., c2., c3. . . . c9.).
- Bracia!* ili *braca!* Zapovied: da ste spravni na brace!
- Bracia n krmu!* Zapovied: da

*) U samoj knjizi na poslednjih stranah podkrala se je vele neugodna pogrješka glede ove rieči, te je pometnjom mjesto: *braci* rabljeno u više broju: *bracie*. Ovu pogrješku, kojoj nije g. pisac kriv, molimo da se izpravi.

se penuni bracijaju na križ, to jest okomito prama kolumbi; a to samo onda, kad vjetar puše ravno po krmi.

Brigantin. Vrst broda na dva jarbora, bez kofa.

Brik. Brod na dva jarbora, koji ima kofe.

Briza. Čuh. Mornari zovu brizom i vjetar alizej.

Buceo. Kolotur.

Budelli. Otočić na istočnoj strani tjesna sv. Bonifacija.

Bujol. Mali kablič za vodu, na lik gročiča.

Bukaporta. Otvor posred broda. Tih otvora ima više i dobivaju ime od mjesta, koje zauzimlju. Tako: bukaporta od prove, bukaporta od krme.

Bum. Drveni balvan na jarboru od pala. (Na slici broda *n.*)

Bumpreš. Debeli balvan položen na provu, nagnut i na živo pričvršćen koritu broda. Na bumpreš dolazi baštun od floka, koji je ujedno i baštun od kontrafloka. Baštun i bumpreš sačinjavaju kosi jarbor, ili kako sam njegdje vidio pisano: koso jedrilo. (Vidi sliku broda pod *I. II.* i *III.*)

Bunje. Konoplje, koje služi, da se donje strane jedra mogu potegnuti k penunu istoga jedra.

Burin. Zovu tako u Dalmaciji ljetni vjetar s kraja, ljetnu buru.

Cavallo. Otok blizu tjesna sv. Bonifacija.

Ciklon. Vrst orkana u istočnih Indijah. Oluja, u kojoj vjetar puše na zavit put središta.

Cima. Čelo, uže ili konop u obće; takodjer kraj kojega konopa ili čela.

Crna manovra. Stalno i katramovano konoplje, kao: sartije, straji itd.

Čežola. Drvena ili mjedena kutija, u kojoj stoji busola, koja je pred krmilalom.

Dara. Penuni, jarbori, jarbureti i drugo drvlie, koje je na pa-

lubi kao pričuva, ako bi što na jarborih došlo na manje.

Darsena. Mala luka u luci. Tako u Alesandriji.

Dell' Armi. Rt na jugo-zapadu Kalabrije.

Deriva. Kut medj pravim i pri vidnim smjerom broda. Brod ima derive, kad mu vjetar nije povoljan.

Dežmura! Zapovied: pustite mure! Ova se rieč rabi kod tiramole.

Dispensir. Kuhar, kojemu je povjerena klet na brodu.

Duča cime! Zapovied: sakupi konoplje!

Duplin. Kratko i tanko uže.

Dušpir. Otvor.

Elika. Vrtak. Parobrod na eliku, na vrtak.

Efemeride. Nautički koledar, koji sadržaje sve astronomične podatke, koje treba pomorac kod svojih računa, da opredieli točku, na kojoj se nalazi.

Fakin, od talij. *facchino,* poslužnik, nosač.

Far. Svjetionik, lanterna.

Fate, fate šior. Ovom se rečenicom služe vaviek mornari, kad dobiju koju zapovied. Znači: hoću, gospodine; već je učinjeno!

Fate bonora. Mornarska rečenica. Znači: učinjeno sretno!

Ferô. Fenjer. Svaki brod ima dva ferala, zeleni na desno a crveni na lievo.

Flok. Trokutno jedro medj baštunom od floka i jarborom od prove. (Na slici broda unutarnji flok *V2.*)

Fogun. Daščara posred kuverte, koja služi kao kuhinja.

Fondo! Zapovied: sidro u more!

Gabija i gabia. Četverokutno jedro vezano za penun od gabije. (Na sl. broda *I.* i *K.* vezana za *j.* i *k.*)

Gamela. Velika široka lamnata zdjela.

Gija. Uže, potegnuto kroz koji buceo, te služi, da se što digne na jarbor ili sa jarbora spusti na kuvertu.

- Gindac.* Odeblje uže, kojim se diže ili snizuje koji penun.
- Girgenti.* Grad na južnoj obali Sicilije.
- Gregolevanat.* Vjetar sa iztoka-sjevero-iztoka.
- Grižele.* Priečnice (skalini) od tanka užeta, koje su potegnute od sartije do sartije i po kojih se mornari uzpinju na jarbore.
- Grue.* Željezni balvani, koji boče izvan broda i na kojih visi guc.
- Gruž.* Varoš blizu Dubrovnika (Gravosa).
- Grlin.* Debelo uže, kojim se brod može vezati ili za kraj ili za bovu.
- Guc.* Vrst barke, čuna, kaića.
- Gumina.* Debelo uže kao grlin.
- Imbrik* ili *Ibrik.* Željezna posuda za vodu.
- Imbroji.* Užeta, kojimi se dolje s palube mogu donjekar smotati jedra, kad su otvorena.
- Imbroja!* Zapovied: potegnite imbroje!
- Imbroja maistru!* Zapovied: potegnute imbroje jarbora od maistre!
- Incerada.* Kabanica od povoštena platna, koja nepropušta vode.
- Inkapelaj.* Točka, u kojoj se na jarboru sakupljaju sartije.
- Iša!* Zapovied: diži!
- Jarbor* ili *jedrilo.* Svaki jarbor ili jedrilo sastoji od tri komada, to jest od: stupa ili kolone, jarbora i jarbureta. Tako je *jarbor od prove* sastavljen: od kolone od trinketa, od jarbora od paroketa i od jarbureta od prove; a *jarbor od maistre* sastoji: od kolone od maistre, od jarbora od gabije i od jarbureta od maistre, kako se to može vidjeti sve potanko na slici broda, koja je dodana ovoj knjizi.
- Jarbor* od gabije. (Vidi na slici broda *Iib.*)
- Jarbor* od pala. Vidi: Pal.
- Jarbor* od paroketa. (Vidi na slici broda *Iia.*)
- Jarburet.* Gornji dio cjelokupnoga jarbora. (Na slici broda *IIIa.*, *IIIb.*)
- Jušiti se.* Jariti se. Mornari govore: vjetar se juši, jača. Vjetar se je razjušio, pojačao je.
- Kaca!* Zapovied: otegnite, potegnite dobro!
- Kadena* ili *Kadina.* Debele verige, za koje je privezano sidro.
- Kaić.* Vidi: Guc.
- Kalafut.* Majstor, koji radi na brodu te zabija stupu u kimente.
- Kamarot.* Sobar, sobničar na brodu.
- Kantar.* Statira, vrst vage. Ovdje se razumieva: mjera; ona nema svukud jednake vrijednosti. U obće odgovara težini od sto petdeset mletačkih librica ili petdeset i pet okâ, a po današnjoj mjeri oko sedamdeset i pet kilograma.
- Kaparan.* Vrst jakete u Dalmaciji, koja je izvezena u razne boje.
- Kaprera.* Otok na istočnoj strani tjesna sv. Bonifacija. Prije je bio ovo posjed glasovitoga Talijana Josipa Garibaldia, a nedavna kupila ga je država talijanska i smatra se kao narodni spomenik.
- Kasar.* Podignuti dio palube po krmu od jarbora od maistre. (Na slici broda *CC.*)
- Kaštio.* Podignuti dio palube na provi. (Na slici broda *P.*)
- Kavobanda.* Gornji dio bokovâ broda.
- Kica* pogrješno za *klica* (zametak, mladica).
- Kiment.* Medjutak medj jednim maderom i drugim.
- Kofa.* Drvena sprava na jarborima od maistre i od trinketa, gdje se spaja kolona sa jarborom. (Na slici broda *3.* i *7.*)
- Kontroranda.* Gornje jedro na jarboru od pala. (Na slici broda *P.*)
- Kolona* ili *stup.* Donja od triju česti, od kojih je sastavljen cjelokupni jarbor i koja ide od stive sve do povrha kofe. (Na slici broda *Ia.* i *Ib.*)
- Kolumba.* Debeli balvan, koji se

- proteže pri dnu korita broda sve od krme do prove, i na koji se naslanjaju korbe ili rebra.
- Kontra.* Najgornja četverokutna jedra. Kontra su dva. Kontra od prove i kontra od maistre. (Na slici broda *H.* i *M.*)
- Kontrobracia!* Zapovied kod tiramole, da se bracijaju na drugu stranu jedra od prove.
- Koridur.* Vez, koji drži sartiye za korito broda.
- Korsa.* Kut, koji kolumba čini sa meridijanom.
- Križi v. penuni.*
- Krkeni.* Sike medj Sardinijom, Sicilijom i Afrikom.
- Krma.* Otražnji dio broda.
- Krožeta.* Drvena sprava, gdje se spaja jarbor sa jarburetom. (Na slici broda 4. i 8.)
- Kurkuma.* Novo konoplje, koje je još smotano, zavijeno.
- Kuzerta.* Paluba.
- Kvartir.* Bòk.
- Kvartomaistri.* Podčastnici kod ratne mornarice.
- Lancana.* Odeblje uže, deblje nego običan konop, a tanje od grlina.
- Lanternna.* Svjetionik.
- Laška!* Zapovied: puštaj malo po malo!
- Lazezzi.* Otok na istočnoj strani tjesna sv. Bonifacija.
- Lebić.* Jugo-zapad; vjetar sa jugozapada.
- Lešti!* Zapovied: spravni!
- Letća ili biela manovra.* Konoplje, koje nije stalno privezano na oba kraja, te služi za razne manovre penuna, odnosno jedara.
- Loch.* Stroj, koji sam mjeri milje, koje brod preplovi.
- Lezanat.* Iztok, iztočnjak.
- Lodka.* Vrst ruskih baraka (ladja) u Azovu, koje donjekle naliče našim trabakulom (omanji brodovi sa dva prosta jarbora, koji plove po Jedreni i oko obala).
- Loger.* Vrst broda na tri jarbora.
- Loggia.* Triem.
- Lokrum.* Otok blizu Dubrovnika. (Lacroma).
- Madalena.* Otočić na istočnoj strani tjesna sv. Bonifacija.
- Madier.* Vanjski dio korita broda ovijen je daskami, koje se zovu: madieri.
- Maina!* Zapovied: puštaj dolje!
- Maistra.* Jedro na jarboru od maistre. (Na slici broda *I.*)
- Maistral.* Vjetar sa sjevero-zapada.
- Malorez.* Plohorez, sitnorez.
- Manat.* Sprava od konopa, kojom se diže i pušta penun od gabije ili paroketa.
- Manikele.* Mali otvori na krajih palube.
- Manovra ili manevra.* Znači sve konoplje skupa, koje je na jarborih. Naznačuje takodjer koju mudragu evoluciju (kretanje), koja se učini ili s brodom ili sa jedri.
- Medušiti se.* Oblačiti se.
- Mola!* Zapovied: pusti!
- Mura.* Konoplje, koje služi da se otegne donji dio jedra, koji je nad vjetar
- Mutua.* Osjeguravajuće društvo na Rieci.
- Nava.* Vrst broda, koji ima križe na sva tri jarbora.
- Nonij.* Sprava, koja služi za točno čitanje na sestantu.
- Orca!* Zapovied: neka se prova okrene više na vjetar! *Dobivati na orcu* znači: dobivati na vjetar! *Hoditi na orcu* znači: približati provu k vjetru.
- Osib* = Josip.
- Oštro.* Jug, južnjak.
- Oštro kvarta na šilok.* Zapovied: da se prova broda okrene u onom smjeru, koji je od oštra (podneva, juga) udaljen za kvartu put šiloka (jugo-iztoka). Vidi: Šilok.
- Pal ili jarbor od pala.* Jarbor na krmi, koji nema križa.
- Papafig.* Četverokutno jedro na istoimenom penunu. Papafiga su dva: onaj od prove i onaj od maistre. Papafigi stoje odmah izpod kontra. (Vidi na slici broda *G.* i *L.*)

- Paroket.* Četverokutno jedro vezano za penun od paroketa. (Na slici broda *E.* i *F.*)
- Partigeta* ili *partigete.* Daska ili daske, koje su pričvršćene na stile, te prave obor okolo naokolo sve kuverte.
- Pataraci.* Odeblji katramovani konopi, koji od jarbora od paroketa ili gabije idu do na kuvertu, te ga drže. (Na slici broda *r.* i *p.*)
- Pataracini.* Katramovani konopi, nješto tanji od pataraca, koji drže jarburete. (Vidi na slici broda *r1.* i *p1.*)
- Penuni* ili *križi.* Dugi balvani za koje su vezana jedra. (Na slici broda *d,* *e,* *f.* . . . *m.*)
- Pilot* ili *pedot.* Onaj, koji vodi brod u luku, koja mu je poznata.
- Poja!* Zapovied: neka prova ide pod vjetar! Hoditi na poju znači hoditi: provom pod vjetar, to jest obrnuti krmu više prama vjetru.
- Poja ala banda.* Manovra, kojom brod, da uhvati vjetar s druge strane, okrene najprije vjetrom u krmu.
- Polaka.* Vrst broda na tri jarbora.
- Potenca od bumpreša.* Jaka sprava od debelih balyana, koja drži bumpreš.
- Pristriešiti.* Govori se o kiši, koja je prije jako padala a sada rominja.
- Protiva.* Biti čija protiva, znači: biti komu ravan u godinah, u jakosti, u imuću, itd.
- Prova.* Sprednji dio broda.
- Provenčali.* Zovu tako u Španjolskoj lagane vjetrove sa maistra ili u obće lagane vjetrove s kraja.
- Providur.* Talijanski *provveditore.* To je bila vrst zapovjednika u Dalmaciji pod republikom Mletačkom.
- Puč.* Drveni ošit (prieklet) u stivi, koji brani sisaljke.
- Punenat.* Zapad, zapadnjak.
- Puntamika.* Uvor blizu Zadra.
- Purtele.* Otvori ili okna brodu sa strane, koji se daju otvoriti i zatvoriti.
- Radaca.* Metla učinjena od razkošmuljana i razpredena konoplja.
- Rafika.* Udar vjetra. Kad vjetar puše naglo, te sad puše sad ne, to govore na brodu, da dolazi na rafike.
- Ranać.* Krevet mornara.
- Randa.* Donje jedro na jarboru od pala. Randa, kad je otvorena, stoji razastrta na dva penuna, gornji se zove: *pik od rande,* a donji: *bum.* (Na slici broda *N.*; *o.* i *n.*)
- Reje.* Željezne motke ili verige, koje pričvršćuju kofu za kolonu te drže sartijole.
- Rica.* Ono, što služi, da se na kuverti pričvrsti dara ili bilo što drugo.
- Riliev.* Talijanska rieč: *rilievo.* Kad se gleda na busoli, u kojem smjeru ostaje koji predjel ili koji predmet, to se na brodu govori, da se diže riliev onoga predjela ili onoga predmeta.
- Rucej.* Držalo.
- Sala del consiglio.* Viećnica.
- Salva la vita.* Čuvaj život.
- Santina.* Najniži dio stive, gdje ostaje voda, koju brod pušta.
- Sartije.* Čvrsto, debelo i katramovano konoplje, koje drži kolone jarborà sa obiju strana. (Na slici broda *1., 5., 9.*)
- Šartijole.* Konoplje, koje od kofe ide do na jarbor, i na kojem su potegnute grižele, da se mornari mogu lakše penjati. (Na slici broda *2., 6.*)
- Sera!* Zapovied: zatvori!
- Serpho.* Otok u grčkom ostrvlju na jugu od Thermije.
- Sestant.* Stroj na odsjev, kojim pomorci mjere kutove medj zviezdami i obzorjem ili samo medj jednom zviezdnom i drugom, da mogu tako proračunati širinu i duljinu mjesta, u kojem se nalaze.
- Sika.* Lit ili hrid u moru, blizu ili daleko od obale.

- Solieri.* Daske, koje ponješto nadvisuju vrh kuverte otvore, koji su na istoj.
- Sona campana a prova* itd. (na str. 195.) vidi prievod na koncu ovog tumača na str. 265.
- Sovura* ili *savurna.* Kamenje, pržina ili piesak, što no se stavlja na dno stive, kada je brod prazan, da se nebi prevrnuo.
- Sparigi.* Otok blizu tjesna sv. Bonifacija.
- Spianada.* Odgovara francezkom: *esplanade.*
- Stili.* Komadi drvlja, koji su nastavak rebara broda, i na kojih su pribijene daske partigete, te sačinjavaju sve okolo na okolo palube takozvanu: mrtvu stranu.
- Stirić.* Otvor na provi, kamo se spremaju jedra, konoplje i gdje stoji kadena.
- Stiva.* Unutrnja šupljina broda.
- Stop.* Englezka rieč, koja se rabi i na naših brodovih, a znači: stani, dosta, zabilježi!
- Straji.* Jako i katramovano konoplje, koje drži jarbore sa strane od prove. (Na slici broda n. pr. aa., a¹a¹¹a¹¹¹., itd.)
- Suda.* Luka na sjevernoj obali otoka Kandije.
- Šćedro.* Talij. *Torcola.* Otočić medj Hvarom i Korčulom.
- Šfilac* bolje *svilac.* Žica ili nit razpredena konopa.
- Šija.* Brazga, koju brod ostavlja po krmu kad plovi.
- Šijati.* Voziti nazad. Tako je: šijavac, onaj, koji vozi nazad.
- Šilok.* Jugo-iztok, jugo-iztočnjak.
- Šilok kvarta i pô na levanat.* Vjetrovi se diele na moru na poluvjetrove, na kvarte ili rombe i na kvartine. Čitavo obzorje broji trideset i dvie kvarte. Kvarta se dieli na četiri kvartina. Od oštra do levanta, na primjer, ima osam kvarata; od šiloka do levanta, četiri. — Zapovied: šilok kvarta i po na levanat znači dakle, da se prova okrene u onom smjeru, koji je od šiloka udaljen za kvartu i po put levanta.
- Škala.* Stube ili bolje ljestve, koje vode na brod.
- Škota.* Konoplje, koje drži otezanu dolnju stranu jedra.
- Škuna* i *škuner.* Vrst broda na dva jarbora.
- Špiraj* ili *dušnik.* Otvor, kroz koji ulazi svjetlo u stan, koji je pod kuvertom.
- Taja! Zapovied:* reži petu! Kad se brod izkrcava, tada onaj, koji broji vreće ili bilo što drugo, bilježi brojeve sa potezi i svakim petim prekriži prva četiri.
- Tambuć.* Otvor na kuverti ili kasaru, koji vodi u stan pod provu ili pod krmu. (Na slici broda n. pr. B.)
- Tarantata.* Vjetar sa sjeverozapada u zaljevu od Taranta.
- Thermija.* Otok u grčkom ostrvlju medj Serphom, Zeaom i Širom.
- Timun.* Krmilo.
- Tiramola.* Manovra, koju treba izvesti, kad se hoće da jedra uhvate vjetar s druge strane.
- Tomba! Zapovied:* pusti dolje!
- Trećak.* Svaki treći val, koji je obično jači nego dva prva.
- Trevi.* Penuni od maistre i od trinketa. (Na slici broda d. i i.)
- Trcaroli.* Tanke uzice na jedrih, s kojima se može umanjivati površina jedra.
- Trmuntana.* Sjever, sjevernjak.
- Trinket.* Četverokutno jedro na penunu od trinketa. Najniže i najveće jedro jarbora od prove. (Na slici broda D¹.)
- Trinketina.* Najdolnje trokutno jedro na provi. (Vidi na slici broda T.)
- Tuga.* Soba ili stan na kuverti. (Na slici broda A.)
- Ucinj.* Talij. *Dulcigno.* Crnogorski grad na moru.
- Valona.* Luka u Arbaniji.
- Vinć.* Željezna sprava, koja nosi željezni valjak, položen vodoravno, te služi da se lašnje poteže; a odredjen je napose za izkrcava-

nje i nakrcavanje broda, te za to je vaviek i postavljen blizu bukaporte od sriede.
Vira! Zapovied: kreći, obrći!

Vira na argan znači: obrći argan! Vira viné ili vira na viné znači: obrći viné!
Volta! Zapovied: veži!

K str. 194.*:

- *Ampuleta a segno con san Nicolò, colla bona notte e colla bonaventura.*
- *Sanità, libertà e bonaventura.*
- *Oh dela prima!*
- *Piasi Michiel (ili San Michiel).*
- *Bona guardia quá e là.*
- *Bona guardia vento in puppa.*
- *Alesta servizi quando ufiziali comandarà.*
- *Santa Maria ajutarà.*
- *Un pater, ave e gloria per l'anime del purgatorio e per el nostro bon viajo.*
- *Pace, gloria, vitam eternam, amen.*
- *Bona notte, šior capitane, scrivane, nostromo e tutta la cumpania.*
- *Evviva la fede di Gesù Cristo col nostro bon viajo.*

K str. 195.:

- *Sona compana a prova.*
- *Santa Anna a puppa.*
- *Da prova a puppa dir un ave Maria.*
- *Vento in puppa sempre sia.*
- *Un ave Maria per questa bona nave.*
- *Sia ben venuta.*
- *Dio facia che ne saluta.*
- *A puppa pregar Iddio.*
- *San Luca e san Mattio.*
- *A puppa le preghiere.*
- *Vento in puppa sempre nelle vele.*

Prievod:

- Ampola u redu sa svetim Nikolom, s dobrom noću i s dobrom srećom.
- Zdravlje, sloboda i dobra sreća.
- Oj vi od prve (straže)!
- Sveti Mihovil.
- Dobra straža i simo i tamo.
- Dobra straža i vjetar u krmu.
- Spravni na konoplje kad zapovjednu starešine.
- Sveta Marija će pomoći.
- Jedan otčenaš, jednu zdravu Mariju i jedan slava otcu za duše očistilišta i za naš dobar put.
- Pokoj, slava, život vječni, amen.
- Dobra noć gospodinu kapetanu, poručniku, božmanu i svoj družini.
- Živila vjera Isukrstova s našim dobrim putem.

* Ja ovo sve napisah, ako i ne pravim mletačkim dijalektom, a ono svakako kako sam čuo na brodu od naših mornara, te niesam niti slovke promienio.

Tumač k slici broda sa jedriljem.

(Bark: „Jared“.)

- A. Tuga.
- B. Tambuć od krme.
- CC. Kasar.
- D. Kaštio od prove.

Jedrilje.

a) Jedrila ili jarbori.

I. Bumpreš.	}	Kosi jarbor. (K. jar.)
II. Baštun od floka.		
III. Baštun od kontrafloka.		
Ia. Stup ili kolona od trinketa.	}	Jarbor od prove. (J. od pr.)
IIa. Jarbor od paroketa.		
IIIa. Jarburet od prove.		
3. Kofa od trinketa.		
4. Krožeta papafiga od prove.	}	Jarbor od maistre. (J. od m.)
Ib. Stup ili kolona od maistre.		
IIb. Jarbor od gabije.		
IIIb. Jarburet od maistre.		
7. Kofa od maistre.		
8. Krožeta papafiga od maistre.	}	Jarbor od pala. (J. od p.)
Ic. Stup ili kolona od pala.		
IIc. Kontrapal ili jarburet od pala.		

b) Crna manovra.

(Stalno i katramovano konoplje).

a^1	a^{11}	a^{111}	aa. Straji jarbureta od prove.	}	Medj kosim jedrilom i jarborom od prove.
			Straji jarbora od paroketa.		
			a^4 . Straji kolone od trinketa.		
			s4. Straj kolone od maistre.	}	Medj jarborom od prove i jarborom od maistre.
			s3. Straj jarbora od gabije.		
s_2		s_1	Straji jarbureta od maistre.		
			t. Straj kolone od pala.	}	Medj jarborom od maistre i jarborom od pala.
t_2		t_1	Straji od kontrapala.		
			1. Sartije kolone od trinketa,	}	Na jarboru od prove.
			2. Sartijole jarbora od paroketa.		
			r. Pataraci jarbora od paroketa.		
		r_1	Pataracini jarbureta od prove.		
			5. Sartije kolone od maistre.	}	Na jarboru od maistre.
			6. Sartijole jarbora od gabije.		
			p. Pataraci jarbora od gabije.		
		p^1	Pataracini jarbureta od maistre.		
			9. Sartije kolone od pala.	}	Na jarboru od pala.
		p^{11}	Sartije od kontrapala.		

c) Križi ili penuni.

<i>d.</i> Penun od trinketa.	}	Na jarboru od prove
<i>e.</i> Penun od dolnjeg paroketa.		
<i>f.</i> Penun od gornjeg paroketa.		
<i>g.</i> Penun papafiga od prove.		
<i>h.</i> Penun kontra od prove.	}	Na jarboru od maistr
<i>i.</i> Penun od maistre.		
<i>j.</i> Penun od dolnje gabije.		
<i>k.</i> Penun od gornje gabije.		
<i>l.</i> Penun papafiga od maistre.		
<i>m.</i> Penun kontra od maistre.	}	Na jarboru od pala.
<i>n.</i> Bum.		
<i>o.</i> Pik od rande.		

d) J e d r a.

<i>Q.</i> Kontraflok.	}	Na baštunu i bumprešu.
<i>V₁.</i> Vanjski flok.		
<i>V₂.</i> Unutarnji flok.		
<i>T.</i> Trinketina.		
<i>D¹.</i> Trinket.	}	Na jarboru od prove.
<i>E.</i> Dolnji paroket.		
<i>F.</i> Gornji paroket.		
<i>G.</i> Papafig od prove.		
<i>H.</i> Kontra od prove.		
<i>I.</i> Maistra.	}	Na jarboru od maistre.
<i>Ž.</i> Dolnja gabija.		
<i>K.</i> Gornja gabija.		
<i>L.</i> Papafig od maistre.		
<i>M.</i> Kontra od maistre.		
<i>N.</i> Randa.	}	Na jarboru od pala.
<i>P.</i> Kontraranda.		

e) B r a c i.

(Jedan dio leteće ili biele manovre.)

<i>c.</i> Braci trinketa.	}	Na penunih jarbora od pro
<i>c₁.</i> Braci dolnjega paroketa.		
<i>c₂.</i> Braci gornjega paroketa.		
<i>c₃.</i> Braci papafiga od prove.		
<i>c₄.</i> Braci kontra od prove.	}	Na penunih jarbora od ma
<i>c₅.</i> Braci maistre.		
<i>c₆.</i> Braci dolnje gabije.		
<i>c₇.</i> Braci gornje gabije.		
<i>c₈.</i> Braci papafiga od maistre.		
<i>c₉.</i> Braci kontra od maistre.	}	

S A D R Ź A J.

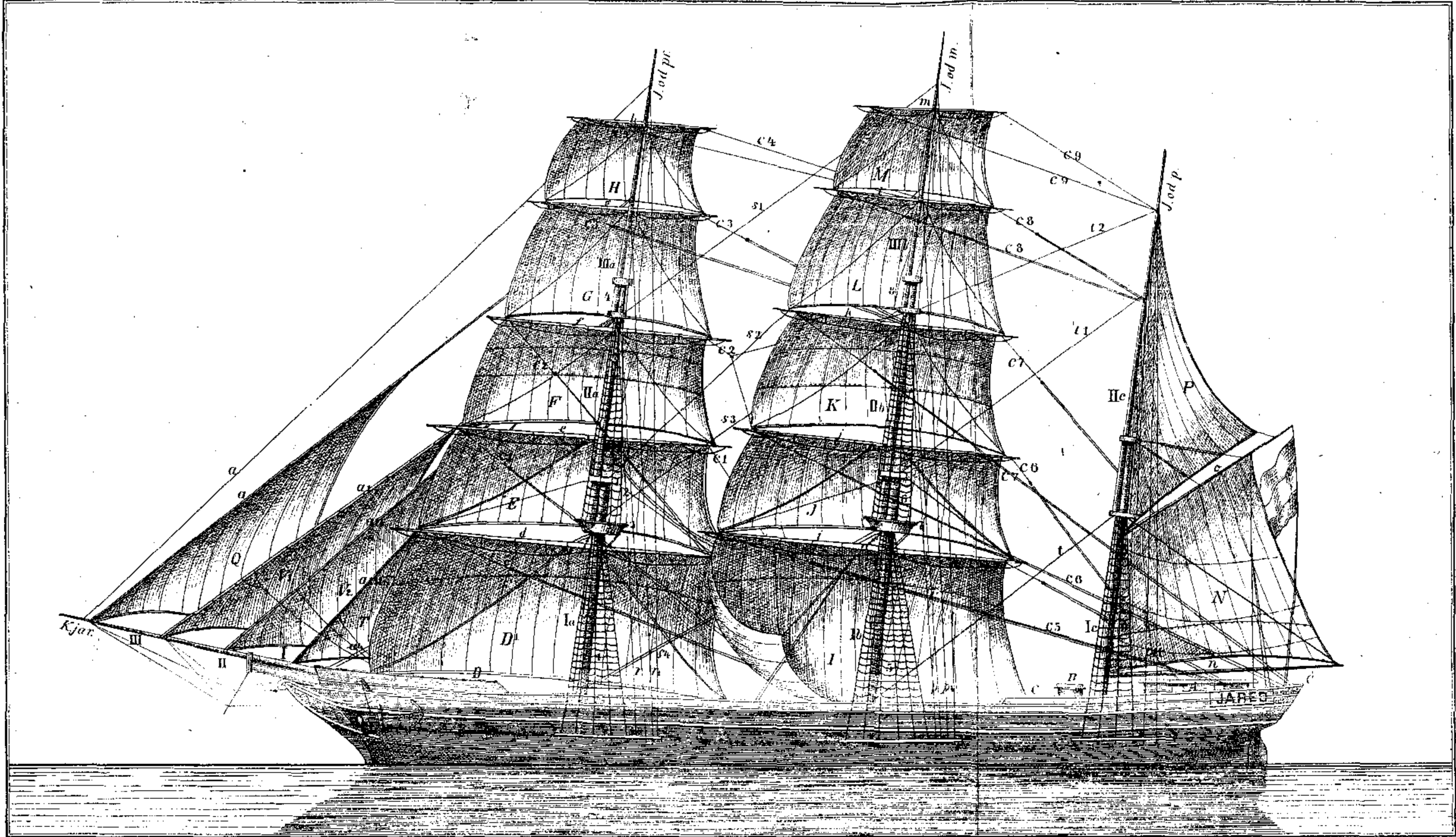
	Strana
Pripomenak.	V—VI.
I. Do Krfa. — Hvar. Starigrad. — Bura. — Korčula. — Milan R. . . . Stevan. Dubrovnik. — Put Boke. Mai- stral. Burin. Opet Stevan. — Gdje Milan i kapetan nisu baš jednoga te istoga mnienja. Razne vrsti oblakâ. — Rus. Nješto o Jedreni.	1— 29
II. Do Alesandrije. — „Aurora“. — Milan. Kako se Stevan rješava prve neprilike. — Na kašaru. — Staro poznanstvo. — More. Mornar. — Morska pijavica. — Gdje se razlaže i gdje se prigovara. Vihor. Umjetna kiša. — Kako se Stevan izpričava. — Gdje kapetan go- vori a Milan razlaže. Mjesec i vrieme. Proročanstva o vremenu. — O čem se može govoriti na provi preko ručka. Stevan za gospodskim stolom. Vrieme i životinje. — Poznanstvo na silu.	30— 73
III. U Alesandriji. — U luku. — Prvi dan na kraju. Buriki. — Do Pompejeva stupa. — O čem se može mi- sliti pred jednim starodavnim spomenikom. — Ako te nadju? — Muhamedanski hodočastnici. Brik „Mosor“. — U luci. Mornar i pjesnik. — Bark: „Jared“. Kronometar. Busola. — Prenagljena odluka. — Kako se Stevan rje- šava druge neprilike. Božman. Odlazak.	74—104
IV. Do Marsilje. — Nješto, o čem se je moglo go- voriti i na drugom kojem mjestu. — Tko na brodu komu zapovieda. Dundo Kalá. Vjetar u krmu. Grk. — Struje. Sredozemno more. — Prvi pokušaj. Opet Stevan u ne- prilici. — Površje mora. — Tišina. Oko na provi, i još koješta. — Još Sredozemno more. — Oblak. Oluja. — Krkeni.	105—152
V. U Marsilji. — Obale Marsilje. — Marsilja. — Dva značaja. — Njekoliko poblížih crta iz mornarskoga ži- vota. — Na kraju; večer; ob noć. — U muzeju. — U kavani. — Plima i osjeka. — Dog. — Odlazak.	153—183

VI. Do Carigrada. — Dundo Kalá govori više no obično. Predstavlja se novi poručnik. — Novi poručnik se jadi sa više razloga; obrće se prva straža. — S rieči na rieč govori se i o Saharskoj pustari. — Kroz tjesno sv. Bonifacija. — Za što i kako mogu pucati penuni. — Stromboli. Tjesno od Mesine. — Scila i Karibda. Ciklopi. — Ratni brod na vidiku. Nješto o gradnji brodova njekoč i sada. — Preko grčkog ostrvlja i Dardanela u Carigrad. — Oproštaj s Milanom i Stevanom. 184—257

Tumač njekojih rieči i imena..... 259—265
Tumač k slici broda sa jedriljem..... 267—268

Slike u ovoj knjizi:

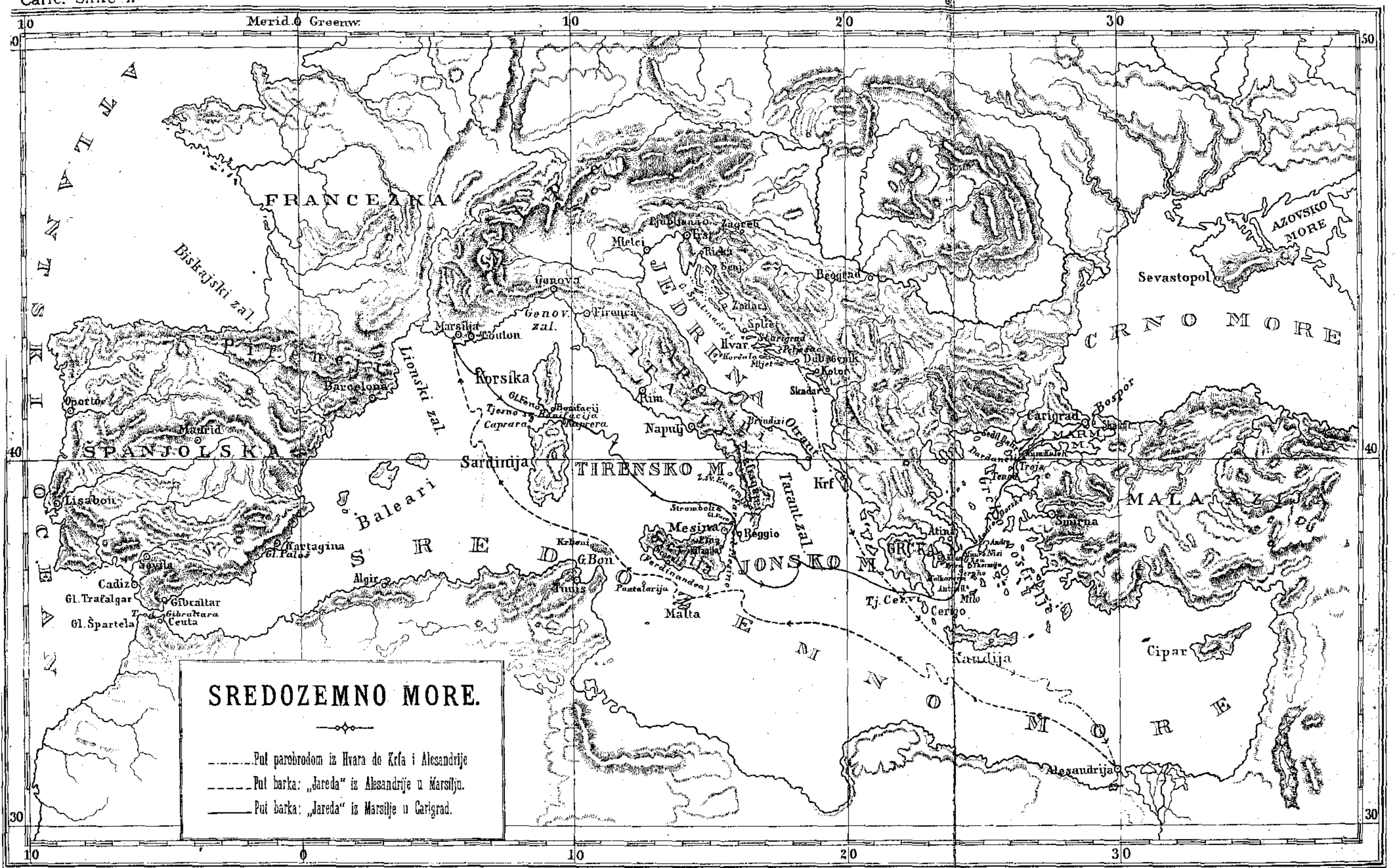
1. Hvar	2
2. Loggia od Sanmichelia u Hvaru	2
3. Korčula	12
4. Alesandrija s kopna.....	74
5. „ . . . ode i gornji paroket . . . “	145
6. Marsilja	153
7. Plijući dog	182
8. Etna	236
9. Ciklopi ili Ciklopske sike	237
10. Grčka pentera (400 god. pr. Is.)	240
11. Mletačka galiya u 16. vieku.....	242
12. Vatra sv. Elma ili sv. Nikole.....	252
Brod sa jedriljem (Bark: „Jared“.)	267
Geografska karta : „Sredozemno more“.	

BROD SA JEDRILJEM...

(BARK: „JAREO“.)

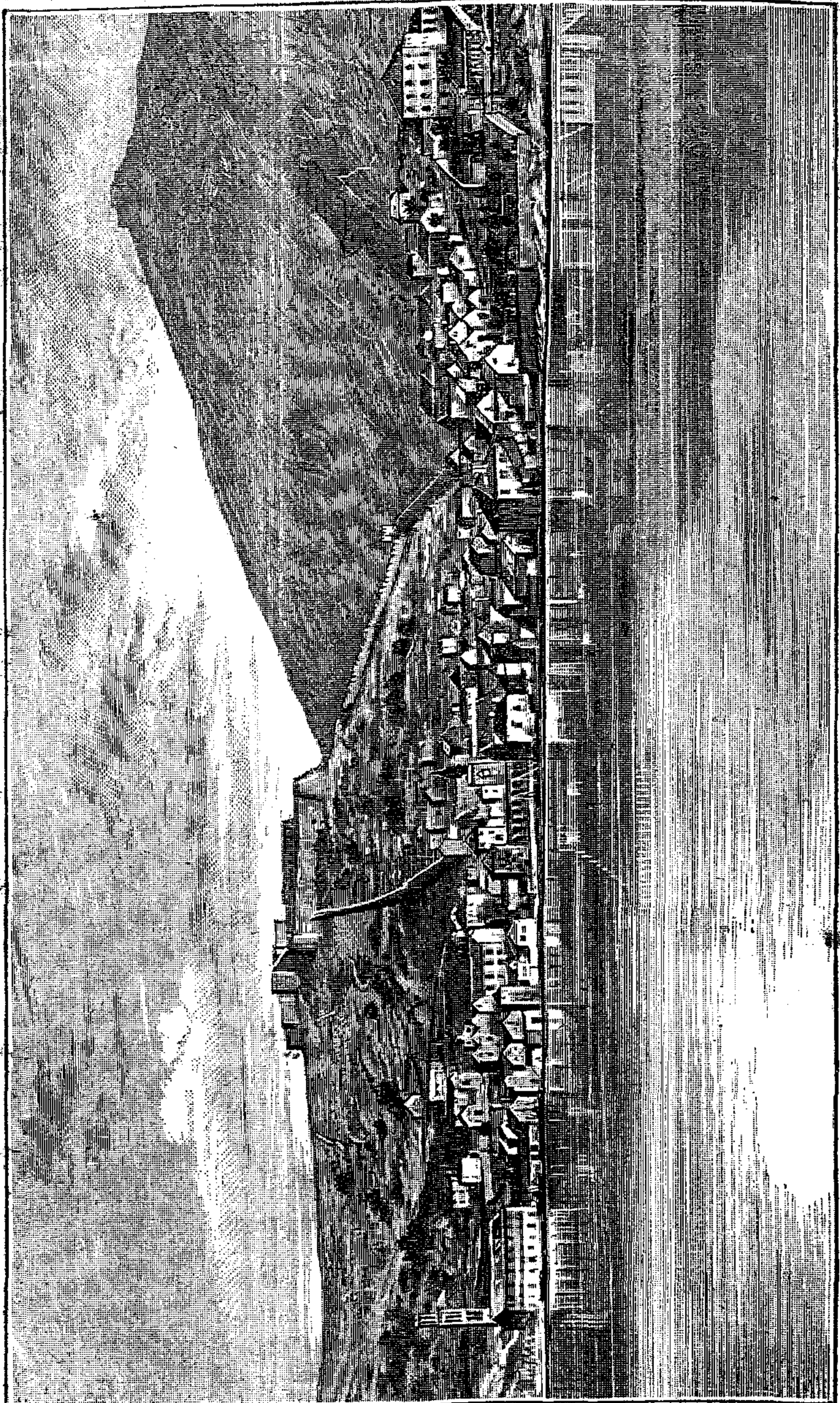

SREDOZEMNO MORE.

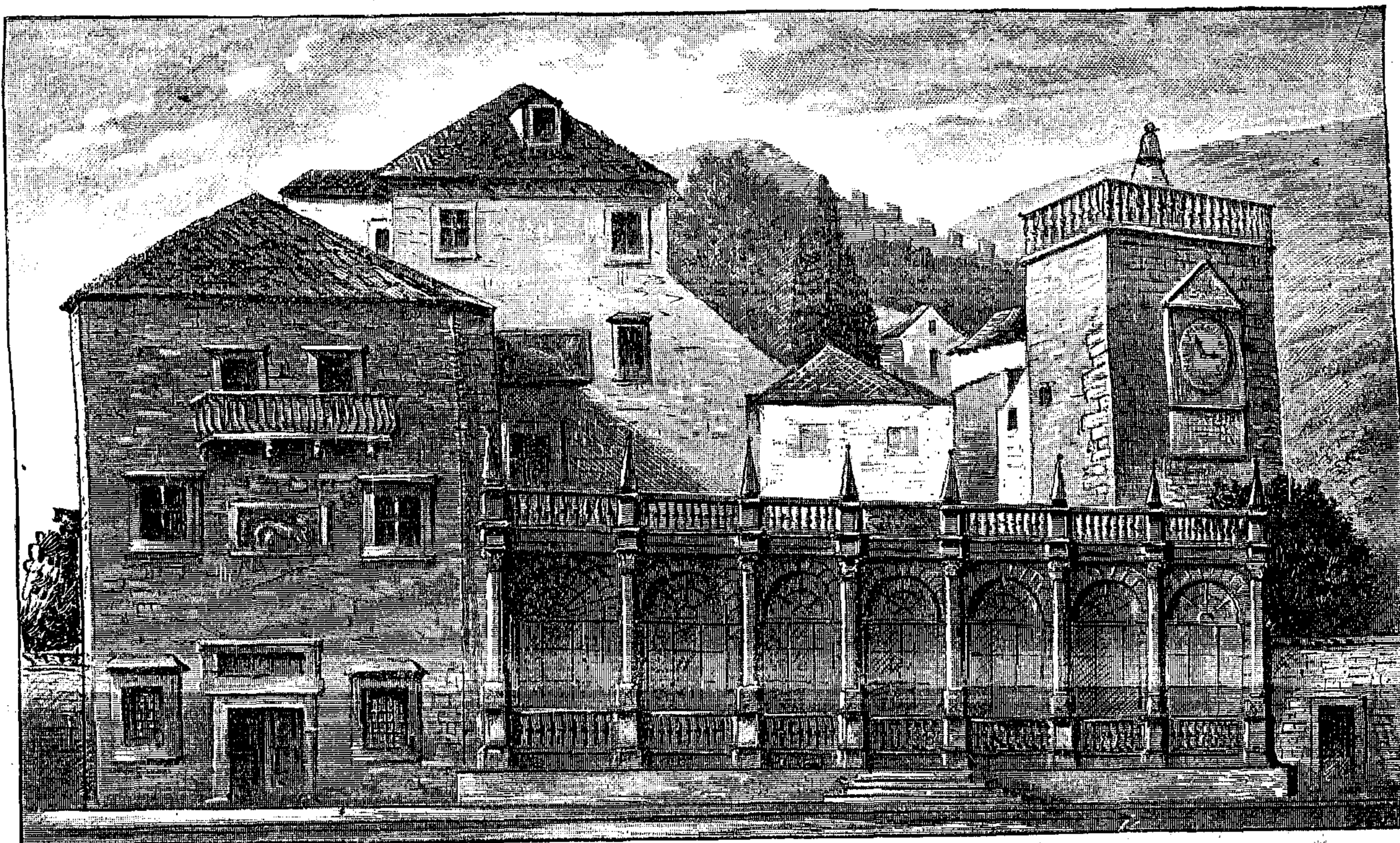
----- Put parobrodom iz Hvara do Krf i Alesandrije
 - - - - - Put barka: „Jareda“ iz Alesandrije u Marsilju.
 ————— Put barka: „Jareda“ iz Marsilje u Carigrad.

Carić, Silke I.

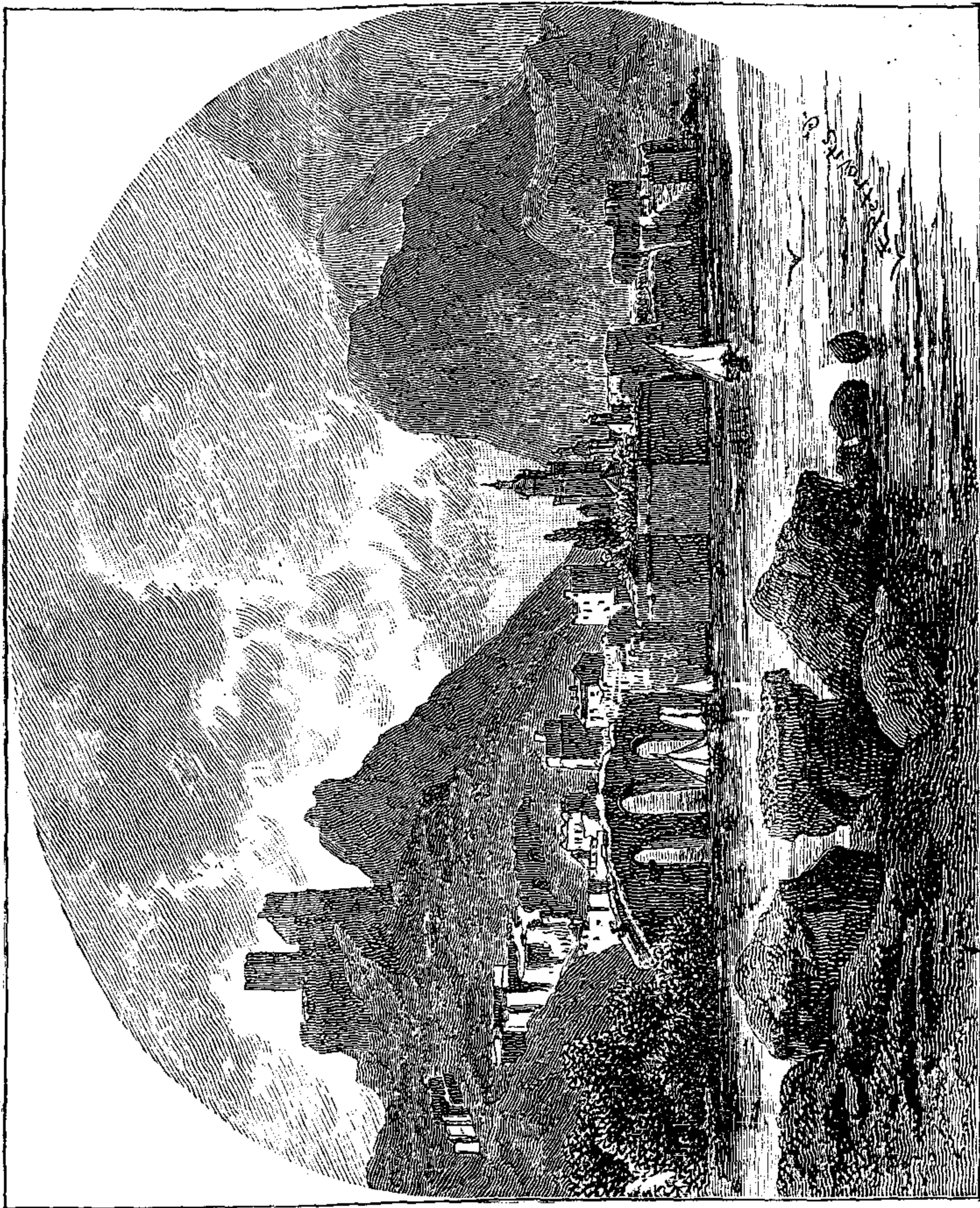
Matica Hrvatska. 1884.

Sl. 2.

Loggia od Sanmichelia u Hvaru.

Str. 2.

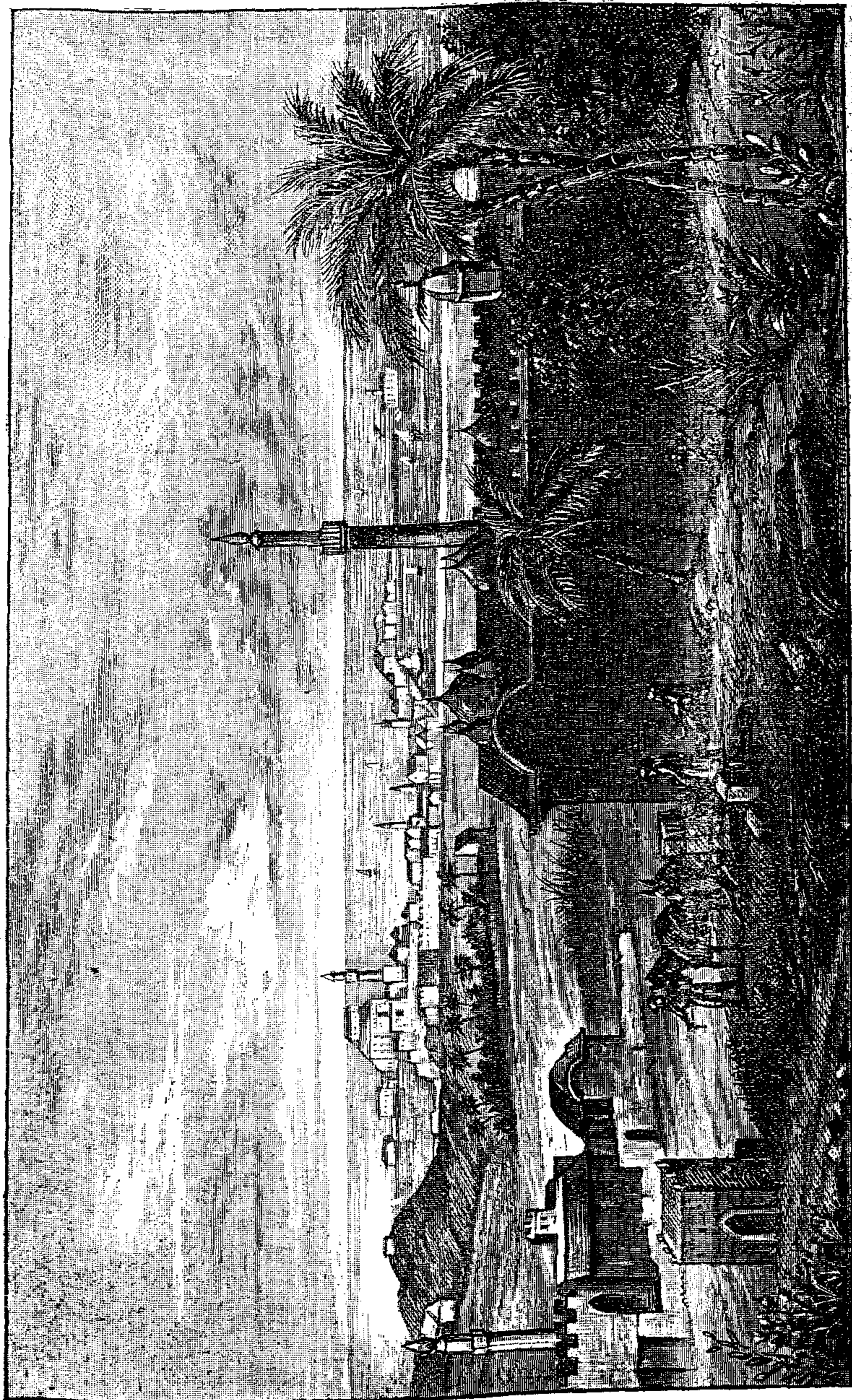

Str. 12.

K o r č u l a .

Sl. 3.

Str. 74.

Alesandrija s kopna.

Sl. 4.

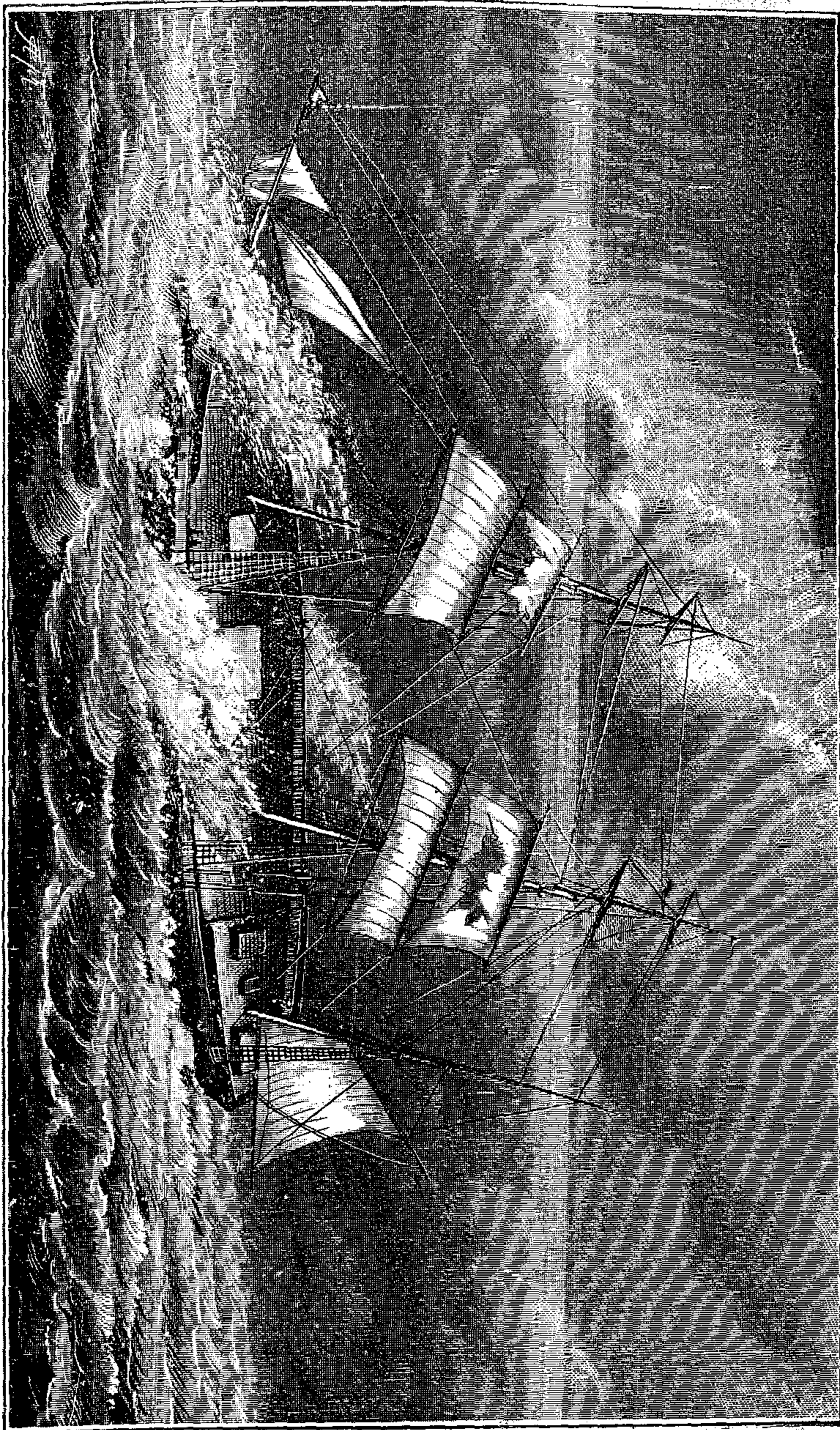

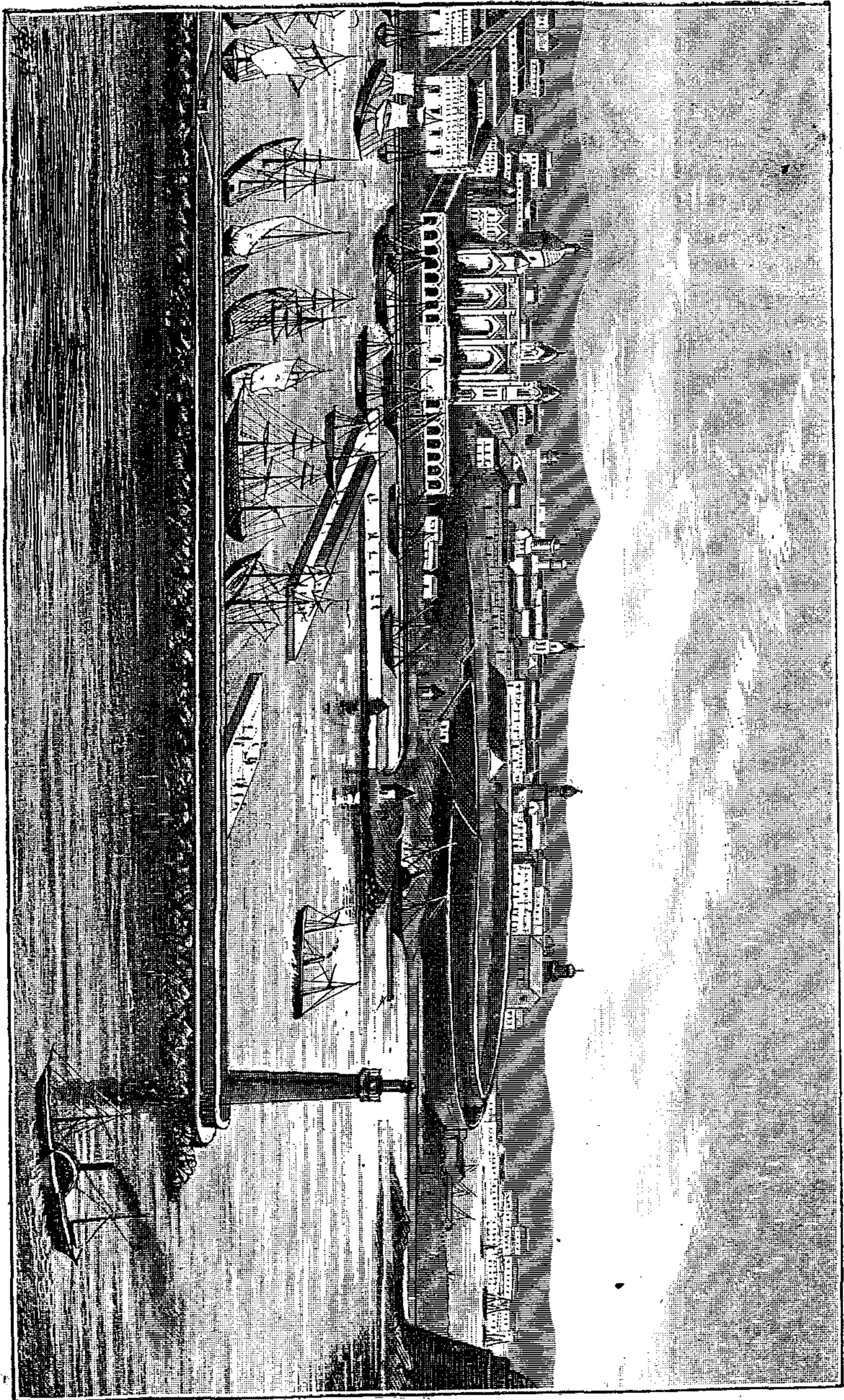
Sl. 5.

- ode i gornji paroket .

Str. 145.

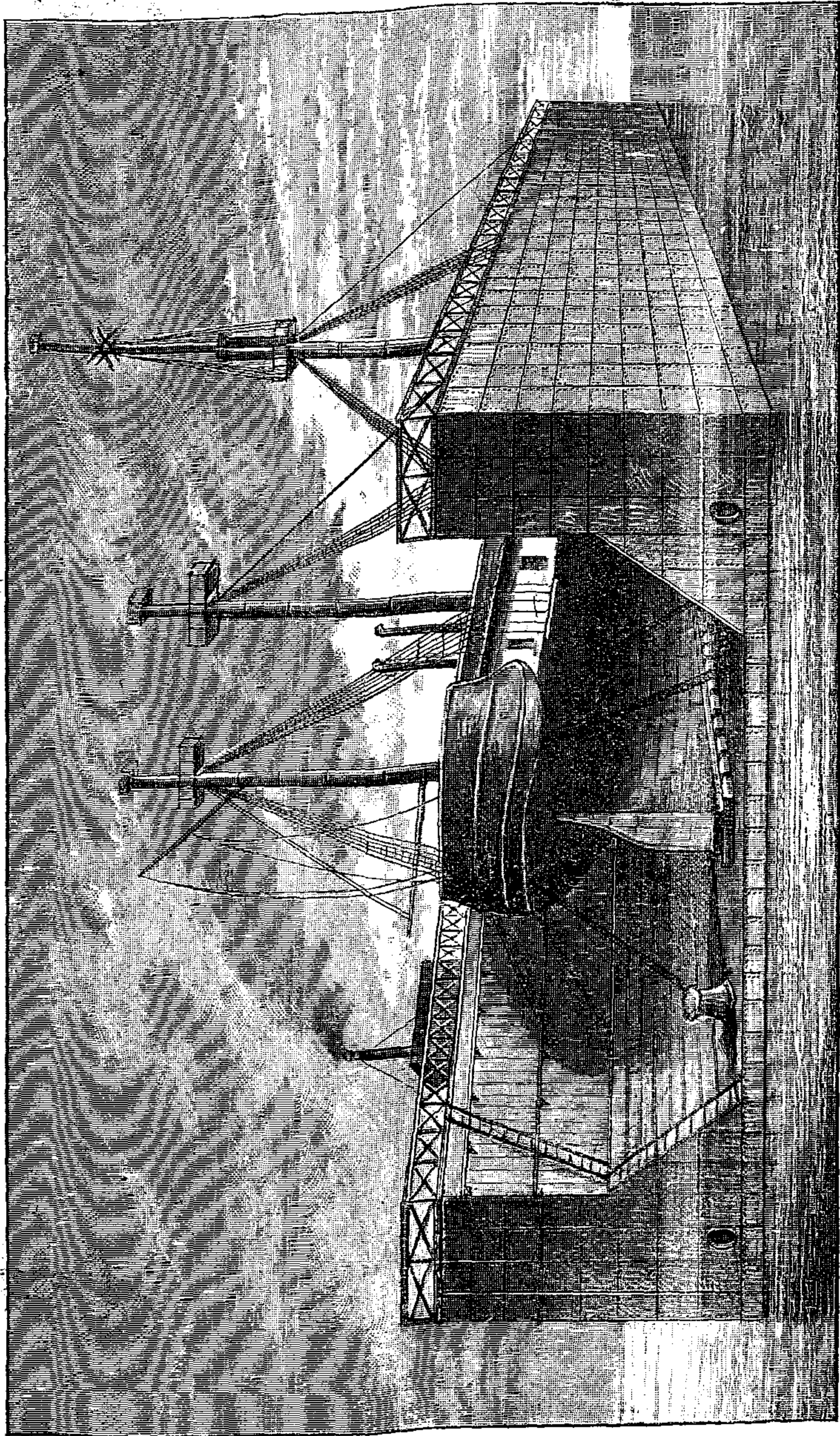

Sl. 6.

M a r s i l j a.

Str. 153.

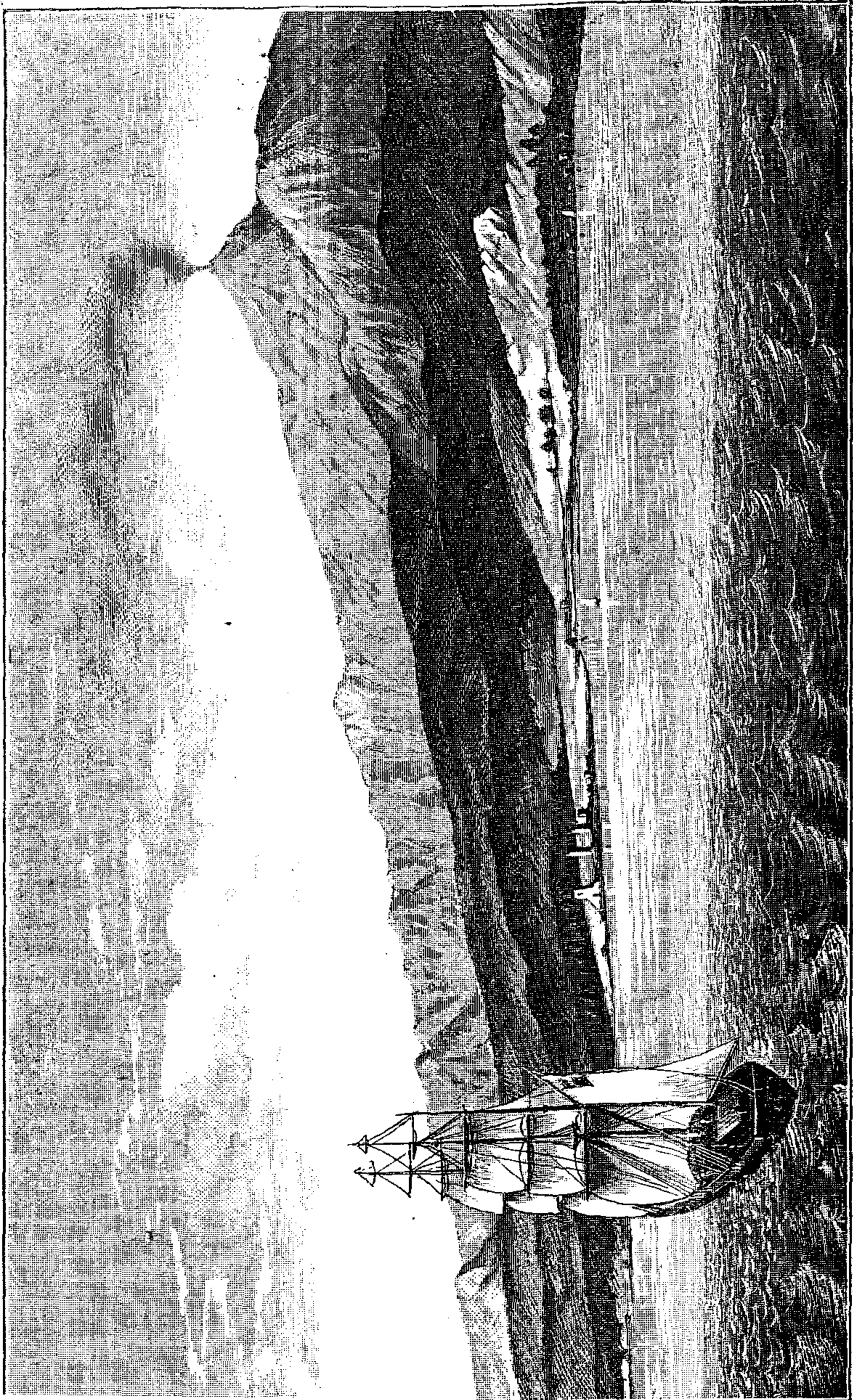

Sl. 7.

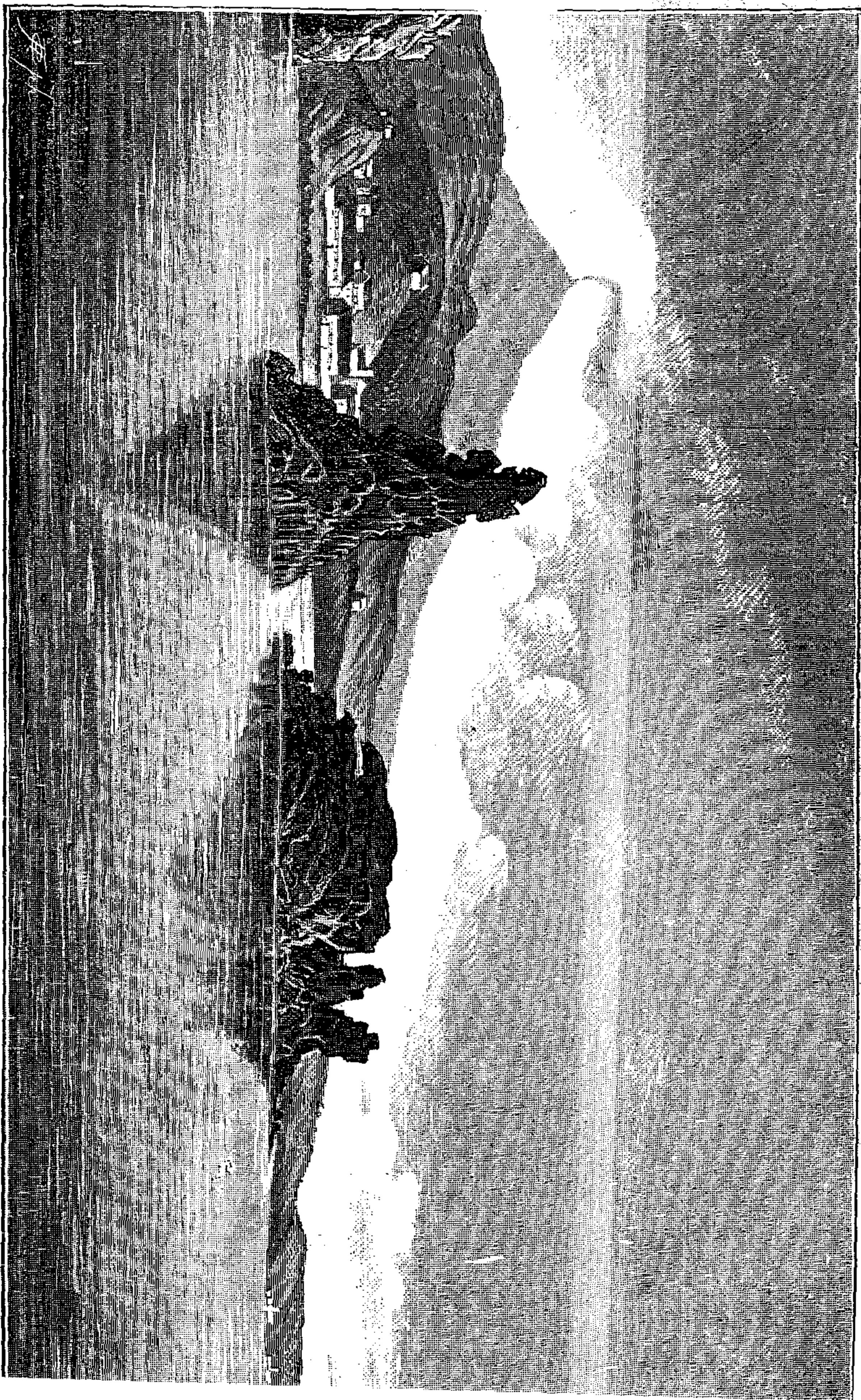
Plijući dog.

11/11/2023

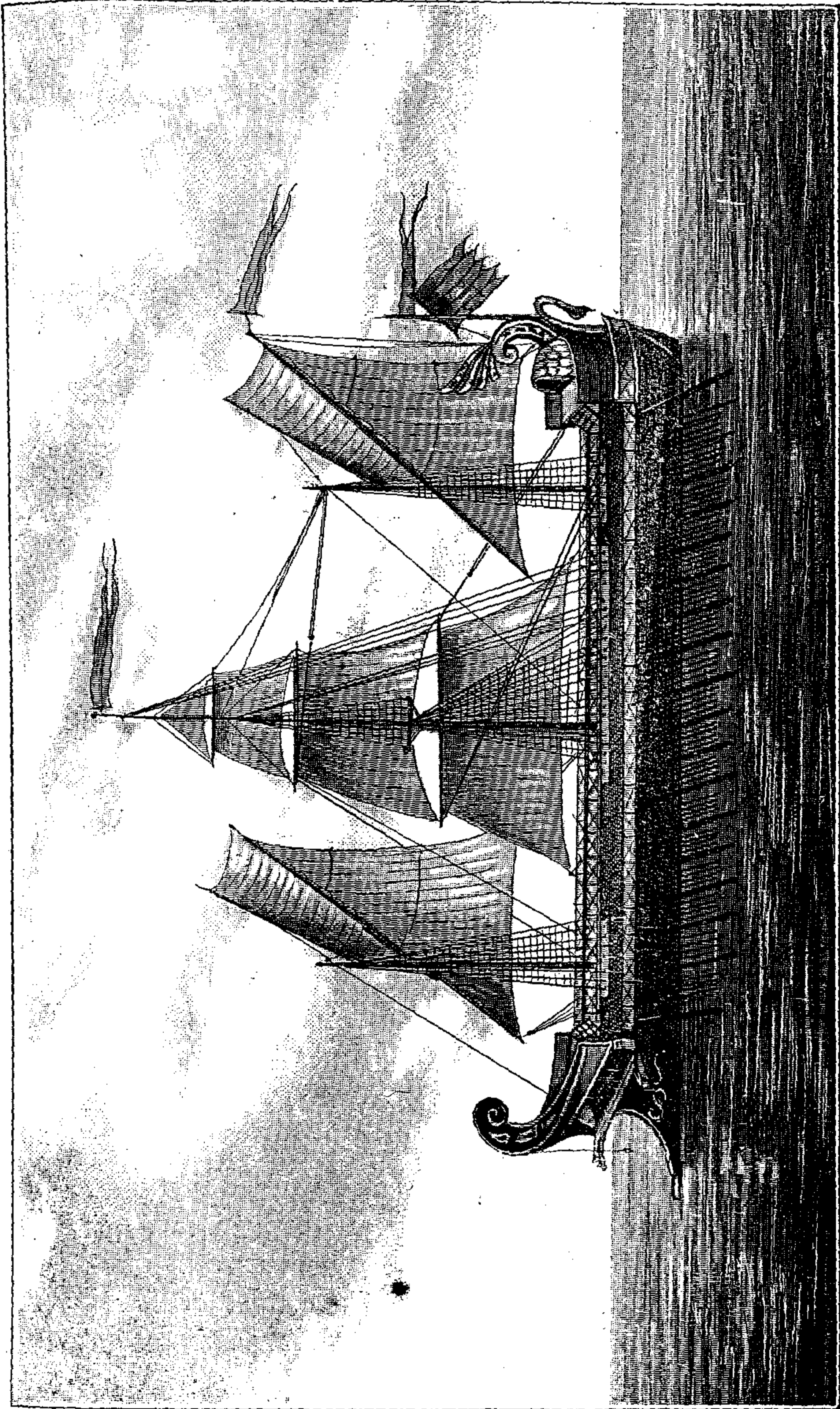

Sl. 9.

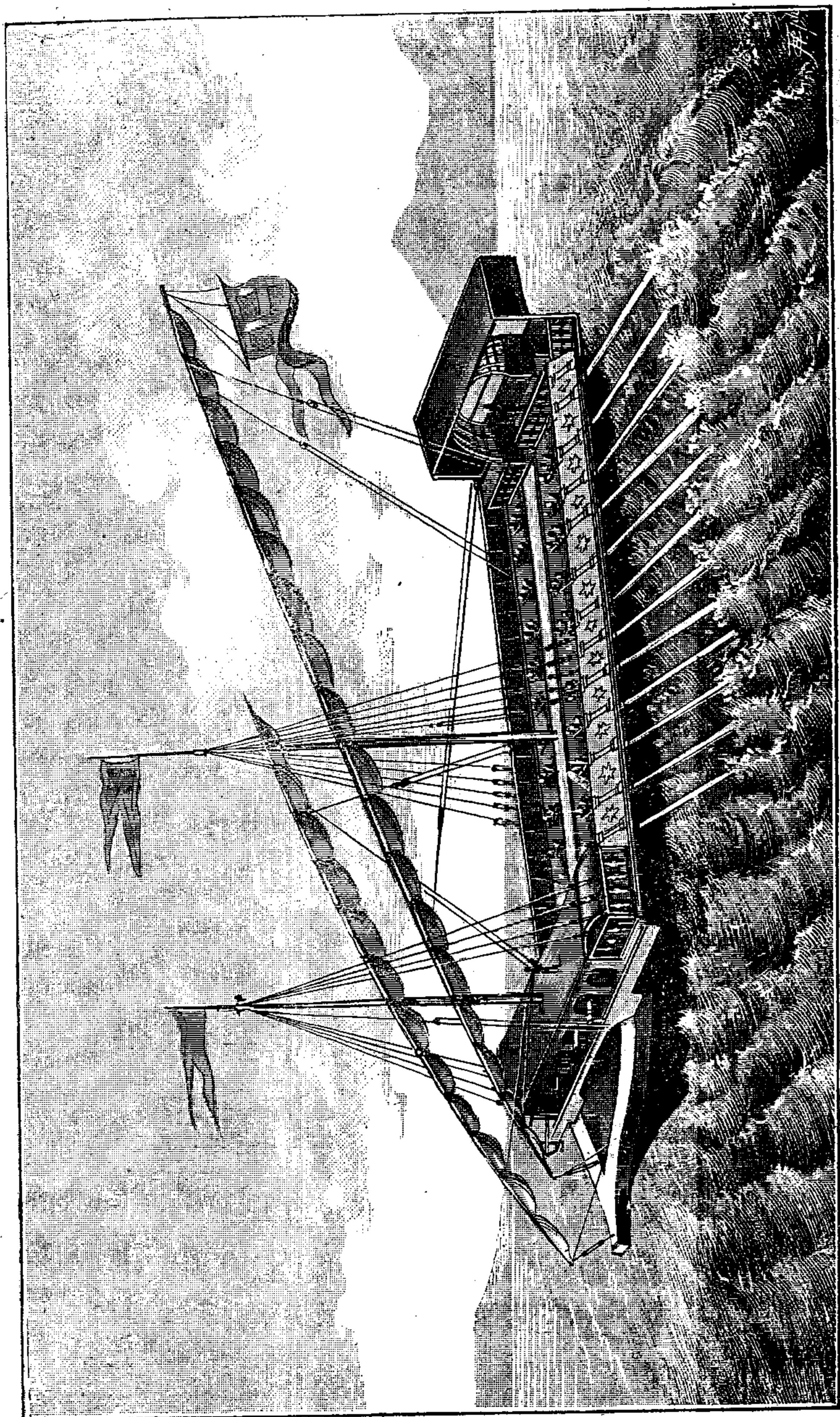
Ciklopi ili Ciklopske sike.

Grčka pentera (400 god. pr. Is.)

Str. 242.

Mletačka galiija u 16. vjeku.

Sl. 11.

